

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HALİME TOROS'UN EDEBİ ESERLERİNDE TOPLUMSAL
CİNSİYET ALGISI**

FATMA FEYZA NUR DEMİR

150101001

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP KEVSER ŞEREFOĞLU DANIŞ

İSTANBUL, 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı tezli yüksek lisans programı 150101001 numaralı öğrenci Fatma Feyza Nur Demir'in ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**Halime Toros'un Edebi Eserlerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı**" başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 11/06/2018 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu DANIŞ **Prof. Dr. M. Fatih ANDI**

(Jüri Başkanı-Danışman)

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şerif ESKİN

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Feyza Nur DEMİR

HALİME TOROS'UN EDEBİ ESERLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

ÖZET

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet kavramı ve etrafında oluşturulan diğer kavramlar açıklandıktan sonra kadınların uzun süren suskunluk dönemlerinin ardından, seslerinin yeniden duyulmaya başladığı zamanlardan yola çıkılarak, günümüze uzanan süreçte yaşananlar çalışıldıktan sonra kadınların yaşadıklarını eserlerine yansıtan ve bir kurgu içerisinde yaşananlara eleştiri getiren Halime Toros'un, edebi eserlerinde toplumsal cinsiyet 'in izi sürülmüştür.

Edebi eserleri incelenerek, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilecek tüm kadınlık ve erkeklik durumları fişlenmiştir. Bu verilerden hareketle, incelenen eserlerin yazıldığı dönemin şartları da dikkate alınıp okunmaya çalışılmıştır.

Araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında, eserlerdeki kahramanların ağzından, dile getirilmiş kadınlık ve erkeklik durumlarının eleştirisi ile karşılaşmaktadır. Ezilen, şiddette maruz kalan, kendisine yüklenen görevleri “doğal” karşılayan, sorgulayan, bıkmış, alternatif geliştirmek isteyen, geleneksel, modern, susan, susturulan, fedakâr, incinmiş, önemsenmeyen, kadınlar olmakla birlikte kendisine şiddeti hak olarak gören, ezen, görmezden gelen, itaat ettiren, buyuran, yalnız bırakan, konforundan taviz vermeyen, dinin koruculuğunu üstlenen erkekler vardır.

Kadınlık ve erkeklik rolleri bağlamında değerlendirilen eserler, aynı zamanda dönemin dini-siyasi şartları etrafında da okunarak içinde bulunan siyasi ve dini atmosferin kadınları ve erkekleri nasıl etkilediği, kadınların kendilerine hangi vasıtalarla çıkış yolu bulmak istedikleri, çalışmamız içinde ortaya konmak istenmiştir.

GENDER PERCEPTION IN LITERARY WORKS OF HALIME TOROS

ABSTRACT

In this study, after having explained the gender concept and other concepts created around it, subsequent to women's long period of silence, and based on the experience derived from their voices being heard now, the experiences from the previous times were discussed. It has been understood that in order to reflect these experiences and this construct, Halime Toros, criticizes this experience based on gender trace in her work of literature.

Having examined the works of literature, all male and female social statuses in the context of gender were indexed. Considering this data, the study carried on about the conditions of the time period that literally work performed.

In respect to the researches done, the characters in this novel have declared the criticism of being a women and a man. Women who faces with domestic violence, oppressed, women who believe it is “normal” to carry all the responsibilities, inquisitorial, fed up with life, women whom try to find alternative ways, traditional, modern, silenced or choose so to stay silent, generous, hurt, not minded. On the other hand, men who believes has the right to commit violence, to ignore, to make her obey his rules, men who leaves women on her own and not putting anything above his comfort and joy. Men who uses the religion as a protection in order to keep his sovereignty.

In this study it has been worked on to reveal the assessment of studies in the context of the role of male and female, which should be understood considering the religious and political situation at the same time period of religion and political situations in were equally affected by the religious and political atmosphere created and how females tried to find an exit way.

ÖNSÖZ

Kadınlar ve erkekler arasında eski toplumlardan beri süregelen çeşitli sorunlar ile karşılaşılmaktadır. İstisnai örnekleri olmakla birlikte, erkek egemen toplumlarda hayatlarını sürdüren kadınlar, ezilmiş kullanılmış hatta ruhunun olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Akıl noksanlığı ile itham edilen kadınlar, kendi yeterliklerini ispat edecek ortam bulamamışlardır.

İslam dininin geldiği topraklarda kız çocuklarının canlı olarak toprağa gömülmesi göz önünde bulundurulursa İslam dininin, kadınlara verdiği hakların onları sosyal yaşamda çok farklı bir noktaya ulaştırdığı anlaşılabilir. İslam'ın muhatabı olan ilk kadınlardan sonra erkeklerin gücü elinde bulundurmasından dolayı zaman içerisinde İslam adına kadınlara uygulanan kısıtlamalar, İslam'ın ruhuna ters düşecek, gerçeği yansıtmayacak boyutlarda olmuştur. İmanın ve aklının eksikliği, kadınlarla istişare edilip sonra tersinin yapılması, her ne şartta olursa olsun erkeğin cinsel çağrısına cevap vermesi hatta bu sebepten dolayı kocasına sormadan oruç tutmaması gerektiği, erkeğin rızası ve izni olmadan komşusu ile dahi görüşmeyeceği, namazlarının en dip odalarda kılması ve camiye gitmemesinin hayırlı olduğu, söylemlerine maruz kalmış ve toprağa değil ama eve gömülmüşlerdir. Şeytanın dostu sırdaşı, cehennem yakıtı, toplumun yüz karası fitne aracı, günahın müsebbibi olan bu kadınlar, anne olduklarında ise cennetin ayaklarının altına serildiği meleklerden bir melek olmuşlardır.

Günahı ve sevabıyla, doğrusu ve yanlışıyla insanlardan bir insan, kullardan bir kul olmak isteyen kadınlar, kendilerini ifade edebilecek bir platform bulduklarında seslerini duyurmuş ve ataerkil zihinlerle oluşturulmuş İslam'ı eleştirmişlerdir. Tanzimat döneminden günümüze uzanan süreçte bu konu hâlâ güncel ve tazedir. Fatma Aliye ve arkadaşları tarafından tartışılan pek çok konu aradan geçen onca yıla rağmen hâlâ tartışılmaktadır ve çözüme kavuşturulmaya muhtaçtır.

Kadının İslam dinindeki konumunu, ataerkil zihniyetlerin hem geleneksel yaşamda hem de modern hayatlarda nasıl hâlâ devam ettiğini kahramanların gözünden aktaran Halime Toros, 1935 sonrasında susturulan ve tarihten silinen, sorgulayan ve talep eden dindar kadınlarla aynı dili kullanması açısından benzerlik gösterse de kendi

dönemi için yeni bir soluktur. Toros, kendi benliğini ve kadınlık durumlarını sorgulayan, haksızlık ve adaletsizliklerin dinde değil, ataerkil rivayetlerde olduğunu söyleyen ve referans noktasını, İslam'ı kabul eden ilk kadınların sosyal ve siyasal yaşamlarına dayandıran 1980 sonrası ilk yazarlardan olması açısından önem arz etmektedir.

Nesrin Aydın Satar tarafından çalışılan “İslami Modern Türk Edebiyatı'nda Kadın Eli:1970-2000 Yılları Arasında Yazılan İslami Romanlarda "Öteki" ve "Müslüman" Kadının Kadın/Yazar Anlatıcı Tarafından Kurgulanması” yüksek lisans tezinde ele alınan üç romandan biri Toros’un *Halkaların Ezgisi* romanıdır. Nagihan Dönmez tarafından hazırlanan “İslami Popüler Romanlarda Müslüman Kimliğinin Değişimi” başlıklı yüksek lisans tezinde ise incelenen dört romandan biri Toros’un romanıdır. Toros’un edebi eserleri etrafında yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır.

Halime Toros’un 1990 yılında yayımladığı *Tanımsız* adlı hikâye kitabı, ilk basımı 1994’te olan; 2015 yılında ikinci basımı yapılan *Sahurla Gelen Erkekler* isimli hikâye kitabı, 2015 yılında *Garip Hikâyeler Kitabı* adlı hikâye kitabı ve 1997 yılında yayımlanan *Halkaların Ezgisi* romanı dikkate alınarak bu eserlerde toplumsal cinsiyetin izi sürülmüştür. Toros’un aynı yıl yayımladığı kitaplar, a ve b olarak sınıflandırılmış, hem atıflarda hem de kaynakçada belirtilmiştir. Hikâye-öykü ayrıştırmasına gidilmemiş ve tezin bütünlüğünü sağlamak için “hikâye” tanımını uygun görülmüştür.

Tezimizin birinci bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı açıklanarak ataerkil sistemlerin nasıl nesilden nesle aktarıldığı, kadının hangi alanlarda ne şekilde sınırlandırıldığı ve tartışılacağı “eşitlik” kavramının çıkmazları konu edilip yeni bir öneri olarak “toplumsal cinsiyet adaleti” açıklanmaya çalışıldıktan sonra ikinci bölümde kadınların ne zaman ve hangi şartlar altında bireysel ve örgütsel olarak seslerinin çıkmaya başladığını ve Halime Toros’a uzanan süreçte siyasal ve sosyal anlamda neler yaşandığı, hak taleplerinde bulunan ilk dindar kadınların diliyle Toros’un eleştirel bir yaklaşımla sorgulayan dilin benzerliği verildikten sonra, üçüncü bölümde Toros’un edebi eserleri toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmiştir. Kadınlık ve erkeklik algısının ne şekilde olduğu, toplumsal ve siyasi yapının erkeğe

ve kadına nasıl baktığı, önceden fişlenmiş ve tasnif edilmiş olan veriler eşliğinde, çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Tez konusunu bana tavsiye ederek konu hakkında bilinçlenmemi sağlayan ve tezin oluşum aşamasında beni yönlendiren, sıkıştığım durumlarda yoğunluğu arasında yardımcı olan değerli hocam, **Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış'a**; edebiyat alanında bakış açımı ve ufkumu genişleten kıymetli hocam, **Prof. Dr. M. Fatih ANDI 'ya**; maddi ve manevi desteğini gördüğüm, tezin oluşum aşamasında beni cesaretlendiren, tezin teknik kısımları ile ilgilenen **Ozan Dursun Erdem'e**, bana hem kardeş hem arkadaş olan, İngilizce bilgisiyle tezime katkı sağlayan, **Fatih Yıldırım Demir'e**, desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma ve aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI.....	11
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET 'İN AÇILIMLARI.....	11
1.1.1. Toplumsal Cinsiyetin Tanımı	11
1.1.2. Cinsiyet Kimliği	14
1.1.3. Cinsiyet Rolü	14
1.1.4. Ataerkil Yapı.....	15
1.1.5.Aile İçinde Oluşan Kimlik İnşası.....	17
1.1.6. Cinsiyet Kalıp Yargıları	18
1.1.7. Toplumsal Cinsiyetin Başat Konusu Olarak Annelik	20
1.1.7.1.Statü Belirleyici Annelik.....	20
1.1.7.1.1. Statü Belirlemede Bebeğin Cinsiyeti.....	21
1.1.7.2. Kutsanan Annenin Açmazları	23
1.1.8. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin Çıkmazı ve Yeni Bir Öneri Olarak Cinsiyet Adaleti.....	27
İKİNCİ BÖLÜM	34
2. TOPLUMSAL CİNSİYETE BAKIŞIN TARİHİ: SESSİZLİĞİ BOZAN KADINLAR VE HAK TALEPLERİ	34
2.1. KADIN HAREKETLERİNİN OLUŞMAYA BAŞLADIĞI DÖNEMİN ŞARTLARI	34
2.2.SESLERİNİ DUYURAN ÖNCÜ KADINLAR VE YAYIN ORGANLARI ..	37
2.2.1.Fatma Aliye- Hanımlara Mahsus Gazete,	37
2.2.2.Ulviye Mevlan-Kadınlar Dünyası.....	42
2.2.3.Nezihe Muhiddin-Kadın Yolu	44

2.3.1935 SONRASI: KADINLAR KİMİN İÇİN KONUŞUYOR?.....	50
2.4.DİNDAR KADIN YENİDEN YAZMAYA BAŞLARSAM.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
3. HALİME TOROS’UN EDEBİ ESERLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	62
3.1. KADINLIK ROLLERİ.....	62
3.1.1.Kutsal Annelik	63
3.1.1.1.Hamilelik.....	65
3.1.1.2.Fedakâr Anne	65
3.1.1.3.Çocukları Tarafından Beğenilmeyen Anne.....	68
3.1.1.4.Gelin Kaynana İlişkisi.....	69
3.1.1.5. Kendini Mutsuzluğunu Çocuğuna Yansıtmayan Anne.....	70
3.1.2. Kadın, Evlilik ve Ev	70
3.1.2.1. İtaat, Şiddet, Susturma	70
3.1.2.1.1. Fiziksel Şiddete Karşı Sessizlik	79
3.1.2.2. Kadına Çizilen İdeal Yol Evlilik.....	81
3.1.2.3. Evlilikte Para Unsuru	84
3.1.2.4. Aldatma ve Evlilik	85
3.1.3. Kadın ve Aşk	87
3.1.3.1. Yitirilen Aşka Hayıflanma: Aşkın Son Demleri	87
3.1.3.1.1. Anne Olan Kadından Çekip Giden Aşk.....	91
3.1.3.2. Aşksız, İstenmeyen Birliktelik	92
3.1.4. Hayat Kadınları	95
3.1.5. Sorgulayan, Bıkkın Kadınlar: Muhalif Duruş.....	96
3.1.5.1 Çocuk Bakımı ve Ev İşlerinde Yalnızlığa Tepki	96
3.1.5.2. Günahı Üstlenme, Namus Algısı ve Ahlak Temizliğinde Yalnızlığa Tepki	100
3.1.6. Modern ve Geleneksel Tanımlarına Hapsoluş	107
3.2. ERKEKLİK ALGISI.....	112
3.2.1. Erkeğe Karşı Çıkan Kadının Günahkârlığı	118
3.2.2. “Yeryüzünün Halifesi”: İslam’ın Bekçileri Erkekler.....	122
3.2.3. Toplumun Verdiği Haklar: “Erkek Erkektir”	130
3.3.KADIN, ERKEK VE KAMU	134

3.3.1. Görüntünün Anlattığı: Başörtüsü	134
3.3.1.1. Toplumun Başörtüsüne Bakışı	137
3.3.1.2. Toplumun Dindarlık Göstergesi Olarak Başörtüsü.....	147
3.3.1.3. İslam'ın Görünen Yüzüyle Yalnız Bırakılan Kadın.....	155
3.3.2. Modernleşmeye Karşı Verilen Sınav	160
3.3.3. Örnek Kadınların Gözünden Kadın ve Erkeğe Bakış.....	165
SONUÇ.....	173
KAYNAKÇA	178

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Cinsiyete Göre "Gerektiğinde " Bir Erkek Karısını Dövebilir mi? (%)
(Özkaya, Vatandaş, vd. ,2011:155-156) 72

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e. : Aynı eser

A.g.e. : Adı geçen eser

Bkz. : Bakınız

bs. : Baskı veya basım

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

KHF. : Kadınlar Halk Fırkası

No: : Numara

S. : Sayı

s. : Sayfa/sayfalar

TKB. : Türkiye Kadınlar Birliği

ty. : Yayın tarihi yok

vb.: Ve benzeri

GİRİŞ

Diğer canlılardan farklı biyolojik, fizyolojik, psikolojik özelliklere sahip olan insanlar, ilk çağlardan günümüze çeşitli toplumsal yapıları, kültürel birikimleri, dinleri, yaşam tarzları, tarihleri, bilim ve sanatları ile var olmuştur. Bu süreçler içerisinde kadının ve erkeğin toplumsal yapı içinde farklı konum ve görevleri olsa da kadınlık ve erkeklik eski kavimlerden beri tartışılmalı bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklik pek çok toplumda pergelin sabit ayağını temsil ederken, kadınlık ise zamana, kültüre, inançlara göre değişmiştir. Kadını değiştiren, vazifeler yükleyen, tanımlayan ve sınıflandıran erkeklerdir. Yaşadıkları, dönem şartları, inançları, algıları, coğrafyaları, zaman dilimleri farklı olsa da kadının, insanlığın bir alt türü olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. İlk çağlardan itibaren erkek egemen yapının hüküm sürüp sürmediği konusunda muhtelif görüşler olsa da istisnai örnekler olmakla birlikte tarihin izi sürüldüğünde kadının ikincil konumu ile karşılaşmaktadır.

Avrupa’da kiliseye olan inancın kaybolması ile başlayan sekülerleşme süreci, birçok konuda sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Kadınlık ve erkeklik durumları da sorgulanmaya başlanan konular arasında olmuştur. Kadınlar, 1789 Fransız Devrimiyle birlikte anılan eşitlik, özgürlük kavramlarının kadınları kapsamadığı gördüklerinde, kendi haklarını aramaya koyulmuşlar ve kadının toplumdaki yeri tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar giderek kadın hareketlerine dönüşmüştür.(Çakır,1994)

Toplumsal cinsiyet kavramı literatüre girmiş ve biyolojik cinsiyetten farklı olarak içerisinde bulunulan kültür yapısı, değer yargıları, inanışlar vb. etrafında kadın ya da erkek olmanın sonradan öğrenildiği, öğretildiği dile getirilmiş ve bu konu çerçevesinde konuşmaya başlanmıştır. Kadının ikincil konumunu ve yapması gerekli bulunulan davranışları, görevleri “doğal” karşılayan zihniyet ile mücadeleye girişilmiştir. Bu bağlamda kadına yüklenen görevlerin, aslında onun biyolojik kökeni ile bağlantılı olmadığı, ataerkil sistemlerin, kadını istediği doğrultuda yönlendirmesiyle oluşturulan kimliklerin aile içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılarak “doğal” olarak kabul ettirildiği dile getirilmiştir. Avrupa’da başlayan bu tartışmalar diğer ülkelere zaman içerisinde yayılmış ve toplumların kendine has yapısı içinde kadınlar, kendilerine özgü ikincil konumlarını düşünmeye ve sorgulamaya başlamıştır.

Eski Türk toplumlarına bakıldığı zaman, kendi dönemleri içerisinde diğer toplumların aksine kadına değer verilmekte ve hem siyasi hem sosyal hayatta aktif bir rol oynadığı görülmektedir. İslam'ın kabulünden sonra da erkeğin yanında yer ve söz hakkı devam eden kadın, İstanbul'un fethinden sonra Bizans'tan miras kalan saray hayatının da etkisi ile sosyal yaşamdan elini eteğini çekmiş, çektirilmiştir. Kadına ev içi görevler uygun görülmüş ve gerekmedikçe sokağa çıkması istenmemiştir. Bu durum Osmanlı'nın taşra sayılan kentlerinde geçerli olmamakla birlikte, İstanbul'da kadınlara kılık kıyafet, sokağa çıkma saatleri, gidilmeyecek yerler konularında yasaklar gelmiş ve uygulanmaması halinde sürgün cezası uygun görülmüştür.(Çaha,1996)

Osmanlıda kadının sosyal hayattaki yaşantısını bir ev hapsi niteliğinde algılamak ise yerinde bir değerlendirme olmayacaktır. Kadınların hukuki haklar elde etme anlamında erkeklerin gerisinde kalmış olsalar da sosyal hayattan kopmuş, dışlanmış, tecrit edilmiş değillerdir. Bu tarz söylemlerin aksine Osmanlı'da kadın sosyal hayatın içerisinde olmuş ve ekonomik, hukuki ve sosyal anlamda çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hem nikâh hem de boşanma süreçlerinde kadına pek çok hak tanınmıştır. Mehir ve nafaka gibi haklar kadınlara güvence olmuştur. Kendilerine verilmesi uygun görülen mehir ve nafaka kocaları tarafından verilmediği takdirde kadınlar mahkemeye başvurup kendilerine tanınan hukuki haklar sayesinde kocalarından nafakalarını alabilmişlerdir. Kadınlar devam ettirmek istemedikleri bir evliliğe zorlanmamıştır. (Uysal,2014).

Osmanlıda aile birliğini devam ettirmek esas olsa da boşanmak bir tabu olarak görülmemiş ve boşanmak da evlenmek kadar doğal bir durum olarak kabul edilmiştir. Boşanma için çeşitli yollar vardır. “Bunlar erkeğin tek taraflı irade beyanı olan bâin talak, genellikle kadının mehir, iddet nafakası gibi bazı haklarından feragat etmesi yoluyla gerçekleşen muhâlaa ve hâkim kararıyla boşanma anlamına gelen tefriktir.” Kadınlar, evliliklerini devam ettiremediklerini düşündüklerinde muhâlaa yoluyla boşanma talebinde bulunabilmişlerdir. Osmanlı mahkemelerine duyulan güvenden dolayı aynı dönemde yaşayan Müslüman olmayan kesimler tarafından da boşanma konusunda, kadı mahkemelerine başvurmayı tercih ettikleri görülmektedir.(Maydaer,2007)

Kadınların kendilerine ait olan para ve mallar güvence altına alınmış ve kimseye bu para ve mallar üzerinde tasarruf hakkı tanınmamıştır. Ekonomik ve ticari anlamda kadınların da söz sahibi olabildiği görülmektedir. Ev, bağ, bahçe gibi gayrimenkul sahibi olmuş, bazen kendileri bazen de kendilerine vekil tayin ettikleri kişiler aracılığıyla ticari faaliyetlerini yürütmüşlerdir.(Uysal,2014). Oryantalist algının Osmanlı, kadınları eve hapsetti ve hiçbir hak tanımadı gibi abartılı söylemleri gerçeği yansıtmamakla birlikte kadınların hukuki anlamda erkeklerle aynı haklara sahip olamadığı da görülmektedir.

Avrupa'daki gelişmelerle birlikte, Osmanlının Batı'ya yüzünü dönmesinin ilanı, Tanzimat Fermanı ile olmuştur. Tanzimat ile başlayan modernleşme talepleri, toplumda farklı algılar ve düşüncelere sahip kitleler oluşturmuştur. Bu anlayışların su yüzüne çıkan kısmını ise; değişimi destekleyen yüzünü batıya dönmüş kesim ile değişim yanlısı olmayan geleneklerini korumak isteyen kesim oluşturmuştur. Bu iki zıt kutbun arasında farklı meselelerde çokça tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmaların görünen yüzünü ise "kadın" meselesi oluşturmuştur. Modernleşme isteğini kadının özgürleştirilmesi üzerinden sağlamak isteyenler olduğu gibi; ahlakı muhafaza etmeyi, kadını kamusal alana çıkartmayıp toplumu, yozlaşmadan korumak isteyenler de vardır.

Gelişen gazetecilik faaliyetleri ile birlikte, kadınların kendi adlarına konuşması ve hak talep etmeleri ilk defa bu dönemde mümkün olmuştur. *Hanımlara Mahsus Gazete* ile birçok kadın kendi isimleriyle görüşlerini dile getirmiştir. Fatma Aliye, Müslüman kadınların kendi tarihlerinden mahrum bırakıldıklarını ve önlerindeki tek engellerin erkekler olduğunu ifade etmiştir. *Ünlü İslam Kadınları* isimli eserini yazarak kadınların başarılarına dikkat çekmiştir.

1909 yılında Dernekler Kanununun çıkmasıyla 1913 yılında *Osmanlı Müdafai-Hukuku Nisvan Cemiyeti* kurulmuş ve kadınların kamusal alanda var olması için mücadele edilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadınlara verilen haklar karşılığında yeni rejime tam sadakat beklenmiştir. Bunun yanında oy hakkı gibi siyasi haklar verilmemiştir. Nezihe Muhiddin'in başkanlığında kadınların siyasi haklarını da savunmak amacıyla Kadınlar Halk Fıkrası açılmak istense de buna izin verilmemiş ve KHF'nin nizamnamesindeki siyasi, sosyal ve iktisadi alanda var olmak için oluşturulan maddeler yumuşatılarak, Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur. Özellikle oy

mücadelesi etrafında şekillenen siyasi hak talepleri reddedilmiş ve aktif katılımı olan bir özne olması istenmeyen kadınlar; iktidar tarafından susturularak, tarihten silinmiştir. Yerine, rejime tam bir itaat ile her daim minnettar olan edilgen kadınlar yerleştirilmiştir.(Çakır,1994)

Tanzimat döneminden itibaren kendi doğal süreci içerisinde var olan kadın hareketleri, Müslüman olan Osmanlı toplumda dinden bağımsız düşünülemez. Bahsedilen kadınlar da kendi haklarını inandıkları İslam dininde aramış ve bulmuşlardır. Allah'ın kadınlara verdiği hakları, erkeklerin sınırlandığını anlatmış ve “feminizmin yerli yüzünü” temsil ettikleri düşünülmüştür.(Çaha,1996). Fatma Aliye gibi kadın haklarını aramada öncü olan kadınlar, bu hakları aramayı feminizm ile görmüştür. Fatma Aliye ile “ilgili eserlerin birçoğu Aliye'nin feminist saiklerle hareket ettiği sonucuna varmaktadır.” Fatma Aliye, batı merkezli feminist hareketlerin ırkçı yaklaşımlarını eleştirden tutumlar sergilemiştir ve feminizm kelimesini batı feminizmiyle özdeşleştirdiği için kendisini feminist olarak tanımlamamıştır. (Akşit, 2010, s. 62).

Fatma Aliye gibi hak taleplerini dile getiren ilk dönem kadınlar, kadını gündeme almayı, haklarıyla ilgili bir tartışma ortamı açmayı feminizmden görmüş olsalar da yola çıkışları, konuyu ele alış biçimleri, motivasyonlarını teşkil eden noktaları ile feminizmden ayrılmaktadır. Kadınların kamusal hayata katılımı, kadınların evlilikte yaşadıkları sıkıntılar gibi konularla meşgul olan bu öncü kadınları, bugün geldiğimiz noktada kendi inançları doğrultusunda içinde bulunduğu toplum yapısından, kendi değerlerinden, inanışlarından söylem geliştiren “toplumsal cinsiyet adaleti” merkezli bakış açısı çerçevesinde değerlendirmek daha uygun görülmektedir.¹

1935'ten sonra yeni rejimin verdiği haklara minnet duyan kadınların çalışmaları, rejime hizmetten ileri gidememiştir. 1950 sonrası Kemalizm ve Sosyalizm tabanlı ideolojilerde seslerini duyuran kadınlar, kendi haklarını da kapsadıklarını düşünmüşlerdir. Bu sebeple kadınların kendilerine özgü sesleri, 1980'lere kadar

¹ Tezin ilerleyen bölümlerinde “toplumsal cinsiyet adaleti”nin hangi açılardan problemlere çözüm üretmeye çalıştığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bkz. 24-30

duyulmamıştır. 1980 sonrası, kendi “ben” likleri üzerinde düşünmeye başlamış ve 1935’ten beri ilk defa kendi adlarına konuşmaya başlamışlardır.(Çaha,1996)

1980 sonrasında kadının konumunu sorgulayan dindar kadınlar da 1935 öncesi hak talepleri olan kadınlarla benzer bir çıkış noktasına sahiptir. Kadının dinde fitne unsuru olarak gösterilip, sadece anne olan kadının kutsanarak kamusal alandan dışlanmasını sorgulamışlardır. İslam’ın kendisinde olmayan geleneklerle şekillenerek oluşturulan, kadının tüm yaşamını erkeğe itaat çevresinde değerlendiren, zihniyeti eleştirmişlerdir. Yıllar geçse de rejimler değişse de erkek adına esnetilen, değiştirilen bazı kurallar, kadınlar adına sabit kalmaktadır. Bunu gören ve adaletsizliğe uğradıklarını, kula kul olmanın dine aykırı olduğunu bilen kadınlar, haklarını ilk dönem dindar kadınları gibi, asıl kaynağa yönelerek savunmuşlardır. Mücadeleleri de ilk dönem Müslüman kadınları gibi olmuştur. Hem geleneklerle örülmüş ataerkil rivayetlerin savunusunu yapan erkeklerle hem de modern baskılarla mücadele etmektedirler. Hem dini tehdit olarak gören, Müslümanlıklarını yaşamak istiyorlarsa evlerinden çıkmamaları gerektiğini söyleyen iktidar kesimin susturma ve baskılarına direnmişler hem din adına konuşan erkeklerin evinden çıkmamasını öğütleyen ataerkil zihniyete dertlerini anlatmak istemişlerdir. Direnişleri Cumhuriyet öncesi dindar kadınları gibi, dine yönelip asıl olanı ortaya çıkartmak amacıyla araştırarak, okuyarak, yazarak, konuşarak olmuştur. Bu çerçevede akademik anlamda makaleler, tezler yazılmakla birlikte; bir araya gelen kadınlar, kurumsallaşarak, dernekler, vakıflar açarak taleplerini dile getirmişlerdir. Toplumda var olan adaletsizlikleri gören, yaşayan ve bu duruma kendi üsluplarıyla eleştiri getiren yazarlar, öykülerinde ve romanlarında da kadınlık ve erkeklik durumlarını sorgulamışlardır.

Kurgusal yapısı olan roman ve öykü gibi yeni edebi türler, Tanzimat döneminde yazılmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Fatma Aliye Hanım’ın, Georges Ohannet’ten çevirdiği *Merâm* adlı romanı, “edebiyat dünyasında geniş yankı uyandırmıştır, ancak bir Türk kadınının böyle bir eser ortaya koymasına inanılmamıştır.”(Hazer,2005:48). “Dışarı”nın bilgisini elinde tutan erkekler, pek çok konuda olduğu gibi bu yeni edebi türlerin kadınlar tarafından okunması konusunda da sınırlandırma getirmişlerdir. Kadınların çok daha kolay etkilenebileceği ve bilmedikleri, görmedikleri, işitmedikleri şeyler hakkında bilgi sahibi olup gözlerinin

açılacağı ve farklı bir dünyadan haberdar olacakları endişesi ile kadını romanlarının kahramanı olarak kullanan bazı yazarlar dahi kadınların bu yeni türleri okumasına olumsuz bakmışlardır.(Andı,2010:54-55). İlk kadın romancılarından olan Fatma Aliye romanların, bu anlamda kadınlara zarar vermeyeceğini, kendi akıllarıyla doğru ve yanlış görerek kurgusal yapı içerisinde fena şeyleri görmeleriyle gerçek hayatta bunları uygulamayacaklarını ve onlar için faydalı olabileceğini söylese de dönemin hâkim anlayışı kadını bu türlerden uzak tutmak olarak değerlendirilebilir.(Andı,2010:76-77).

Yazılan romanların, kadınlar tarafından okunması uygun görülmesi de kadınlar, okumuş yazmış ve anlatmışlardır. Lakin hâlâ erkek egemen bir edebiyat alanı vardır. Lekesiz, “1910-2005 yılları arasında kayıtlara giren öykü kitabından 271’nin kadın öykücülere ait olması, yine 1910-1990 arasında öykü ortamına giren 750 öykücüden 80’inin kadın öykücü olması, Türk öykücülüğünün erkek öykücülerin egemenliği altında bulunduğunu göstermekte ve kadın öykücü sayısının son 15 yılda önceki yıllara oranla daha fazla artmış olması da bu gerçeği değiştirmemektedir.” demektedir.(Lekesiz,2005:40). Yıllar geçse de, zamanlar değişse de kadının roman ve öykü türüne olan yönelişi nicelik açısından erkeğin gerisinde kalmaktadır. Bu durum da akıllara, Woolf’un erken sayılabilecek bir tarihte(1929) “bir kadın eğer kurmaca yazacaksa, parası ve kendine ait bir odası olmalıdır” tespitini getirmektedir.(Woolf, 2017:6). Tam da bu noktada kadın yazarların ilgilenmesi gereken pek çok iş ve kendisine yüklenen vazifeler arasında vakit ve sessiz bir ortam bulması neredeyse imkânsız görülmektedir.

Woolf ’tan günümüze uzanan süreçte pek çok kadın kendi durumlarını eserlerine yansıtarak eleştirilerini görünür kılmışlardır. Derrida’nın *Dağılma* adlı eserinde çevirmenin yazdığı girişte Johnson, eleştiri hakkında bilgi verirken şöyle söyler:

“Herhangi bir kuramsal sistemin eleştirisi, söz konusu sistemin kusurlarını ve eksikliklerinin incelenmesi değildir. Sistemi daha iyi hale getirebilmek üzere tasarlanmış bir dizi eleştiri de değildir. Sistemin olabilirliğinin temellerine odaklanan bir analizdir. Eleştiri, doğal, aşikâr, tartışmasız veya evrensel olarak görülenleri tersten okur; çünkü bunların birer tarihi, nasıllarsa öyle olmalarının nedenleri, peşlerinden gelecek olanlara etkileri olduğunu ve

genellikle kendini bilmekten aciz olan başlangıç noktasının ise verili (doğal) olmadığını, fakat bir (kültürel) inşa olduğunu göstermek ister.”(Johnson,1981’den akt. Scott, 2013:52-53).

Amaç alternatif, idealize edilmiş yeni bir sistemle değiştirmek değil, “sistemi değişime açabilmek için kör noktaları görünür kılmaktır.”(Scott,2013:53). Sistemi değişime açan ve toplumdaki kör noktaları göstermeyi amaçlayan araçlardan biri ise edebiyattır.

Jusdanis, edebiyatın özerkliğe sahip olduğu tarihsel koşullarda, gerçek dünya ile edebi eserler aracılığı ile yaratılan dünya arasındaki ilişkiyi kendine temel dert edindiğini ifade eder. Edebiyatın toplumsal faydasının ise estetik ve ampirik düzenler arasındaki sınırı muhafaza ederek gerçeklik ile araya mesafe koymak suretiyle gerçeği eleştirmeye ve nihayetinde değiştirmeye olanak sağladığını öne sürmektedir.(Jusdanis,2012:96-99). Edebiyat dış dünyaya bağlı olmakla birlikte kendine has yapısını da korur. Kendi kendini yönetir ama çevresiyle ilişkili olması kaçılmazdır. Temelde insanın taklide duyduğu ihtiyacı karşılamakla yeni ve farklı bir göz oluşturmaktadır. Bunu yaparken yeniden hayata bakılmasını sağlamaktadır. Gerçek ile kurgu arasındaki sınırı muhafaza ederek dönüp toplum eleştirisi yapmaktadır. Edebiyatta tek bir gerçek hatta gerçeğin kendisi yoktur. Fakat yazarın kurgusu içerisinde var olmuş ve var olabilecek pek çok gerçeği göstermektedir. Sınırlarını koruyarak dış dünyayı eleştirdikten sonra maskesini takarak kendisinin kurgu olduğunu ısrarla vurgular. Jusdanis’e göre edebiyat bunun için değerlidir.(a.e.)

Felski, edebiyatın basit bir taklitten öte hayatı yeniden betimleme ve yorumlama olarak değerlendirmektedir. “Edebiyat metninin hakikat iddialarını değerlendirirken ölçü aldığımız dünya hikâyeler, imgeler, mitler, fıkralar, sağduyu ürünü varsayımlar, bilimsel bilgi kırıntıları, dini inançlar, popüler aforizmalar, vb. tarafından dolayımlanmış bir dünyadır.” Varlığı şekillendirip ayakta tutan toplumsal anlam ağlarınca kuşatıldığı için edebiyat, gerçekten bağımsız düşünülemez. Anlamları yeniden kurmak suretiyle yeni bir şekle ve yapıya bürünen edebiyat metni, şuursuzca yapılan bir kopyalama değil, “yaratıcı bir taklit edimi, metinler ile deneyimlerin büyük güçlkle şekillendirme, damıtılma ve yeniden düzenlenmesidir.”(Felski,2013:108). Gerçek ile kurgu arasında yadsınamaz bir ilişki vardır. Kurgu olan metinden toplumsal

gerçekliği yakalamak ve yazıldığı dönemin Şartlarını göz önünde bulundurarak eserler üzerinden sosyolojik tespitler yapmak mümkündür.

Günümüzdeki edebiyat türlerinin toplumsal değişimlerin yaşandığı dönemlerde ortaya çıkıp yaygınlaŐması tesadüf değildir. Toplumların değişerek sisteme uyum sağlamasını isteyenler, yeni yazı teknikleri ve bilimler ortaya koymuŐlardır. Roman, yk gibi türler “yeni dünya görüşünün vakanvistliğini romantik bir anlayışla yapsın, baŐıboŐ kalan insanları yani bireyleri değişen Őartlara intibak ettirsin diye geliŐtirilmiŐtir.”(Yıldırım,2011:31-32)

Modern dönemlerde edebiyatın işlevi artarken, Osmanlı’da Tanzimat sonrası yeni türlerin geliŐtiđi gözlenmektedir. “Tanzimat’la birlikte edebiyat deđiŐimin tarihini yazmaya koyulur.” Bu bağlamda Türk toplumunun hızlı bir Şekilde değişim geçirdiği dönemle, edebiyat gelişmeye başlamıştır. Tanzimat ile birlikte edebiyat, eski ve yeni değerlerin farklılıklarını ortaya çıkartan bir yaklaşım sergiler. “Bu anlamda Türkiye’de edebiyat, toplumsal değişme demektir.”(a.e.). Toplumsal deđiŐmeleri, kırılmaları yansıtan edebi eserler, aynı zamanda toplumun bir ferdi olan bireyin de yaşadıklarını görünür kılma ve eleştiri getirme adına etkili bir araçtır.

Halime Toros’un edebi eserleri de aşağıda örnekleri verilen röportajlarından, yazılarından da görüleceği üzere toplumsal olanı yansıtmaya amacı güttüğü anlaşılmaktadır. Akademik araştırma çerçevesinde bir okur olarak eser içinde “toplumsal cinsiyet”i arama sürecinde Toros’un erkek ve kadına bakışı, verdiği örnekler, referans noktası dikkate alınıp; İslam dininin bir cinsi diğer cinsten eritmediği, bir cinsin diğerine “kul” olmaması gerektiği, yaratıcının “adil” sıfatından mülhem, dinin cinslerin, birini birine ezdirmeden, birini ötekileŐtirmeden, bir adalet çerçevesinde değerlendirilerek “toplumsal cinsiyet adaleti” merkezli bir okumaya tabi tutulmuştur.

ÇalıŐmamızın konusu olan Halime Toros’un edebi eserleri, eleŐtirileri görünür kılmak ve kr noktaları göstermek amacıyla yazılmış, yazıldıkları dönemin siyasi, sosyal, kültürel yapısını da yansıtan eserlerdir. Nitekim Toros, EŞitgin ile yaptığı söyleŐisinde, dindar kadınların yaşadıkları problemleri kendileri hariç herkesin konuştuğunu ama kendilerinin derin bir sessizliğe gömüldüğünü söylemektedir.

Kendisi bu durumu Şu sözlerle ifade etmektedir: “Benim derdim bu suskunluğu bir yerinden kırmak çabasıydı. Bu derin ve insanı zehirleyen sükût etme hâline bir tür baŐkaldırıydı.” Yaşanan sorunların, sıkıntılarının, eleŐtirisinin yapılmadığını ve hikâyelerin anlatılmadığını söyleyen yazar, “ben en azından anlatmayı denedim” diyerek anlatmanın önemine vurgu yapmıştır.(Toros,2016:58). Çünkü onun için, “anlatılmayan hikâye, yaşanmamış hayattır.” (Randal,1999’dan akt. Toros,2000:189).

Toros, kadınların kendi yaŐanmıŐlıklarını anlatmasının elzem olduğunu, tecrübelerin hikyeleŐmedike, kadınların tam olarak ne yaŐadıklarının hiçbir zaman anlaŐılamayacaęına dikkat çekmiştir. Erkekler kendi hikâyelerini anlatıp kültürler kurmuŐlar, kadınlar ise bu hikâyeleri okuyup erkeklerin kuralları etrafında onların hikâyelerini yaşamışlardır.(Toros,2000:206).

Toros, dindar kadının “başörtüsü” taktığı için yaşadığı sıkıntılarını, erkeğin vicdanını rahatlatmak amacıyla kadını eve itmek isteyişini, erkek adına değişen durumların kadın için deęiŐmedięini dile getirmiştir. Nitekim “Feminist Kime Derler?” başlıklı yazısında, Şu ifadelere yer vermiştir:

“Kadın için örülen koruyucu (!) mekanlar içinde ona sunulan kadın imajına uyması beklenir... onun bir eş ve anne olmanın dışında hiçbir sorumluluğu yoktur. Öyleyse kötülüklerden sakınmak için evinde olması gereklidir. O sağlam basmalıdır ki bir ayağı bankalarda, toplu taşıma araçlarında, okullarda, kaldırımlarda, devlet dairelerinde olan erkek, diğer ayağı ile vicdanını rahatlatılabilsin. Müslümanlığını hissedebilsin. Belki de kendi halini değiştirmeye gücü yetmediğinden... kendini izah etmezden evvel kadın üstüne ahkam keser.”(Toros, 1987’den akt. Göle,1993:122).

Toros, dikkatleri, “ev içinde unutulmuŐ Müslüman kadınlara çekmek istediğini” söylemektedir. “ncelikle tanımlanmıŐ yerimize ve kimliğimize karşı çıkmamız gerekiyor, çünkü bizi dilsizleŐtiren bütün etkenler o tanımın içinde” diyerek hedefinin “sunulu imajları, kuşatılmış yaşantıları bir yerinden hırpalayarak kadınları dillendirmek, toplumsal kekemeliğimizi üzerimizden atabilmek” olduğunu söylemiştir.(Toros,1991’den akt. Göle,1993:127-128).

Toros’un başörtülü dindar kadınların karşılaştıkları zorlukları anlatması ve söylenmeyi söylemesi kendi döneminde oldukça yenidir. Toros “anlatmasam deli olacaktım” diyerek yaŐanılan olaylara sessiz kalamayıŐını dile getirmektedir. Romanın basımının 28 Őubat’ın yaşandığı yıla denk gelmesini “talihsizlik” olarak değerlendiren

yazar, “herkes büyük bir ümitsizlik ve baskı altındayken anlattığım hikâyeyi kimse dinlemek istemedi” diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.(Toros,2016:58-59).

“O dönemde özeleştiri yapabileceğimiz bir iklim, bir vasat oluşsaydı, konuşabilseydik, belki bugün her şey çok daha farklı olurdu.”(a.e.:59) diyen yazar, hikâyelerin hâlâ gizli tutulup anlatılmadığından bahsetmektedir. Bu hikâyeleri gün yüzüne çıkartan, anlatan, konuşan, yazan ve eleştiren ilk kadınlardan olması hasebiyle önemlidir.

Bu çalışmamızda, toplumsal cinsiyet ve etrafında oluşturulan diğer kavramlar açıklanıp “eşitliğe” alternatif olarak daha kapsayıcı olduğu iddia edilen “adalet” kavramından bahsettikten ve tarihte kadın hareketlerinin oluşmaya başladığı dönemlerden yola çıkarak günümüze uzanan süreçte neler yaşandığı anlatıldıktan sonra, kadının ezilmişliğini, erkeğin dini kaynakları referans gösterip kadını susturmak isteyişini, duygusal, fiziksel, ekonomik şiddete uğrayan kadınların acılarını, kutsanan anneliğin kadını nasıl eve ittiğini ve kamusal alandan dışladığını, kadınların dini yazınlardaki ikincil konumlarını, akıllarının ve imanlarının eksik gösterildiğini, erkeğin konfor düşkünlüğünü, tekelleşen din algısının kadını dışlayıp, horladığını anlatan Toros’un edebi eserleri, bu bağlamda ele alınıp incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET 'İN AÇILIMLARI

1.1.1. Toplumsal Cinsiyetin Tanımı

Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kullanan birkaç akademisyen arasında yer alan Ann Oakley şöyle söyler: “Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir. Erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder. İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların eril veya dişil olduğu ise aynı şekilde anlaşılabilir; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Cinsiyetin değişmezliğini kabul etmek zorunludur, ama böylece toplumsal cinsiyetin değişkenliği de kabul edilmelidir.” Oakley’in vardığı sonuç şöyledir: “Toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de ‘doğal’ değildir.” (Oakley’den akt. Bhasin,2003:8-9).

Dökmen, Türkiye’de bu terimlerin kullanılmasının ve yapılan ayrıma dikkat çekilmesinin çok yeni olduğunu vurgular:

“Türkçe kullanımda da cinsiyet teriminin bazen toplumsal cinsiyeti de kapsamak üzere kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu durum, hem toplumsal cinsiyetin temelinde cinsiyet ayrımının bulunması hem de “toplumsal cinsiyet” teriminin kullanımının yaygınlaşmaması nedeniyle henüz çok “pratik” bulunmamasına bağlanabilir. Ayrıca “toplumsal cinsiyet” ifadesinin Türkçe anlam ve gramer açısından uygunluğu da incelenebilir. Böyle bir ayrımı yansıtmak sözcüklerin Türkçeye girmemiş olmasını, insanların biyolojik ve toplumsal cinsiyetlerinin birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak görülmesine bağlamak da mümkündür. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bu ayrım yenidir ve hatta Türkiye’de bu ayrımın çok daha yeni olduğu söylenebilir. Bilimsel araştırmalarla bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulmasının geçmişi en erken 1970’li yıllara dayandırılabilir, ama en çok araştırma 90’lı yıllardan bu yana yapılmıştır.”(Dökmen, 2010:18).

‘Cinsiyet’ ile ‘toplumsal cinsiyet’ in arasındaki bağlantıyı ‘doğal’ olarak kabul etmeyenler, yıllardır devam eden kadınların ikincil konumunun “biyolojik köken” ile meşrulaştırılmasına karşı çıkmışlardır: “Cinsiyet kelimesi sosyolojik olarak ya da

kavramsal bir kategori olarak kullanılmaktadır ve ona çok özgün bir anlam verilmiştir. Yeni halinde cinsiyet, kadın ve erkeğin sosyokültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların kadın ve erkeği birbirinden ayırt etme biçimini ve onlara verdiği toplumsal rolleri ifade etmektedir. Kadınlar ve erkekler açısından toplumsal gerçekleri anlamının çözümsel bir aracı olarak kullanılmaktadır. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım, kadınların, erkeklerin hükmü altındaki ikincil konumunu kadınların anatomilerine dayandıran genel eğilimle baş etmek için ortaya kondu. Yıllar boyunca toplumda kadınlara ve erkeklere atfedilen farklı özelliklerin, roller ve statülerin biyolojik olarak (yani cinsiyet ile) belirlendiğine, bunların doğal, dolayısıyla da değiştirilemez olduğuna inanıldı. Bir bakıma kadınlar ve kadınların bedeni, onların toplumdaki ikincil statülerinin sorumlusu ve halen de bundan sorumlu tutulur. Bu bir kere doğal olarak kabul edilince, toplumda var olan adaletsizliğe ve toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğe işaret etmeye de elbette gerek kalmaz. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyeti bir şey, ama toplumsal cinsiyeti çok daha başka bir şey olarak ifade etmemizi mümkün kılar.(Bhasin,2003:7-8). Toplumsal cinsiyet terimi bu sebeple önem arz etmektedir. Kadın bedeninin erkek bedenine göre biyolojik olarak daha güçlü olması, kadının doğurgan olması vb. gibi doğuştan gelen nitelikler, kadını toplum içerisinde ikincil konuma düşürmesini haklı çıkartmaz.

İnsanın iki farklı cins olarak doğması, farklı anatomik yapılarının olması, onlara toplum içerisinde farklı roller ve sorumluluklar vermez. Bu rolleri ve öğrenilmiş davranış biçimlerini, kişinin içinde bulunduğu tarihsel arka planıyla zaman içinde oluşan çeşitli değer yargılarına sahip olan kültürel yapısı verir:

“Herkes erkek ya da dişi olarak doğar. Cinsiyetimiz sadece cinsel organımıza bakılarak tespit edilebilir. Fakat her kültürün kızları ve oğlanları değerlendirme yöntemi vardır ve onlara farklı roller, tepkiler, nitelikler yükler. Doğumlarından itibaren kızlara ve oğlanlara tüm bu sosyal ve kültürel algı ve davranışların “paket halinde yüklenmesi” aslında, “toplumsal cinsiyetin öğretilmesi ve benimsetilmesi”dir. Her toplum; bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, rolleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına, eril ve dişile yavaş yavaş dönüştürür. Biyolojik olan cinsiyetten farklı olarak erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik ve sosyolojik yani tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiştir.”(a.e.)

Bhasin'e göre cinsiyet doğal ve biyolojiktir. Değişmez ve değiştirilemez, her yerde aynıdır. Toplumsal cinsiyet ise sosyokültürel ve insan icadıdır. Eril ve dişil niteliklere davranış kalıplarına, rollere, sorumluluklara işaret eder. Toplumsal cinsiyet değişkendir. Zamana, kültüre, aileye göre değişiklik gösterebilir.(a.e.:9). Zamanla oluşturulan toplumsal cinsiyet değişmez ve doğuştan değildir. Bu süreç içerisinde aile ve çevre etkili olur. Kültürel ve ekonomik farklılıklar olsa bile neredeyse bütün toplumlarda cinsiyet rollerini destekleyen davranış kalıpları çocuklara sosyalleşme süreci içinde öğretilmektedir.(Dökmen, 2010:25). Tüm toplumlarda doğuştan gelen farklılıklara göre, erkek ve kadınların hangi davranış şekillerine uyacaklarını, kimin güce sahip olacağını, hangi rollerini üstleneceklerini kültürel olarak yorumlayıp değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeler, "toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de özünde ortak noktalar vardır. Bu öz, toplumsal cinsiyet temelli asimetrinin yani farklılıklar ve eşitsizliklerin varlığıdır." (Ecevit,2003:83). Berktaş da benzer şeyleri söylemektedir. Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklıdır ve toplumsal, kültürel olarak belirlenmektedir. Bu sebeple uygulama pratikleri tarihsel olarak toplumdan topluma değişebilen "cinsiyet konumu" ya da "cinsiyet kimliği"dir. Sadece cinsiyet farklılığını belirtmeyen toplumsal cinsiyet, aynı zamanda "cinslerarasındaki eşitsiz güç ilişkilerini belirtir" (Berktaş, 2012:16).

Toplumsal cinsiyet, kadınların toplum içerisindeki ikincil konumlarını kadının biyolojik kökenine bağlayıp meşrulaştırma çabasına karşı oluşturulmuş bir kavramdır. Cinsiyet(sex), kadın ve erkeğin doğuştan getirdiği özelliklerdir ama toplumsal cinsiyet(gender), insanların içinde bulunduğu kültür yapısı, dini inançları, tarihi birikimleri etrafında şekillenmektedir. Cinsiyet doğuştan gelir ve değiştirilemez ama toplumsal cinsiyet kültürden kültüre, aileden aileye, değişiklik gösterebilir. Türkiye'de ise bu tanımlama yenidir ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar en erken 1970'li yıllara dayandırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ile kadınların toplumsal hayatta yaşadıkları sıkıntıları onların anatomik yapıları ile temellendirilmesine karşı çıkmıştır.

1.1.2. Cinsiyet Kimliği

Kimlik, insanın kendisini tanımlaması ve konumlandırmasının ifadesidir. Bireyi diğer bireylerden ayıran özellikleri ifade eder. İnsanın kendisini toplumda, yaşam alanında tanımlama şekline, kim olduğuna ve nerede durduğuna işaret eder.(Bilgin,2003; Akt. Dökmen,2010:26). Cinsiyet kimliği ise kişinin kendisini kadın ya da erkek olarak tanımlamasıdır. Kişinin varlığının en önemli parçasıdır. İnsan kendisini tanımlarken ilk olarak cinsiyetini söyler. “Kendinizi ya da bir başkasını tanıtmamız istense büyük bir ihtimalle en başta söyleyeceğiniz özellik cinsiyet olacaktır.”(Dökmen, 2010:26-7). Cinsiyet kimliği, kişinin zaman içinde benimsediği ve içinde bulunduğu sosyal çevrenin kendisinden beklentileri etrafında davranmayı kabul etmesidir. “Kişilik ve davranış olarak gösterilen kadınlık ya da erkekliğin kişisel ve içsel anlamıdır; bir erkek ya da kadın olmanın öznel duyumdur” (Rice:1996’dan akt. Dökmen,2010:27).

Bireyin diğer insanlardan ayıran özellikleri, toplumsal yaşamda kendisini nerede konumlandırığı, içinde bulunduğu sosyal ortamda kendisini tanımlama şekli “kimlik” olarak ifade edilirken “cinsiyet kimliği” ise bireyin kendisini ya da bir başkasını tanımlama noktasında ilk ifade edeceği durumdur. Cinsiyet kimliği, bireyin içinde bulunduğu çevrenin kendisinden beklenen davranışları “kadın” ya da “erkek” olarak kabul etmesidir.

1.1.3. Cinsiyet Rolü

“Rol terimi tiyatrodan ödünç alınan sosyolojik bir terimdir.” Rol, “örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir.”(a.e.:28). “G.H. Mead, 1934 yılında yayınlanan *Mind, Self and Society* isimli kitabında, bireyin toplumun bir üyesi sıfatıyla sahip olduğu özelliklerin temel unsuru olarak rol kavramını ön plana çıkarmış; Ralph Linton'un 1936 yılında yayınlanan *The Study on Man: An Introduction* kitabından sonra ise rol sosyolojinin temel sözcüklerinden birisi haline gelmiştir.” (Vatandaş:2007:33). Rol, bazı çalışmalarda “belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar” veya “belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı”

veya “belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları”(Tan, 1979:158). Gibi tanımlarla ifade edilmiştir. Sosyal yaşamda insanın çeşitli rolleri vardır. Bireyin, anne ve babası olması sebebiyle çocuk rolü, sahip olacağı çocukları sebebiyle anne ve babalık rolü, sahip olduğu meslek sebebi ile öğretmenlik, doktorluk, aşçılık vb. çalışma hayatındaki rolü gibi daha pek çok şekilde örneklendirilebilecek rolleri vardır. “Kadınlara ve erkeklere verilen farklı roller ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak bilinir.” Zaman içinde toplumun oluşturduğu ve nesilden nesile aktarılan kadınlık ve erkeklik olarak tanımlanan bilgilerdir. “**Toplumsal cinsiyet rolü**, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir.”(Dökmen, 2010:29).

Cinsiyet kimliği kadın ya da erkek olmanın içsel duyumu iken cinsiyet rolü, kadın ya da erkeğin içinde bulunduğu sosyal yapının onların beklentileri etrafında hareket etmeleri ve kendilerine yüklenen vazifelerdir. “Kadınlık” ve “erkeklik” olarak tanımlanan bu roller etrafında cinslere belirli pozisyonlar, ayrıcalıklar ve sorumluluklar verilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü, sosyal yapının kadın ve erkekten beklentilerinin toplamı olarak değerlendirilebilir.

1.1.4. Ataerkil Yapı

Ailenin reisi ataerkil toplumlarda erkek, anaerkil toplumlarda ise kadındır. Aile reisi, “ikametgâh seçme, aile mülkünü temsil etme, soyu kendine nispet etme” gibi çeşitli haklara sahiptir.(Özkaya, Vatandaş, vd. ,2011:36). “Ataerkil” terimi, sosyolog Max Weber tarafından, babanın ailenin diğer üyelerine hâkim olduğu “evin ekonomik üretimini denetlediği belirli bir ev örgütlenmesi biçimini tanımlamak üzere seçilmiştir. Ataerkil toplum düzeninin, arkeolojik devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte görülen bir olgu olduğu bilinmektedir.”(Kadılar,2012:26).

Geleneksel ataerkil sistemde, anne evin ve çocukların bakımını görev edinirken, baba ailenin reisi ve evin geçimini temin eden kişi olarak düşünülür. Çoğu toplumlarda, kız çocukları anne olmak üzere yetiştirilmesi sebebiyle kendi ailesini kurduğu zaman edindiği bilgi ve tecrübeyle, toplumsal kalıp yargılara göre davranma eğilimi gösterir. Erkek çocuklar ise evin reisi olması ve gelir temini yapması gerektiği bilgisiyle yetiştirilmektedir.(Telsiz,1996:121-122). Aile hem üretim hem de tüketim hem de neslin devamı işlevini sürdürürken diğer yandan cinsiyet rollerini

pekiştirmektedir. Ataerkil ailede kız çocukları, baba evinde ve evlenip gidecekleri ailede bu yapıya uygun şekilde büyütülürler. Bu sistemde kız çocuğu küçük yaştan itibaren yeniden üretim için ev işlerinden sorumludur. Evdeki diğer kadınların yaptığı işlere yardım ederek ve onları taklit etmelerini bekleyerek yeniden üretim süreci sağlanmış olur. (Tolan, 1991: 209). Bunun gibi öğrenilmiş davranış kalıpları, zaman içinde nesillere aktarılarak aile içinde rol dağılımı yapmaktadır.

Ataerkil sistemi anlamının kadın ve erkek ilişkilerini anlama açısından çok önemli olduğunu vurgulayan Bhasin, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, ataerkil sistemin varlığı ile çarpıtıldığını söyler. Ataerkil sistemi şu sözlerle açıklar:

“Erkek egemenliğini ifade eder; ataerki kelimesi yazınsal olarak babanın ya da “aile reisi sayılan adam”ın yönetimi anlamına gelir ve aslen belirli bir “erkek-egemen aile türünü tarif etmek için kullanılmıştır: Egemen erkeğin yönetimi altında bulunan kadınları, daha genç erkekleri, çocukları, köleleri ve ev hizmetlilerini kapsayan geniş ev halkı. Şimdi ise daha genel olarak erkek egemenliğini, erkeğin kadına egemen olduğu güç ilişkilerini anlatmak ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir sistemi nitelendirmek için kullanılıyor. Hangi sınıfa mensup olursak olalım, kadınların günlük hayatta yaşadığı bu ikincil konum, ezilmişlik, aile içinde, işyerinde ya da toplumda çok çeşitli biçimler almaktadır: Ayrımcılık, önemsenmemek, aşağılanmak, denetim, sömürü, baskı, şiddet vs. gibi detaylar değişse de konu değişmez.” (Bhasin,2003:21).

Bhasin bu yapının, toplumdan topluma ve kültürden kültüre değiştiğini söylerken büyükannelerimizin yaşadığı ataerkil sistem ile bugünkünün aynı olmadığını belirtir. İstisna örnekleri olmakla birlikte geleneksel olan ataerkil sistem, çeşitli toplum yapılarında farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bu yapının her kültürde ortak olan özelliği ise kadının ikincil konumudur. Bu konumu her yeni nesilde sabit tutabilmek için toplumdaki rollerin yeni nesle aktarımı sağlanması gerekmektedir. Aile içerisinde başlayan bu aktarım, iş bölümü dağılımı ile gerçekleştirilir. Toplumsal cinsiyete ya da cinsiyete dayalı iş bölümünde toplumda zamanla oluşturulmuş kadın ve erkeklerin yapabilecekleri, yapması gerekli olduğunu düşündükleri işlere göre bir dağılım gerçekleştirilir. Onlara kişisel tercihlerine ve yeteneklerine göre değil, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı görev ve vazifeler atfedilmektedir. (a.e.:30) “Erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan

kadınlardan çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri, hasta ve yaşlılara bakmaları. Tüm ev işini yapmaları vs. beklenir ve kadınlar bu doğrultuda eğitilir.”(a.e.:12)

Kadın ve erkeğin kendi kadınlık ve erkeklik durumlarını benimsemelerinin, cinsiyet kimliği olduğunu ve cinsiyet kimliği etrafında kadın ve erkekten beklenen davranışların, görevlerin ise “cinsiyet rolü” olduğu yukarıda açıklanmaya çalışıldı. Tüm bu cinsiyet rollerinin devamlılığını sağlama ve nesillere aktarma vazifesini üstlenen ise “ataerkil yapı”dır.

1.1.5.Aile İçinde Oluşan Kimlik İnşası

Toplumsal cinsiyet, kız ya da erkek bebek olarak doğan “insan teklerinin bu dünyada başlarına gelen pek çok şey sonucu kadınlara ve erkeklere dönüştüklerini” ifade eder. Bu zaman dilimi “sosyalleşme” olarak adlandırılmaz, aksine, “kişinin çeşitli biçimlerde müdahil olduğu karmaşık ilişkileri içerir ve bir yandan toplumsal düzeyde bir cinsiyet rejimine işaret eder.”(Bora, Üstün,2008:38). Toplumsal cinsiyet, “erkek ve dişi, kadınlar ve erkekler, eril ve dişil arasında öne sürülen ilişki hakkında sorular sorar. Fiziksel farklılığa atfedilen anlamların kültürler, uluslar ve toplumların içinde ve arasında değişiklik gösterdiğini varsayar” (Scott,2013:13). İnsanlar, kadın ve erkek olarak doğarlar ama kadın ve erkek olmayı bulunduğu toplum yapısı, yetiştiği aile ortamına göre öğrenirler.

Aile toplumsal yapının temel taşıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin aile ve evlilik ile alakalı 16. maddesinde “aile, toplumun doğal ve temel unsurudur” şekliyle karşılığını bulmuştur. Aynı zamanda bireyin “kimlik ve kişiliğinin” oluşması açısından en önemli süreçtir. Kişinin toplumsal hayatla teması, doğumundan itibaren aile aracılığıyla sağlanmış olur. “Bireyin sosyalleşme sürecinde kişisel özellikler ve istekler toplumsal kalıplara göre şekillenirken toplum sürekliliğine katkı sağlayacak bir üye daha kazanmış olmaktadır.”(Özkaya, Vatandaş, vd. , 2011:5)

Aile, farklı roller etrafında birbirine etki eden insanlardan oluşur. Dünyada pek çok ülke, aile birimleri halinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle ülkelerin kalkınması ailelerin gelişmesine bağlıdır. Bu gelişme ise ailede kadının ve erkeğin üstlendiği roller ve sorumluluk paylaşımı ile ilgilidir. “Ailenin bir kurum olarak yürüttüğü faaliyetler aile bireyleri arasında roller şeklinde dağıtılmıştır.” (2001 Yılı Aile Raporu, 2002:17). İnsanın yaratılışından itibaren var olan aile kurumunun çeşitli işlevleri vardır. Farklı

toplumlarda ve zamanlarda değişiklik gösterse de bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: “Neslin devamı”, toplumun devamlılığı için gereklidir. “Koruma”, insanoğlu hayvanlardan farklı olarak uzun süre korunmaya ve bakılmaya muhtaçtır. “Toplumsallaşma”, bireyin, toplumun bir üyesi haline gelmesi sürecinde aktarımı sağlayan unsurdur. “Cinsel davranışların düzenlenmesi”, insanın doğasında var olan cinselliği meşru bir zemine oturtur. “Sevgi ve arkadaşlık”, insanın ihtiyaçlarından biri olan sevgi ve arkadaşlık isteği aile kurumunda karşılıksız olarak verilmesi beklenir. “Toplumsal statü sağlama”, ailenin geçmişten gelen birikimi ile maddi ve manevi miraslar elde edilir. “Kişilik/kimlik inşası”, birey karakteristik özelliklerini en temelde aile içerisinde kazanır. Özellikle çocukların kişiliklerinin oluşmasını ve gelişmesini sağlar. (Özkaya, Vatandaş, vd. ,2011:8).

Bu işlevlerden “kişilik/kimlik inşası” esnasında daha önceden kabul edilmiş bir takım cinsiyet rolleri de çocuklara farklı şekillerde aktarılmaktadır. “Kişilik/kimlik inşası” sırasında anne ve baba, içinde oldukları toplumsal hayatın kabul ve beklentileri etrafında çocuklarına kendi kabullerini aktararak cinsiyet rollerinin devamlılığını sağlamada en etkili araçtır. Zira aile birimleri, toplumu oluşturur.

1.1.6. Cinsiyet Kalıp Yargıları

Giddens, bebeklerin toplumsal cinsiyetlerini öğrenmelerinin bilinçsiz olduğunu ifade eder. Çocuklar kendilerini erkek ya da kız diye isimlendirmeden önce çeşitli sinyaller alırlar. Erkek ve kadınların bebekleri tutuş şekli, kokuları, giyiniş, saç stili gibi farklılıklar bebeklere öğrenme sürecinde bazı sinyaller sağlar. (Giddens,2000:100). Çocuklara bu sinyalleri veren çeşitli etmenler vardır. Toplumsallaşma sürecinde çocuklar için bu etmenlerin en başında oyun ve oyuncaklar gelir. “Kız çocuğu bebek, minyatür mutfak eşyaları gibi oyuncaklarla, çok küçük yaşlardan başlayarak ev içi rollere ısındırılırken, erkek çocuk saldırganlık simgelerini barındıran silah, araba, uçak gibi oyuncaklara yönlendirilmektedir.”(Tolan,1991:209). Masallar, hikâye kitapları, televizyon programları, oyuncak dükkânları kadın ve erkek arasındaki ayrımı pekiştirir. Örneğin, yavru kedi, tavşan gibi oyuncaklar kızlara tavsiye edilir. Aslan, kaplan gibi daha vahşi hayvanlar ise erkekler için uygun görülür.(Giddens,2000:100). Oyuncaklarla başlayan bu farklılık ilerleyen zamanlarda hayatın her alanında görülmeye başlayacaktır.

Kadınların daha duyarlı, duygulu, nazik, narin oldukları “çocukları sevdikleri ve çocuk bakımından anladıkları, yemek yapmayı bildikleri, fedakâr oldukları vb. erkeklerin de bağımsız, soğukkanlı, cesur, kuvvetli oldukları, ev dışında çalıştıkları vb. düşünülür. Öyle ya, kadınlar çocuk doğururlar ve büyütürler, evde daha çok bulunurlar, yemek, temizlik ve benzeri işlerden anlarlar, kendilerinden önce eşlerinin, çocuklarının ihtiyaçlarına koşarlar.” Erkekler ise “tehlikeli her işe koşarlar, savaşa kavgaya giderler, zor işler yaparlar, evlerinin geçimini sağlarlar.” Dökmen, erkek ve kadınlardan beklenen bu davranışların “*cinsiyet kalıpyargıları*” olduğunu ifade eder. Bu kalıp yargılara göre üretilmiş “kadınsı” ve “erkeksi” olan kişilik özellikleri vardır. Kadınsılık “ev içinde bakım verici, ilgi gösterici olmayla ilgili özellikleri” içerirken “ayrıca, genellikle, kadınların duyarlı, ilgili, sıcak gibi özelliklere” sahip olduğu düşünülür. Erkeksilik ise “iş dünyasında yarışmacı ve başarı yönelimli olmayla ilgili özellikleri içerir.” Aynı zamanda erkeklerin, “güçlü, baskın, bağımsız gibi özelliklere sahip oldukları düşünülür.”(Dökmen, 2010:104).

Kadınlardan ve erkeklerden beklenen kalıpyargıların ve cinsiyet rollerinin doğuştan gelen donanımla ilgili olduğunu, kadınların bakım, besleme ve ev işleri gibi alanlarda daha donanımlı olduklarını düşünenlere: “‘Daha donanımlı’ terimini kullanmanız ilginçtir. Gerçekten de kadınlar, bir rahim ve bir çift meme ile donatılmışlardır, ancak bakım, temizlik ya da gözetmek için ayrıca bir donanımları yoktur, dolayısıyla herkesle ilgilenmek onlar için ‘doğal’ değildir.” diyerek cevap vermektedir. Aynı zamanda erkekler de ücretleri ödendiği takdirde bulaşık yıkamak, silip süpürmek, yemek pişirmek, temizlik yapmak gibi kadınların yapmaları gerektiğini düşündükleri işlerin üstesinden gelebilmektedirler. Yeniden üretim işlerini yapmanın ya da yapmamanın doğal ya da biyolojik olamayacağını açılar. İnsanlar şu anki cinsiyet rolleri ve iş bölümünün kadınların biyolojisi ile ilgili olduğunu söyleyerek “doğal” olduğuna inanmak istediklerini söyler. Böylece ataerkil ayrıcalıkları sorgulamak ya da onunla mücadele etmek gerekmez. (Bhasin,2003:35).

Kadınlar ve erkekler arasında biyolojik farklılıklar olduğu açıktır. Lakin farklı kültürlerde farklı cinsiyet rollerinin olması, toplumsal cinsiyetin, sadece cinsiyet ile açıklanamayacağını göstermektedir. “Bilimin basit bir kuralını hatırlamalıyız: değişkenler (toplumsal cinsiyet rolleri) sabitlerle (cinsel organlar ve kromozomlar ya

da cinsiyet) açıklanamaz. Eğer biyoloji yalnız başına rollerimizi belirleseydi, dünyadaki her kadının yemek yapıyor, çamaşır yıkıyor ve dikiş dikiyor olması gerekirdi, fakat bunun böyle olmadığı açık, çünkü profesyonel aşçıların, çamaşırcıların ve terzilerin çoğu erkektir.”(a.e.:14). Bu açıdan bakıldığı zaman ev içi işlerin pekâlâ erkekler tarafından da yapılabildiği görülmektedir.

Cinsiyet kalıp yargıları, belirli bir cinsiyete sahip olan bireylerin, toplumsal yaşamda, aile içinde başlayan ve ataerkil sistemle devam ettirilen cinsiyet rolleri neticesinde kendilerinden otomatik olarak beklenen davranışların tamamıdır. Bu kalıp davranışlar, bireylere bebekken öğretilmeye başlar. Cinsiyet kalıp yargıları, hem aile içinde hem kamusal alanda, kadın ve erkekte beklenenlerin tümüdür. Cinsiyet kalıp yargıları, yukarıda ifade edildiği gibi; kadınlar “şöyle” olmalı, erkekler ise “böyle” olmalı şeklindeki bu yaklaşımlarla, farklı kişilikleri olan bireyleri sınırlayan ve aynılaştırıcı bir tutum sergilemektedir.

1.1.7. Toplumsal Cinsiyetin Başat Konusu Olarak Annelik

Simone de Beauvoir 1949’da “kadın doğulmaz, kadın olunur” dediğinde cinsiyet ve cinsiyet kimliğiyle alakalı pek çok soruyu akıllara getirmiştir. Bu sorular, geniş bir tartışma alanı da açmıştır: “Kadın olmak ne demektir? Birer toplumsal form olarak kadınlık ve erkekliği üreten kültürel süreçler ve bağlamlar nelerdir? Kadın olma sürecinde kadının kendisinin seçimleri ve kararlarının bir ağırlığı var mıdır; yani kişinin özgürlük alanı ne kadardır? Bu özgürlük alanının genişliğini etkileyen faktörler neler olabilir?”(Bora,2010:37) Benzer sorular, kadınlık ve annelik başlığı altında da sorulabilir. “Kadın anneliği tercih edebilir ya da etmeyebilir mi? Seçme özgürlüğü var mı? Annelik doğuştan mı yoksa toplum içerisinde mi öğrenilir? Annelik kadına değer katar mı? Anne olmayan kadın eksik midir? Annelik kadına tanınma ve var olabileceği meşru bir alan mı açar?” gibi soruları çoğaltabiliriz.

1.1.7.1.Statü Belirleyici Annelik

Kadının ve erkeğin toplum içerisindeki çeşitli rolleri, örnekler verilerek açıklanmaya çalışıldı. Kadınlar için en başta sıralanan rol, anneliktir. Aşağıda örnekleri ve istatistiği verildiği gibi kadınların çeşitli toplumlarda statülerini yükseltmek ve tamamlanmak için çocuk doğurması gerekmektedir. Kadının biyolojik

olarak çocuk doğurma yetisi, “toplumsal örgütlenmenin bazı gözlenen biçimlerinin ve özellikle cinsiyet rolleri farklılaşmasının ve cinsler arası eşit olmayan ilişkilerin ilk gerekçesi olmuştur. Bu nedenle, kadının statüsünü ve doğurganlığını birbirinden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır.” Kadının toplum içerisindeki statüsü ve doğurganlık ilişkisi üzerine farklı görüşler vardır. Bir kısmı doğurganlığı, kadının statüsüne bağlı bir davranış olarak görürken diğer kısmı ise doğurganlığın kadının statüsünü belirlediğini iddia eder. Bu noktada da doğurganlığın kadının statüsünü arttırdığını ileri sürenler olduğu gibi aksine düşürdüğünü öne sürenler de vardır. (Özbay,1992:147-165). Sancar ve arkadaşları, anneliğin kadınları en fazla güçlendiren deneyimlerden biri olduğunu, anne olan kadının, toplumsal yapı içinde kendisini var edebileceği meşru bir alan açtığı için güçlendirdiğini belirtir. Bu varlık, sınırları çizilmiş olsa da yine de güçlendirici bir etkiye sahiptir. (Sancar vd., 2006:21).

Çocuk sahibi olmanın kadının toplumsal yaşamda konumlarını sağlamlaştırdığını iddia edenler olduğu gibi, tersine çocuk sahibi olmanın, kadının sosyal hayatta statüsünü düşürdüğünü söyleyenler de vardır. Kadının statü sağlama noktasında, bebeğin cinsiyeti önem arz etmektedir. Aşağıda bebeğin cinsiyeti etrafında kadının toplumsal hayattaki konumu anlaşılmasına çalışılacaktır.

1.1.7.1.1. Statü Belirlemede Bebeğin Cinsiyeti

Ataerkil sistemin geçerliği olduğu çoğu toplumda çocuk doğurmak kadınların statülerini artırır nitelik göstermektedir. Hatta Özbay’a göre bu sistemin geçerli olduğu toplumlarda kadınların var olma nedenleri doğurma kapasitelerine indirgenmiştir. Bu yapı içinde çocuk sahibi olmamak statü düşürücüdür: “Çocuksuz kadın ya "evde kalmıştır" ya da "kısırdır". Her iki deyim de kadını aşağılamak için kullanılır. Böyle durumlarda genellikle kadının neden evlenmediği ya da kocasının kısır olup olmama olasılığı tartışılmaz. Durum adeta açıktır: suçlu KADINDIR!” Toplumsal değer kazanmak için çocuk doğurmanın yeterli olmadığını söyleyen Özbay, çocuğun cinsiyetinin de önemli olduğunu vurgular. Erkek çocuk doğurmayı soyun devamını sağlamayan kadın, saygınlık kazanamaz ve çok çocuk doğurmuş olması dahi ona statü sağlamayabilir. Lakin evlenip erkek çocuk doğurmuş kadınlar toplumsal olarak ödüllendirilir. Evli ve çocuğu olmayan kadınlara göre daha çok saygı görürler. Bu toplumda evlenip çocuk doğurmanın yaşam garantisi olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Yasal ve toplumsal normlar annelik ve aile ile ilgili sorunlarda evli anneleri diğer kadınlara göre daha fazla korur. Yine bu kurallara göre, evli anneler gelir getiren bir işte çalışmasalar dahi kendilerinin ve çocuklarının bakımı, koca ya da onun akrabaları tarafından karşılanmak zorundadır. Kısaca bu toplumlarda evlenip çocuk doğurmak kadınların yaşam garantisidir.” (Özbay,1992:147-165).

Toplum örgütlenmesi, o toplumda kabul edilen fikirler, inanç sistemi ve duygularla oluşmaktadır. Bu bağlamda, “cinselliğin ve döllemenin işlevi ile babanın ve annenin çocuğun doğumundaki görelî paylarına ilişkin görüşler, akrabalık fikirlerinin oluşumunda” önemli bir rol üstlenir. Cinsiyete ilişkin düşüncelerin akrabalık çözümlerinde önemli olduğu kadar, akrabalığa ilişkin düşünceler de cinsiyet çözümlerinde önemli bir yeri vardır. Cinsiyet ve akrabalık çözümlerinin bir arada düşünerek anlamaya çalışmalıyız diyen Delaney, doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olmasını isteyenlerin sadece erkekler olmadığını belirtir. Kadınların da büyük bir kısmı bunu önemser. Kadının hayattaki temel işlevi, çocuk özellikle de erkek çocuk doğurmaktır. (Delaney 2001:30-74).

Son dönemlerde, doğacak çocuğun cinsiyetinin yüksek oranda önemli olmadığı tespit edilmiştir. TÜİK’in belirlediği 12 bölgede ve bu bölgelerdeki toplam 67 vilayette 6748 kişiye sorulan 156 sorudan biri olan “ilk çocuğun cinsiyeti” başlıklı soruya katılımcıların %52’si önemsemediğini belirten cevaplar vermiştir. İlk çocuğun erkek (%25,7) veya kız (%22) olmasını isteyenlerin oranları erkek fazla olmakla birlikte çok yakındır. Çocuk sahibi olmanın erkeğe itibar kazandıracağını düşünenler (%22,9) olmakla birlikte erkek çocuğa sahip olmanın erkeğe itibar kazandırdığını düşünenler ise (%27,1) oranındadır. Çocuk sahibi olmanın kadına itibar kazandıracağını belirtenler (%20,2) iken erkek çocuğa sahip olmanın kadına itibar kazandırdığını düşünenler ise (%21,3) oranındadır. Aynı araştırmaya göre çocuğun ailede en iyi iletişim kurduğu kişi çoğunlukla annedir (%69,2). Sonra baba gelmektedir (%17,4). Aile bireyleri arasında çocuğun eğitimiyle en çok ilgilenen kişi annedir (%72,4). Baba (%20) oranla daha geri planda kalmaktadır.(Özkaya, Vatandaş, vd. ,2011:271-273). Bu verilere göre erkek çocuğa sahip olmanın erkeğe ve kadına itibar kazandıracağını düşünenlerin oranı azımsanamayacak ölçüdedir. Aynı zamanda ev içinde kadının çocuk üzerindeki emeğinin erkeğe oranla çok daha yüksek olduğu görülür. Bu oranlar,

anne-baba ve çocuk ilişkisini değerlendirirken anneden beklenenlerin anlaşılması açısından önemlidir.

Anneliğin bir içgüdü olmadığı, toplum tarafından zamanla öğretilen ve kadının, sosyalleşme sürecinde kalıplarla anne olmaya hazır hale getirildiği, örnekler verilerek açıklanmaya çalışıldı. Baherirad, kadınların da anneliğin bir içgüdü olmadığına inanmak istemediğini ifade eder. Lakin “annelik duygusunu içgüdü olarak görmemek onu değersiz kılmak değil, aksine fazlalıklardan arındırıp asıl çizgisine oturtmaktır.” demektedir. Tarih boyunca ister prens doğurmuş olsun ister köyde bir çocuk, kendi çevrelerinde diğer kadınlara göre farklı değerlere ulaşırlar. Kadınlar, “anne oldukları zaman çocukları üzerinde büyük bir etkiye sahip olur. Anne toplumun olgu ve normlarını, gereken ve gerekmeyenleri çocuğa öğreten ilk kişidir.” Sıradan bir kadının şehzade doğurarak politikada yeri olduğunu belirterek, anneliğin kadınlıktan ayrı bir konsept olduğunu ifade etmiştir. (Baherirad,2016:90-91).

Kadınların toplumsal hayatta kendilerini ispatlama ve tamamlama yolunda annelik önemli bir role sahiptir. Kadının çocuk doğurması, toplumda statü sağlamada yeter şart değildir. Aynı zamanda bebeğin cinsiyeti de önem arz etmektedir. Doğacak bebeğin cinsiyetinin erkek olması kadının statüsünü artırmaktadır. Bu da ataerkil yapının bir sonucu iken bu yapının devamlılığını sağlamada etkilidir. Günümüze yakın bir yıl sayılabilecek 2011’de yapılan araştırmanın sonucuna göre erkek bebeğe sahip olmanın kadına ve erkeğe itibar kazandırdığını düşünenlerin oranı, kız bebeğin itibar kazandırdığını düşünenlere göre daha yüksektir.

1.1.7.2. Kutsanan Annenin Açmazları

Anneliği duygusallaştırarak, annenin konumunu çocuğun gelişim sürecinde çok aşırı önemli gösterip, babanın rolünü ise sadece maddi olarak yansıtan yapıda annenin ve babanın görevlerinin ne kadar farklılaştırılırsa annenin rolü o kadar değerli sayılır. Baba da çocuğun eğitim ve beslenme sürecine dâhil edildiği takdirde annelik rolüne daha dengeli bir oranda değer verilir ve annelik konusunun abartısı gider. Toplumun yerini cennet olarak gördüğü geleneksel toplum ve kültür, kadın için belli sınırlarda roller sunduğu için anneliği de sadece o kalıpta tanımak ister. Bu durumların da çoğunu, “bilimsel iddialarla, duygu sömürleriyle süsler ve kadını psikolojik olarak

o kalıpları kabullenmek zorunda bırakır. Mesela kendi kariyerini bırakıp fedakârlıkla çocuğunun yanında kalmasını bekler. En iyi anne profilini kalıplaşmış kurallarla besler. Hâlbuki bu olgu ve kalıpların birçoğunun bilimsel açıklaması yoktur.” Baherirad, ekonomik anlamda bağımsız olmayan, çocukları ve eşi dışında herhangi bir sosyal kimliğe sahip olmayan kadınların, başarılı ve bağımsız çocuklar yetiştiremeyeceğine inanır. Bilimsel olarak anneliğin içgüdü olmadığını çok basit örneklerle açıklar. Hayvanlarda bebeği korumak ve beslemek içgüdü olduğu için bu ayrımı onlarda yapamayız ama insanlarda durum farklıdır. Mesela uyuşturucu kullanan bir anne çocuklarına eziyet edebilir veya çocuğunu arabada unutabilir. Gazete manşetlerinde gördüğümüz bu tarz çeşitli haberler, bize kadınların uygun koşullara sahip olmadan, psikolojik olarak anne olmaya hazır olmadıklarında toplumunun öğrettiği, melek gibi annelerden olmadıklarını ispatlar. (Baherirad,2016:90-93)

Anneliğe değer veren ve onu yücelten toplum yapısında çocuk doğurmak, neslin devamlılığını sağlamak önemlidir. İslam dininde çocuk doğuramayan kadına yönelik herhangi bir ötekileştirme yoktur. Nitekim Hz. Muhammedin eşi Hz. Ayşe'nin çocuğu yoktur. Zaman içerisinde kadının anneliğinin yüceltilmesinin yanlış okunmasından dolayı çocuğu olmayan kadını ötekileştiren bir algı oluşmuştur. Nitekim İslam dininin temel referans kaynaklarından olan günümüze kadar okunmuş ve okunmaya devam eden Gazzali'nin *İhyau Ulumi'd-Din* kitabında, kadınların çocuk doğurmasıyla ilgili rivayetlerden bazıları şöyledir: “Evin köşesindeki hasır, döl getirmeyen kısır kadından daha hayırlıdır.” Bir başka rivayette: “Döl getiren siyah kadın, doğurmayan (beyaz) ve güzel kadından daha hayırlıdır.” Çocuk doğuramayan kadın kadınlar arasında ikinci sınıf kadındır.(Gazzali,2015:71)²

Bu örneklerde görüldüğü gibi geleneksel birikimin pek çok açıdan öncü isimlerinin bile konu kadın olduğunda kaynağa mugayir bir anlayışı sürdürebildikleri görülmektedir.³

² “Kutsanan Annenin Açmazları” başlığı altında özellikle Gazzali'den alıntı yapılması, Halime Toros'un incelenen eserlerinde Gazzali'den çok fazla alıntı yapmış olması ve çeşitli konuları, onun zikredilen kitabı çerçevesinde tartışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. 113-124

³ Halime Toros'un edebi eserlerinin ilerideki bölümlerde inceleyeceğimiz şekilde, geleneği besleyen hayat algısına duyulan hürmetle birlikte bu ezber kadınlık aylayışının kabul edilmeyişi vardır. Bkz. 58-65

Kadın, çocuk doğurduktan sonra işe dönme konusunda tereddütler yaşar ve yeterli özgüven bulamayabilir. Anne olduğu için toplumun ondan beklentileri farklıdır. Kadın kendi geleceği hakkında sadece kendi ihtiyaçları doğrultusunda karar veremez. Kadın evde kalır ve çocuk büyütmeyle ilgili tüm vazifeleri yüklenir. Bu durum “ bir taraftan annenin çabalarının ve kendi hayatından yaptığı fedakârlıkların sıradanlaşmasına, görev haline gelmesine sebep olurken diğer taraftan çocuğun dünyaya getirilip büyütülmesinde asıl sorumlu olduğundan ailedeki hatta ahretteki yeri yüceltilir.”(Baherirad,2016:92).

Ataerkil sistemde kadının, ya yerin dibinde ya da gökyüzünde olduğunu söyleyen Baherirad, kadını insan olarak değil, bazen şeytanın yâri bazen ise cennetin ayaklarının altında serili olduğu bir melek gören düşünce sistemini eleştirir. Bazen “fesat ve tahrik simgesi” bazen “erkeğin hizmeti için yaratılmış bir melek” gibi görüldüğü için kadın, bu simgeler arasında kendi anlamını bulmaya çalışır. “ Sahi biz şeytanın kız kardeşi miyiz yoksa melekûti bir varlık mıyız?” şeklinde sorular sorar. Bunun için kadınların toplum dilinde pek çok ismi ve etiketi olduğunu ifade eder ve her insan gibi kadınların doğru ve yanlış yapabileceğini ve bunun melek ya da şeytan şeklinde değerlendirmeden, insani vasıflar olarak görülmesini arzu eder. (a.e.:119).

Kadın ve şeytan arasındaki bağlantının zihinlerde oluşturulma sürecinin ilk örneklerine bakıldığı zaman Orta Çağ Avrupa’sı ile karşılaşılır. Cadı avlarının çıkış noktası ilk başta kadını hedef alması da kısa bir zaman içinde sadece kadına yönelik bir tutum sergilemiştir. Bu dönemde cadılık suçundan yargılanıp idama mahkûm edilenlerin yüzde sekseninden fazlası kadın olmuştur. Bu kadınlar, “bedenlerini ve ruhlarını şeytana satmakla, büyü aracılığı ile sürüyle çocuk öldürmekle, bunların kanlarını emmekle, etlerinden iksirler hazırlamakla, komşularının ölümüne sebebiyet vermekle, hayvanları, mahsulleri mahvetmekle, fırtınalar çıkarmakla” suçlanarak yüzbinlerce kadın iki yüzyıldan uzun bir süre yargılanmış, işkence görmüş, diri diri yakılmış ve asılmıştır. Cadı avı esasında hâkim gücünün emri altında olmasını istediği kişi ve kişileri bastırma, toplumu bölerek isyan direncini kırma şeklinde yansımasını bulsa da özellikle 16. ve 17. yüzyılda özellikle doğum kontrol yöntemi olarak “cadı avı” kullanıldığı düşüncesi en kuvvetli hipotezdir. Şifalı otları bilen, hastalıkları tedavi eden, annenin bebeğini doğurmak istemediği zaman bunun için nasıl önlemler alması

gerektiğini kadınlara anlatan bu ebe kadınları, şeytana hizmet ettikleri gerekçesi ile “cadı” denmiş ve çeşitli işkencelerle infaz edilmişlerdir. Şeytan ve erkek arasında böyle bir ilişki kurulmazken, neredeyse tüm Avrupa, şeytana hizmet eden “cadı”nın kadın olması noktasında hemfikirdir. Tanrı’nın erkekleri böyle bir musibetten koruduğunu demonologlar⁴, erkeklere müjdelemiştir. Dolayısıyla cadı avı kadınlara karşı açılmış bir savaştır ve onları şeytanileştirerek, alçaltmayı, toplumsal güçlerini ellerinden almayı amaçlayan planlı bir girişimdir. Federici’nin tanımıyla cadı avı, “kadın bedeninin, emeğinin, cinsel güçlerin ve yeniden üretim yetilerinin devlet kontrolüne alındığı ve ekonomik kaynaklara dönüştürüldüğü ve yeni bir patriyarkal düzenin kuruluşunun bir aracı olmuştur.” Yani cadı avları, “belli ihlalleri cezalandırmaktan ziyade, artık hoş görmedikleri ve toplumda nefret uyandırmasını sağlamak zorunda oldukları genel kadın davranışlarını ortadan kaldırmakla” ilgilenmiştir. Cadı avı, özellikle doğum kontrolünü sağlamak noktasında etkili bir araç olmuştur. Federici, kadının doğum kontrolünü suç haline getirerek, kadın bedenini, yani rahmini; nüfus artışı ile emek gücünün üretiminin hizmetine sunma olarak değerlendirilmiştir.⁵ (Federici,2011:242-266)

Tarihte Avrupa’da yaşananlar göz önüne alındığında bebek doğumunu engellemenin, ne denli büyük bir suç teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Neslin devamını engelleme, şeytana hizmet etme olarak değerlendirilmiş ve bunu engelleyen kadınlar toplum gözünde şeytanlaştırılarak infaz edilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında zaman; anneliğin, neslin devamını sağlamanın, Orta Çağ Avrupa’sındaki önemi anlaşılacaktır.⁶

Anneliğe atfedilen kutsallığın, yaşam süreci içerisinde farklı tezahürleri olabilmektedir. Bu kutsallaştırılan annelik rolü, “kadını sınırlayan önemli bir durum. Çocuk bakmak, kendi isteklerinden ailesi lehine ödün vermek gibi davranışların onaylandığı ve ‘fedakâr anne’ olgusunun yüceltildiği ‘annelik’ kavramının yeniden

⁴Şeytan ve cinlerin varlığını araştıran bilim ile uğraşan kişiler.

⁵ Avrupa’da ve devamında Amerika’da yaşanan cadı avları, sadece bu yaklaşımlar ile ele alınmamıştır. Farklı hipotezler ve kullanım amaçları olduğu da düşünülmektedir. Cadı avı “annelik” başlığı altında değerlendirildiği için, bu açıdan yaklaşılarak konuyla alakalı olan tarafları göz önüne alınmıştır. Cadı avı hakkında detaylı bilgi için Bkz. Silvia Federici, “Caliban ve Cadı Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim”

⁶ Kadınlar ve şeytan arasındaki ilişkinin Halime Toros’un edebi eserlerindeki yansıması için Bkz.120

tartışılması gerekiyor.” diyen Yıldırım, annelik duygusunun da her kadında var olduğu, içinde hissettiği, doğuştan edinilen bir olgu olduğu yönündeki kabul ve inanışların da sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınlar, doğdukları andan itibaren anne olmaya hazır yetiştirildiği ve ailenin, toplumun kadından beklentisinin bu yönde olması nedeniyle bu konuda bir hassasiyet geliştirmektedirler. Annelik rolü, “eğitim araçları, aile, sosyal çevre, medya, basın ve toplum tarafından dayatılan ezberlere göre” şekillenmektedir. Ve çocuk doğur(a)mayan kadınlara toplum tarafından yapılan baskı, çocuk sahibi olmanın ve yetiştirmenin “kutsanarak öğretilen bir rol ve mutluluk” olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. (Yıldırım, 2007: 51).

Eleştirilenin “annelik” kurumunun kendisi olmadığını söyleyen Yıldırım, annelik kurumuna atfedilen anlam ve sıfatların, kadını ev içine hapsetmeye yönelik olan yapıya olduğuna dikkat çeker. Çocuk bakmanın annenin ve babanın ortak sorumluluğunda olduğunu vurgular. Annelik rolü toplum gündemini bu kadar meşgul ederken babalık rolünden neredeyse hiç bahsedilmemesine dikkat çeker. (a.e.: 51). Ramazanoğlu, anneliğin kadına bir rahmet ve bağış olduğunu; anneliğin, kadının kendini tüm doğasıyla gerçekleştirmesinin en önemli süreçlerinden biri olduğunu ifade ettikten sonra abartılı annelik pozisyonuyla kadını evde çocukla bırakarak toplumdan soyutlamak yerine, babalığı devreye sokarak anneyi desteklemek ve rahatlatmanın adil olan olduğunu söyler.(Ramazanoğlu,2000:164).

Para kazanan ve kariyer yapan kadın ise iş kadını rolü ile birlikte ev içi hizmetleri ve çocuk bakımından da sorumlu tutulmaktadır. Bu çoklu rolleri sebebiyle kendisine vazife olarak gösterilen şeyleri tam olarak yerine getiremediği zaman ise toplum tarafından “kötü eş”, “sorumsuz anne” gibi sıfatlarla cezalandırılır. (Yıldırım, 2007: 51).

1.1.8. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin Çıkmazı ve Yeni Bir Öneri

Olarak Cinsiyet Adaleti

Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı özgürlük ve eşitlik kavramlarının etrafında şekillenen kadın hareketleri, bahsedilen eşitlik ve özgürlük ilkelerinin kadınları kapsamadıklarını gördüklerinde oluşmaya başlamıştır. Avrupa’da başlayan bu eşitlikçi

feminist yaklaşımlar kadın ve erkeğin salt eşitliği üzerinde durmuşlardır. “Kadınların sorunlarına sistematik çözümler üretmek açısından 1985’te Nairobi Kenya’da düzenlenen 3. Dünya Kadın Konferansı’nda “gender mainstreaming” olarak ifade edilen ve resmi olarak, 1995’te Pekin’de düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansı’nda resmi olarak şekillendirilen “toplumsal cinsiyet eşitliği” bakış açısının ana plan ve programlara yerleştirilmesi ise, artık günümüzde uluslararası mevzuatlarda yerini almıştır.” Klasik feminist yaklaşımının “evrensellik” vurgusuyla aynı ezilmişliklere maruz kalan kadınları bir çatı altında toplayan yaklaşımı eleştirilmiştir. Nitekim dünyanın farklı ülkelerindeki kadınların yaşamışlıkları aynı değildir. Kadınların farklılıklarını gözetmeyen tek tipleştirilen klasik feminist algısı “asıl” insan olarak gördüğü erkek ile kadını eşitlemeye çalışırken kadının ikincil konumunu kabul eder bir yaklaşım sergilemiştir. Batılı bir söylem olan feminist söylemin “kız kardeşlik kurgusu” ve “eşit haklar talebi” farklı kültür birikime, sosyo-kültürel dinamiklere sahip ülkelerdeki kadınların taleplerini karşılayamamıştır. Bunun neticesinde farklı feminist yaklaşımlar ile alternatif geliştirmişlerdir.

Türkiye’de klasik feminizmin “eşitlik” ilkesini benimseyen çalışmalar yürütülmüştür. “Kadının cinsiyeti sebebiyle maruz kaldığı ayrımcılığa yönelik eşitleyici politikalar, ‘fırsat eşitliği’ gibi kavramlarla gerek siyasal hayatta (kota vb.) gerekse kamusal hayatta (işe alınma vb.) karşılanmaya çalışılsa da, kadınların yaşadıkları bu mağduriyetler ne yazık ki devam etmektedir. Yasalar önünde eşit birer vatandaş olan kadınların erkeklerle ‘eşit’ haklara sahip olduğu bilinci ve bu soyut bilincin ortaya çıkardığı uygulama ve pratiklerde topluma ve toplumsal ön kabullere bakan, öngörülemez çok çeşitli sorunlar mevcuttur.” Bu mağduriyetlere, eşitlik anlayışıyla çözüm getirilmesi mümkün değildir. “Eşitliğin, farklılıkları dikkate almayan, birbirinden bağımsız iki ayrı varlığı aynileştiren/özdeşleştiren, iki varlığı tek-tipleştiren, aileyi soğuk bir hukuk kurumuna dönüştüren bir özelliği olduğu unutulmamalıdır.” Erkeklerle kadınları ayırıştıran klasik söylem yerine kadınları ve erkekleri bütüncül bir yaklaşımla kapsayan politikalar geliştirilmesi gerekliliği tartışılmaktadır.(Aydın Yılmaz,2015).

Salt eşitliğin farklılıkları göz ardı eden ve kadını erkekte eriten politikaları yerine yeni bir öneri olarak eşitliği yok saymayan, kapsayan ve daha bütüncül bir

yaklaşım ile içine alan “adalet” kavramı yeni bir öneri olarak sunulmuştur ve bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. “Cinsiyet eşitliği kavramının mevcut çıkmazlarına karşın, toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımında günümüz yaşam koşulları da göz önünde tutularak adil ve hakkaniyetli paylaşımı ve rol dağılımını ele alan bir kavram olarak “cinsiyet adaleti”; aile ve kadın erkek arasındaki ilişkilerde ve toplumsal hayatın dizaynında hakkaniyetli, adaletli, ölçülü, dengeli ve insafli olmak durumunu ifade etmektedir. Bu kavram, kadın sorunlarına sonuç odaklı bir çözüm arayışının sonucu olarak ortaya konulmuştur.” Kadının doğuştan getirdiği doğurma, emzirme gibi özellikleri, toplum hayatında erkeklerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş yapılar ve kurumlarda, kadınlar için mağduriyet sebebi olmaktadır. Bu noktada kadının farklılıklarını yok saymayan, ihtiyaçlarını görüp, fırsat eşitliğini göz ardı etmeyen adalet anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal cinsiyet adaleti, kadınlıların özel durumlarını görerek daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktadır.(a.e.)

“‘Kadın doğulmaz, kadın olunur.’ diyen Beauvoir’in 1949’da açtığı izden yürüyen çalışmaları incelerken, merkezdeki önemini hiç yitirmeyen toplumsal cinsiyet kavramının tartışmalı olduğunu hatırlamakta yarar vardır.” diyen Martı, “toplumsal cinsiyetle eşitsizlik arasında sıkı bir bağ” kurulduğunu vurgular. Erkekler ile aynı hakları elde etme temeline oturtulan anlayışta, “böyle bir eşitliğin sağlanmasına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.” der ve “bu yaklaşımların, kadını erkeklerle birebir eşitlemekten ve her iki cinse eşit davranmaktan başlayan ancak zaman içinde farklılıkları dikkate alan özel eşitlik programlarına evrilen, sonuçta da cinsiyet rollerini değiştirecek politikaları dillendiren bir silsile oluşturduğu görülmektedir.” şeklinde ekler. “Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair söylemler, yasalar önünde eşitliği sağlamanın ve erkek için söz konusu olan hak ve fırsatları kadına da vermenin asıl olduğundan yola çıkarsa da, bir zaman sonra kâmil insan olarak erkeği merkeze alan ve cinslerden birini diğerinde eriten totaliter bir zeminin eşitliği sağlamayacağı, aksine bizatihi mağduriyetin kaynağı haline geleceği kanaatine ulaşmıştır.”(Martı,2015:137-138).

Birekul, “kadın ve erkek olarak insanoğlunun bu genel anlamdaki birliği tabiidir ki bu iki cinsin her alanda ve konumda eşitliğini gerektirmemektedir. Esasen kâinatta hiçbir şey diğerine eşit olarak yaratılmamıştır. Yaratılış olarak kadın ve erkek

farklı olduğu gibi gerek kadınlar gerekse erkekler arasında da eşitlikten söz edilemez.” der.(Birekul,2015:118). Yılmaz ise “oluşturulan eşitlik kavramı, bu iki cinsiyet arasında farklılık gözetilmemesi gerektiğini ifade ederek, kadın ve erkeğin gerek toplumsal gerekse özel yaşantıda herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan eşit muamele görmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat eşitlik kavramı bu konudaki mevcut durumu gerektiği gibi açıklayamamakta ve kadın ile erkeğin yaratılış özellikleri itibarıyla farklı oldukları gerçeğini göz ardı etmektedir.” diyerek eşitlik kavramının eksikliklerini söylemiştir.(Yılmaz,2015:14). İnsanın doğuştan getirdiği biyolojik ve “ruhi farklılıkları dikkate almadan düşünülen eşitlik görüşü, kolaylıkla başka bir haksızlığın kaynağı haline gelebilir.”(Birekul,2015:118).

Eşitlik ilkesi, sınırlandırıcı ve “homojenleştiren ve farklılıkları bastıran bir doğaya sahip görülebilmektedir.”(Toker,2009:145). Martı, “Toplumsal cinsiyetten bahsederken çok defa merkeze alınan eşitlik ilkesinin, cinsiyetsizleştirici ve tektipleştirici bir yapıya sahip olduğu bugün daha sık dile getirilmekte.” Olduğunu söyler ve “farklılıkları gören ve bunun üzerinden politika geliştiren, eşitliği sağlarken adaleti göz ardı etmeyen bir sisteme” ihtiyaç olduğunu belirterek yeni bir sistem oluşturulması gerekliliğini vurgular.(Martı,2015:138).

Toplumsal cinsiyeti değerlendirirken “toplumdaki en eski, en derinden hissedilen ve en etkili toplumsal güçlerden biri de “din” olduğundan “toplumsal cinsiyet”i din kavramından bağımsız olarak, sosyal hayatta gelişen olayların dışında” düşünmenin mümkün olmadığını söyleyen Çakar, “Türkiye gibi İslami toplumsal ortamlarda, cinsiyet kavramının farklı algılamalardaki yerinin ve başka kavramlarla arasındaki ilişkilerin ele alınması açısından dinin önemli bir yerde” olduğunu ifade eder. Ve dinin, Müslüman kadını anlama noktasında önemli olduğunu vurgular.(Çakar,2015:80). Bugün “kadın hakları ve fırsat eşitliği çalışmaları, İslam kadına eşsiz haklar bahşetmiştir.” şeklinde bir savunma refleksiyle söylenmiş “abartılı nutuklardan öte bir temellendirmeye ihtiyaç duymaktadır.” Aynı, bir reddedişle “İslam, cinsiyet ayrımcılığının en derin dinamiğidir söyleminin yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç duyduğu gibi.”(Martı,2015:138). Martı, bu uca giden her iki söylemin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgular.

“İslami toplumsal ortamlarda, modernleşme süreci ile birlikte ele alınan toplumsal cinsiyet kavramı bazı araştırmacı ve yazarlar tarafından “eşitlikçiliğe” ya da

“tamamlayıcılığa” atıfta bulunan bir kavram hâline getirilirken” odak noktasına “adalet” kavramını alan bir bakış açısı oluşturulmamıştır. Oysa İslami düşünce ve kültür yapısı içinde, toplumsal cinsiyet kavramından hareketle daha çok farklılıklara vurgu yapan yaklaşım örnekleri gündeme geldiğinden “eşitlik” merkezli bakış açılarına mesafeli olunması ve adalet merkezli bir bakış açısı geliştirilmesi gerekmektedir”(Çakar,2015:81).

“Uluslararası yönetim yazınında “adalet” kavramının daha çok Aristo, Platon, Socrates, Nozick ve Rawls gibi felsefeyle ilgilenenler tarafından geliştirildiği görülmektedir.” Ayrıca, “kavramı ilk olarak ortaya koyan John Rawls’a (1971) göre adalet, sosyal kurumların ilk erdemidir.”(a.e.:82). Rawls, kuramsal çerçevede ele alıp ortaya koymuş olsa da bu kavram bir Müslüman için yeni değildir. Adalet anlayışı İslam’ın “ahlaki ve hukuki sabitelerinden biridir” Ayrıca, adalet’in “Kur’an-ı Kerim’de “kâinat nizamı” olarak sunulması ve “hakkın hâkim kılınması” anlamı taşınması hasebiyle adaletin doğrudan tevhid ile ilintili, imani bir ilke olduğu söylenmiştir.” Sosyal hayattaki yansımalarına bakıldığında zaman ise çok temel anlamda adalet “insan ilişkilerinde karşılıklı saygı ve sevginin gözetilmesi, hak dağılımı ve sorumluluk paylaşımında insafli ve ölçülü bir yolun izlenmesi” gibi anlam derinliklerine sahiptir.(Martı,2015:138-139). Martı, Kuran’da adaletin önemini vurgulayan ve dinin esas dinamikleri üzerine oturtulmuş olan adalet kavramını, örnekler vererek açıklar:

“Kur’an’ın ifadesiyle, Allah Teâlâ adildir; hem dünya hayatında hem de ahirette insanlar arasında adaletle hükmeder (Yûnus 10/47, 54; Enbiyâ 21/47). Kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz (Bakara 2/286). Kâinatı bir denge ve ölçü içerisinde yaratmış, bu adalet ekseninin korunmasını murad ederek elçiler ve kitaplar göndermiştir (Hadîd 57/25; Rahmân 55/7-8; İnfitâr 82/6-8). Son Elçisine “Eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet.” diye seslenmiş (Mâide 5/42), ayrıca adalet beklentisinin bütün insanlar için geçerli olduğunu ifade buyurmuştur: “De ki, Rabbim adaleti emretti.” (A’râf 7/29). Yeryüzünün şerefli halifesi olan insanı her türlü olumsuz koşulda bile adaletten sapmamaya davet etmiş, adaleti sorumluluk bilinciyle birlikte anmıştır: “Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın sizi adaletsizliğe itmeyin. Âdil olun. Bu, takvaya daha yakındır.” (Mâide 5/8). Yüce Rabbimiz hem “el-Adl” hem de “el-Muksit” isimleriyle kendi zâtını “adalet sahibi” ve “ölçülü hükmeden”

olarak tanımlamıştır (Tirmizî, Deavât, 82). O (cc) adil davrananları sever (Hucurât 49/9; Mümtehhine 60/8), zulme ve zalimlere ise asla rıza göstermez (Cin 72/15).”(a.e.:139).

Martı, adalet’in açılımlarını yaparken “eşitlik/denklik”, “denge/itidal”, “hakkaniyet/insaf” şeklinde üç kavram üzerinde durmuş ve bunların özelinde, toplumsal cinsiyet okuması yapmıştır. İnsanlığın yaratılışı bahsinin, Kuran’da, İsrailiyat’taki anlayışın tersine eşitlik üzerine olduğunu ve Allah’ın yeryüzünde halife yaratacağını ifade ederken, kadın ve erkek iki cinsi birbirine eş tutar bir ifade kullandığından bahsetmiştir. Hata ve sevapta, günah ve mükâfatta yine benzer bir dil vardır. Ayrıca “din, can, akıl, nesil ve mal dokunulmazlığı olarak sıralayabileceğimiz bu beş temel hürriyet konusunu eşitlik imgesi yönetir.” (a.e.:140-142).

Adalet kavramının içinde değerlendirilen bir başka olgu ise “denge/itidal”dir. “İki varlığı ifrat ve tefrit gibi aşırı uçlara savurmaksızın bir orta noktada buluşturma ve birbirleriyle ölçülü bir ilişki içine sokma fikri vardır” bu anlayışa göre iki cins farklılıklarıyla bir bütün ve birbirinin tamamlayıcısı rolüne sahiptir. “Kadın ve erkeğin birbirine indirgenemeyen, birbirinde erimeyen ama birbirinden ayrı da düşmeyen birer varlık dünyasına sahip olduğunu” söylenmektedir. (a.e.:142-143).

Adalet olgusunun kapsadığı bir diğer kavram ise “hakkaniyet/insaf”tır. Bu ise “her şeyi yerli yerine koymak, herkese hak ettiğini vermek, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklememek” şeklinde değerlendirilmektedir. “Her zaman ve her koşulda taraf tutmadan, hak ölçülerini dikkate alarak, doğru ve insafli davranabilme” ve “herkesin kendine özgü kişiliği, düşünce dünyası, hayalleri, idealleri, öncelikleri, yetenekleri, ilgi ve tecrübeleri olduğunu kabul ederek karar almaktır.” Farklılıkları görerek “kadının ya da erkeğin kendine özgü bir alan açarak, diğerini yeni bir anlam dünyasına taşıdığını kabul etmek” şeklinde açıklanmıştır.(a.e.:142-144).

“Kadının ve erkeğin kendine has nitelikleri suiistimal konusu edildiğinde ya da bu nitelikler dikkate alınmaksızın matematiksel bir eşitleme yapıldığında adaletin yitirilmesi mukadderdir.” Kadın ve erkek arasındaki görevler, sorumluluklar tayin edilirken adaletli olunması gözden kaçırılmamalıdır. Farklılıklardan söz ederken, kadının “duygusal yoğunluğu” ve fiziksel olarak erkeğin daha güçlü olması gibi unsurlar bahane edilerek, kadın, sosyal hayatın dışına itilmemelidir. “İslam’ın öngördüğü adalet, birey ve toplumların istek ve heveslerine göre belirlenmeyen; sevgi ve nefretlere göre yönünü çizmeyen; akrabalık ve yakınlık bağlarına göre

ayarlanmayan; ırk, dil, din, mezhep, meşrep, yaş ve statü farkı gözetmediği gibi cinsiyete göre de şekil almayan bir ilkedir. Adaletin hukuki ya da ahlaki bir tabanda değerlendirilmesi bu sonucu değiştirmeyecektir.” Bu noktadan hareketle “cinsiyet adaleti” kadınının adaletini tesis ederken, erkeğinkini de oluşturacaktır. Zira kendi varlıklarını anlamlandırabilmeleri, “eylem ve kimliklerini dengeli bir biçimde oluşturabilmeleri ancak terazinin diğer kefesinin yani kadınların hareketine bağlıdır.” Cinsiyet noktasında “eşitlik” ilkesinden ödün verilmemeli ancak cinslerin farklılıklarına ve özgüllüklerine saygı duymalı, oldukları haliyle kabul etmelidir. “Adaletin eşitlikle birlikte yürüyen diğer anlamları göz ardı edildiğinde, kadını erkek kimliğinde eşitleme ya da erkeği silikleştirme gibi riskler devreye girecek, insanı örseleyen böyle bir algı ise mizanın bozulmasına yani kâinatın terazilerine uyum sağlama başarımızı yitirmemize neden olacaktır.” diyen Martı, “toplumsal cinsiyet adaleti”nin eşitlik olgusunun üstünde olduğunu, daha bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşım sergilediğini ifade eder. (a.e.:144-147).

“Toplumsal cinsiyet eşitliği”ne alternatif olarak geliştirilen “toplumsal cinsiyet adaleti”nin eşitliği de içine alan daha kuşatıcı bir yaklaşım benimsediği iddia edilmektedir. Büyük çoğunluğunu Müslüman bireylerin oluşturduğu Türkiye’de, sosyal hayatta gelişen olaylara karşı takınan tavrın dinden bağımsız olması düşünülemez. İslami yapıda farklılıkları gören ve farklılıklarla birleştiren yaklaşımın “eşitlik” yerine “adalet” kavramıyla yaşanan mağduriyetlere çözüm olması beklenmektedir. Klasik feminist algının, batı merkezli ve kendi sosyo-kültürel yapıları ve tarihsel arka planıyla oluştuğu düşünülürse, Avrupa’dan çok daha farklı kodları ve yaşanmışlığı olan Türkiye’de bu klasik algı kanayan yaraya merhem olmamaktadır. Toplumsal cinsiyet adaletinin, klasik feminist öğretilerden ziyade toplumun kendi kültürel ve dini kodlarını referans alan ve mevcut yapı içinden söylem geliştiren; topluma, toplumun kendi diliyle yaklaşmak ve çözüm üretmek noktasında daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYETE BAKIŞIN TARİHİ: SESSİZLİĞİ BOZAN KADINLAR VE HAK TALEPLERİ

2.1. KADIN HAREKETLERİNİN OLUŞMAYA BAŞLADIĞI

DÖNEMİN ŞARTLARI

Kadın hareketleri çıkış noktası itibariyle bir özgürlük ve eşitlik hareketidir. Bu hareket, “toplumun özgürleşmeye, bireyselleşmeye başladığı, geleneksel yaşam biçiminden koptuğu, siyasal ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca ideolojisini belirlemiş, feminizm kavramıyla kendini ifade etmiştir.” Toplumun “yapısal ve kurumsal” değişiklikleriyle alakalıdır. Eşitlik ve özgürlük fikirlerinin genel toplum değerleri olmasıyla birlikte kadınlar kendi haklarını aramaya başlamışlardır.

1789 Fransız Devrimi ile birlikte “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayınlanmış ve kişinin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. İdare monarkın elinden alınarak toplumun seçtiği parlamentoya bırakılmıştır. “Kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine çıkmaları ilk kez Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir.” Lakin Fransız Devriminin fikri zeminini hazırlayanlardan J.J. Rousseau, *Emile* adlı eserinde, erkeğin tahakkümünde ve bağımlı olan kadınları “doğal” olarak değerlendirmiştir. Üstelik kadın ve erkeğin aynı şekilde eğitilmesini gerekli görmemiştir. Kadınların toplantı yapıp dernek kurmaları yasaklanmış ve bu konularda hak aramak suç sayılmıştır. 1791 Anayasası kabul edilmeden önce kadınlara ve erkeklere eşit oy hakkı talep eden De Gouge, oybirliği ile ölüme mahkûm edilmiştir.(Çakır,1994:18-19)

Sanayi devrimi ile birlikte toplum üretime katılmış, kadınlar, erkekler ve hatta çocuklar dünyanın hızla değiştiği, kapitalist sistemin baş gösterdiği dönemde, farklı değer ve kabullere uyum sağlamaya çalışmışlardır. Ve bu değişimler yeni hakların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kadınlar, bu hakların kendilerini kapsamadığını fark ettiklerinde isyan etmişler ve başkaldırmışlardır. “Siyasal, ekonomik, toplumsal

dönüşümlerin de yardımıyla kadının toplumdaki konumu tartışılmaya” başlanmıştır. “Kadınların kendileri tarafından başlatılan tartışma giderek bir harekete, kadın hareketine” dönüşmüştür. Bu hareket, her ülkenin kendi koşuluna ve toplum yapısındaki farklı adaletsizliklere, ezilişlerine başkaldıracak ve hak talep edecek kadınları etkileyecektir. (a.e.:20-21).

Klasik Osmanlı döneminde kadın ve erkeğin ayrı alanları yoktur. Toplumsal hayatın birçok yerinde kadın ve erkek eşit statüye sahiptir. Kadınlar da erkekler kadar özgür ve dışarıdadır. Göçebe kültürden tarıma dayalı Osmanlı beyliğinin devlete dönüştüğü 16. yüzyıla kadar giyiminde serbest, ata binip savaşa katılabilen tarladan çalışan, aile içi kararlarda söz hakkına sahip olan bir kadın profili karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı beyliğinin “belirli hukuksal kurallar etrafında kurumlaşan bürokratik bir devlet örgütüne dönüşmesi” ile birlikte kadınlarla ilgili önemli değişiklikler olmuştur. Sınıflı bir toplum olan Bizans’ta “yönetici kesimle tarlada çalışan köle kesimine ait kadınlar arasında keskin bir ayırım” vardır. Emevi ve Abbasî geleneğinden sonra Bizans geleneği de eklenince kadınlar kendilerini bir anda haremden bulmuştur. Bizans’tan miras kalan saray geleneği Osmanlıda değişerek yansımaları bulmuş ve dini hükümler veren ulemanın da aile hakkında yorumları, kadının toplumdaki dışlanması şeklinde olmuştur. Bu doğrultuda pek çok ferman yayınlanmıştır ve bu fermanlarda esas ele alınan, kadınların giyimi, sokaktaki konumları ve erkeklerle olan ilişkileri konularıdır. Bu fermanlar yalnızca İstanbul’da yaşayan kadınlar için geçerlidir. Taşrada yaşayan kadınlar ile karıştırmamak lazım gelir. Çaha, birçok tarihçinin, yazar ve düşünürün İstanbul’un kadına özgü kurallarını tüm Osmanlıya mal ederek büyük bir yanılma içine düştüğünü söylemektedir.(Çaha,1996:80-81).

15. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde’nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* isimli eserinde 13. Yüzyıl Anadolu’sunda muhacirlerin oluşturduğu zümreleri dört gruba ayırmıştır. Bu gruplardan bir tanesi ise Bâciyân-ı Rûm’dur. Yazar, bu zümre hakkında pek fazla bilgi vermemekle birlikte Hacı Bektâş-ı Velî ile olan bağlantılarından bahsetmiştir. İlk defa bu konuda detaylı bir çalışma yapan Fuad Köprülü’dür. *Osmanlı*

İmparatorluğunun Kuruluşu adlı eserinde bu zümrenin mahiyeti hakkında iki ihtimali göz önünde bulundurur: “İlk olarak, bu teşkilatın, üyeleri kadınlardan oluşan bir sūfi zümresi olabileceğini söyler, fakat bundan daha kuvvetle üzerinde durduğu ikinci tahmini, uç beyliklerindeki Türkmen kabilelerin ordularının içinde cengâver kadınların oluşturduğu bir teşkilat olabileceği fikridir.” Köprülü’ye katılmayanlar olmakla birlikte bu teşkilat hakkında kesin ve delillere dayandırılmış bilgiler elde edilmemiş ve konu tam olarak aydınlatılmamıştır.(Çubukçu,2015). Tartışmalı olan bu teşkilat bir kenara bırakılacak olursa, erken dönem Osmanlı’da kadınlar devlete karşı örgütlü bir sivil toplum kurumu oluşturacak siyasi bir platforma sahip olamamışlardır. Ancak “Batı ile kurulan ticari ilişkiler, azınlık nüfusunun oluşturduğu iç dinamik ve bu iki momentumun buluşmasından ortaya çıkan kadınların özgün beklenti ve tercihleri, merkezi otoritenin kadınlara yüklemek istediği misyonu geri çevirmiştir.” Osmanlı kadını iradenin beklentilerini karşılamamakla birlikte, yasakları delmiş ve kendi tarzında yaşamaya çalışmıştır. Çaha, kadının sivil toplum oluşumu için bir potansiyelin oluştuğunu ve ortamını bulunca da ortaya çıktığını söylemektedir.(Çaha,1996:83-84).

Batı dünyası ile Osmanlı’nın öncesinde siyasi temasları olmasına rağmen üçüncü Ahmet devrine kadar örf ve adette, fikir ve sanat meselelerinde önemli bir tesir olmamıştır. Lakin Osmanlı’nın batıda olup bitenden tamamen habersiz olmadığı da bilinmektedir. Matbaanın icadından hemen sonra bu önemli keşif, memleketimize getirilmiştir. (Tanpınar, 1982:39-40).

İlk Yahudi matbaası 1493-1494 yıllarında İstanbul’da açılmıştır. Yahudileri diğer azınlıklar izlemiş ve 1567’de İstanbul’da bir Ermeni matbaası açılmıştır.1627 yılında Rum matbaası kurulmuş ve İlk Türk matbaası ise Sait Çelebinin desteği ve İbrahim Müteferrikanın uğraşları neticesinde din dışında kitaplar basmaya izin veren bir fetva çıkarılmasıyla birlikte 1727 yılında Türk matbaasının açılmasına ve Türkçe kitaplar basılmasına izin veren bir ferman çıkarılmıştır. İlk kitap 1729 yılında yayımlanmış ve matbaanın kapandığı 1742 yılına kadar 17 kitap basılmıştır. Matbaanın 1784 yılında yeniden açılmasıyla matbaacılık memlekette hızla gelişmeye başlamıştır.(Lewis,2004:51-52) .

Matbaacılığın gelişmesi ve ilerleyen dönemlerde önce resmi sonra özel gazetelerin çoğalmasıyla yenilikler Osmanlı'da daha hızlı yayılmaya başlamıştır. Tanpınar, “yeniliğin memleket içinde yerleşmesinde ve gelişmesinde amil olan şeyler arasında yeni filiz süren gazeteciliği de saymak lazım gelir.” diyerek bu konudaki görüşünü belirtmiştir.(Tanpınar,1982:146).

On dokuzuncu yüzyıl, aydınların yüzünü batıya çevirdiği dönemdir. Batıdaki aydınlanmanın benzerinin Osmanlı devletinde sağlanması planlanmıştır. Bu yüzyıldaki modernleşme çabaları genel hatlarıyla : “Anayasal bir hükümetin oluşması, yönetime ağırlığını koyan entelektüel-bürokrat kesimin ortaya çıkması ve kadınların eğitilmesi” meseleleridir. (Çaha,1996:86).

2.2.SESLERİNİ DUYURAN ÖNCÜ KADINLAR VE YAYIN

ORGANLARI

2.2.1.Fatma Aliye- Hanımlara Mahsus Gazete,

Sultan Abdülmecid'in zamanında, 1839 yılında ilan edilen Gülhane Hattı ile toplum hayatında yeni bir devir başlamıştır. Bu ferman ile Osmanlı devleti yüzyıllar boyunca “içinde yaşadığı medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan” etmektedir. (Tanpınar, 1982:129). Tanzimat Fermanı ile daha görünür bir şekilde başlayan bu değişim kadınlara hitaben yeni hükümler bildirmemekle beraber, “kadın hakları bakımından yeni görüşlere giriş devri demek herhalde yanlış olmayacaktır.”(Taşkiran,1973:25).

Tanzimat dönemi ile başlayan modernleşme çabaları, Doğu-Batı ikilemini ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde kadının toplum içerisindeki konumu da bu bağlamda ele alınmış ve çokça konuşulmuştur. “Nasıl ki reformcular için kadının eğitimi ve özgürleştirilmesi medeniyete ulaşmak için bir ön şartsa, gelenekçiler için de, manevi değerlerin ve ahlakın korunması için kadın-erkek ilişkilerinin şeriat yasalarına uygunluğu sağlanmalıdır.”(Göle,1993:18-19). Batıcı kesim, Osmanlının geri kalmışlığını kadının eğitilmemesini gerekçe olarak gösterirken, gelenekçiler ise kadının kamusal alana çıkışıyla mahremiyetin ortadan kalkarak toplumun bozulacağını düşünmüşlerdir. Çaha, “Tanzimat dönemini yaşamış olup kadın

konusunda düelloya girmeyen bir tek yazar/düşünür bulmak mümkün değildir.” der. Osmanlı toplumu kadın aracılığı ile modernleştirilmeye çalışılmıştır. Kadınlar, Osmanlı toplumunun “yüzünü batı medeniyetine çeviren en önemli kanalı oluşturacaklardı”r.(Çaha,1996:87-88). Nitekim kadınlar hakkında, kadınlar için, erkekler konuşmuş, kendi ideolojilerini kadınlar üzerinden sağlamaya çalışmışlardır.

Tanzimat’tan ikinci Meşrutiyet’e kadar olan zaman dilimi içinde “bazı kanunlarda kadınlar lehine değişiklik yapılmış (Arazi Kanunu), bir takım yeni kız okulları açılmış, fikir âleminde kadının okutulması, örtünme, çok karılılık, evlenmemizin şekli ve hatta bazılarında kadına meslek kapılarının açılması dileği, devrin en seçkin kalemlerinde yer almıştır.” Yazı alanında kadının sesi duyulmaya başlarken, kadınlar için dergiler, gazeteler çıkarılmıştır. (Taşkiran,1973:36-37).

Osmanlı’da 1868 yılında çıkarılan *Terakki* gazetesinde, kadın konusunda çeşitli yazılar yazılmış ve 1888 yılında *Muhaderat* isimli kadın eki yayınlanmaya başlamıştır. 1868-1900 tarihleri arasında kadınlara yönelik 13 adet farklı dergi tespit edilmiştir. Bu yayınların ortak meselesi: Çok eşliliğin kaldırılması, kadının kamusal alanda erkekle eşit olması, kadının her türlü eğitim hakkına sahip olmasının ülkenin kalkınmasındaki önemi gibi çeşitli konular kadın hakları bağlamında ele alınmıştır. (Çaha,1996:89). *Terakki*’den sonra *Vakit*, *Şukufezar*, *İnsaniyet*, *Ayine*, *Parça Bohçası*, *Aile* gibi çeşitli dergiler çıkartılmış ve üzerinde en çok durulan kadınların okutulması meselesi olmuştur. (Taşkiran,1973:32). Erkekler tarafından çıkartılan dergiler olmakla birlikte sadece kadınlar tarafından çıkarılan dergiler de vardır. Bu dergiler kadınların yazma çekimserliğini gidermek ve isteklerini iletmek açısından önemli bir araç olmuştur. (Çakır,1994:23).

1895 yılında yazarların hemen hepsinin kadın olduğu *Hanımlara Mahsus Gazete* bu dönemde çıkan kadın dergi ve gazetelerin en uzun ömürlüsüdür. Fatma Aliye, Şair Nigar, Makbule Leman, Emine Semiye, Şair ve bestekâr Leyla, Fahrünnisa, Hamiyet Zehra, Keçecizade İkbâl gibi kadınlar bu dergide devamlı yazmışlardır. Ülkenin dört bir yanından gönderilen mektuplar kadınların konuşma ve yazma ihtiyacını göstermektedir. Gazetenin “üç prensibe sadakatle hizmet ettiği söylenebilir: iyi ana, iyi eş, iyi Müslüman olmak” (Taşkiran,1973:33). Çakır, *Hanımlara Mahsus*

Gazete'nin sadece "iyi anne, iyi eş" rolünü benimsetmeye çalıştıklarını söylersek doğru olmayacağını belirtmiş ve dergideki yazılarında bu kimliklerini reddetmemekle birlikte "konumlarını sorgulayarak, erkeklerle kıyas getirmişlerdir." Bunun ilk misallerini, ilk kadın romancımız Fatma Aliye vermiştir.(Çakır,1994:28).

Fatma Aliye için "eğer Osmanlı feminizmi adı altında bir düşünsel ve eylemsel etkinlikten söz edebilirsek, bu oluşun en önemli düşünürünün Fatma Aliye olduğunu da ileri sürebiliriz." denerek onun kadın hareketleri adına önemli bir şahsiyet olduğu belirtilmiştir. Fakat burada, Fatma Aliye'nin dini kaynakları dışlamadan ve bilakis İslamiyet'in kadına dair bakışını önceleyen, hatta öne çıkaran bir perspektifle ortaya koyduğu düşüncelerinin direkt olarak ülke içi feminizm birikiminin hanesine eklenmesi, üzerinde düşünülmesi gereken, tartışmaya açık bir konudur. Bir kadın olarak toplumdaki duruşu, kadın haklarını savunması, düşünceleri ile kadınlar üzerinde tesirli olmuştur. *Hanımlara Mahsus Gazete* 'de Fatma Aliye için "faziletin koruyucusu, saygıdeğer üstadımız", şeklinde zikredilmiş ve yazdığı yazılar "hikmet sahibi değerli makaleler" şeklinde yorumlanmıştır.(Zihnioğlu,2003:44).

Fatma Aliye, Avrupa'nın Osmanlı kadınına bildiği üzere olmadığını anlatmış ve İslam'ın kendisinde olmayan hükümlerin, gelenekten kaynaklanan bazı yorumlamalarla şeriata yüklenerek değerlendirilmesine tepki göstermiştir. Asıl Osmanlı kadınına, toplumsal hayat içerisindeki durumunu, aile hayatını, ev içindeki sorumluluklarını anlatmış ve Müslüman kadınlarının eğitilmesinin günah olduğunu söyleyenlere: "Müslüman ailelerin bir kısmı, güya, eğitim ve öğretimin kadınlara günah olduğunu düşünerek değil Fransızca öğrenmek, Türkçe 'de öğretilmesi zorunlu şeylerden fazla eğitimi kabullenememekteler. Bunlar, Hazret-i Peygamber'in hanımları ve Ehl-i Beyt'ten gelen kızlar ile İslam'ın ilk devirlerinde yaşamış olan nice kadın âlim ve yazarların ilim ve fazilette ne kadar yüksek derecelere varmış olduklarını bilmeyenlerdir."(Aliye,2009:11-12). Diyerek kadınların eğitilmemesinin İslam dini ile bir alakasının olmadığını vurgulamıştır.

Fatma Aliye için kadının gelişmesinin karşısında duran en büyük engel erkeklerdir. Avrupa ve Amerika'daki erkeklerin de Osmanlı'daki bir takım erkekler gibi düşünüp davrandıklarını belirtmiştir. Müslüman kadınların kendi tarihlerini

bilmediklerini söylemiş ve *Ünlü İslam Kadınları* adlı eserinde geçmiş dönemlerde yaşamış kadınların başarılarından örnekler vermiş ve kadınların kendi tarihlerini bilmelerinin, araştırmalarının önemine dikkat çekmiştir.(Çakır,1994:29).

Hanımlara Mahsus Gazete 'de de benzer konuları işlemişlerdir. Kadınların sorunları, aile, toplum ve iş yaşamları, eğitim, sağlık, moda, giyim konuları ağırlıklıdır. "Yurtiçi ve yurtdışından verilen örneklerle kadınların her işi başarabileceğine olan inanç yerleştirilmeye pekiştirilmeye çalışılmıştır. Terzilik, halıcılık, kuaförlük, kadınlara meslek olarak önerilmiştir." Aynı zamanda "Fransa'da kadınların avukatlık yapma hakkını elde ettikleri belirtilmiş, dünya kadınlarının hakları ve Batı'daki kadın hareketleri hakkında bilgi verilmiştir." Dergi sadece ülke içinde değil aynı zamanda ülke dışında da rağbet görmüştür. (a.e.:31).

Hanımlara Mahsus Gazetede, 1896 yılına ait *Kızların Talim ve Terbiyesi* başlıklı yazıda, daha önce yayımlanmış oldukları makalelerin Osmanlı ülkesindeki vilayetlerde, birkaç gazete tarafından aynen yayımlanarak kızların eğitim ve öğretim meselesinin her yerde tasdik edilmiş olmasının, kendilerine bir iltifat olarak görmekten daha önemli olduğundan bahsedilmiştir. Kırım'da *Tercüman* gazetesi de bahsedilen makaleden bir kısım yayımlayarak konunun önemini göstermekte ve gazetenin böyle bir konuyu gündeme getirmesini desteklemiştir. Bu örnekten görüldüğü gibi ülkenin farklı yerlerinde yazılar ya aynen neşredilmiş ya da bir kısım parçalar alınarak yayımlanmıştır. Destekleyenler olduğu gibi yazdıklarını hoş karşılamayanlar da olmuştur. (Çiçekler, Andı, 2009: 151-152).

Bu gazetede yazılan yazılarda kadınların eğitimi hususunda ne kadar ihtimam gösterecekler de kadınların kendi kabiliyet ve becerileri ile ilgili konularda tahsil almaları gerektiğini savunmuşlar ve eğer kadınlar erkeklerin yaptıkları işleri yapmaya kalkarlarsa erkeler kadar iyi becerememekle birlikte kadınların doğuştan gelen kabiliyetiyle yapması gerekli olan asıl vazifelerin de eksik kalacağı yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bu fikirleri 1895 yılında yazılan bir yazıda, şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Erkekler de kadınların fitraten müsait oldukları hidemâti ifâdan acizlerdirler. Meselâ, bir erkek lâyıkıyla çamaşır yıkayamayacağı gibi, emzikle bir çocuk büyütme de bir erkek eline yakışmaz ve beceremez.

Bu halde kadınlar, fitratlarının müsait ve müsait olduğu tahsil ile iştiğal etmeleri ve nisvâna mahsus vezâifi ifaya yardım edecek ulûm ve fûnûnu tahsil eylemeleri, saadet-i beşeriyyenin istihsal ve temini hakkında en muvafık ve mutabık bir yoldur.” (Çiçekler, Andı, 2009: 80).

Bahsettiğimiz gazetede yine benzer makaleler bulunmaktadır. Kızların eğitimini itiraz kabul etmeyecek şekilde gerekli görmeye birlikte bunu kendilerine bir gurur kaynağı yapmamalarını dile getirmişlerdir. Kocalarını, kendilerinden üstün görmelerini ve onların himayesine muhtaç onlara itaate mecbur bilmelidirler ki ailede mutluluk olsun diyerek, kızların eğitiminin bu cihetle önemli olduğunu söylemektedirler. (a.e.: 97). Kadınların eğitimini daha ziyade kadınları eğiterek aile huzurunu sağlamak ve çocuk terbiyesi ile meşgul olurken bilgili olmak için istemektedirler. Bu sebeple kadınlara ve erkeklere verilen eğitimin içeriklerinin farklı olması ve kadınlara verilecek eğitimin ahlak derslerine yönelik olması gerektiğini dile getirmişlerdir. (a.e.:89).

Kadın konusunda dergi ve gazetelerin haricinde müstakil kitaplar da yazılmıştır. Bunların ilki sayılabilecek bir örnek, Şemseddin Sami'nin orijinal ismi *Kadınlar* olan eseridir. Sami'nin en çok üzerinde durduğu konu kadının eğitim meselesidir. Dönemin hâkim anlayışı ile aynı sebeplerden kadının eğitilmesi gerektiğini savunur. Kadınların doktorluk, terzilik, ticaret, eczacılık, gibi işlerde çalışabileceklerini hatta bazı işleri erkeklerden daha iyi yapabileceklerini savunurken kadının asıl görevinin eşine ve çocuklarına hizmet etmek olduğunu da söylemektedir. Kadının elinin iğneden makastan ayrılmaması gerektiğini, küçük bir lekenin kadının kendisi için bir leke olduğunu, çocukların ve ev halkının sağlığından sorumlu olduğunu söylemekte ve kadının birinci vazifesini evde yemek yapmak olarak görmektedir. Bir evde kadın atların bakımı ile ilgilenir ve erkek mutfağa karışırsa o evde hayır olmayacağını dile getirerek ev içi tüm işleri kadınların omzuna yüklemektedir. Dönemin kadınlar adına onları savunan ve onlar adına hak talep etmiş yazarlarından biri olan Sâmi, tüm bunlara rağmen bu düşüncelerle çatışan bir erkek

bakış açısına sahip olduğunu görmekteyiz: “Kadın, umumiyet nazarıyla bakılırsa, âdeta bir insan olduğu görülür.” (Sami,2008:16-17). Tüm bu bilgiler ışığında dönemde, toplumun kadına bakışını ve ondan beklentilerini görmekteyiz.

Ayşegül Yaraman Başbuğu, “Kadının Evrensel Tarihi Açısından Şemseddin Sami'nin Kadınlar Risalesi” isimli yazısında 1920'lerin sonuna kadar uzanan birinci dalga kadın hareketlerinin genel anlamda talebinin, “erkeğe eşdeğer olmak” şeklinde değerlendirmiştir. Bu dönemde yapılan yasa ve eğitim düzenlemelerinin geleneksel ataerkil yapıdaki kadın rolünü sağlamlaştırmaya yönelik olduğunu vurgulamıştır. Kadınların analık vazifesi bu değişimlerin temel gerekçesi gösterilmiş ve kadın hareketlerinin amacı mevcut düzen içindeki konumunun iyileştirilmesine yönelik olduğu söylenmiştir. Bu geleneksel sistemin yeniden yapılandırılması bahsi söz konusu dahi değildir diyerek dönemde kadın hareketlerinin, kadının insan olarak değerli, kadınların da bir takım işlerde başarı gösterebileceği, kadına özgü olanın değersiz olmadığına ikna çalışmaları niteliğindedir. Yazar bu birinci dalga kadın hareketlerinin, kendi dönemi içinde anlamının büyük olduğunu ve ikinci dalga kadın hareketlerinin zeminini hazırladığını gözden kaçırmamak lazım geldiğini ifade etmiştir. (a.e.: 15-18).

Fatma Aliye ve Şair Nigar'ın kuşağı kadınlar, için bir “sosyal konum, bir duruş, varoluş ve değişim talep ederken ortak bir yaşantıyı ifade eden “kadınlık âlemimiz”, “nisvan-ı İslam”, “tarih-i nisvanımız” kavramları dilde” yaygınlaşmıştır. Zihnioğlu, kadın hakları savunucularının özgürlük talebi, dönemde bazı toplumsal konularda iyileşmeler getirerek “Osmanlı feminizminin temelleri”nin atıldığını söylemektedir.(Zihnioğlu,2003:46).

2.2.2.Ulviye Mevlan-Kadınlar Dünyası

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi özellikle kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde mevcut toplum yapısı, köklü bir değişimle Batılılaştırılmak istenmiştir. Kadınlar, modernleşme ve Batılaşma aracı olarak kullanılmıştır. Çaha, bu durum için: “Batılılaşma idealinin taşıyıcı aktörleri” nitelemesini kullanmaktadır. Farklı alanlarda da olduğu gibi kadın meselesinde de fikir üreten üç kesim vardır: Türkçüler, Batıcılar ve İslamcılar.(Çaha,1996:92-93).

1909 yılında çıkarılan Dernekler Kanunu ile birlikte kadınlar da kendi icraatlarını dernekler kurarak devam ettirmek istemişlerdir. “Amaçlarına göre yardım, eğitim, kültür, ülke sorunlarına çözüm arayan, ülke savunmasına yönelik, siyasi amaçlı, siyasi partilerin dernekleri, feminist dernekler” gibi çeşitli alanlarda farklı dernekler açılmıştır. “Ulusal çıkarlar doğrultusunda faaliyet gösteren kadınların yanında ayrı derneklerde faaliyet gösteren ve söylem alanının kapsamına sadece kadınları oturtan” feminist dernekler de açılmıştır. Ve bu dönem, 1908-1923 yılları arasında, kadın meselesi ile alakalı 27 tane farklı dergi çıkarılmıştır. Bütünüyle kadın hakları konusuna eğilmiş olan *Osmanlı Müdafai Hukuku Nisvan Cemiyeti* 1913 yılında faaliyete geçmiştir. *Kadınlar Dünyası*, bu cemiyetin bütünüyle yerli bir feminist çizgisinde olan yayını olmuştur.(a.e.:100-101).

Ulviye Mevlan tarafından çıkartılan ve döneme damgasını vuran en önemli ve tesirli kadın gazetesi *Kadınlar Dünyası*’nda, “Osmanlı ailesinin esaslarını düzenlemek ve kadın erkek eşitliğini sağlamak, bunun için görücü usulüne karşı çıkmak, kadının hukuki haklarının genişletilmesi, kadınların çalışma hayatına girerek erkeklerle eşit koşullara sahip olması” gibi konular etrafında hak taleplerini gerçekleştirmişlerdir.(Sancar,2014:95).

Geçmişte konuşulmuş olan, günümüzde konuşulan ve gelecekte de konuşulması muhtemel temel mesele kadınların kadın olarak görülmesi hususudur. Mevlan, bu isteğini, “Muhitimizin erkekleri, kadınları “kadın” değil, bir “dişi” olarak tanıyor ve bu zavallı mahlûk ailede olduğu gibi erkeklerle beraber bulunmaya mecbur oldukları her yerde, trende, vapurda, tramvayda tiyatrolarda, lokantalarda, ticaret ve sanayii gibi müessesada, velhasıl her yerde tahkir ve tezyiften kurtulamıyor.” İfadeleriyle dile getirerek bu durumu değiştirmek arzusu ile çalışmıştır.(Kadınlar Dünyası,1921’den akt. Çakır, 1994:83). Mevlan için kadınların esas problemi üretici olmayıp tüketici konumda olmasıdır. Onları bilinçlendirip üretici konumuna getirmeyi kendisine amaç edinmiş ve dergiyi çıkarırken temel fikri zeminini bu düşünce oluşturmuştur. (Çakır,1994:87).

Kadınları toplumsal hayata ayak uydurmaları için çalışmalar yürüten cemiyet, “İkinci Meşrutiyet’in karmaşık siyasi hayatı boyunca ilk gerçek anlamda kadın

haklarını savunan cemiyet olmuştur.” Osmanlı kadınlarının kamuda vazife almalarını sağlamış ve Bedia Osman Hanım ve arkadaşları İstanbul Telefon İdaresi’ne cemiyetin destekleri ile kabul edilmişlerdir.(Kaplan,1998:42). Bu çalışmalarının devam etmesi neticesinde 1908 yılında Osmanlıda ileri gelen şehirlerin sanayi iş gücünün %30’unu kadınlar oluşturmaktadır. (Çaha,1996:103).

2.2.3.Nezihe Muhiddin-Kadın Yolu

İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kadın hakları konusunda başlayan talepler uzun yıllar devam ettikten sonra Cumhuriyetin ilanıyla birlikte talep edilen pek çok hak kadınlara tanınmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte “ulus, kimlik, entegrasyon ve yeni rejime sadakat” gibi kavramlarla yeni bir kültür oluşturma vazifesi, askerlere, bürokratlara ve kadınlara verilmiştir. (a.e.:103).

Bu dönemde Türk kadını iki alanda haklar elde etmiştir: “Medeni kanunla gelen yeni sosyal haklar ve seçme seçilme hakkıyla gelen siyasal haklar.” Medeni Kanun’un verdiği haklar kısaca, “ çok evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması, mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve nihayet evliliğin bir memurun nezaretinde resmi boyut kazanması.” gibi haklar olmasına rağmen bu hakların bazılarının zaten elde edilmiş olduğunu söyleyen Çaha, aslında yeni olanın, çok evliliğin yasaklanması ve mahkemede erkekle eşit olma hakları olduğunu söylemektedir. Medeni Kanun’un gerçekte kadınla erkeği eşitlemediğini, erkeğin evin reisi olarak aileyi temsil etmesi, yerleşilecek evin erkek tarafından seçilmesi, kadının çalışmasının kocanın rızasına bağlanması, kadının aile ve çocukların bakımından sorumlu tutulması gibi maddelerle kadını eve bağlayan ve ondan evi idare etmesini isteyen kadın profili oluşturulduğunu ifade eder. (a.e.:112).

Bu yeni rejim, halkının sadakatini sağlamak için aile metaforunu kullanmıştır. Ulus büyük bir aileye benzetilmiş ve toplumsal yapı içinde var olabilmenin tek yolu olarak aileye mensubiyet gösterilmiştir. Bu anlayışa göre, “aile içindeki iktidar ilişkilerinde, ebeveynler devleti, çocuklar da haklı temsil” etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayandırılan hiyerarşi ise, babanın nihai kararları vermekle yetkili başkanlığı ve annenin alınan kararları yürütmekle görevli başbakanlığı ile tanımlanan ebeveynler

arasındaki iş bölümünde ortaya” çıkar. Kişiyeye, ailesi için ne yapsa borcunu ödeyemeyeceği ve bu borcun ömür boyu süreceği vurgulanarak milletin, “asıl ailemiz” olduğu söylemiyle bu meşru hak talebi “sosyal platformdan siyasi platforma taşınmış” olmakta ve “vatandaşın yaşamını milletine bağışlaması” doğal karşılanmaktadır.(Altınay,2013:197).

Bu bağlamda düşünülürse, kadın konumu itibari ile İslami Doğu ile Modern Batı arasındaki en görünür farklılığı açısından kullanılmıştır. “Kadınların görünürlük kazanması medeniyet değişimini teşhir edecektir.”(Göle,1993:66). Türkiye’de dönemde yapılan kadın çalışmalarının çoğu, kadın için olmaktan ziyade devletin hedeflediği projelerin gerçekleşmesini amaçlamıştır. (Çaha,1996:114). “Kadınların bu şekilde kullanılması ulus-devlet yaratma süreçlerinde genel bir olgudur.” Kemalist söylem de kadın haklarını Osmanlı/İslam’la hesaplaşmanın bir aracı olarak görmüştür. (Ramazanoğlu,2000:94).

Nezihe Muhiddin’in başkanlığında kurulması planlanan “*Kadınlar Halk Fıkrası*” isimli siyasi teşkilatın amacının , “ Memleketin her noktasında siyasi, sosyal, iktisadi ve bütün meselelerde geri durumda bulunan kadınlara yardım etmek” olduğunu ifade etmişlerdir.(Kaplan,1998:144). Hükümete başvurularından tam sekiz ay sonra “bazı düşünceler” sebebi ile kuruluşuna izin verilmediği haberi gelmiştir. Zihnioğlu, fıkranın kabul edilmemesinin sebebinin tam olarak öğrenilmediği dile getirmiştir. İzin alamayan KHF kurucuları “uygun bulunmayan program maddelerini değiştirerek” Kadınlar Birliğini kurmuşlardır. Nezihe Muhiddin, KHF’nin kuruluşuna izin verilmemesinin altında yatan sebebin 1931’de KHF Tüzüğündeki taşkın maddeleri olduğunu ima etmiştir. Zihnioğlu, KHF’nin kuruluşuna izin verilmemesinin iki temel sebebi olduğu söyler: “Birincisi, kadın hakları konusu modernleşme/ çağdaşlaşma programının simgesi”dir. “Hükümet Cumhuriyet’in çağdaşlığının göstergesi olarak araçsal yönüne ağırlık” vermektedir. “Kadın hakları boyutunu kendisinin çizdiği sınırlar içinde gerçekleştirmek” istemektedir. KHF hükümetin kadın hakları programına hem içerik olarak hem de zamanlama olarak bir müdahale niteliği” taşımaktadır. İkinci sebep ise “Kemalistler, ‘kadınlara haklarını biz verdik’ ibaresiyle özetlenebilecek tutumlarıyla kadın hakları alanının kazançları kimseye bırakmayı”

düşünmemektedir. KHF ise kadın hakları ve ulusal inşa sırasında siyasal ve toplumsal gücü paylaşma isteği ile ortaya çıkmıştır.(Zihnioğlu,2003:147-149).

KHF'nın kurucu heyeti sekiz aylık bir beklemeden sonra kuruluşuna izin verilmeyince Kadınlar Birliği adı altında toplanmışlardır. KHF'nin nizamnamesindeki bazı maddeleri yumuşatıp bazılarını kaldırmalarıyla hükümete Türk Kadınlar Birliğini kabul ettirmişlerdir. Özellikle kadınların siyasi, sosyal ve iktisadi yaşamında varlığını kanıtlamasıyla ilgili olan madde yumuşatılmıştır. (a.e.:150).

Nezihe Muhiddin 1925 yılında *Kadın Yolu* dergisini kendi inisiyatifinde çıkarmış olsa da dördüncü sayısından itibaren TKB'nin yayın organına dönüşmüştür. Dergi hak mücadelesinde önemli bir rol üstlenmiştir. *Kadın yolu*, “Dönemin en düzeyli kadın dergisidir. Dönemin önde gelen edebiyatçılarının düşünürlerin de katıldığı, hayli zengin fikri içeriğe sahiptir.” (a.e.:169).

1927 yılına gelindiğinde dergi otuzuncu sayısına ulaşmıştır. TKB'nin Denizli, Afyon, Diyarbakır ve Aydın'da şubeleri açılmıştır. Kadınların her meslekte yer alabileceklerini hatta polis olabileceklerini savunmuşlardır. Daha öncesinde mebusluk girişimleri olumsuz sonuçlanan birliği, dönemin Cumhuriyet gazetesi alaylı bir dille mütemadiyen eleştirmiştir. Polislik meselesi pek çok meselede olduğu gibi karikatürlere yansımıştır. Kadın polis, elinde tabancası olduğu halde, suçlu olabilecek bir erkeğe “-Davranma vururum.” dedikten sonra erkek, “-Zahmet etme anam... Ben seni görür görmez zaten vuruldum!..” diyerek cevap vermektedir. Kadınların mebus üyesi olma taleplerine de benzer karikatürlerle aşağılayıcı bir tutum sergilemekte ve kadını sadece süs bitkisi olarak gören bir zihniyet ürünü oldukları anlaşılmaktadır. (a.e.:196).

Aile hukuku, sosyal hayat, iş hayatına atılma gibi konularda talepler beyan edilse de birliğin ısrarla üzerinde durduğu siyasal haklar meselesidir. Erkeklerle tanındığı gibi hakiki vatandaşlık haklarını talep etmişlerdir. Bu talepleri olumlu karşılanmamış ve siyasal hak taleplerinin yoğunlaştığı dönemde usulsüzlük ve yolsuzluk yapıldığı gerekçesiyle birliğin feshedilmesi gerektiği açıklanmıştır. Zihnioğlu, bu konuyu şöyle değerlendirmiştir: “Siyasal hak savunusu ile yolsuzluk iddialarının bu denli birbirine yakın durması dikkat çekicidir.” 25 Mart 1927 günü

TKB dernek üyeleri arasında anlaşmazlıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Muhiddin'in aşırı bir kadın politikası izlediği, kadınların hakları için bu kadar acele etmemeleri gerektiği üzerine basındaki genel düşüncelerin, birlik içerisinde de desteklendiği anlaşılmıştır. Siyasal haklar ile ilgili taleplere birlikten bir grubun katılmadığı anlaşılmaktadır. Nezihe Muhiddin istifaya zorlanmış ve kısa süre sonra Muhiddin'in siyasal hak politikasını "hayaller peşinde koşmak" olarak değerlendiren ve öteden beri Muhiddin'in icraatlarına aleyhtar olduğunu ifade eden Latife Bekir getirilmiştir. Bu dönemden sonra birlik üyeleri her fırsatta Atatürk'e bağlılıklarını dile getirmişler ve onun tanıdığı haklara şükran duymuşlardır. Bekir, ilerleyen zamanlarda da söylemlerine paralel olarak hiçbir siyasi hak talep etmemiştir. Zihnioğlu, bu kadınların, "eleştirel yaklaşımı benimsemeyen Kemalist kadın kuşaklarının önceli" olduklarını söylemektedir. (a.e.:205).

Nezihe Muhiddin ile Kemalistlerin ayrıştığı nokta, Türk kadını tanımlama noktasıdır. Dönemde, vatana evlat yetiştirmekle, vatani görevlerini yaptıkları söylenen; hayırsever cemiyetleri kurmalarının yeterli olduğu düşünülen Türk kadını profili ile karşılaşırız. Nezihe Muhiddin, Türk kadını "etkin, katılımcı" olarak görürken, Kemalistler Türk kadını vatana evlat yetiştiren anneler olarak tanımlamışlardır. Bu durum kadını sosyal katılımı olan bir "özne" olmaktan çıkararak seyirci konumunda olan "edilgen" varlığa dönüştürmüştür. (a.e.:227).

TKB'nin tüm gayretlerine ve "birçok aydın kadın ve erkeğin talebi, imza kampanyaları, gazete yazıları, anketler, vb. etkinliklere rağmen 1924 Anayasası kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermeyerek Cumhuriyet'in kadın devriminin sınırlı bir medeni haklar devrimi olduğunu" göstermektedir.(Sancar,2014:166). Hükümet, 1927 yılında oy kullanmak istediklerini beyan etmek için kongre düzenleyen TKB'nin talebini reddetmiştir. 1930 yılında Birlik yöneticileri olan Atatürk'ten randevu alıp oy hakkı talep ettiklerinde ise Atatürk, köylü kadınları eğitmelerini ve bu tür işlerden vazgeçmeleri gerektiğini söylemiştir. "Bu olay Atatürk'ün en azından 1930 yılına kadar kadınlara oy hakkı vermeyi düşünmediğini" göstermektedir. (Çaha,1996:118).

1930'da yerel seçimlerde, takibinde 1934'te genel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkı tanınmıştır. Çaha, gerçekte kadına oy hakkı verilisinin altında başka nedenler olduğunu söylemektedir:

“1930 yılında Cumhuriyet Halk Fıkrası tek başına iktidarda bulunmaktaydı. 1929 dünya ekonomi kriziyle beraber rejimin Batı'ya yönelme gereği daha da artmıştı... Batı'da Mustafa Kemal diktatörlükle suçlanmaktadır. Bununla beraber Avrupa'da faşist partilerin iktidar yolunda ayak sesleri duyulmaktadır. İşte bu ortamda Türkiye'ye demokratik bir görüntü verebilmek için 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Halk Fıkrası kurulur; içindeki teveccüh görülünce de kapatılır. Hükümet bu dönemde muhalefetin hiçbir şekilde fırsat bulup canlanmasını istemez. Zira bu dönemde Cumhuriyet rejimi tarafından bastırılmış olan İslamcı, sosyalist ve liberal gruplar güçlü birer potansiyel olarak tetikte beklemektedirler. Onun için Cumhuriyet Türkiye'sini demokratik bir görüntüye kavuşturmanın farklı bir yolu aranmıştır. İşte kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesine bu dönemde karar verilir. Nitekim oy hakkıyla beraber 18 tane kadın da bizzat Ataturk'un emriyle Meclise sokularak Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik bir rejim olduğu görüntüsü verilir. İşte, oy hakkının kadına hizmet edişinin ötesinde esas itibarıyla rejime hizmet edişinin bir yönünü bu gerçek oluşturmaktadır.” (a.e.:114-115).

Bu haklar, iktidarın “Batılılaşma” ve “Muasırlaşma” hedeflerini gerçekleştirme amacı doğrultusunda verilmiştir. Atatürk'ün kendi tek parti yönetimini, Hitler ve Mussolini örneğinde olduğu gibi dönemin Avrupa'sındaki diktatörlüklerden ayırmak için kadınlarını parlamentoya seçen batılı, demokratik bir ülke görüntüsü vermek istemiştir.(Kandiyoti,2011:74-75),

Bu dönemden sonra giderek suskunlaştırılan kadınların yerini erkek “liderlere tapan kadınlar” alır. Atatürk'ün manevi evlat edindiği Afet İnan üzerinden kadınların, “kamusal rol model” olarak aldığı “bir tür ‘çocuk kadın’ modeli” yaratılır. Afet İnan, ilk defa Atatürk'ün aklına kadınların oy hakkı meselesini getirerek, bu konuda onu ikna ettiğini iddia etmiştir. İnan, ülkemizdeki kadın teşekküllerinin, siyasal hak talepleri olmadığını ve Kızılay gibi hayır cemiyetlerinde çalıştıklarını söylemiştir. “Siyasi hak iddia etme ve bu bakımdan mücadeleye girişme yolunu tutmamışlardır.” İstiklal Savaşı sırasında da “siyasi bir hak isteği ortaya atılmamıştır.” diyerek “1930 yılını seçim haklarımızın başlangıcı” olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemektedir.(İnan,1964'den akt. Sancar,2014:174).

Afet İnan'ın, Tanzimat'tan itibaren, kadınlara siyasal haklar da dâhil olmak üzere çeşitli haklar talep eden, isimlerini zikrettiğimiz kadınlardan, kurdukları derneklerden ve yayımladıkları dergilerden haberdar olmaması pek mümkün görünmemektedir. “Burada insan sormadan edemiyor: Milli Mücadele'nin ve modernleşme davasının çok sayıda becerikli, deneyimli ve bilgili kadını varken bu tür üretilmiş ‘model’ kadınları nasıl yorumlamak gerekiyor?” diyerek sorgulayan Sancar, cinsiyet rejimi açısından iki farklı kadın konumu ile karşı karşıya kalındığını ve “birincilerin dışlanıp suskunluğa itildiği ikincilerin rol model kadın diye vitrine çıkartılıp desteklendiği durumda stratejik bir özgünlük mü vardır?” şeklinde sorular sorarak, sorgulamıştır. (Sancar,2014:175).

Nezihe Muhiddin ve “Kemalistlerin “yeni kadın” tasarımına uygun düşmeyen, Kemalist kadın hakları projesine kendisini uyarlamayan ve otoriter bir siyasal ortamda kadın hakları alanında devletten bağımsız bir güç oluşturmaya çalışan” diğer kadınlar, Türkiye'nin tarihinden silinmeye çalışılmıştır. Nezihe Muhiddin, “mahkemelerle yıldırma, unutturulma ve reddedişe dayalı” bir politikayla susturulmuştur. 1927’de bir demecinde söylediği gibi “izzet-i nefsi kırılan insanlar, daha kolaylıkla sükût ederler.” diyerek kırılganlığını dile getirmiştir. Aleyhinde açılan “yolsuzluk, sahtekârlık, emniyeti suiistimal” davalarından beraat ederek, aklanarak değil, af kanunu ile kurtulabilmiştir. Zihnioğlu'na göre Muhiddin'in Türkiye'nin tarihinden silinişi, “onu artık tanımayan nesillere yönelik tarihyazımı” ile gerçekleşmiştir:

“Enver Behnan Şapolyo, ilk önemli makaleleri *Kadın Yolu*'nda yayımladığı ve o dönemde Nezihe Muhiddin'den övgüyle söz ettiği halde, daha sonraki yıllarda yazdığı tarih/anı kitaplarında, genel yayın müdürünün adını anmadı. Yaşar Nabi Nayır, aynı şekilde Nezihe Muhiddin'e anılarında ya da yazılarında atıf yapmadı ve değinmedi. Gençlik yıllarında ilk yazılarını yayımlayan yazı işleri sorumlusunu, Nezihe Muhiddin'i iki yazar da yok saydı. Afet İnan, *Atatürk Ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması* 'nda, kaynakça bölümünde *Türk Kadını* kitabı bulunduğu halde Nezihe Muhiddin'in adını anmadı(İnan 1970). Tezer Taşkiran ünlü referans kitabında Kadın Birliği'nden Esmâ Zariif'e değinirken, Nezihe Muhiddin'in adından bile söz etmedi. Nezihe Muhiddin'in düzenlediği ve açılış konuşmasını yaptığı Hukuk-i Aile İçtimaı'nı anlatırken Muhiddin'in konuşmasının yerine babası Ahmet Ağaoğlu'nun makalelerinden alıntılar yayımladı (Taşkiran 1973: 125 ve 104-15). Türk Kadınlar Birliği ise görebildiğim kadarıyla hiçbir yayınında Nezihe Muhiddin'e değinmedi.

Muhiddin'i tanıyan kuşaklar, bu pırıltılı kadının imgesini de beraberlerinde götürerek, yavaş yavaş yok oldular" (Zihnioğlu,2003:258-259).

1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun ve 1934'te verilen oy hakkı ile devlet, karşılığında kadınlardan, "kurulan yeni toplum düzenine ve laik devlete sadakat" istemiştir. Hükümet, Türk kadınları artık erkeklerle eşit haklara sahip olduğu için, örgütlenmeye gerek kalmadığını söylemiş ve " o sırada varlığını sürdüren ve bir bakıma yüzyıl başının kadın hareketinin Cumhuriyetle köprüsünü kuran" Türk Kadınlar Birliği'ni kapatmıştır. Buna bağlı olarak, "tabandaki bağımsız kadın hareketine son vermiştir."(Tekeli,1993:20). Bu durum, "Kemalizm'i savunan ideologların çoğunu, Kemalizm'in aynı zamanda "feminizmi" içeren bir ideoloji" olduğunu kabul etmeye yöneltmiştir. Sadece Kemalistler değil, aynı zamanda feminist kimliği taşıyan bazı kadınlar da bu durumu kabul edip bir "devlet feminizmi" kavramı geliştirmişlerdir.(Çaha,1996:113).

2.3.1935 SONRASI: KADINLAR KİMİN İÇİN KONUŞUYOR?

Erken dönem kadın hareketi, İstanbul'da başlamış giderek tabana yayılmış olan bir harekettir. "Dönemin fikri akımları olan Batıcılık, Türkçülük, İslamcılık karşısında farklı tavır alımlar" olsa da taleplerini ortak bir zeminde dile getirmişlerdir. Kadın hakkı eşittir feminizm algısından dolayı Osmanlı kadın hareketleri, "oryantalist söylemin uzantısı olan batı-merkezli bir feminizm değil, oldukça kendine özgü" feminist hareketlerdir.(Ramazanoğlu, Gülnaz,2000:95-96). On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İkinci Meşrutiyet ile birlikte oluşan özgürlükçü ortam içinde kadınlar, "sadece kendilerine ait hakları" savunmuş, "resmi ideolojiye karşı alternatif değer ve normları geliştirerek bir 'yerli feminizm' dalgası" oluşturmuşlardır. Bu hareket, TKB'nin 1935 yılında kapanışına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra, "feminizmin yaklaşık yüz yıllık serüveni yok olmaya" başlamıştır.(Çaha,1996:132).

Tekeli, 1950'den 1970 ortalarına kadar kurulmuş olan kadın derneklerinin bugün hâlâ devam eden, "kazanılmış hakların, özellikle laik devletin İslami bir düzene geri dönülmesine karşı, sağladığı güvencelerin savunusuna öncelik verdi ve bunu, hemen her yıl, Cumhuriyet'in önemli günlerinde düzenlenen törenlerde Atatürk'e olan bağlılıklarını, kendilerine tanıdıkları haklar için ona duydukları şükran borcunu ifade

ederek dile getirdi.” diyerek, bu müteşekkire ve minnet altında kalma durumunun, “ataerkil ilişkilerin eleştirisi” meselesinin bütünüyle kadınların gündeminden çıkardığını söylemektedir.(Tekeli,1993:21).

1950-1980 yılları arasında kadınlar Kemalizm ve Sosyalizm tabanlı ideolojiler içerisinde var olmuşlardır. Bu dönem, “kadınlara özgü söylem ve politikaların görülmediği bir dönemdir.” 1935’te kapatılan Türk Kadınlar Birliği yerine 1949 yılında aynı isimli ama tamamen farklı amaçlara hizmet eden bir dernek açılmıştır. Bu dernekte, kadınların geleneksel giysileriyle mücadele etmişlerdir. Modern kıyafetler alamaya gücü yetmeyecek kadınlar için, çarşaf yerine giyilmesi amacıyla ücretsiz olarak pardösü dağıtılmıştır. 1970’li yıllarda bu tarz amaçlara hizmet eden 27 tane dernek kurulmuştur. Kendisini, Kemalizm ideolojisinin savunuculuğuna adanmış kadınların yanında, kendisini, Sosyalist bir devrim gerçekleştirmek isteyen ideolojiye adanmış kadınlar da vardır. Bunlar da Kemalizm’de olduğu gibi kendileri için değil, mensup oldukları ideolojik kimliğe hizmet etmişlerdir. “Sol kesimde kadın önce proleter sonra kadındır. Dolayısıyla sol da Kemalizm’de olduğu gibi kadını kadın olmaktan alıkoyarak onu kendisiyle bütünleştirmiştir.” Kemalizm’de “devrimler, ulus, Cumhuriyet gibi genel kavramlar” öne çıkarken solda “emek, devrim, sosyalizm ve proletarya gibi kavramlar” öne çıkmıştır. Önceki zaman dilimlerinde “ev içinde kocasının hizmetine sunulan kadın” rejimden sonra “Halkevi’nde rejim hizmetine” sunulmaktadır. Bu süreçte “ön plana çıkartılan kadın üstü kimlik”, sivil kadın örgütlenmelerinin önüne geçmiştir.(Çaha,1996:130-133).

1980 sonrası devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm’de bir yumuşama meydana gelmesiyle “klasik devletçi elitin (asker, bürokrat ve aydın) rollerinde de büyük bir değişim gözlemlendi... Toplum devlet amaçları doğrultusunda batıya yönlendirmeye çalışan bürokrasinin o eski debdebesinin pek kalmadığını” görmekteyiz.(a.e.:137). Bunun neticesinde, 1950’lerde Cumhuriyet rejimine hizmet, 1970’ler de ise ideolojik kamplaşmalar etrafında kimlik edinmeye giden kadınlar 1980’lerden sonra geleneksel “iyi eş”, “iyi anne”, “ideal cinsel obje” kalıplarını aşarak, kadınlara bir “ben” kimliği oluşturmaya çalışmışlardır. 1980 öncesinde sadece Kemalist ideolojiyi savunan Kemalist kadın dernekleri, 80 sonrasında kadın konusunda da çalışmaya başlamışlardır. Konuyla ilgili olarak, “kadınların yerel

düzeyde karşılaştıkları ekonomik ve sosyal sorunlar, yasalarda kadınların aleyhinde olan maddeler ve kadınların ülke yönetiminde yer almasına dönük alanlar”, Kemalist çizgideki kadınların gündemine girmiştir. (a.e.:195).

Bu dönemde feminist hareketler, Türkiye’de yeni sayfalar açarak, toplumun temeli kabul edilen aileyi ve kadının aile içindeki rollerini sorgulamışlardır. Cumhuriyet’in resmi ideolojisinin kabul ettiği kadını reddetmişlerdir. 1980 sonrasında yerli problemlerden daha çok dünya çapında “ bilim, devlet, patriyarki, erkeklik, kadınlık, kadın yazını, aile vb.” kavramlarla uluslararası feminist politikalar izlenmişlerdir. 1980 darbesinden sonra oluşturulan depolitizasyon sürecinde “spontane olarak çıkan feminizm, kısa zamanda bünyesine çok sayıda yazar, şair, sanatçı, gazeteci ve akademisyen kadını bir araya” getirmiştir. Askerlerin yeni oluşumlara müsaade etmediği bu dönemde, feminizmin gelişmesi, “eskinin sabıkalı ideolojileri arasında olmayışına” ve siyasal bir tehlike arz etmeyeşine bağlanabilir.

Feminizmin dönemde bir hareket olarak yayılmasının arkasında, kadın meselesinin; filmlerde, dergilerde, araştırmalarda, kitaplarda konu edilmesinin etkisi büyüktür. Kitaplar satış rekorları kırarken, filmler en fazla ilgi görenler arasına girmişlerdir. “ Duygu Asena’nın *Kadının Adı Yok* adlı romanı bir yılda tam 26 baskı” yapmıştır. Bununla beraber kadın konusunu işleyen filmler 1980’lerde en fazla ilgi gören filmler arasına” olmuş, “hatta 1980’li yıllar sinema literatürüne kadın filmleri dönemi olarak” girmiştir. “Dağınık Yatak”, “Bir Yudum Sevgi”, “Adı Vasfiye”, “Kadının Adı Yok” gibi filmlerin “ortak teması kendi kimliğinin farkına varan bir kadının toplumsal cinsiyet rollerini sorgulaması etrafında” yoğunlaşmaktadır. Bu roman ve filmlerin konuları, kendi sorununa eğilen kadının “bireyci”, “kadınsı” özellikleri etrafında oluşturulmuştur. Filmlerin mesajı pek çok kadına ulaşarak, onları da, kendilerini ve etraflarını sorgulama sürecine sokmuştur.

Feminist kadınlar, Çankırı’da bir hâkimin “kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” sözünden sonra sokaklara dökülerek, “Kadınlar Dayğa Karşı Dayanışmaya” mitingi düzenleyerek sokağa dökülmüşler, aile içinde, aile dışında maruz kaldıkları şiddeti kınamışlardır. Bu mitingle beraber 1935’ten sonra ilk defa kadınlar kendileri için mücadele etmişlerdir. “Onlara göre bu mitingle kadınlar

Türk tarihinde ilk defa kendileri için bağıryor, bir şeyler istiyor ve bir şeyler yapıyordu.” diyen Çaha, Kurtuluş Savaşı ve sonrası için de şöyle demiştir: “ Öyle ya Kurtuluş Savaşı sıralarında kadınlar sokaklara dökülmüş, cepheye koşmuştur. 1970’li yıllarda sol kesim içinde kadınlar sokaklara dökülerek “faşizme karşı” gösteriler yapmış, yürüyüşlere katılmışlardı.” der ve ekler: “Ancak iki kesim kadınları da kendileri için değil, başkaları için, diğer bir deyişle, bir kadın oluşumu için değil kendilerini aşan oluşumlar için çırpınmışlardı.”

1980 sonrasında sadece protesto şeklindeki eylemlerle değil, kurumlaşarak da kadın haklarını koruma yoluna gitmişlerdir. Şiddete ve yoğun baskılara maruz kalan kadınlar için sığınma evleri açılmıştır. Fatma Aliye’nin kadınların kendi tarihlerinin bilmelerinin önemine dikkat çektiği gibi bu dönem Feminist kadınlar da bu noktaya parmak basmışlar ve 1990 yılında kadınlarla ilgili çalışmaları ve kadın eserlerini toplayan “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’ni kurmuşlardır. Ayrıca aynı yıl İstanbul Üniversitesi’nin çatısı altında “Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezi” kurulmuştur. Akademik kurumlarda incelenmeye başlaması hedeflenen kadın sorunları için bu merkezde seminerler, sempozyumlar düzenlenmeye başlanmıştır. (a.e.:135-183).

Tekeli’nin ifade ettiği gibi “feminist hareket uzun soluklu bir bayrak yarışı”dır ve 1980 sonrası ise bu yarışın ikinci etabını koşmaya başlayan kadınlar devralmıştır.(Bora, Günal,2009:37). İkinci dalga feminist hareketler, dünyada 1960’larda gündemini “özel alan ve özel alandaki eşitsizlikler bağlamında” şekillendirerek özel olanın da politik olduğunu söylemişlerdir. Türkiye’de ise, “kadın olmanın erkek egemen bir toplumda ne anlama geldiğini ve kadınlık hallerini” sorgulamaları, 1980 sonrası hareketlerde görülmektedir.(Ecevit, Karkıner,2011:67).

1990’lardaki feminist hareketlerin kazanımlarının, “feminist terminolojinin... Medyanın, devlet kurumlarının ve hatta günlük konuşma dilinin içine girmesi” 1980’li yıllarda gerçekleştirilen “eylemlerin ve kampanyaların sonucunda olmuştur.” Grup olup bir araya gelme, tepki gösterip örgütlü hareket etme gibi olgular, kadınların “1980’lere kadar, kendileri için kullanmadıkları etkinlikler”dir. 80’lerdeki bu ruh 90’larda durgunlaşmıştır. Bu durgunlaşma, “sözün azalması” anlamına

gelmemektedir. 1980’lerde feminist literatürünün Türkçe ’ye dâhil edildiği yıl olmuş, “1990’lardan itibaren 1980’lerde yapılan çevirilerin de desteği ile akademinin içinde ciddi bir feminist literatür oluşmaya başlamıştır.” Ayrıca “üniversitelerde kadın çalışmaları merkezlerinin ve programlarının açılması ile birlikte feminist akademisyenlerin sayısında bir artış olmuştur.” Literatüre kazandırılan eserlerle 90’larda gelişen “ve bugün üçüncü kuşak feministler olarak adlandırdığımız akademik feminizmin gelişmesine yol açmıştır.” 2000’lerde bu hareket, “batı ile eş zamanlı olarak üçüncü kuşağa evrilmiş durumda ”dır.(Bora, Günal,2009:37-38).

Feminist hareketlerin yanı sıra kendisini feminist olarak tanımlamayan, kadın konusunda araştırma yapıp, çözüm üretmeye çalışan ve fikir beyan eden kadınlar da vardır. Kendisini “kadın savunucusu” olarak tanımlayanlar olmakla birlikte, kadının kamusal ve özel alanda yaşadığı çeşitli mağduriyeti dert edinen, konu etrafında araştırmalar yapan, konuşan, çözüm üretmeye çalışan, yazan kadınlar da bulunmaktadır.(Akagündüz,2006). Kendisini feminist olarak tanımlasın ya da tanımlamasın, “kadın” meselesini kendine dert edinen kadınların hepsi başka başka mecralarda seslerini duyurmuşlar, ülke içinde var olan problemleri açığa çıkartamaya çalışarak çözüm önerileri getirmek istemişlerdir.

2.4.DİNDAR KADIN YENİDEN YAZMAYA BAŞLARSA

Osmanlı’nın son döneminde çoğunlukla dergiler etrafında oluşan kadın hareketleri, batı merkezli, oryantalist bir yaklaşım sergilemekten ziyade içinde buldukları toplum yapısını göz ardı etmeyen yerli ve kendine has kadın hareketleridir. Osmanlı dönemindeki kadın hareketlerinin, çoğunluğu Müslüman olan ve İslam hukuku ile yönetilen bir coğrafyada dinden bağımsız düşünülemez. Mağduriyetlerine kendi değerleri içinden çözüm arayan bu kadınlar, Cumhuriyet’in kurulmasıyla rejime uygun kadın tipine ters düştükleri gerekçesi ile susturulmuşlardır. Bu hareketlerin devamı niteliğinde sayılabilecek ve İslam’ın yeniden canlanması ile oluşan yapı içinde, kadın meselesi üzerine kafa yoranlar; 1980 sonrasında Osmanlı’nın hak talep eden kadınları ile ortak dili kullanmışlardır.

“Yirminci yüzyıl, İslam’ın yitirildiği ve yeniden kazanıldığı bir yüzyıl olarak Müslümanlar için ve bütün insanlık için bir dönüm noktası” sayılmaktadır. Bu

dönüşüm sürecinde, Batı'nın dayattığı modern hayat tarzının sorgulanmasıyla, “bir dine dönüş veya dinsel uyanış” gerçekleşmiştir.(Aktaş,1991:27-28). “Batıların beklentilerinin aksine, büyük çapta zayıflamış olmasına rağmen İslam dini ve medeniyetinin hâlâ hayatiyetini” koruyor olması, “dışardan empoze edilen bir takım normlara uymaktansa, kendi iç dinamiklerine uymak isteyen başka bir medeniyetin varoluşu”, batı uygarlığının, İslam dünyasındaki çıkarları açısından bir tehdittir.(Nasr,2004:233-235). “Uyanışı asıl motive eden, İslam ümmetinin Batı'nın egemenliği nedeniyle yitirdiği konumu yüzünden özünü sorgulamaya başlamasıyla gelen çabalar” ile olmuştur. Bu sorgulama sürecinden oklar önce Müslümanların kendisine çevrilmiş ve kendilerini sorgulamışlardır. Geri kalmışlıklarında bir kusur varsa bunu önce kendilerinde ve “kendilerinin İslam'ı yorumlayışlarında aranması” gerektiğini savunan Müslümanlar, “İslam'ın salt bir inanç ve töre bileşimi olarak algılanmasına karşı İslami düzen oluşturabilecek ahlaki ve toplumsal bir hareketin gerekliliği” noktasını düşünmüşlerdir. Bu düşünceler ile birlikte “Müslümanlarda entelektüel, ahlaki, toplumsal, kültürel, edebi, siyasal ve ekonomik tüm varoluş düzeylerinde yaşanan bir güçlenmenin varlığı” kendisini göstermektedir. (Aktaş,1991:28-30).

İslam, 1980'den sonra “politik düzeyde yeniden keşfedilen” bir mesele haline gelmiştir. “Sivil toplum cephesinde canlanmaya” yol açmış, bunun neticesinde “siyasal katılım ve siyasal protesto için sivil topluma yeni kavramlar ve yeni dinamikler” kazandırmıştır.(Çaha,1996:80-81).

Bu dönemde İslami kesim içerisinde kadın konusuna eğilenler, “1980 sonrası feministlerin aksine 1935 öncesi feminist gruplarla bir buluşma noktası sağlayarak o günkü feminist kadınların parametreleri doğrultusunda” kadın meselelerini gündeme getirip haklar talep etmişlerdir. Bu kadınlar, kadın konusunu “tarihsel ve geleneksel bir projeksiyondan tartışarak yerli feminist söylemi 1935'ten bu yana ilk kez yeniden” canlandırmışlardır.(a.e.) 1935 öncesi feminist kadınlar, kadın konusunu, mevcut toplum yapısı, gelenekleri ve geleneğin belirleyicisi olan İslam dini etrafında tartışmışlardır. Bu noktada İslam'ın ana kaynağı olarak kabul edilen kaynaklarda, “kadına bakış” hususunda bir ayrıma gitmişler ve bu bakışın bazı sorunları olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu sorunların İslam'ın kendisinden değil, geleneklerden

kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Geleneklerin, kadınlara atfettiği anne ve eş rolleri, kadını kamusal alandan dışlamıştır. Bu kadınlar ise, İslam'da kadının kamuda olmasının bir engel teşkil etmediğini ileri sürmüşlerdir.

Üniversitelere örtüleriyle devam etmek isteyen öğrencilerin yoğun talepleri, eylemleri, kamusal alanda var olma mücadeleleri, Çaha'ya göre 1980 sonrası "feminizm'in yerli yüzü"dür. Osmanlı'da "ince, açık, abartılı giyinen kadınlar, kamusal alandan dışlanıyorlardı." O günün kadınları, iktidara karşı, kıyafetlerine müdahale etmelerine karşı çıkmışlardır. Başörtüsü ile üniversitelerde ve kamusal alanda var olmak isteyen kadınlar yine benzer şekilde dönemin iktidarı ile mücadeleye tutuşmuşlardır. "Bu çerçeveden baktığımızda tarihin, tersine dönmüş gibi görünüyorsa da aynen devam etmekte olduğunu" görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında, tarih sahnesinde aktörlerin yine aynı olduğu fark edilir. "İktidar ve kadın. Dışlayan iktidar, dışlanan ise kadın"dır. Çaha'ya göre "iktidar karşısındaki konumları itibariyle" geleneklerin kadını kamusal alandan dışlamasına karşı çıkan dindar kadınların, "1935 öncesi feminist kadınların, çizgisini, mücadelesini ve sivil toplumsal rollerini devam ettirdiklerini görmek mümkün"dür.(a.e.:192-194). Dindar kadınların mücadelelerini de feminizm birikimine eklemek isteyen görüşlerin varlığına rağmen, mücadele içindeki pek çok kadın, feminizmle ayrılan noktalara vurgu yapmaktadır.

1980 öncesinde ideolojik kamplaşmalar içerisinde erkeklerle aynı saflarda yer alan, "devrimci ve ülkücü bacılar" darbe sonrasında, "eşleri eski mücadele arkadaşları olan, evli kadınlara dönüştüklerinde kendilerini sarsan, şaşırtan bir süreç" yaşamıştır. Üniversite mezunu, "yıllarca mücadele ortamında bulunmuş, ülke ve dünya meselelerine kafa yormuş, hatta yeryüzündeki kötülöklere, haksızlıklara son vermeye, işçi sınıfını kurtarmaya veya âleme nizam vermeye aday olmuş bu kadınlardan şimdi güzel kafalarını yormamaları, okuyup yazmamaları, politika üretmemeleri" istenmektedir. Bunların yerine, yemek pişirip bulaşık yıkayarak aynı zamanda güzel ve bakımlı olarak, hizmet etmeleri istenmiş ve geleneksel kadın rollerine uyum sağlamaları beklenmiştir. Bu durum, bu kadınların mevcut yapıyı sorgulamaları, kadın-erkek ilişkileri üzerinde kafa yormalarına sebep olmuştur.(Ramazanoğlu, Gülnaz,2000:98).

1980 sonrası feminist hareket, Sol'dan gelen kadınlar ile Sağ'dan ülkücü hareketten gelen kadınları etkilese de, aynı süreç, “geleneksel-Müslüman çevrelerden gelen, dine duyarlı olan bu kadınlarda – bazen feministlerdekine benzese de daha farklı etkilere” yol açmıştır. Dindar kadınlar da geleneksel yapı içindeki konumlarını sorgulamaya başlamışlar ama farklı olarak 1935'ten önceki süreçte olduğu gibi, yaşananların İslam'ın adalet anlayışına, “kula kul olmama” düsturuna aykırı olduğunu düşünmüşlerdir. “Başta eşleri olmak üzere, uğradıkları haksızlıkları sürekli dine ya da geleneklere sığınarak meşrulaştıran çevrelerin de, bu kez meşrulaştırmak amacıyla değil, kadının ikincil konumundan sorumlu tuttıkları İslam'a saldırmak için yine aynı argümanları kullandıklarını” gören kadınlar, dinle bağdaştırılmış, “dini bir görünüme bürünmüş ataerkil rivayetleri” sorgulamaya başlamışlardır. Neyin dine ait, neyin geleneğe ait olduğunu bulmaya çalıştıkları süreçte, Kuran'a, asr-ı saadette yaşamış olan kadınların hayat pratiklerine, uygulama şekillerine bakarak, araştırarak dinleriyle bağdaştıramadıkları noktaları, haksızlıkları, somut bilgilerle hem kendi çevrelerine hem de İslam karşıtı çevrelere anlatmışlardır. Bu noktada, “yerliliği ve Müslümanlığıyla” Osmanlı kadın hareketinin devamı olsa da aradan geçen yüz yıldan fazla zamanda çok farklı gelişmeler olmasından dolayı, onlarınki gibi “kendiliğinden ve doğal” olsa bile 80 sonrasında bu tutum, bilinçli bir “tercih” ve “seçim”e dönüşmüştür. “Böyle olmuştur çünkü onlar modernizmin öbür/olumsuz yüzünü de görmüşlerdir.”(a.e.:102).

İslamiyet'in ölçütlerini, kurallarını araştıran ve ataerkilliğe karşı çıkan bazı araştırmacılar, Kurandan ayetleri, hadisleri ve âlim kabul edilen kişilerin yorumlarını delil göstererek, İslamiyet'in, kadını eve hapseden, örtüsünü taktırarak görünmez kılan, kamusal alandan soyutlayan varlık olarak gören, bir din olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Berktaş, sadece İslam'ın değil diğer tek tanrılı dinlerin de –farklılıklar olsa da- kadının ikincil konumunun dinin kendisinde var olduğunu söylemiştir. (Berktaş,2012).

Berktaş, kadının kamusal alanda olmaması gerektiğini söyleyen, ortalıkta gözükmesinin bile bir tahrik unsuru olmasının “erkeğin nefsinin neden ve ne zaman uyanacağı”nın hiç belli olmamasına bağlayan ve “bu sorunun tek çözümü”nün “kadının eve kapatılması” olduğu şeklinde değerlendirme yapan bir yazarı örnek

göstermektedir. İslam'da kadın haklarını savunan kadın yazarların da olduğunu söyleyerek Aktaş'ı örnek göstermektedir. Aktaş'ın, kadının evle sınırlandırılmasını eleştirdiğini söylemekte lakin tüm bu eleştirilerine rağmen “kadının fitne yaratıcısı olduğu görüşünü ve bu görüşün dayandığı kadın ve erkek kimliklerine ilişkin kabulleri” sorgulamadığını söyler ve “İslami çerçeve içinde kaldığı sürece de, böyle bir sorgulamaya girişmesi”nin mümkün olmadığını dile getirir. “Çünkü o takdirde tanrının yarattığı ilahi düzeni sorgulamış ve “fitne” çıkarmış olur.” demektedir.(a.e.:157).

Bu noktada, İslami çerçeveden bakan kadınların ataerkil yapıyı, geniş bir bakışla sorgulamayacaklarını ifade eden Berktaş, bu çerçeveden bakan kadınlara da bir alternatif getirmemiştir. Geleneksel erkek söyleminin, kadınları nasıl sınırlandırdığını İslami çerçeveden bakan kadınlar da dile getirmişlerdir. Tuksal'ın *Kadın Karşıtı Söylemin İslami İzdüşümleri* adlı kitabı, bu alanda yapılan ve geniş örneklere yer veren çalışmalardan biridir. Berktaş, kadının sınırlandırılması ve olumsuzlanmasının müsebbibi olarak dini görürken, dindar kadınlar, dinin kendisini değil, İslam'ın ataerkil bir perspektif ile yorumlanmasını görmektedirler. İslami çerçeveden bakmaya devam ederek, modern zamanda, kendilerine meşru ve yaşanılabilir bir alan açmak istemektedirler.

Dindar kadınların, bir yandan “modern baskılarla” bir yandan da “geleneksel erkek egemenliği” ile mücadele ettiklerini söyleyen Gülnaz, “gelecek yıllar, Müslüman kadınların Kur'an metnini, hadis külliyatını, İslam tarihini yeniden ve farklı bir perspektifle okuyacakları yıllar olmaya aday görünüyor.” diyerek Kur'an'ı, hadisleri yeniden bir okumayla, kadın nazarıyla tekrar bakılmaya ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedir.(Ramazanoğlu, Gülnaz,2000:103). Bu ihtiyacı, dönemde yazmış olan dindar kadınların araştırmalarından, hikâye ve romanlarına sızan olaylardan anlamaktayız.

Kadının da kamusal alanda var olup, çalışabileceğini, okuyup yazabileceğini, âlimler arasında yer alabileceğini, dini referanslarla özellikle de asr-ı saadet döneminde yaşamış kadınlarla, anlatmaya çalışmışlardır. Bu açıdan bakıldığında kendilerinden yaklaşık 100 yıl önce yaşamış olan ve aynı referansları kullanan Fatma

Aliye gibi kadınlara çok benzemektedirler. Ramazanoğlu, “Muhteşem hafızası, ince zekâsıyla en önemli muhaddislerden biri olmayı başaran Hz. Ayşe, dirayetli analizleriyle büyük fıkıh âlimleri arasında yerini alan Hz. Fatma ve ticari yeteneği, duygu ve akıl birikimiyle yepyeni bir dinin mütekâmil taşıyıcısı olan Hz. Hatice, bu ilk kadınlar bütün görkemleriyle hâlâ esin kaynağı olarak orta yerde dururken nasıl olmuş da kadınların okuma yazma öğrenme imkânları bile kendilerinden esirgenmiştir.” diye sorgulamaktadır. (a.e.:145).

Gülnaz , “bugün, gözlerini tarihlerine, kaynaklarına çeviren Müslüman kadınlar, geriye doğru çıktıkları bu yolculuğun ilk durağında Fatma Aliye, Mükerrer Belkıs, Fatma Nesibe Hanım’la; sonraki bir durakta Bacıyan-ı Rum’la; daha sonra da kadın şeyhleri ve tekkeleriyle; başka bir durakta Rabia Hatun’la karşılaşıyorlar” demektedir.(a.e.:105). Tarihte diğer kadınlara yol göstermiş ve akıllarını kullanarak öncü olmuş kadınlar, günümüz dindar kadınlarının da esin kaynağı olmaktadır.

Aktaş ise Müslüman kadın olarak yazı yazmanın “pek hoş karşılanmadığı bir tarihsel miras” ve “kadının yazışını hoş karşılamayan dini sayılan kabuller” nedeniyle tarihin kurcalanıp dini kaynakların yeniden okunmasının gerekli olduğunu vurgular. Müslüman kadının, “kayıtlara geçirilmeyen bir tarihin görünmeyen ama ağırlığını sırtında, bütün varlığında hissettiği yüküyle” yazdığı ifade eder. Geçmiş dönemlerde kadının sadece dinleyici olduğunu, Kuran ve sünnete başvurma yeterliliklerinin olmadığını, kendilerine kutsal bir ifadeyle ne söyleniyorsa onu kabul etmelerinin altında yatan sebebin “böyle bir tanıma için gerekli olan zemin ve ortam”ın mevcut olmayışına bağlar. Eğer kadınlara bu imkân verilmiş olsaydı bugünkü İslami fıkıhın, (özellikle boşanma ve evlilik gibi konularda) çok daha farklı olacağını iddia etmektedir. Bu konularda “derin bir kavrayışa ve hassasiyete sahip olan kadınlara” ise pek iyi gözle bakılmadığını ifade eder.(a.e.:177).

Kadınların yazarlığını “engelli bir koşu”ya benzeten Aktaş, bu kadın eğer Müslüman ise bu “engelli koşu”nun şartlarının daha da ağırlaşabileceğini söylemektedir. Bir yandan, “kadına çamaşır yıkama eylemini başlıca görevi olarak yükleyen İslamcı entelektüellerimiz” diğer yandan, “bağnaz bir tutumla sizi eve, mutfığa kapatmak isteyen jakoben laikler” her iki taraf da Müslüman kadının, yazı alanının dışında kalmasını istemektedir. Bu noktada iki kesim de “ataerkil geleneklerin bekçiliğini” yapmaktadır. (a.e.:181).

Aktaş, Müslüman kadınların edebi metinlerinin yeni olduğunu söyler: “Benliğini kurcalayan Müslüman kadın yazar yenidir. Bu kurcalama ve kaygıyı hazır bulmamıştır Müslüman kadın edebiyatçı. Edebiyatçı Müslüman kadın yazar, Fatma Aliye’den bu yana kimlik problemini öne çıkaran türlü tartışmaların odağında kalması nedeniyle edebiyata yoğunlaşmakta zorluk çekmiştir.” Bununla birlikte yazdıklarınız ne kadar değerli ürünler olsa da “okuyucuya ulaşamıyorsanız, disketlerde biriken eserleriniz hemcinslerinizin geçmiş yüzyıllarda sandıklara gömülen metnelerinkine benzer bir kaderi paylaşabilir.” diyerek edebi kamunun da alandaki yetersizliğinden dem vurmıştır. Bu eserleri geleceğe doğru olgunlaştıracak, geliştirecek, tartışma ve değerlendirme imkânı bulacak ortam olmaması, “kendi içinde kapanma” tehlikesini getirebilmektedir.(a.e.:186).

“Bir grup Müslüman kadın hem Müslüman hem de feminist olunabileceğine inanıyorlar... Okuduğum İslami yayınlardan sonra gerçek Müslüman kadınların feminist olamayacaklarına inanıyorum.”(Gül,1998’den akt. Ramazanoğlu,Toros,2000:197). Diyen yazar için Toros, “yazarın hangi kaynaklardan bilgilenerken Müslüman kadınlar için öngörülen hayat tarzının tespitini yaptığını öğrenemiyoruz.” demektedir. Gül, birçok İslami yayın okuduğunu ve eski Türkçe bilmediği için Kuran’ın Türkçe anlamını okuduğunu dile getirmektedir. Kuranın hangi dilde olduğunu bile bilmeyen Arapça yerine eski Türkçe diyen yazarın zihninde bir “Müslüman kadın prototipi vardır.” ve yazar okuyup değerlendirdiği kadarıyla katı ve değişmez bir hayat biçimi olan İslam’ı delil göstererek, değişerek gerçek bir Müslüman kadın olunamayacağını iddia etmektedir.(a.e.:197). Bu açıdan bakıldığında yaşam pratikleri açısından değişmezliği ve çeşitli alanlardan dindar kadını dışlamasıyla, geleneksel rivayetlerin oluşturduğu ataerkil İslam’ın savunuculuğunu yapan, kadının yerini sadece ev ile sınırlayan bir zihniyetten pek de farklı görünmemektedir.

Müslüman kadınlar, kendi hayat hikâyelerini anlatmamaya devam ettikçe “daha gizemli ve çekici varlıklar” haline geldiğini söyleyen Toros, onca dindar kadının tek ortak paydasının “başörtüsü” olduğunu üzülenek belirtmektedir. “Peki, neden saklıyoruz hikâyelerimizi?” diye sorduktan sonra “belki cesaretimiz yok, belki yeteneğimiz... Belki konuşmaya teşvik edilmiyoruz... Belki kişisel hikâyelerimizin onay görmeyeceğini sezinlediğimiz için yazmıyoruz ya da konuşmuyoruz. Belki

kimseyi hayal kırıklığına uğratmak istemiyoruz.” şeklinde cevaplar vermiştir. Yazarak aşikâr olmaktan çekinen kadınların içlerine sinen görünmezlikten, yanlış anlaşılmaktan, kınanmaktan, dışlanmaktan, incitmekten korktukları için hikâyelerini anlatmayan kadınlar, anlatmamaya devam ettiği sürece aslında neler yaşadığının, tam anlamıyla anlaşılamayacağını dile getirmektedir:

“Kendi açılarından yaşanan ve anlatılan kendi hikâyeleri olmadan kadınlar ne kendi hayatlarına sahip olabilir ne de kendi istedikleri kişiler olabilir... Erkekler hikâyeler anlattılar ve kültürel kuralları oluşturdular; bu hikâyeleri okuyan ve bu kurallarla sınırlanan kadınlar da çoğunlukla kendi hikâyelerini anlatmak ve yaşamak yerine erkeklerin hikâyelerini yaşarken buldular kendilerini.” (Randal,1999’dan akt. Toros,2000:206).

Seksenli yılların sonunda kendi hayat hikâyelerinden yola çıkan kadınlar, kadınlık durumlarını sorgulamaya, “koskoca bir geleneğin eleştirisini yapmaya soyunduklarında” bunu daha önce yapmış olan kadınların hareketlerinden habersizlerdir. Toros, bu geçmişin kendilerinden uzaklaştırıldığını ifade ederken, yukarda bahsettiğimiz 1935 öncesi hak talep eden ve durumlarını sorgulayan kadınlarla aynı dili kullanmış olduklarına hayret etmiştir: “Serpil Çakır’ın *Osmanlı Kadın Hareketi* adlı çalışmasını ilk okuduğumda, o hareketin diliyle aramızdaki benzerliğe son derece şaşırdığımı hatırlıyorum.” diyerek şaşkınlığını dile getirmiştir.

O dönemde kadınlar, dergiler, gazeteler çıkartmış, konferanslar düzenlemiş ve dernekler kurmuşlardır. Onlar, “kendi kadınlık durumlarının ve toplumsal değerlerin” eleştirisini yaparken, bugün, bu eleştiriye yapmaya onlar kadar cesaretlerinin olmadığını ifade etmiştir. “ Bizler hâlâ İslam’ın bize aslında ne kadar değer verdiğini savunmakla meşgulüz” diyerek kadınları bir araya getiren platformların “başörtüsü sorunu”ndan başka bir gündeme sahip olmadıklarını bunlar dışında yapılan faaliyetlerin ise “kermesler ve çaylar düzenlemek, tanışma toplantıları tertiplemek, bir kadın örgütlenmesinden çok hayır kurumu gibi çalışmak” olduğunu söylemiştir.(a.e.:205-208).

Bir asır önce söylenmiş sözleri bugün başa dönerek tekrar söylemek ve “her şeyi yeni baştan keşfetmek”le bir arpa boy yol kat edilememesinin sebebi olarak, eski hikâyelerden habersiz olunması, “tarihsel kopukluk yani tarihsizliğimiz”i işaret etmektedir. Aktaş’ın da dediği gibi “kadınları yazmayan tarih, kadınların yazmadığı tarihtir.”(a.e.:173). Bu bağlamda Toros, dindar kadınların da çekinmeden

konuşmasını, yazmasını, hikâyelerini aktarmasını, kendi gerçekliği ve geçmişi ile hesaplaşmasını istemektedir. Çünkü ona göre “anlatılmayan hikâye, yaşanmamış hayattır.”(Randal,1999’dan akt. Toros,2000:189).

1980 sonrası kadın konusuna eğilen dindar kadınlar ile 1935 öncesi taleplerini dile getiren kadınların, iki noktada ortak paydada buluştukları tespit edilmiştir. Birincisi, haklarını, asıl kaynağa yönelerek, asr-ı saadet dönemi kadınları örnek göstererek aramaları ve kadının ikincil konumunun sebebinin dinde değil, erkeklerin dini kadın aleyhine yorumlamasında olduğu görüşünden hareket etmeleri hususudur. İkincisi ise her iki dönemde de hem iktidarla hem geleneksel yorumların savunusu yapan erkeklerle mücadele etmek zorunda kalmaları durumudur. Aradan geçen onca yıla rağmen bu hareket aslında ilk dönem Osmanlı kadın hareketlerinin devamı niteliğindedir. Bu kadınlar da dernekler vakıflar kurarak kadın haklarını gündemlerine almış ve konuşarak, yazarak, anlatarak, eleştirilerini dile getirmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HALİME TOROS’UN EDEBİ ESERLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

3.1. KADINLIK ROLLERİ

“Rol terimi tiyatrodan ödünç alınan sosyolojik bir terimdir.” Rol, “Örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir.”(Dökmen, 2010:28). “G.H. Mead, 1934 yılında yayınlanan *Mind, Self and Society* isimli kitabında, bireyin toplumun bir üyesi sıfatıyla sahip olduğu özelliklerin temel unsuru olarak rol kavramını ön plana çıkarmış; Ralph Linton'un 1936 yılında yayınlanan *The Study on Man: An Introduction* kitabından sonra ise rol sosyolojinin temel sözcüklerinden birisi haline” gelmiştir. (Vatandaş,2007:33).

Rol, bazı çalışmalarda “belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar” veya “belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı” veya “belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış

kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları” gibi tanımlarla ifade edilmiştir. (Tan, 1979:158).

Sosyal yaşamda insanın çeşitli rolleri vardır. Bireyin, anne ve babası olması sebebiyle çocuk rolü, sahip olacağı çocukları sebebiyle anne ve babalık rolü, sahip olduğu meslek sebebi ile öğretmenlik, doktorluk, aşçılık vb. çalışma hayatındaki rolü gibi daha pek çok şekilde örneklendirilebilecek rolleri vardır. “Kadınlara ve erkeklere verilen farklı roller ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak bilinir.” Zaman içinde toplumun oluşturduğu ve nesilden nesile aktarılan kadınlık ve erkeklik olarak tanımlanan bilgilerdir. “**Toplumsal cinsiyet rolü**, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir.”(Dökmen, 2010:29). Her insan, yaşamın içindeki sosyal ilişkilerine göre farklı rollere sahip olur. Rol sayısı arttıkça bölünme durumu ve yapılan iş aynı oranda artar.

Gözlerin Sesime Değişiyor hikâyesinde Toros, kadınların bölünmüşlüklerinin daha fazla olduğunu bunun neticesinde, çok çeşitli isimlerinin olduğunu ifade ederken erkeklerin ise her yerde erkek olduğunu dile getirir:

“Neyi konuşalım? Annelerimizi teyzelerimizi, kocalarımızı, babalarımızı... Kadınları ve erkekleri mi yani? Kadınlar kendi içlerinde gruplara bölünürler. Erkekler hiç bölünmezler. Onlar büroda, sokakta, evde, çarşıda, hep erkektirler. Ama niye bölünmezler? Bölünmezler mi? Biz bölelim mi? Bölün ve bölünenin yerlerini değiştirelim mi? Neyle? Konuşarak. Haydi, konuşarak başlayalım işe. Bakın yeni bir başlangıç noktası; işçi kadınlar, aşçı kadınlar, fahişeler, burjuvalar, müslümanlar, feministler, kemalistler, liberaller, radikaller, ev kadınları, kız kuruları... Şu çeşitliliğe bakın. Yaa, gördünüz mü? Bizim bir de ideolojik, bir de toplumsal, bir de sosyal kimliklerimiz var. Ne çok adımız var? Ne çeşitli rollerimiz?”(Toros,2015a:63).

3.1.1.Kutsal Annelik

Anneliğe atfedilen kutsallığın, yaşam süreci içerisinde farklı tezahürleri olabilmektedir. Bu kutsallaştırılan annelik rolü, “kadını sınırlayan önemli bir durum. Çocuk bakmak, kendi isteklerinden ailesi lehine ödün vermek gibi davranışların onaylandığı ve “fedakâr anne” olgusunun yüceltildiği “annelik” kavramının yeniden tartışılması gerekiyor.” diyen Yıldırım, annelik duygusunun da her kadında var olduğu, içinde hissettiği, doğuştan edinilen bir olgu olduğu yönündeki kabul ve inanışların da sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınlar doğdukları andan

itibaren anne olmaya hazır yetiştirildiği ve ailenin, toplumun kadından beklentisinin bu yönde olması nedeniyle bu konuda bir hassasiyet geliştirmektedirler. Annelik rolü, “Eğitim araçları, aile, sosyal çevre, medya, basın ve toplum tarafından dayatılan ezberlere göre” şekillenmektedir. Ve çocuk doğur(a)mayan kadınlara toplum tarafından yapılan baskı, çocuk sahibi olmanın ve yetiştirmenin “Kutsanarak öğretilen bir rol ve mutluluk” olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. (Yıldırım, 2007: 51).

Eleştirilenin “annelik” kurumunun kendisi olmadığını söyleyen Yıldırım, annelik kurumuna atfedilen anlam ve sıfatların, kadını ev içine hapsetmeye yönelik olan yapıya olduğuna dikkat çeker. Çocuk bakmanın annenin ve babanın ortak sorumluluğunda olduğunu vurgular. Annelik rolü toplum gündemini bu kadar meşgul ederken babalık rolünden neredeyse hiç bahsedilmemesine dikkat çeker. (a.e.: 51). Ramazanoğlu, anneliğin kadına bir rahmet ve bağış olduğunu; anneliğin, kadının kendini tüm doğasıyla gerçekleştirmesinin en önemli süreçlerinden biri olduğunu ifade ettikten sonra abartılı annelik pozisyonuyla kadını evde çocukla bırakarak toplumdan soyutlamak yerine, babalığı devreye sokarak anneyi desteklemek ve rahatlatmanın adil olan olduğunu söyler.(Ramazanoğlu,2000:164).

Para kazanan ve kariyer yapan kadın ise iş kadını rolü ile birlikte ev içi hizmetleri ve çocuk bakımından da sorumlu tutulmaktadır. Bu çoklu rolleri sebebiyle kendisine vazife olarak gösterilen şeyleri tam olarak yerine getiremediği zaman ise toplum tarafından “kötü eş”, “sorumsuz anne” gibi sıfatlarla cezalandırılmaktadır. (Yıldırım, 2007: 51).

Toros’un, *Tanımsız* hikâyesinde kahraman, Mualla adında evli ve çocuklu bir arkadaşının evine gider ve orada eskiden konuştukları meseleleri yeniden gündeme getirdiklerinde tam konuya dalacakları sırada kocası içeriden “çay demle”, “çocuk ağlıyor ilgilen” gibi buyruklarla sohbetlerini bölmektedir. Mualla ancak bazı şartlar yerine getirilirse kahraman ile konuşabileceğini söyler:

“Yani hayatından kimseye taviz vermeyeceği, birazcık bencil olmasına ses çıkarılmayacağı, kocasının ayaklarını uzatmış kitap okurken, ‘Bir çay demle, çocuk ağlıyor, ilgilen ne biçim annesin sen’ demeyeceği, ne biçim annesin sen, demeyecekleri, bir kitabı okurken aklının ‘NE BİÇİM OLMAMAK’ için alınmamış sehpa tozlarında, yıkanmamış bulaşıklarda, çamaşırlarda, kocasının asılmış suratında, çocuğunun masum çehresinde kalmayacağı bir zamanda benimle konuşabilirmiş.” (Toros, 1990:95-96).

3.1.1.1.Hamilelik

Hamilelikle başlayan annelik süreci kadının yaşamında bir dönüm noktasıdır. Kadınların yeni bedenlerine alışmaya çalıştıkları, fiziksel bir takım yeni olayların meydana geldiği süreçtir. *Aşka Dair Bir Hayıflanma* hikâyesinde kadın, tipik hamilelik belirtileri göstermektedir. “Bulantılar, baş dönmeleri, uyku halleri... İçine sığamadığı etekler, darlaşan elbiseler, parmağından güçlkle çıkartabildiği yüzüğü...” Bu değişimleri “ürküten, irkilten” değişimler olarak tanımlamaktadır. Bedeninde yeni bir canlı oluşmaktadır ve kadın bu yeni canlının büyümeye devam etmesiyle şişen karnını, aynanın karşısına geçip süzmektedir. Karnında büyüyen şey için “yürüyüşler yapılıyor, salatlar yeniyor, sütler içiliyor.” dokuz ay boyunca kadın yok, çünkü erkek sadece karnını seviyor kadının. “Kadın bir göbekten ibaret. Kadın bir göbek.” Erkeğin ne zaman kadının göbeğine götürse elini, kadının karnında bir çatlak daha oluşmaktadır. Çatlaklarına badem yağı akıtsa da faydası olmaz. Bu sebeple kadın “dokundurtmuyor” çünkü patlayabilir, infilak edebilir. Hikâyede kahramanın hamilelik süreci, “İstemi dışında bir yığın değişme” ve bu değişim sürecinde, -dokuz ay boyunca- yolunda gitmeyen ilişkisinin ertelenmesi şeklinde verilmiştir. (Toros,2015a:12).

3.1.1.2.Fedakâr Anne

Sahurla Gelen Erkekler hikâyesinde, kalbi delik bir çocuğu olan anne, örgü örerek çocuğunun ameliyat parasını biriktirmektedir. Çocuğun gözünden anlatılan hikâyeye, ramazan ayında geçmektedir. Babası sahura kadar kahvede arkadaşları ile otururken annesi çocuğunu hastaneye götürebilmek için para biriktirmeye çalışır: “Gidersek anamla gideceğiz şehre. Anam para biriktiriyor. Hastaneye götüreceğim beni. Doktorlar kalbimdeki deliği dikiyorlarmış. Anam dikemezmiş.” Annesinin biriktirdiği parayı, babası elinden alarak çocuğun “saray” olarak gördüğü kahvede içki içmek için kullanmaktadır: “Ameliyat paramı her gece babam anamın elinden alıp sarayında yiyor. Anam örgü örüyor. Para biriktiriyor anam. Babam sahura veriyor anamın biriktirdiklerini. Eve sarhoş dönüyor. Doğru, ameliyat ettiremezler beni.” Herhangi bir işte çalışıp para kazanmamasına, ev içi hizmetlerin eksiksiz bir şekilde kendisinden beklenmesine, kocasının elinden parayı alıp harcamasına rağmen kadın,

ördüğü örgüleri satıp, elinden geleni yaparak çocuğunu ameliyat ettirmek ister. Hikâyede, mağdur ve çocuğu için çabalayan bir anne tasviri görmekteyiz. (Toros,2015a:33-34).

Dolmuş Penceresindeki Düzeyde hikâyesindeki anne Düzeyde, iki çocuk sahibi bir ev hanımıdır. Kendisini çocukların ve evin hizmetine adanmış fedakâr anne örneğidir:

“Onu daha, donmuş penceresinde ilk görüşümde tanıyivermiştim. İki çocuğunu da bağrına basmış, dolmuştakilerin homurdanmalarına kulak asmadan bir kahraman edasıyla dışarıyı seyrediyordu. Adının Düzeyde olduğunu sonradan öğrendiğim bu küçük kadın, dünyayı tek başına doldurduğundan nasıl da emin bir duruşla oturuyordu. O, parmak kadar çocuğa yer parası verip, salına salına yolculuk yapan kadınlardan değildi. O bildiğimiz kadınlardan değildi. Taksiye bile ancak akrabaların, konu komşunun düğün günlerinde binerdi. Ufak tefektî ya, sıkıştıverirdi.

Üniversiteye giden oğlu ‘Hayata da böyle sıkıştıvermişsin’ dediğinde üstünü başını parladı Düzeyde. Parmaklarını kesme pahasına nasıl kilolarca meyveyi eve taşıdığını, karı koca bir olup memur maaşıyla ev yaptırdıklarını, eski giysilerden dikilen bayramlıkların, babanın altı delinmiş ayakkabısını, kendisinin solmuş kimyon sarısı döpiyesini bir kez daha dillendirirdi yarım kilo kıymadan üç yemek çıkarmasıyla övünmüştü yıllarca. Yokluk nedir, sıkıntı nedir bildirmeden çocuklar şimdi onları beğenmiyorlardı. Üniversitede bunları mı öğretiyorlardı? İki lafının biri Düzeyde’nin:

-Bokunuzla oynadım, bokunuzla, olurdu.

Çatlak topukları, yarılmış tırnak uçları, sızlayan ayakları oldu silahı bir zaman da. Kimin içindi bunlar? Bayat vazelinlere sarılırdı sızıları tutunca. Yıllar geçip, bazı şeyleri alabilir duruma geldiklerinde bile Düzeyde, böyle şeylere para vermedi. O böyle şeylere para verecek kadınlardan değildi. Gücü yetmez, eli varmazdı. Oysa ne sızlanırdı kremim bitti, ağrılarım azdı diye. O krem alınmazsa, sızılar dinmezse anneleri ölü verecek sanırdı çocuklar. Anneye krem almak uğruna okumaya daha bir sıkı sarıldılar. Okudular, büyüdüler, adam oldular. Para yolladılar anneye. Anne asla krem almadı o paralarla. Krem parasına çeyiz, manto parasına altın aldı. Manto neyime bu yaştan sonra, krem neyime diye dolaştı durdu ortalıklarda.”

Yemeğin etli kısımlarını çocukları ve kocası arasında bölüştüren Düzeyde, kendisine edilen sitemleri duymazdan gelmektedir. Kendisine mutlaka yapılacak bir iş

bulan, iş yapmadığı günler suç işlemiş gibi hisseden bir kadındır. Çünkü “Düzeyde, günahkâr olmaktansa fedakâr olmayı seçmiş kadınlardan”dır. Hikâyedeki kahraman ile hizmet etme ve fedakâr olma arasındaki doğru orantıyı görmekteyiz. (a.e.:49-51).

Kadın hizmet ettiği ve çocuklarına kendisini es geçerek verdiği doğrultuda fedakâr olmaktadır ve bunu tercih etmektedir.

Gözlerin Sesime Değiyor hikâyesinde, kadınlık durumlarını konuşmak için bir araya toplanan kadınlar, hayali bir anne-kız hakkında konuşmaya başlarlar. Hayal ettikleri kız kördür ve bakımını annesi tek başına yapmaktadır. Kızı için yaşayan anne, kızının bakımını yapmaya devam etmek istediği için ölmekten çok korkar:

“Bir devlet dairesinde santral memuru olsun. Yeşil gözleri içine kaçmış bir annesi olmalı. Bu güzel gözlerini annesinden almıştı. Her sabah ve her mesai bitiminde kapının önünde girecek bir kol olmuştur anne. Anne kızını yitireceğinden. Ölmek, sonsuza kadar yaşamak için her gece dua etmiştir yaşlı kadın. Hastalanmamalı, elden ayaktan düşmemeli. Yönü, ışığı bastonu... Her şeyi oldu yeşil gözleri içine kaçmış anne. ‘Hadi kızım kalkalım’ derken her sabah, yüreği incecikten sızladı. Her akşam anne, radyo ve kız oldular. Anne, otuz yedisine basmış kızının yüzünde oluşan kırışıklıkları hiç söylemedi.”(a.e.: 61-62).

Yazar, *Pıt Pıt* adlı hikâyede, uykuya teslim olmak isteyen bir annenin nasıl uykusuz kaldığını anlatmıştır. Uykusuzluğunda cenneti arayan ve sabrının son demlerini yaşayan anne siteklidir:

“Hâlâ çocukların kaka renginde misiniz?’ diye sorduklarında bir zamanlar... Kadın incecik bir öfke duyardı bundan anlamlı, bundan önemli bir şey var mıydı hayatlarında? Bunun için yaşamıyorlar mıydı? Bunun için uykusuz kalmıyorlar mıydı? Cennet kendilerinde değil miydi?

Allah, uyku, kadın ve bebek vardı sabahın sıfır dörtlerinde. Her gece kıyamet kopardı. Yeniden, yeniden...Bu saatlerde bebekler annelerinin uykularını yerd. Annenin uykusunu yerd. Yeni bir yaşamı uykusuyla beslerdi kadın. Anne sütü bunun için ak. Uyku gibi bembeyaz... Karıştırılan mamaların, ezilen bisküvilerin içinde uyku. Kıyamet sonrası kabir azaplarını kadınlar, ölmeden daha ölmeden bilirlerdi. Gaz çıkarma faslı bebek sırtına pıt pıt vururken uykulu ellerle başlardı. Pıt pıt pıt pıt... Kahretsin! Çıkmıyor! Bebeği uykuya verdi. Doyurdum, gazını çıkarttım, altını temizledim. Al, senin kadar güzel ve beyaz...

Bebek uyurken gazını çıkarmaya devam ederdi uykularında. Pıt pıt pıt pıt... Dev biberonlar için mamalar pişirirdi, büyük leğenlere kaynar sular dökerdi. Terlerdi. Saatin zili çalardı. İşte akşama devrilecek bir yeni gün. Gözlerini bir kapamış bir açmıştı. Bir arpa boyu yol gibi. Develer tellal pireler berber... Sahi uyumuş muydu? İnanılmazdı sabah olmuştu ve kadın uyuyup uyumadığını bilmiyordu.”(Toros,1990:3-5).

Anneliğe kutsiyet atfetmekle, aslında anne zor bir durumda kalmış ve cenneti annenin ayaklarının altına sererek, öteki dünyaya havale edilen teşekkürle kadın yalnız bırakılmıştır.

Kendisinden fedakâr olmasını beklenen ve kendi isteklerinden tavizler vermesi gereken, kendini buna adanmış farkında olmayarak böyle davranan anneler olmakla birlikte, fedakârlık istenci ile yalnız kalan ve sorgulayan anne örneğine de rastlanmıştır.

3.1.1.3.Çocukları Tarafından Beğenilmeyen Anne

Dolmuş Penceresindeki Düzeyde hikâyesinde, okul okumamış ve kendisini çocukların bakımına adanmış olan kahraman için “o bildiğimiz kadınlardan değildi. Taksiye bile ancak akrabaların, konu komşunun düğün günlerinde binerdi. Ufak tefeki ya, sıkıştıverirdi.” denmiştir. Üniversiteye giden oğlu ise bir gün annesine, “hayata da böyle sıkıştıvermişsin” dediğinde kadın çok üzülmüş ve kendisini paralamıştır. Sıkıntı ve yokluk göstermeden büyütüp okuttukları çocukları şimdi kendisini beğenmemektedir. “Üniversitede bunları mı öğretiyorlar” diyerek çıkışır.

Aynı hikâyede bu sefer kızı bir gün annesine, “anne sen hiç orgazm oldun mu? Gelinlik kızlar gibi utanma lütfen. Babam seni hiç mutlu etti mi? Kadınlığımı hissettirdi mi?” diye sormuştur. *Düzeyde*’nin aklına eski günler gelir: “Yatağa girdiklerinde başındaki tülbenti sıkıca kundak yapardı. Hiç çözülmezdi o kundak. Üstlerine aldıkları örtüyü *Düzeyde*, bir gün olsun itmemişti kenara. Utanarak, sıkılarak, bir an önce bitmesini dileyerek...”

Kızı annesini suçlayarak, “Saçmalama anne! Cinsellik ayıp değil. Hele suç, hiç değil! Nerden çıkarıyorsun bunları? Hangi kitaptan okudun? Kimden duydun? Senin yüzünden suç gibi algıladık hep. Nasıl doğduğumuza şaşırırdık.” Demektedir. Babasının annesine bir kere bile dokunduğunu görmeyen çocuklar, nasıl doğduklarına şaşırarak

kendilerini, -annelerinin sinirlenince söylediği gibi- çingenelerin getirdiğine inanmışlardır. “Uzattığı dualı bardakları” annelerinin elinden almayan, “söylemeye niyetli olduğu bütün sözleri” ağzına tıkan çocuklar, sürekli bir değişimden söz etmektedir ve anneleri değişmek istememektedir.(Toros,2015:49-53).

Çocukları için her şeyini feda eden kadını, çocukları, büyüyüp üniversite okuduktan sonra beğenmemektedir. Çocuklar, önlerinde model olarak gördükleri annelerine rağmen, ondan çok başka düşünen, algılayan insanlar olmuşlardır. Bebekliklerinde, çocukluk dönemlerinde türlü fedakârlık yapan annelerinin kutsallığı, çocuklar büyüdükten sonra yok olmuştur.

3.1.1.4.Gelin Kaynana İlişkisi

Park hikâyesinde, yaşlı bir kadın olan kahraman, oğlunun evinde yaşamakta ve torununa bakmaktadır. Ona göre oğlu da gelini de ölmesini istemektedir. Geliniyle arasındaki tek bağ torunudur. Çocuğuna baktığı sürece kaynananın bir değeri vardır:

“Bir yüke dönüşmeden, elin ayağın tutarken henüz, ölüver istiyorlar. Oğlanı ne değiştirdi bilmiyorsun ama çok değiştirdiğini görüyorsun onun gözünde ha çocuk bakıcısı, ha anne. Ha anne, ha yaşlı bir kadın. Ha yaşlı bir kadın, ha ölüm vakti. Oysa sen torunlarının büyüdüğünü de görmek istiyorsun. Konduramasan da oğluna, biliyorsun ki nefes alman değil ölüm haberin bir yürek ferahlaması yaratacak. ‘Oh kurtuldu’, diyecekler, yaşamaktan şikayet etmişsin gibi. Gelin, ‘benimkinin gelesi oldu’ diye iğneli laflar ediyor. Zülfiye annesi seni çağırıyormuş yanına. Ağzından yel alsın tabi. Ne demeye tutup da gidecekmişsin ki!

Doğruysa öyle demiş zaten. Torununa bakıyor daha, demiş. Hayırlara çıkar inşallah. Kaynanam çocuğa bakıyor, ‘o gelirse bu sabiye kim bakar?’, demiş. O da diyeymiş ki; ‘peki öyleyse, işi bitsin de öyle gelip alayım.’ Kusura bakma Zülfiye diyeyim, çağırıp durma beni, şimdi çocuk bakıyorum. Zaten ne zaman ağrım sızım artsa bu gelin böyle rüyalar görür. Ne zaman memlekete bir varıp da döneyim desem anası çıkar gelir öbür taraftan. Dirisinden ne hayır gördüm ki ölüsünden göreyim?”(Toros,2015b:118).

Oğlundan da gelininden de değer görmediğini düşünen kadın üzgün ve sitelidir. Annenin ayaklarının altına serilen cenneti, bu hikâyede de görememekteyiz. Kendisine muhtaç çocuklarına bakarken kutsal olan anne, yaşlandıktan sonra kutsallığını yitirmiştir. Ve aynı şekilde bu defa torununa baktığı sürece değerlidir.

3.1.1.5. Kendini Mutsuzluğunu Çocuğuna Yansıtmayan Anne

Halkaların Ezgisi romanında kahraman, kendisini onarmadan çocuğunun yanına gitmek istemez. “Kutsal anne”nin kendi problemleri vardır ve yapmacık tebessümlerle çocuğunu kollarına almak istememektedir. Her ne şartta olursa olsun kendisini çocuğunun ihtiyaçlarına adayan ve koşup ilgilenen bir anne değil, kendisini tamamladıktan sonra çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak isteyen bir anne vardır. Bu duruma şaşırarak bakıcısının yerine annesine emanet eder çocuğunu ve kendisini onarmaya gider:

“Yine evi kasvete boğacağım. Yine evi nefes alınmaz yapacağım. Çocuk annesini kapıda gördüğünde bakıcıyı itekleyip üstüme atılacak. ‘Çekil başımdan’ diye onu kendimden uzaklaştırdığımda, bakıcı tülbentinin ucunu ağzına yaklaştıracak, dudaklarındaki hayreti ve küçümsemeyi örtecek. Eve gidip çocuklarını bağına basmak için acele edecek.

Evde bekleyen bir çocukla onun pörtlek bakıcısı yok artık! Unut bunu! Çokbilmiş anneannesinin sevgili torunu var. Yüzündeki gölgeleri çocuk görmeyecek. Gözlerindeki derin keder onun gözlerinde yansımayacak. İç çekmelerini duymayacak. Anne kendini onardıktan sonra ancak, dönebilir. Böylesi daha iyi. Kendimle kalmama engel olan, zoraki gülümsemelerle yüzümü acıtan hiçbir şey kalmadı. Alıp başımı gidebilirim. Bulvarlara vurabilirim kendimi.”(Toros,1997:33)

3.1.2. Kadın, Evlilik ve Ev

3.1.2.1. İtaat, Şiddet, Susturma

“Bir biyolojik ‘kapasite’ olarak her tür canlının ‘yaşama refleksi’ içinde kendini koruma gerektiğinde şiddet uygulama eğilimi” vardır. İnsanlar da bir tür canlı olarak, kendisini koruma içgüdüsüyle, “başkalarına zarar verecek şiddet davranışları gösterebilirler.” Lakin toplumlarda yaşanan şiddet olaylarının çoğu, kendini koruma refleksiyle değil, “başkasına boyun eğdirme ve itaat ettirme amacıyla gerçekleşmektedir.” Aynı zamanda, ister münferit ya da “örgütlü” olsun, ister kadınlara, çocuklara ya da erkeklere uyulanmış olsun, “şiddet davranışlarının önemli bir kısmı erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir.”(Ecevit, Karkıner,2013:180).

Şiddet, sözlük anlamına bakıldığında “Türkçe ’de; sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma, karşıt tutumda olanlara karşı kaba kuvvet kullanma, sertlik” anlamına gelmektedir. Ayrıca, “şiddet; bir kişiye güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak; şiddet uygulama eylemi ise zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma, yaralama olarak tanımlanabilir.(Görmez, Bayat, Sezal vd.1998:9). Tanımlardan anlaşıldığı üzere “şiddet” denildiği zaman akıllara daha ziyade “fiziksel” şiddet gelmektedir. Lakin şiddetin açılımları bununla sınırlı değildir. Kadına yönelik şiddet, genel olarak “fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet” şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Fiziksel şiddet, “bağırma, itip kakma, tokat atma, kollarını ve ayak parmaklarını bükme”, “sıkıca tutmak, itmek, ısırma, yumruklamak, tekmelemek” gibi beden üzerinden uygulanan saldırdır.(Sevil, Yanikkerem, Özkan, vd. 2015:575).

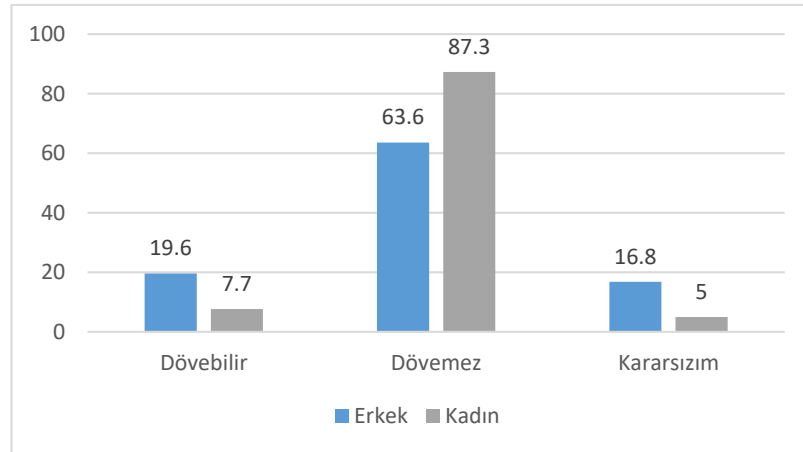
Fiziksel bulguların olmamasına karşın tedavisi zor olan hastalıkların “başında duygusal şiddet gelmektedir.” Bu şiddet tipi dışardan bakıldığında gözle görülmemekle beraber “fiziksel” ve “cinsel” şiddetle birlikte uygulanabilmektedir. Duygusal şiddet, “alay etmek, hakaret etmek, ismini çağırırken aşağılayıcı davranmak, kadına hizmetçi gibi davranmak”, “aile ve arkadaşları ile görüşmesini yasaklamak”, “önemli kararları verirken kadına danışmamak, evin sahibi gibi davranmak, erkeklerin ve kadınların rollerini belirlemek” gibi özellikleri içermektedir.

Erkeklerin belki de diğer tüm şiddet türlerini uygulama ve devamlılığını sağlamada kullandıkları şiddet tipi, ekonomik şiddettir. “Aile içi şiddete rağmen evliliğine katlanan kadınların en büyük çıkmazı”dır. Ekonomik şiddet, “kadının maddi açıdan erkeğe bağımlı olmasını sağlamak, kadının bir meslek sahibi olmasını ya da iş bulmasını önlemek, kadın çalışıyorsa parasını elinden almak, aile gelirini kadının bilmesine izin vermemek, kadının mülkiyet sahibi olmasına ve bankada yatırım yapmasına izin vermemek ya da paylaşmamak, erkeğin para işlerini tekeline alması, para harcama konusunda kadının hesap vermesini istemek, harçlık vermek veya kadının harcamalarını kısıtlamak” şeklinde kendisini göstermektedir. (a.e.:577).

Kadınların maruz kaldığı bir diğer şiddet tipi ise cinsel şiddettir. Cinsel şiddet, “kadın karşıtı şakalar yapmak, kadınlara cinsel nesne muamelesi yapmak, kadınların

cinsellik konusunda görüşlerini önemsememek”, “kadını kendisi ile veya başkaları ile cinsel ilişkiye zorlamak veya başkaları sevişirken izlemeye zorlamak”, “kadın hastayken veya sağlığı buna elverişli değilken dayatmak, kadını cinsel ilişkiye çeşitli nesnelere veya silahlarla zorlamak”, “kadına cinsel yolla hastalık bulaştırmak, başka kadınlarla ilişkiye girmek” olarak değerlendirilmektedir. (a.e.:578).

Şiddete maruz kalan kadınların bir kısmı bu durumu normal kabul edip susmaktadır. “2003 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması kapsamında, kadınların aile içi şiddet biçimlerinden özellikle fiziksel şiddete ilişkin tutumları ne kadar içselleştirdiklerinin belirlenmesi amacıyla kadınların ekonomik ve cinsel nedenlere dayalı olarak kocasının karısını dövmesinin haklı bulup bulmadıklarına dair” sorulara 15-49 yaş aralığındaki kadınların %39’u “belirtilen nedenlerden en az birini kocasının kendisini dövmesi için haklı bir neden olarak belirtmiştir.”(TBMM Araştırma Komisyonu Raporu,2006:96). Daha yakın bir tarih sayılabilecek 2011 yılında 6748 kişiyle yapılan anket çalışmasında, “bir kocanın karısına fiziksel şiddet uygulamasını ‘gerekli’ kılabilir durum veya faktörün olabileceği düşünülüyor mu; bireyler bir şekilde de olsa eşe yönelik fiziksel şiddeti ‘gerekli’ buluyorlar mı?” sorusu sorularak şiddetin ne ölçüde benimsendiği anlaşılacak istenmiştir. Katılımcıların %13,1’i fiziksel şiddeti onaylamışlardır. Kocasının karısını “gerekli” şartlarda dövmebileceğini söyleyenlerin %19,6’sı erkek, aynı cevabı verenlerin %7,7’si kadındır. “Dövemez” deyip onay vermeyenlerin oranı %76,6’dır. Dövemez diyenlerin %63’ü erkek, %87,3’ü kadındır.

Şekil 1. Cinsiyete Göre "Gerektiğinde " Bir Erkek Karısını Dövebilir mi? (%) (Özkaya, Vatandaş, vd. ,2011:155-156)

Şiddetin kadın ve erkek tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi yıllar içinde azalmış görünmesine rağmen özellikle mağdur olarak kadının şiddeti kabullenme oranı azımsanmayacak düzeydedir. Kadının “şiddete boyun eğme” sebeplerinin başında “sosyal hayattan yalıtılmış bir yaşam sürmeleri” gelmektedir. “Bu yalıtılmışlık, kendilerini döven kocalarına olan bağımlılığı beslemekte ve içinde buldukları şiddet ortamından kurtulma yollarını aramaktan onları alıkoymaktadır.” Ayrıca, “öğrenilmiş çaresizlik mekanizmasıyla durumlarını çaresizlikle kabullenmekte ve bunu kendi kaderleri ve olması gereken bir durum gibi değerlendirme eğilimi” göstermektedirler. Kadında “erkeğe ait olma ve sahipsizlik duygusu, tehdit ve korku, yetersiz kişilik, insanların bilmesinden çekinme, ekonomik endişe, mazoşist kişilik, kocasının bu davranışını değiştir sanma, kendisine yol gösterecek kimsenin olmaması, şikâyet edecek, gidecek bir yer bilmiyor olması, kendi hatası yüzünden dayak yediğini düşünmesi, ailesini bir arada tutmak zorunda olduğunu sanması” gibi düşünceler, kadının şiddete maruz kaldığında “boyun eğmesini” oluşturan nedenlerdir.(Sevil, Yanikkerem, Özkan, vd. 2015:583-584).

Eski Türk toplumlarında, kadına kutsal bir değer verilmiş ve “kadının dövülmesi, horlanması veya itilip kakılması” ferdi durumlar dikkate alınmazsa, “Türk kültüründe ve destanlarda” rastlanılmamıştır. Dönemde kadının sosyal ve siyasal yaşama aktif katılımı ve konumu diğer toplumlarla kıyaslandığında “Türk toplumunda daha iyi bir durumda olduğu anlaşılmaktadır.”(Karta,2015:400). Günümüze geldiğimiz de ise yüzyıllar içerisinde şekillenen “ataerkil gelenekler nedeniyle erkeğin eşini ve çocuğunu dövmesi hakkı olarak görülmektedir.” ve “Türk toplumunun geleneksel anlayışı dayak uygulamasını kabul etmektedir.” Şiddetin normalleştirilmesi, atasözlerinde, deyim ve özdeyişlerde yansımaları bulmuştur. “Kadının karnından sıpayı, sırtından köteği eksik etmeyeceksin.”, “Kızını dövmeyen dizini döver.”, “Erkektir, sever de döver de.”, “Sen kadınsın alttan al” bunlardan bazılarıdır. Küçük ölçekte, şahıslar ve ailelerin şiddet olaylarını benimseyerek, doğal karşılamayarak büyük ölçekte toplumun bakış açısını değiştirmek mümkündür. Bu tip durumları “aile meselesi ve olağan” karşılamak şiddetin devamlılığını sağlar.(Sevil, Yanikkerem, Özkan, vd. 2015:566).

Bhasin, ataerkil sistemde, kadını “denetim ve buyruk altına almak için”, “farklı şiddet türleri”ni meşrulaştırmanın , “yalnızca yaygın değil aynı zamanda sistematik” de olduğunu söylemektedir.(Bhasin,2003:22). Yani, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin “egemenlik ve ast-üst(boyun eğme)” ilişkileri olduğu düşünülürse, “işbirliği, zor ve şiddet unsurları bu ilişkileri sürekli kılar.”(a.e.:27). Bu şiddet türlerinin günlük hayata yansımaları değerlendiren Bhasin, ev içinde erkeklerin hâlâ “kuralları belirleme, davranışları yargılama ve eşlerini ve çocuklarını cezalandırmayla ilgili pekişmiş güçlerini” koruduklarını söylemektedir. Bu sebeple erkeklerin, “herhangi bir zaman cinsel ilişki talep etme”, “eşlerinin doğum kontrol yöntemleri uygulamasını engelleme”, “eşlerinin ve kızlarının ev işlerine, eğitime, kendilerine ya da kültürel aktivitelere nasıl ve ne kadar zaman ayırabilecekleri ve ayırmaları gerektiğini belirleme ve çalışmak için kamusal alana girme koşullarını belirleme”, “kendilerinin koyduğu kuralları kadınların ihlal etmesi halinde cezalandırıcı ve ıslah edici şiddet uygulama ve bunun karşılığında hiçbir yasal cezanın muhatabı olmama”, “eşlerinin kazandığı ya da eşlerine miras kalan mülkü kullanma ve elden çıkarma”, “eşleri/kızları, alma ve satma veya borçlarını karşılamak ya da diğer erkekler tarafından hor görülmeyle telafi etmek için elden çıkarma.” gibi haklara sahip olduklarını söylemektedir. Ayrıca erkeğin kendisine hak olarak gördüğü bu tutum ve davranışlar, sadece aile içersinde kalmamakta, doğal olarak kamusal alanda ve siyasi ortamda kadınlarla ilişkilerine de yansımaktadır.”(a.e.:23-24).

Toros’un incelenen eserlerindeki kadın kahramanlar özellikle duygusal olmak üzere, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalmış ve çoğunlukla bu kadınlar, alternatif geliştiremedikleri için yaşadıkları acıya çaresiz katlanmışlardır.

Kendisinin haberi ve rızası olmamasına rağmen üzerine gelen kumadan kurtulmak isteyip de kurtulamayan bir kadın vardır *Teyzem* hikâyesinde. Kendi bakımını temin edemeyen ve bir işte çalışıp da farklı bir hayat yaşama şansı olmayan bu kadın istemeye istemeye susmak ve kendisine sunulan hayatı yaşamak zorundadır. Öteki kadın da hayatından memnun değildir:

“Öteki kadında hoşnut değilmiş aslında. Hiç olmamış. Erkeğin birinci kadından boşanma vaadini sürekli yüzüne vurmaya ise zamanla unutmuş. Teyzem ve öteki kadın aynı

kulvarda kilometrelerce koşmuşlar. İki de daha güzel yemekler yapmaya, daha iyi geceler hazırlamaya, daha sağlıklı ve güzel çocuklar doğurmaya çalışmışlar.”

Adam ise “o kadınlara, çocuklara, ‘yuva’ lara, elektrikli ev aletlerine kocacığım, canım ciğerimlere çiftler çiftler sahip olmanın keyfini” duymuştur ve “Kimi gün bir yatağın ucunun kaldırmış, kimi gün diğer yatağın. Bir kadının tenini öbür yatağa, öbürünün tenini diğer yatağa” taşımıştır. Kadınlar, erkekte birbirlerini görüp erkekten tiksinişlerdir. Bundan sonra ise para, eşya, iyi bir hayat, güvence için birbirleri ile kavga etmeye devam etmişlerdir. (Toros,1990:9).

Adamdan başka bu hayattan keyif alan yoktur. Kadınlar, para ve güvenceye sahip olmak için susmuş, susturulmuşlardır.

Bir Hemşire Forması İntihar Etti hikâyesinde, idealist bir hemşire ile karşılaşmaktadır. Hayat kurtarmak amacı taşıyarak hemşirelik okumuştur. Mezun olduktan sonra ise çalıştığı yerlerde karşılaştığı sorunlarla başa çıkamamıştır. Bu sorunlar, mesleğiyle bağlantılı olarak toplumun ön yargıyla yaklaşmasından kaynaklanmıştır. Hayat kurtarmak isterken adı “hayat batırdı”, “yuvalar yıktı ”ya çıkmıştır:

“Günaydın diyerek gülümsediğimiz insanlar, ertesi gün başka nazarla bakmaya başladılar. Servis sorumluları olarak tüm sorumsuzlukların hesabı bizden soruldu. Kurtarılan hastaların başarısı doktora, ölenlerin hesabı ise bize yüklendi. Ellerinde sigara bacak sergilemekten, ellerinde derece, kırılarak hastanın ateşini yükseltmekten başka bir işe yaramaz bunlar dediler. Toplumun yüz karası, ahlak yarası, hemşire olasıca hemşireler.”

Toplumun baskılarına dayanamayan, cinsel obje olarak görülen ve idealleri yıkılan hemşire, sonsuza kadar susturulmuştur:

“Artık varisli bacaklarım, kırgın gönlüm ve hastanın damarını bulmak için didinen, terli çocukların alnını silen ellerimi bu insanlar için kullanmak istemiyorum. Ellerime, ellerimle son veriyorum namuslu insanlar...”(Toros,1990:82-83).

Kahramana cinsel nesne muamelesi yapmak suretiyle “cinsel şiddet” uygulanmıştır.

Sahurla Gelen Erkekler hikâyesi, ramazan ayında geçmektedir. Kocasını kahveye gidip sahur beklerken karısı, evde örgü örmektedir. Kalbi delik bir çocukları vardır. Çocuk, babasının evde olmasını çok istemektedir. Kahvede neler olup bittiğini öğrenmek de ister ve sahurun nasıl bir şey olduğunu çok merak eder: “Gelince babasıyla, amcasıyla selamlaşıyor mu? Annesi ‘la get!’ demişti o gün; ‘hiç öyle şey olur mu?’” Büyünce bir efendi olup kahvede oturacağını da hayal eder:

“Yeryüzünün halifeleri

Çobanları, kaportacıları, çiftçileri, delileri

Yeryüzünün e-r-k(ek)leri

Halifeliğin sırrıydı bu. Halife olmadan kahveye gidip sahur bekleyemezdi. Ben çarşıya gidiyorum, diye çıkmazdı evden.”

Annesi teravihe gitmek ister ama babaannesi annesini bırakmamaktadır. “Kadının tespihi örgüsüdür” diyerek dışarıya çıkartmaz:

“Anne örgü yapmak istemiyor. Teravihe gitmek istiyor. ‘Bıktım elin uşaklarına kazak dokumaktan. Oğlun ne güne duruyor, çalışsın!’ diyen anne deli değil. Nene deli.”(Toros,2015a:32).

Sahuru beklemek bahanesiyle evden çıkan ve zamanını kahvede kâğıt oynayarak geçiren oğluna ses etmeyen babaanne, gelinini namaz kılmak için bile dışarıya bırakmamaktadır. Ev içine ait olan kadın, evde kalmalı ve örgü örmelidir. Çünkü kadının ev içi hizmeti, asli vazifesi olarak görülmektedir. Bu tutum, hem ekonomik hem duygusal şiddet örneği içermektedir.

Üç Sütun Dokuz Santime Ölüm İlanları hikâyesinde, “asırlık kadınlardan biriyle yapılan” söyleşide, kadına Cumhuriyet’in ilanı sorulduğunda kadın köy meydanında çalınan davullardan söz etmiştir. Cumhuriyet’in siyah bir arabanın içinde geldiğini, onun için kurbanlar kesilip davulların çaldığını anlatmıştır. Ama o efendisi izin vermediği için “Cumhuriyet’in yüzünü” görememiştir. On dört-on beş çocuk

doğuran bu kadın, hayatında hiç oy da kullanmamıştır. (a.e.:42). Çünkü kadının çocuk doğurmak gibi daha önemli vazifeleri vardır.

Otobiyografik Öykü'de, şarkı söylemeyi çok seven, Allah vergisi bir sesi olan Sabahat, küçük yaşlarında âşık olup evlenmiştir. Çocuğu olup da çalışmaya mecbur kalınca şarkı söyleme hayalleri yarı da kalmıştır. Bu hayalini gerçekleştirmek için okulları dışardan okuyup konservatuar sınavlarını da kazanınca gündüz okuyup gece çalışmak isteğini söylemek için yöneticisin odasına giden kadın, hayal kırıklığı ile eli boş döner. Çünkü yöneticiler bir kadının gece mesaisine kalmasını uygun görmemişlerdir:

“Her şeye düşman bu adamlar. Sıra dışı her davranışı yadırgatıcı, ürkünç, ahlak dışı, çirkin, delice buluyorlar. Sabahat memur olacak kadın mı? İzin vermemişler.” (a.e.:95-96).

Ev içinde olduğu gibi kamusal alanda da aynı ayrımcılık ve erkek tahakkümü vardır. Geriye ise yıkılan hayalleriyle susturulan Sabahat(lar) kalır.

Halkaların Ezgisi romanında bir radyo istasyonundaki programdan şarkı istemek için arayan kadınlar için kahramanın bakışı şöyledir:

“Üç çocuk annesi... (Ay inanamıyorum, sesiniz ne kadar da genç geliyor!)

Bir şoförün yavuklusuyum...

Bir doktorun eşiyim...

Bir oto tamircisinin karısıyım...

Radyo istasyonlarından şarkı isteyecek kadar terbiye ettiler bizi. Bizim bir radyo istasyonuna telefon açıp şarkı isteyecek kadar medeni cesaretimiz vardır. Teşekkür edecek kadar terbiyemiz. Yemek yapacak, dikiş dikecek el becerimiz. Ev idare edecek kadar ekonomi bilgimiz. Kocayı idare edecek kadar siyasetimiz.”

Yazar, kahramanın ağzından, kadınların becerilerinin, bilgilerinin hatta siyasetlerinin bile sadece ev içiyle sınırlandırılmış olmasını eleştirmektedir. (Toros,1997:28).

İslami bir kuruma iş istemeye giden genç kıza iş değil, “hayırlı eş” teklif edilmektedir:

“ Bacım sana iş yerine hayırlı bir eş bulsak olmaz mı?” denilmektedir. Genç kızlar en ince hüznleriyle baş başa kalmakta ve üniversite yıllarında verdikleri mücadeleleri hatırlamaktadırlar. Bu arada hayırlı eş teklifini kabul edip evlenen kızlar, oracıkta kalakalmanın, kandırılmanın, kocalarıyla başka başka Müslümanlıkları yaşıyor olmanın, sıradanlaşmanın, mutfağa çekilmenin, yürek sıkıntılarının, bitmeyen upuzun günlerin, o panel senin bu toplantı benim sürtüp duran erkekleri kapıda beklemenin neresinde bir hayır olduğunu düşünmektedirler.”

Kahraman, “eli kalem tutan, ağız laf yapan” kadınların nasıl olup da “kadının yerinin evi olduğuna” inandırıldığına şaşırılmaktadır. Kadın sadece tebliğ vazifesi için sokağa çıkmalı onu da istemiyormuş gibi yaparak, suçlanarak yapmalıdır:

“Konuşmaktan, vaaz vermekten bitap düşmektedirler. ‘Sokağa çıkmayın hanımlar’ demektedirler. Çalışmayın! Bütün komplo teorilerini getirip evlerinin kapılarına dökmektedirler. Sakın onlara soru sormayın, der mavi gözlü kadın bir yazısında. Siz neden sokaktasınız peki, demeyin soru sormayın, tartışmayın! Ya da şöyle yapın: Evinizden dışarıya doğrudan, düpedüz kestirmeden çıkmayın. Sanki canınız sokağa çıkmak istemiş de ayaklarınızın ağırlaştığını hissetmiş gibi davranın. Sonra da adına tebliğ mi dersiniz artık, cemaatin insanlarına faydam mı dokunsun dersiniz, aile bütçesine katkı mı, ne dersiniz deyin, ama gerçeği söylemeyin.”

Din adına konuştuğunu iddia ederek, aslında kadınları eve hapseden zihniyetin eleştirisini görmekteyiz:

“Oturun, dinleyin, şükredin. Hidayet romanları okuyun varlık sebebinizi sorgulamayın. Haftada bir gün, ev işlerinizi, eşinizi ve çocuklarınızı ihmal etmeden tefsir çalışmalarına katılın. Size aslında kadınların ne çocuklarını emzirmek, ne yemek pişirmek gibi bir yükümlülüklerinin olmadığı söylenecektir. Bu laflara inanmayın. Sizin için hayırlı olan, tüm bunları görev edinmenizdir. Yoksa size hayatı zindan ederler. Takvasız kadın, nefsinin esiri kadın, derler. Ne biçim kadın!, derler.

Zorlaştırın, kolaylaştırmayın.”(Toros,1997:102-103).

Toros, burada metinlerarasılık yoluyla aslında “kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz”(İmam Nevevi:300) hadisine gönderme yapmaktadır. Tersten bir okumayla, kendilerini dini otoritenin merkezi görenlerin, peygamberi kaynak olarak kabul edenlerin, söylemsel olarak bu hadisi kabul etseler de muamelelerinde, hadisi, kadın aleyhine işlediklerine dair bir örnektir.

İslam’ın ataerkil bir zihniyetle okunması sonucunda ortaya çıkan manzara, Toros’un da romanında eleştirdiği gibi; kadını eve hapsederek, onun sadece eşini ve çocuklarını düşünmesi gerektiği zaman kafasını çalıştırması ve burnunu “öyle olur olmadık işlere” sokmaması şeklinde olmuştur. Bu durum ise “duygusal şiddet” tanımına girmektedir.

İncelenen eserlerde itaat etmesi beklenen, susturulan kadınlar vardır. Erkeğe uygulanan şiddet örneğine rastlanmamıştır. Şiddet, erkeğin kadına uyguladığı bir olgu olarak görülmektedir. Örneklerine en çok rastlanan ise “duygusal” ve “ekonomik” şiddettir. “Cinsel” şiddet örneği ise bir hikâyede mevcuttur. “Fiziksel” şiddet ise ayrı bir başlık içinde aşağıda incelenmiştir.

3.1.2.1.1. Fiziksel Şiddete Karşı Sessizlik

Şiddet karşısında susan kişilerin genellikle kadınlar olduğu ve neden şiddete boyun eğip sustukları yukarıda örnekler verilerek açıklanmaya çalışıldı. Toros’un incelenen eserlerinde, şiddete susma bazı örneklerde, başka yaşama pratikleri olmadığı için buna gönülsüzce boyun eğme şeklinde görülürken, durumu doğal karşılayıp erkeğin kadını dövebileceğini kanıksamış zihniyetle karşılaşmakla birlikte, sussa da tepki gösteren ve şiddete boyun eğmeyen örnek de vardır.

İstatistik Memuru hikâyesine, septik servisin ortalama yatış süresini artırdığı için istenmeyen bir kadın vardır: Zehra Tütün. Kocasından dayak yediği için hastanede yatan bu kadın, kocasını gördüğü zaman ise ondan şikâyet etmemekte hatta “kocamdır döver” diyerek diğer insanlara kızmaktadır:

“Baş ağrısı, karın ağrısı (kocası tarafından tekme yediğini iddia ediyor/öne sürüyor) şikâyetiyle hastanemiz septik servisine yatan Zehra Tütün! Lütfen bütün ağrılarını toplayıp eteğine, kaybol ortadan. Şifayla mı salahlı mı onu bilemem artık. Senin yüzünden seyrediyor.

Senin yüzünden bir hasta ortalama on iki gün yatar bu serviste diyemiyoruz... Senin kocanı her görüşünde yüreğini bir çarpıntıdır tutar? ‘Kocamdır, döver’ diyorsun üstelik personele kafa tutuyorsun.”(Toros,1990:35).

Betina hikâyesinde, Betina ve İdris Almanya’da tanışıp birbirlerini severler. Betina, Türkiye’ye gelir ve Mersin’in kenar mahallesinde yaşamaya başlarlar. Betina şaşkındır ve olan bitene pek anlam veremez. İdris bir gün Almanya’ya iş için gitmek zorunda kalır. Tanımadığı bir ülkede tek başına kalan Betina eve başka adamlar aldığı iftirasına maruz kalır ve çapkın bakışlara. Parası kalmayan Betina boğaz tokluğuna temizliğe gider. Bir gün mahallenin hocası ile karşılaşır. Ona Müslümanlık hakkında sorular sorar. Hoca da ona kuran hediye eder. İdris’siz canı çok sıkılan ve bunalan Betina, kuranla hayatını anlamlandırabileceğini düşünür ve gece gündüz okumaya başlar. Hocanın samimiyetini çok seven Betina sık sık onunla ve hanımıyla buluşur, sohbet ederler. Mahalledeki çapkın bakışlı adamların ve karılarının pek hoşuna gitmez bu durum. Sağda solda Betina ve hocanın arasında bir ilişki olduğu hakkında konuşmaya başlarlar. İdris bir gün çat kapı gelir ve hasretle sarılırlar. Birkaç gün sonra mahallenin iftiralarına inanan İdris eve dönünce karısına sormadan, onu dinlemeden dövmeye başlar:

“Öğlen İdris geldiğinde suratı asık... Sarımsaklı yoğurdu sarmaların üzerine döküp ilk yaprağı ağzına aldığında Betina’nın saçını zanneder ağzına takılan şeyi. Sarmayı avucuna tükürüp siyah iplikle bağlanmış yaprağı görünce çatalıyla diğer sarmaları da kontrol eder eskiden olsa kakahalarla gülerdi. Bu öğle yemeğinde gülmedi. ‘Hocalarla kırıştıracağına yemek yapmayı öğrenseydin’ dedi. Betina sandalyesini çekti geriye, bir şeyler söyleyecek oldu dinlemedi İdris. Zaten onu dinlemeye gelmemiştii eve. Direksiyon tutmaktan sertleşmiş avuç içleriyle Betina’yı tokatlamaya başlar. Pencereden uzanmış kafalar İdris’in evinin içinde. Betina’nın çığlıkları kimini üzer, kimini güldürür.

-Müslümanlıkmış! Seni aldattım desene Alman domuzu!

Birçok erkeğin birçok kadını dövdüğü gibi... Birçok sevgilinin birçok sevgiliyi... TIR’ın gürültüsü pencere camlarını titretir.”

Betina bu duruma sessiz kalsa da hüznünü, yarısını yaktığı fotoğraflarını ve bavulu alıp ülkesine geri döner.(a.e.:11-18). İncelenen eserlerin arasında çekip

gidebilen tek kahraman Betina'dır. Almanyalı olması, yaşayabilecek başka bir ülkesi ve ailesi olması, yani hayatını devam ettirebilecek alternatif bir hayatı olmasından kaynaklanmaktadır.

Beyaz Öykü'nün kahramanı Hidayet, şiddete maruz kalan bir annenin oğludur. Üniversite okumuştur ve yazarak hayatını kazanmaktadır. Her ne kadar uzak kalmak, hatırlamamak istese de annesinin yaşadıklarını ve maruz kaldıkları şiddeti nasıl saklamaya çalıştığını unutamaz:

“Tuşlara her dokunuşumda bir çocukluk anısı, delikanlılık düşü yayılıyor kâğıda. İşte anası dayak yiyor. Hatırlamak bile istemediği, tiksindiği bir anı bu oysa. Babasının canı her zaman ki gibi sikkın. Anası dayak yiyor ve gözyaşlarını tülbentinin ucuna silerek kolu komşuya ayıp olmasın yapıyor. Çocukların kulağını büküyor sokakta anlatmasınlar diye. Yüksek sesle haykırmak, ağlamak edepsiz kadınların harcı. Edepli bir ananın, şerefli bir babanın oğlu olarak mutlu olamadığı günler, içinde taşıdığı öfkeyle bir an önce bütün okulları bitirip o evi bırakıp gitme arzusu. Anası o günlerde çok mu mutsuzdu? Pek hatırlamıyor. Aklında kalan tek şey kendi mutsuzluğu. Hep öfkeliydi babası. Asık suratlıydı. Sofrayı ters çevirmek, yemek tenceresini bahçeye fırlatmak için hep bir bahane bulurdu.”

Hikâyede, hem susan hem susturan bir kadın vardır. Anne, kendi yaşadığı fiziksel ve duygusal şiddeti bir kenara bırakarak, çocuğuna, konu komşu duymasın diye ev içinde olanları anlatmaması için baskı yaptığını görmekteyiz. Çünkü ağlamayı ve şikâyet etmeyi edepsizlik olarak görmektedir.(Toros,2015a:72).

3.1.2.2. Kadına Çizilen İdeal Yol Evlilik

Geleneksel ataerkil sistemde, anne evin ve çocukların bakımını görev edinirken, baba ailenin reisi ve evin geçimini temin eden kişi olarak düşünülür. Çoğu toplumlarda, kız çocukları anne olmak üzere yetiştirilmesi sebebiyle kendi ailesini kurduğu zaman edindiği bilgi ve tecrübeyle, toplumsal kalıp yargılara göre davranma eğilimi gösterir. Erkek çocuklar ise evin reisi olması ve gelir temini yapması gerektiği bilgisiyle yetiştirilmektedir.(Telsiz,1996:121-122). Aile hem üretim hem de tüketim hem de neslin devamı işlevini sürdürürken diğer yandan cinsiyet rollerini pekiştirmektedir.

Ataerkil ailede kız çocukları, baba evinde ve evlenip gidecekleri ailede bu yapıya uygun şekilde büyütülürler. Bu sistemde kız çocuğu küçük yaştan itibaren yeniden üretim için ev işlerinden sorumludur. Evdeki diğer kadınların yaptığı işlere yardım ederek ve onları taklit etmelerini bekleyerek yeniden üretim süreci sağlanmış olur. (Tolan,1991:209). Bunun gibi öğrenilmiş davranış kalıpları, zaman içinde nesillere aktararak aile içinde rol dağılımı yapmaktadır.

Tolan'ın da ifade ettiği gibi *Haydar Haydar Haydar* adlı hikâyede, genç kızlar, koca evinde benzer bir hayat yaşamak için hevesle çeyiz hazırlıkları yapmaktadırlar çünkü hayatlarının “biricik anlamı” budur:

“Kadınlar yorgun bedenleri zaten hiç uyumadığı için uyumakta da güçlük çekmezdi. Genç kızlarsa bir an önce kocaya varmak için gaz lambasının kör ışığında iğne oyalı şifon örtüler, ipek mendiller, karyola etekleri, dört karış enine danteller örerlerdi.”(Toros,2015:66).

Beyaz Öykü hikâyesinin kahramanı Hidayeti, “yıllar yılı evliliğe büyütülmüş, evliliğe hazırlanmış kızlardan biriyle evlendirdiler.” Baba evinden okuyarak, evlenerek uzaklaşabileceğini zanneden kahraman bunu başaramamıştır. Yazar olan Hidayet, kitap okuması için karısına çok ısrar etse de karısının “basılı hiçbir kâğıt parçasına tahammülü” yoktur. Karısının böyle bir donanımı olmadığını gören kahraman ısrarından vazgeçmiştir. Hidayet aslında karısının çeyiz sandığıyla evlenmiştir:

Zaten kadının duvağını kaldırdığında altından kaneviçeli yastıklar, danteller, boncuklu tülbentler, iğne oyaları, orlon çamaşır torbaları, tespihlikler, işli seccadeler dökülmüştü. Duvağın altında bunlar vardı. Çeyiz sandığının içindeyse Makbule. Bir kermes bebeği gibi anlamsız, ruhsuz duruyordu. Sonra bir çocuk evliliklerinin birinci yılında. Makbule, ‘benim kitabım da bu, eğlencem de’ demişti. Evcilik oynuyordu. Yaşı da küçüktü zaten. Bebeğin saçlarını okşadığı gibi sevgi ve özlemle bir kez olsun okşamamıştı saçlarını yazarın. Evliliğini seviyordu o. Kocasını, çocuğunu ve örtülü mobilyalarını.”(Toros,2015a:72-73).

Bitiremediğim Tablo hikâyesinde yazar, evlenmek için hazırlanan kızları, şu şekilde vermiştir:

“Şimdi sıra insanlara gelmişti. Sigara ve demli çayın kokusu sinmiş kahvelerde tavla, okey, bezik, pişti oynayan erkekleri, güneş görmeyen evlerde temizlik yapan, bebeğini uyutan, güzel gözlerinin nurunu akıtıp baba evine benzer bir eve sermek için çeyiz hazırlayan kızları,

kadınları... Sümüğünü, soğuğun yer ettiği minik, çatlak elleriyle çekerek, 'loo, loo' diye ağlayan çocukları nasıl çıkaracaktım boyadığım şehrin sokaklarına?..”(Toros,1990, 75-76).

Giddens, bebeklerin toplumsal cinsiyetlerini öğrenmelerinin bilinçsiz olduğunu ifade eder. Çocuklar kendilerini erkek ya da kız diye isimlendirmeden önce çeşitli sinyaller alırlar. Erkek ve kadınların bebekleri tutuş şekli, kokuları, giyiniş, saç stili gibi farklılıklar bebeklere öğrenme sürecinde bazı sinyaller sağlar. (Giddens,2000:100). Çocuklara bu sinyalleri veren çeşitli etmenler vardır. Toplumsallaşma sürecinde çocuklar için bu etmenlerin en başında oyun ve oyuncaklar gelir. “Kız çocuğu bebek, minyatür mutfak eşyaları gibi oyuncaklarla, çok küçük yaşlardan başlayarak ev içi rollere ısındırılırken, erkek çocuk saldırganlık simgelerini barındıran silah, araba, uçak gibi oyuncaklara yönlendirilmektedir” (Tolan,1991:209).

Masallar, hikâye kitapları, televizyon programları, oyuncak dükkânları kadın ve erkek arasındaki ayrımı pekiştirir. Örneğin, yavru kedi, tavşan gibi oyuncaklar kızlara tavsiye edilir. Aslan, kaplan gibi daha vahşi hayvanlar ise erkekler için uygun görülür. (Giddens,2000:100). Oyuncaklarla başlayan bu farklılık ilerleyen zamanlarda hayatın her alanında görülmeye başlayacaktır.

Toros, *Farkedilmeyen* hikâyesinde tam da bu noktaya parmak basmıştır. Hikâyede oğlu ile birlikte bir oyuncak dükkânına giren annenin gözünden, oyuncakların aslında hiç masum olmadıkları, kadınlık ve erkeklikten başka bir şey öğretmedikleri anlatılır:

“İnsanları büyük dünyalara hazırlayan küçük dünyayı istediğim gibi katledebilirdim artık. Gözüme küçük kahve cezveleri, fincanları, çamaşır makineleri, ocaklar, mutfak setleri, çay takımları ve plastik donatılmış masalar ilişti. Avucuma doldurup ezdim hepsini. Tencere kapakları dört bir yana dağılıverdi.

Daha itinalı, daha sakin davranmaya karar verdim. Sarı saçlı bebeklerin olduğu kutularda minicik peruklar, rujlar, saç kurutma makineleri yumuşak, sert kıllı fırçalar vardı. Bunlar bebek olamazlardı. Bunlar çocukların ellerine bebek diye tutuşturulan büyük kadınlardı. Onların hepsini tozlu depolara fırlattım. Tozlar bile istemediler kadınlık ve erkeklikten başka bir şey öğretmeyen oyuncakları. İsyan edip havalara fırladılar.”

Küçük kız çocukları minyatür evlerinde, aslında ilerde yaşayacakları hayatın minyatürünü yaşamaktadırlar:

“Küçük kız çocukları ise minyatür evlerinde minyatür oyuncakları ile dev düşler dev efendiler kurarlardı. Çocuk doğururlar, ninni söylerler, bez yıkar, elbise dikerlerdi. Efendilerinin yeterince devleştirip minyatür evlere sığdıramadıkları gün evlenirdi kız çocukları... Bu kez ev büyür, efendi küçülürdü. Küçük gelirdi efendi evin odalarına. Büyüme sırası kadına gelirdi. Büyür de büyürdü. Birinin evden çıkması lazım gelirdi. Bu iş ise mahkemede yapılırdı.”

Kadınlık ve erkeklik rollerini küçücük çocuklara aşlayan oyunlara ve oyuncaklara kızlar ve çocukların oyunlarını kendilerinin kurmasını ister:

“İşte bunun için bütün kadınlık ve erkeklik rollerinin oynandığı oyuncakların, çocukları farketmezleştirecek hayatların üstüne kocaman harflerle ‘zararlıdır’ yazdım. Altına keçeli kalemle çabuk ve düzenli ‘kendi oyununu kendin kur’ dedim.”(Toros,1990, 19).

İncelenen eserlerde, küçük yaşlardan itibaren kızların evlendirilmek için yetiştirildiği örneklere rastlanmıştır. Kadının başka türlü hayal ve hayat kurması beklenemez. Kadın, baba evindeki hizmetlerin devamını koca evinde sürdürmektedir. Bu durumdan rahatsız olan ise hikâyede “koca” rolündeki kahramandır. Erkeğin, kadının geleneksel rolünden şikâyetçi olması dikkat çekicidir. Kadına çizilen ideal yolun evlilik olduğu öğretisi küçük yaşlarda oynanan oyunlardan, oyuncaklardan başlamaktadır.

3.1.2.3. Evlilikte Para Unsuru

Kendi geçimini sağlayamayan ve maddi anlamda bir erkeğin eline bakmaya mecbur bırakılan bir genç kız ve felç olmuş bir adamın, fiziksel muhtaçlığı çıkar karşımıza *Sözleşme* hikâyesinde. “Adam felçli, kaç yıl yaşar? ...Oturağını temizler, yemeğini yedirir... Sonra ondan birkaç parça mal... İşte öldükten sonra...” gibi cümlelerle kızı ikna edip, felçli adamla evlendirmişlerdir. Farklı muhtaçlık durumlarına dayanan anlaşmalı bir evliliktir:

“Bir sözleşmeydi bu. Kadın en değerli şeyini, genç kızlığını koydu ortaya. Erkekse evini, malını ve felçli vücudunu. Bu yüzden başlarından konfetiler dökülmedi, düğün vals yapılmadı. Bu yüzden adam ilk gece garibin genç kız gözlerini duru tenini, güzel saçlarını ve umutlarını topladı tutmayan bacaklarının arasına. Bu onun hakkıydı.”

Adam felçli olmasına rağmen kadın üzerindeki hâkimiyeti, tanrınıki gibidir. İkisi de bu çıkara dayalı evliliklerinden memnun değillerdir. Kadın sırf “birkaç parça mal” için genç kızlığını harcamıştır:

‘Tanrı içimizden geçenleri bilir’ deyince adam, lastik donunu hiç çıkarmadı bacaklarından garip. Saçlarını hiç uzatmadı. Onun iradesine karşı gelinmezdi. Zaten kocasının ara sıra yoklayan akrabaları da böyle demiyorlar mıydı? Çıkarken de, ‘İşte öldükten sonra, ondan birkaç parça mal...’ Adamın müstakbel katili gibi hissetti kendini. Onun öfkesini, hırçınlığını, sevgisizliğini biraz anlar gibi oldu. İkisi de birbirinin gerçek niyetini seziyordu.”(Toros,1990, 44-46).

Hikâyede kadının toplum içinde ikincilleştirilerek, maddi olarak erkeğe muhtaç kalması sağlanarak, aslında ekonomik şiddete maruz bırakılma sürecine vurgu yapılmaktadır..

3.1.2.4. Aldatma ve Evlilik

Say Taşı Öyküleri hikâyesinin kahramanı Cemre kocası tarafından aldatıldığını bilmekte ve susmaktadır. “Ben’e kimse söylemedi vazgeçilmez olmadığını” demektedir. Bu susuşta hayal kırıklığı vardır:

“Onun rastlaşmamak için evden apar topar çıkmaya çabalayışını ya da tam aksine ötekine bir an önce ulaşmak konusunda gösterdiği sabırsızlığı gözlerini yarı aralayarak izliyor. Aynada saçlarına bakışını, bakışlarına bakışını, giysisini düzeltişini... Bir kez olsun dönüp de bakmayışını usulca çıkışını evden. Biliyorum diye haykırmak geliyor içinde. Haykırmaktan alı koyanda bu işte.

Biliyor olman.”

Kırılmasına rağmen kadın “neden” diye sorar ve adamın verdiği cevaplar karşısında incinmekten kendisini koruyamaz:

-Nasıl bir şey yaşadığın?

-Seninle olduğun gibi.

Bu işte bir yanıt. Başka bir aşkla değil, tıpkı bir aşkla! Tutup bir başkasını... Yeryüzünde sahiplenecek hiçbir şey olmadığını tam da o zaman anlıyorsun. Sesini, suretini, bakışlarını kaybediyorsun önce. Eskiyorlar çünkü. Başka bir şey oluyorlar. Belleğin ihaneti, bedeninin ihaneti, anıların, dostların... Kaybetmeye başlıyorsun. Hayat verdiği her şeyi geri istiyor. İnanmak istemiyorsun. O kadar seninler ki çünkü. Bu haksızlık diyorsun.

Kim bilir kaç kez kırıldığına aldırmadan sor öyleyse, 'neden' diye.

Hiçbir şey, diyecek, kim bilir kaç kez söylendiğini umursamadan. Bir dalgınlıktı, boş bir anımdı, hepsi bu. Onunki de bir dalgınlıktı. Ama beni o kadar seviyor ki, kimseyi sevmediği kadar seviyor ki, onu o kadar...

Tamam sus, diyor Cemre. Alenileştirme böyle, döküp saçma! Herkese göster, ama bana gösterme. İncindiğimi görmüyor musun?"(Toros,2015b:13-14).

Peygamber Yaşı hikâyesinde ise üç çocuğu olan bir adam yıllarca evli olduğu karısını aldatmaktadır. Karısı bunu bilmesine rağmen kocasından vazgeçmek istemez:

"Sandım ki üç çocuğunun anasından vazgeçmez. Sandım ki gelip geçici bir şey. Ayrılıp da adamı elin cahilinin eline mi bırakacaktım. Yıllarca uğraşmışsın, yıllarca yontmuşsun ince ince. Bütün kalın kabuklarını dökmüşsün. Tamam, hâlâ fazlalıkları vardır, ama nihayetinde idare edip gidebilirdik. Tam da elimiz ağızımıza değmişti. Meğerse gizli gizli kuş olmaya özlem duyarmış. Uçup gitmek, yenilenmek istermiş."

Kocasını ise bunu geçici bir şey olarak görmez. Karısı, öteki kadın için adamın söylediklerini, "meğer yokmuş ondan öncesi. Meğer ondan önce bir hayatı olmamış. Yüreğini kimseye açmamış, o gelecek diye. Uyandığında yanında görmek istediği tenini ve sesini özlediği... Ceketine başını dayamışta, kokusu sinmiş. O koku hep üzerinde olsun diye üstünü değiştirmemiş. Saçından bıyığına, giyiminden kuşamına her şeyini değiştirmiş oysa. Sağda solda o yokken ben yaşamıyor muşum meğer diye laflar edermiş." cümleleriyle okuyucuya aktarmaktadır.

Kadın, kocasının önüne çocukları sürüp ve “bunlar ne diye?” diye sorsa da adam, çocuklarına, sayı boncuğuna bakar gibi bakmıştır: “Bunlar çocuklarım dedi, saydı tek tek; bir numara, iki numara, üç numara. Sen de anaları. Başka bir şey değil.”

Kadın, kocasının gözünde, sadece çocuklarının annesidir. Bunu bilmesine ve “uyutulan bir adam” olarak tanımladığı kocasını daha ne kadar bekleyeceğini bilmemesine rağmen beklemektedir.(a.e.:138-139).

Teyzem hikâyesinde, kahraman kendi gözünden teyzesinin hayatını anlatmaktadır. Teyzesi, evliliğinin ilk beş yılında üç çocuk doğurmuş, “üç kez mide bulantıları, üç kez ölüm korkuları, doğum sancıları” çekmiştir. “O çocuklarıyla ilgilenen dursun, bezlerini yıkaya dursun, yeniden hamile miyim korkuları çeke dursun, uykusuzlukla boğuşa dursun... O dursunlarla dururken” kocası boş durmamış ve bir gün bir anda eve başka bir kadınla gelip teyzesini, “birinci’ kadın” yapıvermiştir.

Teyzesinin kolunda, “burmalarını, salkım küpeleri, yüzükleri olmuş ama altın bileziği olmamış ”tır. Bu sebeple “Evden, kocasından ve ikinci kadından kurtulacak bir yol bulamamış ”tır. “Yeni bir hayat kuracak bilgiyi” edinemediği için bu hayatı yaşamaya mecbur kalmıştır. (Toros,1990:8-9).

Hikâyede, meslek sahibi olmuş olsa, ikinci kadını kabul etmeyecek aldatılan bir kadın vardır. Bu hikâyede de diğer örneklerde de kadınlar aldatıldıklarını bilmelerine rağmen çeşitli sebeplerden dolayı bu duruma boyun eğmekte ve kocalarını beklemektedirler. Çıkıp giden, isyan eden, boşanmak isteyen, kabul etmeyen kadınlardan ziyade susan, bekleyen, kabullenmeye çalışan ama hep içten içe acı çeken kahramanlar vardır. Bu susma ve acı çekme durumu kadının ekonomik anlamda yetersizliği olabildiği gibi başka bir hayat kurma, yeniden başlama isteği, hayali ve bilgisi olmayışından da kaynaklanmaktadır.

3.1.3. Kadın ve Aşk

3.1.3.1. Yitirilen Aşka Hayıflanma: Aşkın Son Demleri

Toros’un incelenen eserlerinde, mutlu, aşk dolu, uyumlu çiftler ve birlikteliklere rastlanmamaktadır. Geriye kalmış hayal kırıklıklarıyla yaşanan

birliktelikler, sorunları çözüme kavuşturma gayretinde olmayan erkekler, aşkı geçmiş zamanlarda anımsayan kadınlar ve kopma aşamasına gelen ilişkiler görülmektedir.

Aşka Dair Bir Hayıflanma hikâyesinde, eski zamanları hatırlayan kahraman hüznün içindedir. Zamanın mahvına uğramış, kaybedilmek üzere olan bir aşk, görülmektedir:

“Şimdilik bu kadarsın. Kumralsın. Unutalı yıllar oluyor. Zaman nasıl da azdı, mekânlar nasıl da güzeldi, dokunuşlar nasıl da muhteşem, bakışmalar nasıl da şiir, öfkeler nasıl da uçucuydu. Nasıl da bizdik! Nasıl da aşktık! Şimdi gündelik telaş gibi bir mazeret ileri sürebilir miyim? Niçin bu kadar değiştin diye kızabilir miyim?”

Boşvermişlikle hayatlarını sürdüren ve “zaman içinde olağan şeyler, bildik telaşlar, dünya halleri” tarafından kuşatılmış insanlar ile karşılaşılır. Bu telaş içinde aşkı kaybettiğini fark eden kahraman bunu dile getirirken eski günlere özlem duymaktadır:

“Bir öğle sonu çıkıp gelemez miydin? ‘Görmesem ölecektim’ diyemez miydin? Her akşam yedi dolaylarında eve girip, her sabah yedi dolaylarında çıkan bir şey olduğunu bazen unutuyorum. Derin bir kayıtsızlığa gömülmemizin sebebi yoktur. Çocukluk, ilk gençlik ve doyunluk dönemli. Son dönemdeydik ve sürekli geçiriyorduk. Pistik, kokuyorduk. Çirkindik, ağlıyorduk. Acıyla kıvranıyorduk geceleri. Sırtlarımız değişiyordu birbirine. Bütün yanıklarımız, bütün yaralarımız sızlıyordu. Değmemeye birbirimize, özen gösteriyorduk. Ellerimizi yastıkların altında gizliyorduk. Sürekli pardon diyorduk, affedersin, bu bir dönem, bir daha olmaz. Dokunmuyorduk. Kırkikindilerde senin yağmurluğunun altında aptal ıslatanlardan korunmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlayabiliyorum. Güneşli, ılık bir yağmur kokusu gelirdi teninden. Şimdi, şemsiyesiz çıkamıyorum kırkikindilerde. Islanabilir, incitilebilir, unutulabilir, kırılabilir bir ‘şey’ im çünkü. Bütün yağmurlar ıslatabilir beni, bütün sözler hasta edebilir. Ağlatılabilirim, vazgeçilebilirim, itilebilirim. Tedbirli davranmam bundan. Yoksun. Özlemenin nasıl bir şey olduğunu unuttum. Özlenmenin de.”

Yıllardır kapıyı açtığında heyecanlanmadığını söyleyen kahraman, seyrek de olsa birbirlerine sarılıp “yiten” aşklarına ağladıklarını dile getirmektedir:

“Heyecanlanmadım yıllar var ki kapı açıldığında:

-Sen misin?

-Benim.

Sorulmasa da olur sorular, verilmese de olur cevaplarla bir hiçliği yaşıyoruz.

Birbirimizi görmezden geliyoruz. Saatlerce oturup da hiç konuşmadığımız oluyor. Kar başka topraklara, yağmur başka zamanlara, rüzgâr başka insanlara esiyor. Zaman zaman, seyrek de olsa, sarılarak birbirimize gözyaşı da döktüğümüz olmuyor değil televizyon karşısında. Bize, yiten aşkımıza ağlıyoruz. Neredesin?”(Toros,2015a:8-9).

İş seyahatinden dönen kocaya güzel bir karşılama yapmak için hazırlanan kadın tam evden çıkmak üzere kapıyı açtığı anda kocasıyla karşı karşıya gelirler:

“Yorgun uykusuz... ‘Bir yere mi gidiyordun?’ ‘Yoo...’ gibi tuhaf bir sözcük. ‘Bende duş yapıp yatacağım zaten. Sizden ne haber?’ gibi tuhaf bir sevgi tümcesi. İyilik ve sağlık, mutluluk ve esenlik, en güzel günler sizlerin olsun, içiniz coşku olsun. Televizyonunuzu artık hiç kapatmayın. Gece, uykusu kaçmış insan programları var.”

Kadının hazırlığını ve hevesini kursağında bırakan kocası ile olağan ev hallerine dönerler:

“Fularını çıkartıp saçına bant yapıyor. Gömleğinin kollarının dirseklerine kadar çekiyor. Elinde bol köpüklü sabun bezi, iş seyahatinden dönmüş yorgun koca sırtı aşağı-yukarı hareketlerle temizleniyor. Bu fragmandan kadın şöyle bir ders çıkarıyor: Birbirimizi sevelim demekle insanlar birbirini sevemiyor. Solup gitmiş sözcükler işe yaramıyor. Ölen şeyler ölmüş oluyor, geri gelmiyor. Her şey ancak bir kez yaşanıyor. Buna rağmen insanlar belki nabız alırlar diye ölü ilişkilerine kulaklarını dayıyorlar.”(a.e.:15-16).

Bir haftalığına tatile çıkan karı koca Karagöl’e gidip bir otelde kalmaktadırlar:

“Kara gölün kıyısında yız bungalovun önündeki piknik masasında oturuyoruz. Sela veriliyor. Yüzlerce kurbağa bir ağızdan ötmeye başlıyor. Radyonun sesi kısılıyor. Kurbağalara ve ölümümüze bir tür saygı bu. Ağaçlar gölün kara suyunu yalıyor, yüzeyini kırıştırıyor.”

“Kavgaları, görevleri, törenleri” bir haftalığına emanete bırakan çift, yıllar önce hayal ettikleri ve “orada birbirimizi sevmek ne güzel olur” dedikleri ormanlık araziye bir haftalığına sahip olmuşlardır. Ama eski hayaller sadece hayaldir şimdi. Orman, temiz hava, sakın bir ortama sahip olsalar da aşklarını yitirmişlerdir:

“Koşullanmışlığımızın gereği olarak mı nedir, bir kez el ele yürümüştük ağaçların arasında. Sen olmadığın için ateşin karşısında bir kez okşamamışız birbirimizi. Yüzümüze yansıyan ateşte bir kez yanmamışız. Gece ayazında bir kez olsun sarılmamışız.”(a.e.:16).

Erkek ve kadın, hikâyede yitirdikleri aşklarının farkında olsalar da bunun için üzülen ve dert edinen çoğunlukla kadındır. Erkek ise olaylar karşısında daha pasif ve kayıtsızdır.

Teyzem hikâyesinde, kahraman teyzesinin aşkını anlattığı kısımda görürüz yitirilen bir aşkı. Hatta sahip olunmadan yitirilen bir aşk vardır. “Radyo oyunlarındaki boğuk sesli erkeklerden” birinin bir gün karşısına çıkacağını zanneden teyze, “o oyunlardan birinden çıkıp geldiğini sandığı kocasıyla evlendikten ” sonra anlar ki “aşk, menekşe gözlü kızlarla geniş omuzlu erkeklerdir. Aşk, düğün gecesinde giyilen gelinlikle birlikte sandıklara kaldırılan bir şeydir. “Magazin sayfalarında o, filmlerdedir... Gerisi koskoca bir evlilik...” Bu gerçeği anlamasıyla birlikte teyzesi, hayal ettiği aşkı, kavuşmadan yitirmiştir.(Toros,1990:8).

Say Taşı Öyküleri'nin kahramanları, Yusuf ve Cemre eski âşık, yeni ev arkadaşlardır. Birbirlerini hâlâ sevmelerine rağmen çoktan bitmiş olan şeyler olduğunun da farkındalardır. “Yokladığımda kalbimi, nasıl oluyor da hâlâ ve her şeye rağmen seni seviyorum? diyen kadına, ‘sevdiğinin ben olduğumdan emin misin?’ diye bıkkın bir sesle soruyor erkek.” Bu soruya karşılık olarak, Cemre, aşklarının tükenmek üzere olduğunu bilmesine rağmen “peki sen beni?..” diye sorar. Aslında konuşulması gerekenin bu olmadığını bilir. Bu “sonu bir yere bağlanmayacak nafîle bir çaba”dır. Böyle birden mi ayrılacağız diye soran Cemre’ye; Yusuf, ben sensiz olamam, ayrılmayacağız diye cevap verir. “Bir var bir yok” olarak yaşayıp devam edecekleri hayat onları beklemektedir:

“Bahçedeki pembe güle bakıyorum. Bir taraftan solarken yeni goncalar veriyor. Hepsi kurumak üzere açmaya başlayan goncalar veriyor. Onlar gibi kurumaya bıraksam kendimi, yeniden açar mıyım? Yusuf’un eli çenesinde hüznle gülümseyen sureti bir şey söylemiyor. Biriktirdiklerimde teselli vermiyor. İncinmemi çoğaltıyor yalnız. Zamanın mahvı.”

Geçmişin geleceğe hayrı olmayacağını biliyor. Bir anın, hazzın, tutkunun, heyecanın, dört duvar arasında olmayanın gücünü biliyor çünkü. O film, konusu aşk olan... Bitti.”(Toros,2015b:10-11)

Yürümeyen bir şeyler olduğunu bilmelerine rağmen hâlâ birbirini seven bir çift vardır. Kadın bu durumdan mutsuz ve çözüm arayan taraf olurken, erkek; bıkkın, umarsız durumdadır ve bulunduğu konumdan rahatsız da değildir.

Halkaların Ezgisi romanında Tahsin bir zamanlar Nisa’yı, “kendini unutacak kadar sevmiştir”r. Sonrası ise zamana bırakılan her ilişki de olduğu gibi; birbirine, “karı-kocanın inanılmaz kardeş benzerliği, ‘gavur sakalı’ kadar benzemek”tir. Zaman içerisinde bir restoranda öylece sessiz ve küskün oturan çiftlere dönüşmüşlerdir. Kahraman bu durumu zamanın, “ilişkiyi sinsice kuşatması” olarak tarif eder ve bunu “aşkın yazgısı” olarak görür. “Yalnız kalmaktan ölesiye korktuklarını birbirlerine itiraf edemeyen eski aşık / yeni dostlar olmuşlardı. Evi kalabalığa boğmuşlardı.” Sırf yalnız kalmamak için sürekli eve birilerini davet etmektedirler: “Biri gelse de laflasak’ dediğimiz için gelmişlerdi. Hayat bitimsiz bir konuşmaya evrilmişti. Aşk, çoktan çekip gitmişti.”

Sözlerin anlamını yitirdiği böyle bir ortamda Nisa, sıkılmıştır. Tahsin ise içinde bulunduğu durumdan memnundur. Oysa Nisa, Tahsin’in sıkılmamasından bile sıkılmıştır. (Toros:1997,191-193). Aşkın yitirilmesi, sözün tükenmesi, dokunmaların anlamının kalmaması kadını rahatsız ederken, erkeği huzursuz etmemektedir.

3.1.3.1.1. Anne Olan Kadından Çekip Giden Aşk

Hamile olan kadın, bedenindeki fiziksel değişmelere alışmaya çalışmaktadır. Doğacak bebeği için egzersizler yapan, sağlıklı beslenen bir kahraman görmekteyiz. Dokuz ay boyunca kadın kendisini ve yolunda gitmeyen ilişkisini de ertelemiştir. “Bu yüzden erkek hep karnını” sever kadının.

Kahraman, doğum yaptığı geceyi, -hayatının en uzun gecesini- çölde geçirilen bir geceye benzetmektedir. Çünkü su içmesine müsaade edilmemiştir. Gece bitip sabah olduğunda ise çocuğunu, kocasını, sevdiklerini yanında bulur. Kahraman,

kocasında farklı bir şeyler sezer: “Kocaya bir şeyler olmuş yalnız itilmiş gibi, duyarsız gibi, küskün gibi duruyor. İnanılır gibi değil ama koca varoluş kaygıları çekiyor. Ontolojik açmazlara, tinsel sıkıntılara dolanıp kalmış” tır. Kadının, “dünyevi acılarla nasıl boğuştuğunu” görememektedir. Kahraman, erkeğin yaşadığı sıkıntıları görse de erkek kadını görememektedir. Tüm kırılmışlığıyla kadın, hayata devam eder. Böyle bir ortamda aşk belki tamamen belki de bir süreliğine çekip gitmiştir. “Kadın, süttten kesilinceye kadar en azından, aşkı ertelemeyi düşünür.” (Toros,2015a:12-14).

3.1.3.2. Aşksız, İstenmeyen Birliktelik

İstenmeyen birliktelikler yaşayan evli çiftler, mutsuz ve umutsuzlardır. İçinde buldukları durumdan sıkılmış ve bir şekilde yaşadıkları sorunlu ilişkilerinden kurtulmak istemektedirler. Kimi kahraman aşk dolu bir beraberlik isterken, kimi huzur ister, kimi ise sürekli yalnız kalmaktan yorulmuş ve ilgi istemektedir. Ama mevcut evliliklerinde bunları bulamazlar.

Beyaz Öykü hikâyesinde, içeride uyuyan karısını düşünen Hidayet, aşkı sorgulamaktadır. Karısıyla yaşadığı şeyin aşk olmadığına inanmaktadır. Hem “âşık olunacak kadının” isminin Makbule olamayacağını düşünür. Karısının da kendisine âşık olup olmadığını da sorgular. Kahraman, şimdi ve hiçbir zaman bu soruyu karısına soramayacağını anlar. Çünkü karısı her zaman yorgundur. “Televizyonun odaya yaydığı sahte hayatlara, aşklara ağlayan Makbule”, bütün hayatını izlediği dizi ve filmlerle tüketmekte sonra da yorgun düşmektedir.

Makbule, kocasını değil mobilyalarını, mutfak aletlerini, çocuğunu ve kocasını sevmektedir. Yani evliliğini sevmektedir. Makbule, kocasının evde vakit geçirmesinden rahatsız olmaktadır zira komşularına rahatça gidip gelemez, ev hep dağınıktır. Ayrıca kocası izlediği dizileri de eleştirmektedir. Olur, olmadık zamanlarda karısını okşaması Makbule’yi sinirlendirmektedir.

Anne-baba-çocuk, yani aile olmaktan ileri gitmeyen bir ilişkileri vardır. Erkek daha fazlasını istese de kadın ona ayak uyduramaz ve kocasını, sadece çocuğunun babası olduğu için sever. Kadın bu hayatından ve aşksızlıktan memnunken, adam çok

sıkılmıştır. Ve evini terk etmek ister. Bu ortama daha fazla dayanamayan erkek şikâyetçidir.(Toros,2015a:72-74).

Dolmuş Penceresindeki Düzeyde'nin fedakâr annesi *Düzeyde*'nin kızı bir öğretmen ile evlenmiştir. Annesine, sıkıldığını, kocasının ruhsuz bir adam olduğunu, damadı için yaptığı onca güzelliği göremediğini anlatan ve boşanmak istediğini söyleyen kızı, uzun bir mektup yazar. Kızı, ruhsuz, aşksız bir birlikteliği istememektedir. O âşık olacağı, hayal kurabileceği, hissedebileceği bir ilişki istemektedir. “Belki bir burs kazanıp yurt dışına giderim. Belki âşık olurum.” diyen kızı evliliğini ciddiye alınacak bir şey olarak dahi görmemektedir. (a.e.:54-55).

Çöp Gözlü Koca hikâyesinin kahramanı bir postacıdır ve yaptığı işten keyif almaktadır. Kapısının ziline bastığı evlerin, sevinci ile ruhunu beslemektedir. Bir kez olsun diğer evlere götürdüğü “tatlı sürprizleri” kendi evine getirmemiştir. Onun yerine “sadece ekmek, yağ, zeytin, peynir” getirmiştir. Diğer evlerin zillerine uzun uzun basarken kendi evine anahtarla girmektedir. Evlerinde aşk, huzur, mutluluk yoktur. Hatta sevgi bile yoktur. Kadın, “bütün postacılardan nefret ettiğini” düşünmektedir.(Toros,1990:41).

Veda hikâyesinde, bir çocuk esirgeme yurdunun müdürü ile yurdun hemşiresi arasında ilişki olduğunu düşünen Aysel, hemşireyi yurttan attırmak için elinden geleni yapar ve hedefine ulaşır. Aysel, üniversite okumuş bir kadındır ve yurt müdürünün karısıdır. Hemşirenin yurttan ayrılacağı gün Aysel de kocasını gizlice terk edecektir:

“Kart zampara’ diye söylendi: ‘Traş olmuş gitmeden. Bugün gidiyor ya, kızın belleğinde genç bir erkek siması kalsın istiyor. Gündüz hemşireyle, gece lokallerde. Gel keyfim gel... Bütün keyiflerini alacağım elinden uyuşuk adam. Beni bu taşra kentinde gün be gün öldürmenin acısını çıkaracağım. Aptal bürokrat hanımlarıyla kahve falına bakmak için mi okudum ben? Pasta, çörek yapmak için? Tombul bileğimdeki bileziklere her gün bir yenisini ekledim. Oysa ne narin bileklerim vardı. Kitap taşırdım... Şimdi tombul parmaklarım oyun kağıtlarını karıştırırken ne kadar da hantal. Bu eller benim mi?

Kaçık karı, diyorlarmış arkamdan. Sevgili müdür beyciklerine acıyorlarmış. Bıktım bu insanlardan, bu kentten, bu havadan... Zaten beni buraya bağlayan ne var ki? Artık rahatça

gidebilirim. Onu bu kentte yapayalnız bırakarak. Akşama kadar sıkıntıdan tırnaklarını yeyip dursun.

Canı isterse kendisine losyon sürdüreceği yeni birini bulsun. Eve dönünce farketmez benim yokluğumu. Gezmedeyim sanır, oyundayım sanır. Sonra... Giden sevgilisine mi, evi terkeden karısına mı üzülün şaşırır. Yalnızlığın ne demek olduğunu bu akşam, bu akşam anlayacak.'

Telefon açıp, akşamüzeri kalkan Ankara otobüsü için ortalardan bir yer ayırttı. Toparlanması ne kadar sürerdi ki zaten? Birkaç giysi, kitapları, sararmış bir düğün resmi..."(a.e.:73).

Goncagül'e hikâyesinin kahramanı Zeynep, çeşitli halüsinasyonlar görmektedir. Bazen fısıltılar, bazen ise onu çağıran "Zeynep gel" diyen sesler duyar. Bu seslerden korkup "gecelikle dışarı fırladığı" zamanlar olmaktadır.

"Ara sokaklar karanlıktı. Karanlık olan her yerde vardı onlar. O yüzden sen ana caddelere doğru koşmaya çabalarken, uykusu kaçmış yaşlı kadınlar, pencere önlerindeki divanlarda teşbih çekerken başlarını sallıyorlardı: 'Allah yardımcısı olsun kadının. Kocası Almanya'ya gittiğinden beri bir tuhaf oldu garip. Cinlere perilere karıştı."

Kocası Almanya'ya giden Zeynep evinde yalnız kalır. Bayram izinlerinde bazen eve uğramaktadır. Zeynep, kocası Ahmet'in yanında olduğu zamanlar, "askıya asılmış giysileri, enselerinden kancalara geçirilmiş kadınlar olarak" görmez. "Gözleri nar kırmızı yanan, kulağını kuyruğunu havaya dikmiş 'Zeynep Zeynep' diye miyavlayan kediler" de yoktur. Ahmet Zeynep'i doktora götürür ve doktor onlara: "Yalnızlık sendromu tüm bunlar. Tüm bunlar hep yalnızlıktan" demiştir. Yatıştırıcı ilaçlar verip evlerine gönderir.

Kendisine, kocası tarafından büyü yapıldığını zanneden Zeynep, durumu doktora anlatmaya çalışır: "Ahmet beni öldürüp bir Alman kadınla evlenecek. Tez elden öldürmek için memleketin en iyi hocasına büyü yaptırmıştır. Kulağıma sesler gelmesi, kalbimin düştü düşecek sallanması hep bundan" diyerek doktoru ikna etmeye çalışır ama doktor inanmaz. Yalnızlıktan korkan ve kafasında kocasının bir gün onu terk edeceği düşüncesi olan kahraman yorulur. Bir gün Zeynep'i ağaca asılı, ölü halde bulurlar. (Toros,1990:30-32).

Sunak hikâyesinde, kocasını aldatan ve vicdan azabı ile aşkını yaşayan bir kadınla karşılaşmaktayız. Kocasını aldatan Avşa, rüyalarında yaptığı hatanın bedelini ödemektedir. Geceleri uykusu kaçmakta ve durumu kocasına anlatmak istemektedir. Kocası ise kadını görmez. Karısına olan biteni anlayamaz. Avşa, “her ‘hayır’ının tutkuyu alevlendirip her ‘evet’inin ihaneti” büyüttüğünü yeni öğrenmiştir ve bocalamaktadır. Ne gidebilir ne de kocasıyla kalmak ister. “Yataktaki erkeğin aymazlığı” ise onu çileden çıkartmaktadır. Adam, “açıp da ağzını bir kez olsun ‘n’oluyor” diye sormaz. “Sadece bir kez, o da Aşva’yı ağlarken gördüğünde... son zamanlarda bir tuhaf oldun. Yani neyiz eksik? Sorun çıkarma durup durduk yerde! Kemiklerim ağrıyor yorgunluktan... bak birazdan annemler gelecek. Kalk da yıka yüzünü... Tuhh!” der. Avşa için ise bu, “kaçan bir gol pozisyonu ”dur. Çünkü “o akşam tutup da sorsaydı, konuşacaktı. Bu sessiz sedasız duygun kadın, titiz ve temiz, saygıdeğer eş, iyi anne, sadakatinden asla şüphe etmediğin, avucunun içi gibi gördüğün... Tamam, bu senin karın diyecekti. Ama ağlayan BEN’im.” diyecektir. (Toros,2015b:53).

Birlikteliklerinin bir anlamı olmadığı, kadının kocasını istemese de onunla yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Diğer hikâyelerde de mecbur devam eden mutsuz birliktelikler olmakla birlikte, sevgisizlikten sıkılan kahramanların çekip gittikleri örnekler de mevcuttur. Genellikle şikâyetçi olan kadınlar iken bir hikâyede aşksızlıktan bunalan, baba rolünden ileri gidemeyen, karısıyla arasında özel bir bağ kuramayan ve bu durumdan şikâyetçi olan erkek kahramandır.

3.1.4. Hayat Kadınları

Toros’un incelenen eserlerinde hayat kadını olarak sadece bir örnek tespit edilmiştir. Bu kadın, hayat şartları, küçükken yaşadığı talihsizlikler ve yetiştiği çevre sebebiyle böyle bir iş yapmak zorunda kalır. Hayat kadını olmak, tercih değil, bir mecburiyettir ve yaşam koşulları onu bu noktaya sürüklemiştir.

Halkaların Ezgisi romanında, bir parka giden kahraman boş bank bulmaya çalışırken, “şalvarlı, plastik terlikli, kundaklı ve altın dişli kadınlar / bir şairin onlara bakıp da asla ‘kimsede, yağmurda bile yok, böyle küçük eller’ demeyeceği kadınlar / en bayağı sevmelerle sevilecekleri, en tumturaklı küfürleri yiyecekleri, en çirkin

dokunuşlarla dokunulacaklarının” farkında olan kadınlardan birini tasvir ederken bir hayat kadını ile karşılaşmaktayız.

Kahraman, bu kadının ismini Nisan koymuştur. Bu kadın da diğerleri gibi “paytak yürüyüşler, yapışkan işvelerle, burunlarını da avuçlarıyla silerek, terlerini bileklerine akıtarak” müşteri aramaktadırlar. Nisan “en bayağısından, en ucuzundan, tıknaz, kısa boylu, lacivert gömleğinin sırtı beline kadar ıslanmış, beyaz pantolonundan paçalı donu sırtkan bir edayla görünen” bir erkekle anlaşarak bankı boşaltınca kahraman geçip o banka oturur. Nisan da roman sahnesinden çekilir.(Toros,1997:93-94).

3.1.5. Sorgulayan, Bıkkın Kadınlar: Muhalif Duruş

3.1.5.1 Çocuk Bakımı ve Ev İşlerinde Yalnızlığa Tepki

Eserlerde kadın kahramanlar, sadece çocuk bakıp, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak değil aynı zamanda okuyup yazmak, konuşmak istemektedirler. Kadınları, “süs bitkisi” olarak gören ve ev içi hizmetten başka bir beklenmeyen kahramanların dile getirdikleri tepkiler tespit edilmiştir. Sorgulayan ve tepki gösteren kadınlar, genellikle üniversite mezunu belli bir eğitimden geçmiş kültürlü kadınlardır ve ev içi sorumluluklarını eşleriyle paylaşmak isteseler de kocaları buna razı olmaz.

Bendeki Kadın hikâyesinde, üniversite mezunu, “bir dairenin halkla ilişkiler bürosunda, yedinci derecenin üçüncü kademesinden altıya yükselmeyi bekleyen” memur bir kadın ile karşılaşmaktayız. Ev işlerini de alelacele yetiştirmeye çalışan kahramana kocası ev işlerinde, çocuk bakımında yardım etse de, bir zaman sonra tüm işler kadına kalmıştır:

“Poşetlere hep antipati duydum, kadınlara da. Sadece çocuklarını sevdim. Bir çocuğum bile oldu. Ama hiç poşet taşımadım. Aşağılandığımı hissettim hep. ‘Çocuğu ben taşıyım, poşeti sen al’ dedim kocama. O her ikisini de taşıdı. Bir zamanlar taşımak istemediği yüklerin hepsini taşımaya gönüllüydü nedense. Ev işlerine, çocuğun bakımına yardım etti. Sonra benim yerime kendisi okudu bütün kitapları. Kendisi kazandı benim yerime. Haberleri bile ikimizin adına dinleyecek kadar fedakardı kocam. Bütün yüklerimi aldı üzerimden. Ohh, ne kadar da bomboşaldım...”

İçindeki kadını fark eden kahraman, yönünü, “arsız pazarlamacılara, yoğurt satanlara, sucuya, bohçacı kadına, karşı komşuya” çevirmiştir. Bundan sonra etrafındaki kadınların hayatlarına alıcı gözle bakmaya başlayan kahramana içindeki kadın, her kadının kendisi kadar şanslı olmadığını, “milyonlarca kadının kendilerine sunulan sahte gerçeklikleri ölümlerine kadar” taşıdıklarını anlatmaya başlar.

İçindeki kadının söyledikleri ile dolup taşan kahraman, bir gün aile toplantısında bunları anlatmak ister:

“Kadınların hayatını tüketen biricik anlamlardan söz ettim. Sonra onlara bu koşullardan başka koşul yaratmayanlardan. Başka koşulların önüne set çekerlerken... Kahrolası ben, kutsal değilim dedim. Ben, bayrakla, milletle, vatanla, heykelle, anıtlarla dolu tapınaktan çıkmak istiyorum, sırtımdaki mermileri alın dedim. Kapıları açın, dedim. Tuhaf hallere, tuhaf yüzlere büründü hepsi. Kadınlarsa kızgın, öfkeli bakışlar fırlatmaktalar.”

Kahramanı etrafındaki kimse dinlememektedir. Son bir gayretle tekrar anlatmaya başlasa da kocası, sözlerine, “Heyy, n’oluyor sana’lı bakışlar” fırlatarak, sözlerini döverek, “şiddet olgusuna yeni boyutlar” kazandırmaktadır.

Televizyon programlarının bile akşam saat sekizden sonra ciddileştiğini söyleyen kahraman, gündüz kuşağında ise “çocuğunuz ve sizler” temalı programların olduğunu söylemektedir. “Annelere de seviyelerinden pek emin olmadığım insanlar seviyesiz şeyler” sunuyorlar diyecekken konuşmaları yarıda kalmıştır. Kocası ise kahramanın tüm bu sözlerine, kahkahalarla gülmüştür.

Kadınların “evleri güzelleştiren kocaman bir süs bitkisi” olmasını eleştiren kahraman, çiçekleri koparanların, kimisinin “götürüp bir yere sakladığını” kimisinin “soldurduğunu” kimisinin ise “soldurmayacak ama ondurmayacak kadar” baktığını söyleyerek, kadını çiçek gibi görüp onlara istedikleri gibi muamele eden zihniyeti eleştirmektedir.

Elindeki bezi bir kenara bırakan kahraman, “Bütün bu benzetmeleri, sınıflandırmaları, yargıları bir yana bırakınca”, kadının kendisini tanımasının daha anlamlı olacağını söyler. Kahraman, içindeki sorgulayan kadını yitirmekten korkmaktadır. Etrafındaki kadınlarla konuşulacak, “yığınla şey olduğunu farketmişken”, tam da eskittiği rüzgâra penceresini kapatıp, yeni rüzgârlara yönünü

dönmüşken, “tam da cesaretlenmişken yeni kapılar aralamaya”, içindeki muhalif kadını kaybetmek istemez.(Toros,1990:49-54).

Toros’un, *Tanımsız* hikâyesinde kahraman, Mualla adında evli ve çocuklu bir arkadaşının evine gider ve orada eskiden konuştukları meseleleri yeniden gündeme getirdiklerinde tam konuya dalacakları sırada kocası içeriden “çay demle”, “çocuk ağlıyor ilgilen” gibi buyruklarla sohbetlerini bölmektedir. Mualla ancak bazı şartlar yerine getirilirse kahraman ile konuşabileceğini söyler:

“Yani hayatından kimseye taviz vermeyeceği, birazcık bencil olmasına ses çıkarılmayacağı, kocasının ayaklarını uzatmış kitap okurken, ‘Bir çay demle, çocuk ağlıyor, ilgilen ne biçim annesin sen’ demeyeceği, ne biçim annesin sen, demeyecekleri, bir kitabı okurken aklının ‘NE BİÇİM OLMAMAK’ için alınmamış sehpa tozlarında, yıkanmamış bulaşıklarda, çamaşırlarda, kocasının asılmış suratında, .çocuğunun masum çehresinde kalmayacağı bir zamanda benimle konuşabilirmiş.” (Toros, 1990:95-96).

Kadın için, İslam ahlakıyla ahlaklanmanın, kocaya itaat olduğunu düşünen zihniyet, kapının önündeki pisliklerin çokluğundan yakınarak, deccalın gelmesinin yakın oluşundan dem vurarak kadınları korkutmaktadır. Oysa Nisa, başka şeyler konuşmak istemektedir. Dışarı çıkıp biraz hava almayı arkadaşına teklif etse de, arkadaşı kocasının “çocuk ağlıyor kalk ilgilen” cümlelerini hatırlatarak, teklifini reddeder.

Dünyayı değiştiremeseler de kendi problemleri ve açmazları hakkında konuşarak çözümler üretmek istemektedirler. Ama “Ahmet Abi’nin karnı acıkmıştı”r. Hem “çocuk ağlıyordu”r. Arkadaşından hayır gelmeyeceğini anlayan kahraman, kalkıp kendi yoluna gider.(a.e.:95-96).

Hikâyede, ciddi şeyler konuşulması, kitap okuması için kendisine zaman tanınmayan hatta böyle meseleleri dert etmemeleri istenen bir kadın profili ile karşılaşmaktadır. Acıkan, susayan, buyuran, erkek karşısında itaat etmesi beklenen kadın, eğer sorumluluk paylaşmak isterse “ne biçim” olmaktadır.

Tanımsız hikâyesinde, cennetin ayaklarının altına serildiği bir anneliği yaşayan kadın, “sabahın sıfır dörtlerinde” ağlayan bebeğini uyutmaya çalışmaktadır. “Kıyamet’e benzettiği bu uyutma fasılları her gece yeniden yaşamaktadır. Çaresiz anne, “kıyamet sonrası azaplarını” kadınların “daha ölmeden” bildiklerini söylemektedir. Uykuya yenik düşmek için can attığı anlardan birinde: “Kıyametten bir

erkek çağrılırdı” yardımcı olması için ama “birileri, bir şeyler, adını koyamadığı bir şeyler vermezdi erkeği. Erkek yorgana daha bir sarınırdı. Uykuyla daha bir sevişirdi.” Böyle zamanlarda “cinayetin ne kadar da kolay bir şey olduğunu” düşünen kahraman, yalvarıp kocasını kaldırmak istemektedir.

Sabretmesi gerektiği sürekli hatırlatılan kahraman, “bıkkınlıklar, öfkeler, yorgunluklar”dan sonra adaletin anlamını yitirdiğini düşünmektedir. Cenneti ayağının altına serdiği halde kocası yardımcı olmamaktadır. Eğilip karyolanın altına bakan kahraman cenneti bulamaz:

“Kalkıp karyolanın altına baktı. Sadece bebeğin bir hafta önce kaybolan emziğini gördü.

Cennet yoktu! Cennet yoktu!”(a.e.:3-4).

Romanda, Gazzali kitaplarından “kadınlara pasajlar” okuyan erkekler kadınlara sağlam bir kaynakla hadlerini bildirmektedir. “Karşı çıkmak kutsal çiğnemektir”r.

“Evlenmek erkekler için çok faydeli”dir. Evlenmenin erkek için faydalı olmasını kahraman kitabı okudukça anlamaktadır: “Kadın evi düzeltir, gelene gidene hizmet eder, yemek pişirir ve çamaşır yıkardı.” Gazzali, erkek ev içi işlerle uğraşırsa ibadetinden geri kalacağı için tüm bunları kadın yapmalıdır der. “Peki kadın düşen neydi?” diye soran kahraman, “Erkeğin cennete girmesi için elinden geleni yapmaktı herhalde” diye cevap vermektedir.

Kadınların “yaradılış gayeleri”ni, “sırf dünyaya çocuk getirmeleri ve onları bir müddet terbiye etmelerinden ibaret” gören erkekleri Müslüman erkekleri eleştirmektedir: “Akıl almaz bir pişkinlikle tarih boyunca zulmü ve şehveti meşrulaştırdılar.” diyerek tepkisini dile getirmektedir.(Toros,1997:41).

Kahraman, ev içi hizmeti, sadece kendi konforu için ilahi bir söylemle kadına yükleyen ve sorumluluk almak istemeyen erkeklerden biri ile evlidir. Oysaki ilk evlendikleri yıllarda “Nisa’nın çabucak yorulan bedenine bakıp da sana iş yaptırمام dediği, bütün işleri ben hallederim dediği günler” de olmuştur. “Dudaklarında müstehzi gülüşlerle, iğneleyici sözler”le Nisa’ya yardım ettiği günler de olmuştur.

İnsanın zaman içinde bencilleşmesi ve birçok sebep Nisa'yı, "çocuğuyla ve gündelik işlerle bir başına bırakıvermiş"tir.

Bu duruma tepki gösteren Nisa'nın talepleri olduysa da zamanla vazgeçmiş ve yorulmuştur. (a.e.:184).

Kocası(Tahsin) ,çok utanç duyduğu bir günü hatırlamaktadır. Karısı yeni bir eve taşınan arkadaşına yardım etmek için kızları Elif'i kendisine bırakmıştır. Huysuzlanan kıza tahammül edemeyen baba, "çocuğu tulumunun askılarından tutup çekiştirdiğini oldukça net" hatırlamaktadır. Ateşi olan çocuğa bir şey yapamayan Tahsin, masanın üzerinde duran "Babalar da Çocuk Bakabilir" adlı kitabı alıp fırlattıktan sonra, "bu ilişkiyi artık böyle yaşamak istemediğini, sus deyince oturan bir kadını" ,"özgür, rahat ve tembel olmayı..." özlediğini, fark etmektedir. Öğlen olduğu halde gelmeyen Nisa'ya sinirlenerek çocuğu giydirdiği gibi annesinin yanına götürür. "Çıplak ayakları suyun içinde, arkadaşının banyo küvetini temizleyen kadına, 'Çık ordan, hasta olacaksın!'" diye bağırın Tahsin'e hiç tepki vermeden bakan kadın "Yani bu çok garip demek istiyor. Hasta olacağımı düşünmen... Bedenim için kaygı duyma... Bunu hem de arkadaşımın evindeyken yapman?" (a.e.:185-186).

Kendi konforundan ödün vermek istemeyen baba, karısını ev içi görevlerde yalnız bırakırken sırf çocuğun bakımına tahammül edemediği için arkadaşının evinde temizlik yapmasına ve buna bahane olarak hasta olabileceğini söylemesine tepki göstermektedir.

3.1.5.2. Günahı Üstlenme, Namus Algısı ve Ahlak Temizliğinde

Yalnızlığa Tepki

Sancar, "eril tahakkümü" anlatırken, erkek egemenliğinin meşruiyet kazanmasının, "onun biyolojik doğaya indirgenmesi" ile gerçekleştiğini dile getirir. İnsan vücudunun "cinsiyetlendirilmesinin" aslında toplumsal ilişkilerin "cinsiyetlendirilmesidir." Vücudun faaliyeti, "sembolik cinsel anlamların aracılığı ile toplumsal temsillerle bağlantılanır ve ilişkilendirir." Bedensel algı üzerinden oluşturulan sembolik toplumsal ilişkilerden bir tanesi de "namus" kavramıdır. Bu kavram, "sembolik sermayenin birikimine tekabül eder." Bu kavram sadece kadınlar üzerinden

algılanmaktadır. Ve “başkası için yaratılmış olmak” algısı, kadınlara kabul ettirilir. “Bu tahakküm kadın bedeninin gözetimi-gözetlenmesi ile ‘başkalarının ne diyeceği’ söylemi üzerinden gerçekleşir.” Bu bağlamda “eril gözetleme, sembolik iktidarın kendisidir.”(Sancar,2013:191-192).

“Erkeğin tohumu oluşturan ve yeniden üretim sürecinde temel belirleyici olarak algılandığı soy ideolojisinde kadın, “yaratıcı” tohumu saklayan, onu besleyen bir konumdadır. Bu değerli yükün taşıyıcısı olması ve namusun kadın bedeni üzerinden tanımlanması dolayısı ile kadın(lık) sıkı “koru(n)ma/kontrol” duvarı ile çevrilmiştir.” Kadının namusu, erkeğin onuru olarak değerlendirilmekte ve “onur”u erkek temsil ederken “utanç”ı kadın temsil etmektedir. Kadının bedeni üzerinden algılanan bu kavram erkeğin “şeref”ini yükseltip alçaltabilmektedir. Bu sebeple, “erkekler açısından, kadınların kontrol altında tutulması kendi namuslarının belirlenmesinde çok önemlidir”

Kadının cinselliği ile doğrudan ilişkilendirilen, “namusa yönelik olarak değerlendirilen davranışlar çok geniş çerçevede ve bir o kadar muğlak olduğundan, kadının özgürlüğünü daraltmakta ve kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti besleyen önemli bir etken olmaktadır.”

Namus ile ilişkilendirilen bir diğer kavram ise “şeref”tir. “Şeref, genel olarak bireyin ya da ailesinin toplumsal itibarı ya da saygınlığı olarak tanımlanabilir. Henüz kır kökenli sosyal değerlerin etkisini taşıyan ve sürdüren Akdeniz havzası toplumlarında, yerleşik gelenekler ve görenekler, bir erkeği, kendisinin ve ailesinin şerefini korumaya ve kadının da cinsel saflığını ya da namusunu korumaya zorunlu kılar. Bu beklentiler, kadında cinsel utanç, erkekte ise erkeklik olarak” belirmektedir.

“Onur ve utanç”ın hayati önem taşıdığı, yaşam sebebi olarak görüldüğü toplum yapılarında, kadın cinselliğinin kontrol edilmesi elzemdir. Namus, “erkeklerin kontrolünde olan, kadınlara ait bir özelliktir. Kadınlar, namuslu olarak kabul edilen davranış kurallarına uymak zorundadırlar, dolayısıyla rolleri pasiftir, erkekler ise kadınların bu kurallara uymasını sağlamak zorundadır, bu nedenle de aktif bir rol oynamaları gerekir.” Netice de hem erkeklerin hem de kadınların “belirli biçimde davranmaya” mecbur bırakan bir algıdır. “Erkek açısından erkekçe tutumlar takınmak ve erkekçe davranmak; kadınlar açısından ise cinsel sakınmaya önem vermek,

hareketlerini utanç kavramıyla sınırlamak, bir namus borcudur. Bu borç, önce aileye, sonra da topluma yöneliktir.” Bu sebeple, kadın kendi namusunu korumakla aslında ailenin erkek bireylerinin namusunu korumuş olur. Bu da kadının günlük yaşam pratiklerini sınırlandırmakta ve sosyal alandaki davranışlarına, haklarına, eğitimine yansımaktadır.(Ökten,2009:307-308).

Toros’un incelenen eserlerinde, kadını “şehveti tahrik eden” bir nesne olarak gören zihniyet eleştirisi vardır. Dinin, geleneklerle okunmasıyla oluşturulan, “şeytan kadın” her an her türlü kötülüğü yapabilecek bir potansiyele sahiptir ve bu sebeple cehennem kadınlarla doludur. Bu anlayışa ve bu algının gelenek içindeki yansımalarına tepki gösterilmiştir. Her daim, kadının kendisini koruması gerektiği algısı kahramanı yormuştur. Biraz da erkeğin namusunu korumasını ister ve kadınları suçlayarak işin içinden kendisini haklı görerek sıyrılan zihniyeti eleştirir. Kadın tüm bunları yaşarken erkek kadını anlayamaz, nasıl köşeye sıkışmış ve nefes alamaz hale geldiğini göremez.

Halkaların Ezgisi romanında, kahraman bir yaz gecesinde olanları anlatmaktadır: “Basık, yapışkan bir Temmuz akşamında duş yapıp pencerenin önüne serilmek, rüzgârı beklemek, esintinin tadını çıkarmak, çayımızı yudumlamak varken...” misafirlere hizmet etmek gerekmektedir. Karısı, “evin reisinden pencerenin açılmasını” rica etse de, “reis, perdelerin büzgülerini bozmadan camı hafifçe” aralar. “Gülünüyor, gülüşülüyor, konuşuluyor, tartışılıyor, kahkahalar atılıyor. Eller saçlarda geziniyor.” Ama kadınlar, “koltuğa yapışıp” kalmışlardır:

“Kıpkırmızı olmuşuz. Lavlar akıyor boynumuzdan, sırtımızdan... Bir yalım hızla kaplıyor vücudumuzu, teslim alıyor. Kimin umrunda? İğne boğazını tahriş mi etti, çorabın bacağına mı yapıştı, sırtın mı alevlendi? Bir sen misin sonra? Kocaya bakıyoruz. Keyfi yerinde. O kumaşların ardında kendini bir çift gözden ibaret olarak algılıyorsun. Belki bunun için farkına varmıyordur kocam benim orada olduğumun, yandığımın, eridiğimin... Perdelerin, koltukların arasına karışmışımdır. Unutulmuşumdur. Ara sıra ‘Şu pencereyi biraz daha açın’ demesem hepten unutulacağımdır. Hayat bana rağmen, akşam bana rağmen şen şakrak akıp gidecektir.

Ben bütün esintileri saçlarında dolaştıran, vücudunda çeviren insanları kıskanarak yürüyeceğim. İnsanlar kimi zaman acıyarak bakacaklar. Kimi zaman öfke duyacaklar. Ben hep, o sıcak bana dokunmuyor gibi bir eda takınacağım. Bize sıcak işlemez imajı vereceğim.”

Başörtüsü taktığı için karısının yaşadığı sıkıntıları anlamayan koca, keyfince sohbet etmektedir.

Otobüsle sefer yaparken herkes gibi uyuklamak isteyen kahraman, örtüsü sağa, sola kaydığı için “şöyle gönül rahatlığıyla” kafasını dayayıp diğer erkek ve kadınlar gibi uyuyamamaktadır. Kocasını ise sürekli saçlarını “örtünün altına tıktırmaya” çalışmaktadır:

“Ört! Bas! edecektir beni, saçlarımı... Sıcaklığı üzerime verecektir. Hep ondan yana olacaktır. Hiç esintinin tarafını tutmayacaktır. Asla taviz vermeyecektir. Ben ikimizin yerine de yanacağım, ikimizin yerine de göğüsleyeceğim küfürleri, tehditkar bakışları, alayları, ‘hii ne ayıp, sigara içeriyor’ları, pardösünün altından giymiş olduğum pantolonun hesabını... Hep ben vereceğim.”(Toros,1997:91-92).

Halkaların Ezgisi romanının kahramanı Tahsin, eşi Nisa başını örttüğü zaman “nekahat dönemindeki bir hastaya nasıl davranılırsa öyle davran”mıştır. “Beni aldı, beni sardı, beni örttü, beni öptü... Hoşlanmadım. Üçüncü sınıf mağaza kokan hırkam, sentetik örtüm ve küçük çengelli iğnelerimle neye dönüştüğümün, daha ilk günden, pekâlâ farkındayım.” diyerek hoşnutsuzluğunu dile getiren Nisa’nın adının sonuna bir de “hanım” eklenmiştir. Bundan sonra sinirlenince “‘höst yavşak, hadi be!’ gibi şeyler söylememeli”dir. En fazla “‘La havle” demeli çok sinirlenirse de gözlerini yere indirmelidir. Veyahut hiçbir şey söylemeyip de tavrını koyabilir:

“Sıradan bir kadın değildim ki ben! Hanımım... Hanım hanımcığım... Gizemliyim, farklıyım, tuhafım, her şeye rağmenim, herkese rağmenim... Evde sorun çıkarmaz, kokmaz bulaşmaz, küfretmez, ayak diremez, kahkaha atmaz, her lafa karışmaz bir sükût abidesiyim. Zetina dikiş makinesiyim. Tır tır da tır tır... Diker giderim aynı yol üstünde. Sağıma soluma bakmadan, önüme arkama kaymadan yaşar giderim. Tır tır da tır tır... Hayır değilim! Olamam! Olmuyorum da.”(a.e.:26-27).

Başını örtünce, hanım hanımcık olması beklenen, itiraz değil itaat eden; fikir beyan eden değil, kabul eden; buyuran değil, buyrulan bir varlığa dönüşmeye, “sukut abidesi” olmaya itiraz ve reddini “Olamam! Olmuyorum da” nidalarıyla dile getiren bir kadın görmekteyiz.

Kadını, sürekli şehveti tahrik eden bir varlık olarak gören zihniyeti tarif eden kahraman Gazzali'den örnekler verir. Kadınların, “erkeklerin haklarını ve kadınların görevlerini” bilmediklerini söyleyen Nisa, geçmiş dönemlerden beri cahil bırakıldıklarını söyler.

Saçma buldukları her şeye itaat ettiklerini dile getirir. “Zayıf, güçsüz” olduklarına, “billur bir kadeh kadar kırılğan” olduklarına inanmayan akıllarını “söküp çıkararak erkeğin eline” verdiklerini söyleyen Nisa, erkeklerin tüm bunları kadınlardan istemelerinin kendilerince haklı gerekçelerinin olduğunu, örnekler vererek anlatmaktadır: “Çünkü erkeğin kadın üzerindeki hakkı büyüktü. Kadın aslında erkeğin kölesi ve hizmetçisiydi. Hem onların örtü ve peçeli olmaları da yetişmezdi. Hatta beyaz örtü ve peçe taksalar da şehveti tahrik ederlerdi. Belki de yüzleri açık olmaktan ziyade, cazip görünürlerdi. O halde, beyaz örtü ve temiz peçe ile yüzlerini bağlayıp dışarı çıkmaları haramdı.”

Nisa, malum zihniyetin kural koyucuları kendilerine mi yoksa Allah'a mı hizmet etmektedir sorusuyla karşı karşıya kalmakta ve kadını evin dışına peçeyle dahi bırakmayan bir algıyı kabul etmemektedir. Bunu kabul etmeyen, kadınlar ise “asi” olur ve “kutsalı çiğnerlerdi.”(a.e.:40-41).

Kadınların, sürekli zina yapma potansiyeline sahip bir varlık olarak görüldüğü bu yüzden de sıkıca örtüldüğü, örtüldüğünden emin olunduktan sonra dahi kapıdan bırakılmamasını emreden bir dine sahip olduğuna inanmak istemez: “Allah'ın beni böyle inciteceğine inanmıyorum.” der ve kocasından, kadınların “kul köle” oldukları kitapları artık okumamasını ister.

Bütün suç ve günah, şehveti tahrik eden, cazip görünen kadınlardadır. Kendince “teslimiyete çağırın” kocasına: “ Allah'a ve onun yoluna teslim olmaya evet, sana teslim olmaya hayır” gibi “sloganik bulduğu bir cümle” söylemiştir.(a.e.:42).

“Ahlak da, ilke de, haram da, günah da” kadınlara ve yoksullara kalmakta, “helaller hep erkeklerin” ve zenginlerin olmaktadır. “Kalpler, erkeklerin kurmaca cennetiyle sıkışmıştır.” Nisa, cehennemi kadınlarla dolduran, dünya hanımları ve hurilerle cennetlerine kurulan erkeklere ve erkek egemen cennete tepkilidir:

“Diyelim ki:

Eğer cennet hurilerden başka bir şey değilse...

Bütün yapıp etmeleri

kasıtlı halleri

korkutucu dilleri

ibadetleri

kırmızı yakuttan, zebercedden, inci ve mercandan köşklerde hurilerle eğlenmek içinse, bu cennet kalbimizi sıkıştırmasın artık.

Her şeyi bilen biliyordu, erkeklerin önüne üç-beş huri koymazsa cenneti arzulamayacaklarını.”

“Erkek söylemin vahşi saldırısı kadınların dilini burmuştur.” diyen kahraman, kadınların; cehennemden çoğunluğunun kadınlar olduğunu söyleyen erkekler karşısında akıl tutulması yaşadığını ve kendisini sürekli azapla korkutan bu “vahşi dil”in, kadınlara “cennetin kapısını” kapattığını dile getirir:

“Korku iliklerine işlemiş, cehennem bir kez daha içselleştirilmiştir.

Yüreklere yanan aşkın değil zakkum ağacının ateşidir.

Öyleyse biz bildiğimiz yerden, cehennemden başlayalım. Ateş ehlerinden konuşalım. Çünkü onların cehenneme, bizimse cennete ihtiyacımız var. Onların ahiret korkusunu hatırlamaya, bizimse cennetin kokusunu duyumsamaya şiddetle ihtiyacımız var.

Öyleyse biz cehennemi anlatalım.

Başkalarına iyiliği emredip de kötülük yapanların dudaklarında gezinen ateşten makasları... Zulmedenin zulümüyle nasıl kavrulduğunu ve cehennem kebabı olduğunu... Yakıtı insan olan ateşe kadının değil kötünün atıldığını...”

Günahkâr olanın her zaman kadınlar olmadığını hatırlatmak, cehenneme “kadının değil kötünün atıldığını” anlatmak ve cennette kadınlara yer açmak isteyen kahraman, tepkisini dile getirmiştir.(a.e.:140-144).

Nisa'nın gözünden bakmayı erkeklik ve kadınlık rollerini sorgulamayı deneyen Tahsin, "kadınların incinmişliği bir anlamda bütün insanlığın incinmişliği" demektedir. Nisa'nın "İslam külliyatını okurken takındığı öfkeli tavrı" ve gösterdiği tepkiyi anlamaya çalışır:

"Onlara duyulan bu şehvet, hem o kadar istek duyup hem gözün göremeyeceği dar alanlara iteklemeler, bütün günahların kışkırtıcısı, çığırından çıkan nefsin biricik kurbanı olan KADIN... Kadına uymak ile şeytana uymanın ne zaman ve nasıl bire bir örtüştüğünü, Peygamber'e sevdiren üç güzel şeyden birisinin nasıl böyle şeytani bir imgeye dönüştüğünü, nasıl olup da çoğu kadının bu imgeden hiç gocunmadan yaşayabildiğini, daha doğrusu Nisa'nın İslam külliyatını okurken takındığı öfkeli tavrı anlamaya çalışıyor. Nisa'nın kendine duyduğu saygının hep yara aldığını, erkeğin sınır tanımaz şehvetinin niçin bu kadar fitrata bağlandığına akıl sır erdiremediği hatırlıyor. En yakınındaki insan, yani Tahsin'e dönüp: 'Sokakta gördüğün her kadın seni kışkırtıyor mu?' diye soruyor. Cevabını bildiği bir soruyu sormasına öfkelenen Tahsin, dudaklarından dökülecek bir 'Hayır' lafını Nisa'ya çok görüyor. Onun o kadar ihtiyaç duyduğu sözü söylemiyor. Buradan başlayıp sonu kadın-erkek ilişkisine tesettüre giren tartışmalar yapmak istemiyor. Bu yüzden 'Saçmalama' dediğini hatırlıyor. SAÇMALAMA!"(a.e.:182-183).

Ankara'da dışarıya hava almaya çıkan kadın, otobüsten keyifle indikten sonra bir limonata içip, "derince bir 'ohh' çekerek ferahlattı içini." Hemen ardından bir ses duyar: "Ohunu yiyim anam!" ne söyleyeceğini bilemeyen kadın: "En fazla terbiyesiz der; utanmıyor musun" der. Erkek de ona "edepli bir kadın olsaydın dönüp de cevap vermezdin." diyecektir. Çünkü "erkekler laf atar, edepli kadınlar başlarını eğip yollarına devam ederler." Onlar laf atar ama "edepli kadınlar o laf onlara atılmamış gibi yaparlar. Duymamış gibi yaparlar. Böyle yaparlarsa, edepli kadın olurlar."

Erkekler, kadının kendisine laf atıldığında cevap vermesini bile edepsizlik addetme hakkına sahiptir. Çünkü onlar erkektir. Kahraman ise bu durumun böyle olmasına tepki göstermektedir.(a.e.:148-149).

Romanda, kahraman eşi ile tesettür hakkında tartışırken şunları söyler: "Kadınlar her şeyden bu kadar utanmasınlar artık. Biraz da erkekler utansın. Biraz da onlar haya duysunlar. Herkes kendi bedeninin, ahlakının, gözünün, kulağının efendisi olsun. Köşe başında bir 'kuyruk karaltısı' gördüğü zaman peşine takılmasın. Bunu bir

hakka dönüştürmesin. Siz bütün erkekler, kadınların örtünmesi gerektiği konusunda mutabıksınız. Ama erkeğin nefsinin örtmesi, erkeğin gözlerini yere indirmesi, nefsin örtülmesinin kadının örtülmesinden daha ahlaklı ve anlamlı bir eylem olduğunu düşünmek gündeme gelmiyor hiç.” diyerek tüm yükün kadınların üzerine bırakılmasını ve onların sorumlu tutularak suçlanmasına tepki gösterir. Erkek ise sadece “S A Ç M A L A M A !” der.(a.e.:183).

Kadının kendi inancı doğrultusunda taktığı başörtüsünü; erkek, kadının namusu addederek aslında olmayan ve abartılmış bir anlam yüklemektedir. Kadını örterek namusunu koruduğu algısı kahramanlar üzerinden verilmiştir. Dinin erkek zihniyetiyle okunmasıyla günahlar, haramlar, yasaklar ve cehennem kadınlara kalmış; tüm haklar, özgürlükler, sevaplar ve cennet erkeklerin olmuştur. Toros, anlatıcının dilinden, kadınları cehennemle korkutan bu zihniyetten vazgeçilmesi gerekliliğini ısrarla vurgularken, erkeklerin utanmasını, başını eğmesini ve haya duymasını istemektedir. Namusun sadece kadın bedeni üzerinden değil, erkek üzerinden de algılanmasını talep etmektedir.

3.1.6. Modern ve Geleneksel Tanımlarına Hapsoluş

Geleneksel olandan moderne geçiş, coğrafyamızda sancılı bir süreçtir. Modernizmin en görünür olduğu yer ise değişen şehir ve şehir hayatıdır. “Her şehrin ruhu vardır” diyen Andı, modernizmin “geleneksel şehirlerin” ruhunu yok ettiğini dile getirmektedir: “Sözünü ettiğimiz bu bozulma, aşınma ve nitelik kaybı, toplumsal tarih pratiğinde ‘modernleşme’ olarak tezahür etmiş ve bu modernleşme süreci, bizim geleneksel şehirlerimizi dokusuyla, mimarîsiyle, içinde yaşanan hayatın mahiyeti ve temposuyla, insan ilişkileriyle, bütünüyle modern kentlere dönüştürme (kentleşme) çabası olarak kendini göstermiştir.”

Modern kentler, “modern hayatın kendisini bütün boyutlarıyla ortaya koyduğu en geniş kapsamlı” yaşam alanlarıdır. İki zıt kutup anlayışın birlikte var olamayacağından, “ ‘modern kent’ olgusu, ‘geleneksel şehir’ kavramı ve varlığı ile bir karşıtlık ve yıkıcılık ilişkisi içinde, geleneksel şehirlerin ruhunu ve bu ruhu teşkil eden inanç ve yaşama biçimlerini zedeleye zedeleye, kazıya kazıya varlığını ikame etmiştir.”(Andı,2013:80-81).

Değişen, mekânlar, toplum yapısı, hayatı anlamlandırış biçimi, insanlar, kadın ve erkeklerdir. “Geleneksel ve modern arasındaki ilişki”, “modern olanın geleneksel olana empoze edilmesi, geleneksel olanın modern tarafından dönüştürülmesi biçimde kurulmaktadır.” Geleneksel ve modern arasındaki ilişkiyi herkes “kendi özgül koşulları çerçevesinde(mahalle, okul, devlet politikaları, kitle iletişim araçları gibi) toplumun değişik noktalarından yayılan farklı hatta bazen birbiri ile çelişen mesajlar ışığında yeniden tanımlar ve bu özgül kurgu sayesinde yaşamını düzenlemeye çalışır.” Bu durum zaman içerisinde geleneksel ve modern olanı yorumlamakta, dönüştürmekte ve bunun neticesinde “farklı farklı kadınlık-erkeklik tanımları ortaya çıkmaktadır.”

Sirman, geleneksel dünya görüşünde kadınlık ve erkekliğin “hayatın idame edilmesinde her iki cinse düşen ayrı fakat gerekli görevler çerçevesinde” oluşturulduğunu söyler. Kadınlık ve erkeklik “farklı birbiri olan bağımlılığının simgesidir.” Bu noktada kadına düşen en büyük vazife “annelik”tir. Babanın soyunun sürdürülmesi için özellikle erkek çocuklar doğurup, yetiştirmek, “Allah’ın erkekler vasıtasıyla yarattığı hayatı -çocuğu- beslemek” en önemli görevi kabul edilir ve kadın gerekmedikçe evinden dışarı çıkmaz.

Modern olan tanıma göre ise “kadın evden çıkmış, toplum içinde kocasının yanında yerini almıştır.” Geleneksel olanla örtüşükleri yer ise “annelik” vurgusudur. Modern anlayışta da kadının en önemli vazifesi çocuk yetiştirmektir. Fakat “bu özelliğe ek olarak kadına iki kimlik daha” verilmiştir: “Eş ve meslek sahibi kadın” modern anlayışta kadının eş olma durumu, “evini, çocuklarını ve kocasını ailenin toplumsal statüsüne yaraşır bir biçimde hazırlayıp topluma sunan kişidir.” Yani “toplumsal vitrini düzenlemek, idare” etmektir. İş ve meslek sahibi olması kadının asli vazifesini “ihmal etmesi anlamına gelmekten çok, becerisinin derecesini sergilemeye yarar.”

Modern kadın tanımı “geleneksel kadın kimliğini” tamamen yok saymadığı gibi “gelenekselliğin bir göstergesi olarak duran ev kadınlığı modernizm sonrası ortaya çıkan ve geleneksel kadınlık tanımının yeniden yorumlanmış” halini oluşturur. Bu bağlamda modern kadın, geleneksel olan kadının görev ve vazifelerinden sorumlu olmakla birlikte ekstra yükümlülüklerle de tabi tutulmuştur. “Eğitilmiş meslek sahibi kadın”, “kocasının vesayetindeki eş ve anne kimliğini yadsımadığı sürece ‘en başarılı’ modern kadın olarak” tanımlanmaktadır.

Mekânı, yaşadığı yeri değişmiş olan “kentli kadın”, “geleneksel kadın”ı dışlamıştır. Onu köylülük, geri kalmışlık ile eleştirirken, artık ev kadını olan modern kadın, “tarlada çalışan kadın değil, evinde oturup güzel kekler yapan kadındır.” “Tarla işi ise pislik olarak” tanımlanmıştır. (Sirman, 1990:2-5).

Kente ait olan kadın, doğadan, doğaldan, topraktan, kendini uzaklaştırırken, geleneğe ait olan kültürü de dışlamaktadır. Halayları, türküleri, kınaları, düğünleri, duygulanıp ağlamaları, ilahileri, manileri, aşkları, tanrı misafirliği ve daha pek çok yaşam biçimi, modern kentli kadın tarafından reddedilmiş ve unutulmuştur.

Toros’un hikâyelerinde ve romanında modern kadın, geleneksel kadını özlemektedir. Kahramanlar, modern insanın yok saydığı, itici ve anlamsız bulduğu adetleri, inanışları aramaktadır. Onlarla daha anlamlı olduklarını düşünmektedir.

Halkaların Ezgisi’nde, modern insanın ağlamayı unuttuğunu söyleyen kahraman, ölümlere ve acılarımıza yumruğumuzu sıkarak, kuru gözlerle tepki gösterdiğimizi ifade eder: “Ölülerin ardından yumruk sıkarak kupkuru öfkeli gözlerle haykırmak açık bir ibadet.” diyerek “cami avlularında şizofreni” tanımlamasını kullanır. Ağlamak yerine; ölüleri, “avuçları patlatırcasına alkışlamak, KUTSAL BİR SON GÖREV!”dir.

Ağlamak ise “baştan çıkarıcı ve itici”, “akıl dışı ve saçma”dır. “Karanlık salonlarda filmlere, ya da ıssız odalarda türkülere ağlamak gizli bir kabahat” olarak görülmektedir. Yutkunmalarla bastırılan, gizlenen bir şey olmuştur: “Göz pınarlarımız kurudu. Hiç nedensiz, içinden öyle geldiği için gözyaşı dökkenleri, ilahilerle coşup höyküren pembe şifon örtülü, beyaz gerdanlı kadınları, yufka yürekli ölülerin ardından atılan çığlığı, başına kül dökken yaşlı gözleri, iman tahtasına çarpıp duran” elin unutulduğunu söylemektedir. (Toros.1997:17-18).

Roman kahramanları Tahsin ve Nisa, bir şehirden başka bir şehre yolculuk yaparken arabaları bozulmuş ve yolda kalmışlardır. Ay çiçeği tarlası gören Nisa’nın canı çekirdek çekmiştir. Tarlada onları karşılayan; kahramanın, “beline sarkmış göğüslerinden anladım ki, ucu ucuna iki elin parmakları kadar çocuk doğurmuş ve emzirmişti. Kına gecelerine yaraşacak kadar da büyüktü göbeği.” şeklinde tasvir ettiği kadın, onlara rahat olmalarını istedikleri kadar yiyebileceklerini söylemektedir.

Tarladaki kadının gözünden kendisine bakan Nisa, kendisini ve kadını şöyle tarif etmektedir:

“Hayatı, ay çiçeği tarlalarını, doğan ve batan günü, geceyi bürüyen gündüzü, gündüzü bürüyen geceyi, gözünü açtığında gördüğü ve kaparken de göreceği toprağı göbeğiyle geniş bir daire çizerek alaya alacak, hayatın bir tür parodisini yapacaktır. Bir kadına gülümsemeyi, bir kadını sevmeyi kimseden öğrenmedi. Allah’ı, hayatı, zamanı, aşkı, sevgiyi, nefreti yaşarken bildi, okurken bilmedi. İşte onun gözünde hanımdım ben. Şehirde şehre giderken yolda arabaları bozulan, kocasıyla yan yana oturan, birbirlerine isimleriyle hitap eden, eli sanki soğuk-sıcak görmemiş kadar ipeksi, tenine hiç keder bulaşmamış kadar pürüzsüz duran, arabamız da bozuldu yol ortasında diye yüzüne garip kederler düşen, tabii canı ay çiçeği de isteyen, yumuşak, ipeksi, pufuduk tenli, şıpidik ayaklı... Yeter artık! Yumuşacık çekirdekler boğazıma kaçtı. Öksürüp de bir parçamı daha tüketirken kadın bir güne bakan olup başını gökyüzüne çevirdi. Yanında dursaydım, bir ‘güne bakan’ olamayacağımı biliyordum. Çünkü benim toprağı ve hayatı alaya alan bir göbeğim asla olmayacaktı. Öğrenmeden bilmeyecektim. Sahip olmadan sevmeyecektim. İkna olmadan evetlemeyecektim. Belime kadar sarkan göğüsleri hayal bile edemeyecektim.”

Tarladaki kadın, Tahsin’le, Nisa’nın arabadaki çocuğunu işaret ederek, “Alın endam aynası / Kaşları tandır karası / Yanakları misket elması / Burnu Kâbe hurması / Kulakları Malatya soyması / Dudakları kiraz dudak / Dişleri tespih tanesi / Gerdanı Balahor Yaylası / Keşke sekiz olsaydı / Bu uşağıma bir tane daha eş olsaydı.” demiştir. Bunun üzerine Tahsin, bu sözü karısına yöneltmiştir:

“Tahsin beni işaret ediyor kadına. Kadınlığın ve anneliğin koşullarının ne denli güç olduğunu nasıl anlatabilirdim? Zaten biliyordu. O da kendi kadınlığını ve anneliğini anlatamazdı. Sözcüklere hiç ihtiyacı olmamıştı çünkü. Bizim yadsıdığımız, yok saydığımız bir dünyaya aitti bütün yaşama pratikleri. Tümünden dışlayarak yeni bir hayatın olanaklarından öğrenecek çok şeyimiz olduğunu sonradan anlayacaktık. Tevekkülün altındaki isyanı, ağıtlardaki öfkeyi, türkülerdeki yakarışı... Aşağılanmanın karşısında gösterdikleri görkemli ve sessiz direnci...”

Modern kadın, bu kadınları ve “temsil ettiklerini” reddetmiş ve yerine bir şey koymayıp boşluğu dolduramamıştır. “Kadınlığı ve erkekliği kitaplardan öğrenmeye kalkışmıştık. Ruhumuzu kitap sayfaları arasında kaybetmiştik.” diyen Nisa, modern kadını hesaba çekmektedir:

“Diş eti dövmele kadınlarla ne konuşacağımızı bilememiştik. Onlara yol soracak dilden bile yoksun, dolanıp durmuştuk. O kadını ben, ancak şimdi anlayacaktım. Zihinsel bir inşadan geriye, kelimelerden oluşmuş bir enkaz kaldığında...”(a.e.:30-31).

Öncesinde Ve Sonrasında Zamanın Küstüm Çiçekleri hikâyesinde kahraman, çocukluğunu, çocukluğundaki annesini, annesinin çiçeklerini hatırlamakta ve özlemektedir. Annelerin ilahiler okuyarak baktığı çiçekleri hatırlar: “Hüsn-ü Yusuflarımız, geceseğalımız, aşk merdivenlerimiz, reyhanlarımız, küstüm çiçeklerimiz...” Oysa şimdi çiçek isimleri, Latinleşmiştir. Onlara, unutulsunlar diye “Brunella Grandiflora gibi bellekte asla yer etmeyen, telaffuzu zor isimler” verilmiştir. Artık “ağaçlar ‘ ağaç’, çiçekler ‘ çiçek’”tir.

Kahraman, küstüm çiçeklerinin çok güzel küstüğünü, parmağını dokundurduğunuz da kapandığını sonra yeniden açıldığını hatırlar. Anneler ise “hırpalanmasından, örselenmesinden, ilelebet küsmesinden” korktukları için hiç dokunmazlar. Sadece havalandırmak için “parmaklarıyla toprağına” değerlerdi. Küstüm çiçeğı sadece, ona ilahiler okuyan annesinin sesinden korkmamaktadır.

Şimdiki çiçeklerin kokmadığından yakınan kahraman, çiçeklere de hak vermektedir. Teşbih böceklerinden, kimse bahsetmemektedir. El işlerinden, kimse hazzetmemektedir:

“Çiçekler artık kokmuyor. Nasıl kokacaklarını bilmiyorlar ki! Tespih böcekleri okuma kitaplarına bile girmiyor. Çocuklara hayatları boyunca göremeyecekleri kimi canlıların yatay ve dikey kesitlerini çizdiriyorlar. Ben de giderek çocukluğuma ve küstüm çiçeklerine dönüyorum. Kimse bunları dinlemek istemiyor. İğne oylarını, hesap işlerini, işli bakır eşyaları plastik sanayi ürünleriyle değıştiren nesle traji-komik diyorlar.”

Hayatların, “postmodern yapıtlara malzeme yapmak için yeniden” üretildiğini söyleyen kahraman annesinin artık ona “hırkalar, kazaklar” örmediğini söylemektedir. Artık annesinin “çiçekleri, biricikleri” değıl dizileri vardır. Modern zamanda, “anneler birer Latin yıldızı” olmuşlardır:

“Onlar gibi bakıp, onlar gibi konuşuyorlar çocuklarıyla. ‘Anne, benim annem ol eskisi gibi’ demek geliyor içimden. Bunu ifade edebilecek kelimelerin bile kalmamış olması ne ürkütücü. Konuştuğumuzda konuşmuş olurduk oysa. Anneme dizi saatlerinde telefon

açamıyorum. Annemin komşusu ölemiyor. Orada, biraz ötede, ağrılarıyla birlikte dizilerin bitmesini bekliyor. Diziler hiç bitmiyor. Komşu kadın böyle pisi pisine ölmek istemiyor. ‘Lanet olası kadın yanıma gel!’ diye ünlüyor. Annem rahatını hiç bozmadan, ‘bu senin hayatın’ diyor. Annem o sözün orda söylenmeyeceğini bilmiyor. Televizyonda bir adam donunu indiriyor. Annem ekrandan başını kaldırıp, ‘bu onun seçimi’ diyor. Anne? Neredesin?

Annemin hayatı algılayışı, kavrayışı böyle birden nasıl değişiyor? Neler oluyor? Bu sorular cevapsız kalıyor. Onlar, o ileri yaş kadınları tespih böceklerini de, küstüm çiçeklerini de, ilahileri de unuttular. Gösterişli, mevsimlik, arsız çiçekler süslüyor evlerini. Annem bir çiçek olmuş. Kokmuyor ama ne çiçeğe ne anneme benziyor, annem gerçekliğini yitiriyor.”

Eve ansızın, çat kapı kimsenin gelemediğinden, “on iki kişilik yemek masalarına çok” gülündüğünden, evdeki koltukların boş kaldığından yakınan kahraman, artık insanların “çalın her zile” biraz şüpheyle yaklaşmasını ve “Hayırdır inşallah!” diyerek tedirgin olmasını yadırgatıcı bulmaktadır.(Toros,2015a:77-79).

İncelenen eserlerde modern kadın eleştirisi yitirilen değerler etrafında verilmektedir. Modernizmin eleştirisini yapan kahramanlar, modern hayattan da vazgeçememektedir. Modern olanın içinde kendi değerlerini arayan, yitirilen kültüre, tadı kaçan hayata sitem ederek, geleneksel kadına yönelmekte ve onu özlemektedir.

3.2. ERKEKLİK ALGISI

Doğuştan getirilen, biyolojik cinsiyetten farklı olarak içinde bulunan toplum yapısının kültürel ve dini değerleri etrafında şekillenen erkeklik ve kadınlık rolleri yukarıda açıklanmaya çalışıldı. Kadınların sonradan öğrendiği toplumsal cinsiyet rolleri olduğu gibi erkeklerin de hazır bulunduğu kalıp davranışlar vardır. Pek çok coğrafyada erkek egemen yani ataerkil bir toplum yapısı ile karşılaşmaktadır. Bu yapıyı hazır bulan erkekler, küçük yaşlardan itibaren emreden, hâkim olan, buyuran konumda olan erkekleri görerek büyümüşlerdir. Sancar, “eril tahakkümü” anlatırken, erkek egemenliğinin meşruiyet kazanmasının, “onun biyolojik doğaya indirgenmesi” ile gerçekleştiğini dile getirir. İnsan vücudunun “cinsiyetlendirilmesinin” aslında toplumsal ilişkilerin “cinsiyetlendirilmesidir.” Vücudun faaliyeti, “sembolik cinsel anlamların aracılığı ile toplumsal temsillerle bağlantılanır ve ilişkilendirir.” Bedensel algı üzerinden oluşturulan sembolik toplumsal ilişkilerden bir tanesi de “namus”

kavramıdır. Bu kavram, “sembolik sermayenin birikimine tekabül eder.” Bu kavram sadece kadınlar üzerinden algılanmaktadır. Ve “başkası için yaratılmış olmak” algısı, kadınlara kabul ettirilir. “Bu tahakküm kadın bedeninin gözetimi-gözetlenmesi ile ‘başkalarının ne diyeceği’ söylemi üzerinden gerçekleşir.” Bu bağlamda “eril gözetleme, sembolik iktidarın kendisidir.”(Sancar,2013:191-192).

“Eril tahakküm” ün sembolik özellikleri ve erkeklik tanımı yapılırken, “biyolojik bir zorunluluktan kaynaklanan” özellikler değil, toplumsal ilişkiler “içinde şekillenen farklı farklı sosyal tarzlar, ‘inşa’lar olduğu” yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda erkeklerin “güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olmayı istemek, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmak” erkeklik belirtileri olmakla birlikte, kadınların özellikleri ise “duygusallık, pasiflik, barışçılık, anlayışlı ve şefkatli olmak” şeklinde düşünülmektedir.(a.e.:28-29).

Mill, “herhangi bir tahakkümde iktidara sahip olanların onu doğal görmediği bir durum var mıdır?” diye sorduktan sonra geçmiş dönemlerde insanların “az sayıdaki sahipler” ile “kalabalık köleler” şeklinde ikiye ayrıldığını söyler. Dönemin aydın kişileri tarafından da bu durumun gayet doğal kabul edildiğini ve insan doğası gereği böyle olması gerektiğini savunduklarını söyler. “Muhteşem zekâsı ve insan düşüncesine yaptığı büyük katkılarla tanınan” Aristoteles’i örnek göstererek, onun da “şüphesiz ve endişe duymaksızın” köle-efendi ilişkisini savunduğunu söyler. “Bununla ilgili ileri sürdüğü gerekçe, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine dair genellikle ortaya sürülen” fikirdir. Aristoteles’e göre insanın doğası, “özgür doğa” ve “köle doğa” olmak üzere ikiye ayrılır. Mill, kendi iktidarlarını meşrulaştırmak için birçok toplumun, egemen tarafın bunu bir şekilde ispatlamaya ve kendilerini haklı göstermeye çalıştıklarını söyler.(Mill,2016:20-21).

Kadın meselesinin, “kadim bir problematik” olduğunu söyleyen Tuksal, yaşadıkları dönemin, “coğrafya, kültürel, dini” ortamları ne kadar farklı olsa da “Hesiodos’tan, Aristo’ya, Gazzali’den Nietzsche’ye kadar literatüre geçmiş birçok bilim adamı, edebiyatçı ve düşünürün, kadını ikinci sınıf sayan ve kötülükle

özdeşleştiren bir anlayış tarzının çeşitli versiyonlarında buluşmaları önemli bir olgudur.” der. Bu kabullerin şahsi kanaatler olmaktan ziyade içinde buldukları dönemin hâkim anlayışının yansıması olarak değerlendirir. “Zira kadını insanın eksik ve kötü bir alt türü olarak kabul etme eğilimi”, kadın başta olmak üzere tüm insanlığı olumsuz etkilemiştir. Asırlar boyunca pek çok kültürde, “kadının, babasının ya da kocasının, üzerinde-öldürmek de dâhil- her türlü tasarruf hakkının bulunduğu bir mülkü sayılması anlayışı” vardır. Bu durum Hint toplumunda kocası ölen kadınların onlarla birlikte “diri diri yakılması” âdeti şeklinde kendisini gösterirken, İslam toplumlarında “kadının kötülük ve ayartıcılık unsuru” şeklinde tezahür etmiştir.(Tuksal,2016:19-20).

İnsan bedenini baskı altında almakla, iktidarlarını pekiştirmek isteyen güçler, “beden tanımlaması” yaparak “bedene müdahale” etmişlerdir. Okumuş, “beden tanımlamasının bizzat kendisini bedene müdahale biçimlerinden biri kabul etmek mümkündür.” der. “Tarihte ve günümüzde tanımlamalar yoluyla bazı insanların toplum içinde damgalanmaya ve dolayısıyla ayrımcılığa maruz kaldıkları bilinmektedir.” Farklı kültürlerde ve “İslam düşünce ve ilim tarihinde çok erken dönemlerden itibaren” beden, “vesîletü’l-irfan, zübdetü’l-irfan, ilm-i kıyâfet, ilmü kıyâfet’ül-beşer, ilm-i sima, ilm-i feraset” şeklindeki isimlendirmelerle incelenmiş ve tanımlandırılmıştır. “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın çalışmaları bu çerçevede zikredilebilir. Denilebilir ki bu çalışmalar, bedenın sosyal boyutunu, bedenın sosyal hayattaki rolünü, iletişim boyutunu, beden-toplum ilişkisini, beden yapısının genel anlamını ele almışlardır.” Bu sebeple “Marifetnâme (Erzurumlu İbrahim Hakkı) gibi kitapların da etkisiyle bugün toplumumuzda insanların bedenlerine” bakarak onların “ahlak, kişilik, karakter” gibi olgular etrafında olumlu ya da olumsuz ön yargılara sahip olmak normaldir.(Okumuş,2009:11-12).

“(1703-1780) yılları arasında yaşayan büyük âlim ve mutasavvıf Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın (Ma’rifetname) adlı ünlü kitabında ilişkilerimize ait belirttiği başlıca terbiye kurallarını, günümüz için de geçerli olacağı ve özellikle terbiyecilerimizin de bunlardan pek faydalanacağı kanaati ile ana hatlarıyla ve sade bir dil ile açıklamaya bir görev bildik.” diyen Sunar, on sekizinci yüzyılda yazılmış ve değerleri, toplum yapısı günümüzden farklı olan bu “terbiye kurallarının” günümüzde

uygulanması ile şuan yaşadığımızı söylediği “anarşinin” ortadan kalkacağına inanmaktadır.(Sunar,ty.:127). “Erkeğin karısına karşı davranışına ait” kurallardan bazıları şöyledir: “Erkek, daima, bir takım tatlı vaadlerle karısının gönlünü almalıdır. Zira ki kadın, erkeğin, evinde mahbus kalmış ve başkalarından ümidini kesmiş olan biricik yâri ve yardımcısı, gamının gidericisi, emekdarı, eğlencesi, tarlası ve dişi koyunudur.” Ve “erkek, kadınına daima tatlı ve yumuşak davranmalı, daima yüzüne gülüp ona dostluk göstermelidir. Zira kadın, erkeğin eğri olan kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Akli ve dini noksandır ve erkeğin katında tutsak gibidir ve ancak güler yüzlülükle düşüp kalkmak için alınmıştır.” Ayrıca, “erkek; karısını sokak üstlerine rastlayan yerlerde ve balkonlarda oturtmamalıdır, ta ki yabancıları seyr edip onlara meyli akmasın!” ve “kadının erkeğine karşı davranışına ait” bazı kurallar ise şöyledir: “Kadın, kocasının her emrine boyun eğmelidir.” Ve “kadın, kocasından izinsiz oruç tutmamalıdır.” Ayrıca “kadın, kocası için her türlü süsü yaparak daima süslü ve zarif bir halde bulunmalıdır.”(a.e.:129-132).

Döneminin önemli mütefekkirlerinden kabul edilen Erzurumlu İbrahim Hakkı, konu kadınlara geldiği zaman onları, “zaman geçirecek bir eğlence aracı” olarak gördüğü fark edilmektedir. Sadece bedensel işlevi olan kadınlar, her daim güzel ve cazibeli de olmalıdırlar. Onların güzellik ölçütlerini tanımlamış ve bu ölçüler içinde olmayan kadınları ise “istemeyiz” diyerek dışlamıştır. Toros, romanında bu noktaya parmak basmıştır.

Romanında, rüyasında trenin kompartımanlarında dolaşan Tahsin, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın kompartımanın önünden” geçer. “Buraya kimse kadın olarak gelemez.” diyen Tahsin, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın kadın tarifinden bahseder: “Bize lazım değil zayıf ve mariz / İsteriz avreti semin”. Böyle sözlere “bir kadın olarak muhatab kalmanın nasıl bir şey olduğunu, sırf erkekler rahat etsin ve keyf alsın diye yaratılmış olduğu düşünülen bir dünya karşısında kadın olarak ayakta durabilmenin nasıl bir şey olduğunu” anlamaya çalışır:

“Ey aziz’ diyor Erzurumlu İbrahim Hakkı, hikmet ehli demişlerdir ki:

Dört yeri lazım siyah / Saç-ü kaş, kirpik, göz ah.

Dört yeri lazım kızıl / Hadd-ü leb-ü misse, dil.

Dört yeri vasi gerek / Kaş-u göz, sine göbek.

Dört yeri dar olmalı...

Dört yeri BÜYÜK

Dört yeri KÜÇÜK

Dört yeri geniisiiŞ

Tam bu kadar işte! Vücut da tam tavlı ve yumuşak hem de kılsız...

‘Böyle kifayetli ten / olsa güzeldir o zen’

“Kadının ahlakı kadar yaratılmış bedenine de dayatılan dünyevi ölçüler, ‘bu kadar da olmaz artık, pes yani, hani erkeksek de...’ tümcelerini düşürebilir zihne.” Ama Tahsin bunları söylemez. “Ölmüşlere duyulan öğretilmiş saygı gereği, ‘Allah öyle yaratmışsa ben n’apayım” der. Tahsin kendi cinsinin hikâyesini öğrenmeye koyulmuş olduğunu fark eder:

“Kadınların incinmişliği bir anlamda bütün insanlığın incinmişliği. Kayıpları da öyle. Yitik yaşamları... Onlara duyulan bu şehvet, hem o kadar istek duyup hem gözün göremeyeceği dar alanlara iteklemeler, bütün günahların kışkırtıcısı, çığırından çıkan nefsin biricik kurbanı olan KADIN... Kadına uymak ile şeytana uymanın ne zaman ve nasıl bire bir örtüştüğünü, Peygamber’e sevdiren üç güzel şeyden birisinin nasıl böyle şeytani bir imgeye dönüştüğünü, nasıl olup da çoğu kadının bu imgeden hiç gocunmadan yaşayabildiğini, daha doğrusu Nisa’nın İslam külliyatını okurken takındığı öfkeli tavrı anlamaya çalışıyor. Nisa’nın kendine duyduğu saygının hep yara aldığı, erkeğin sınır tanımaz şehvetinin niçin bu kadar fitrata bağlandığına akıl sır erdiremediği hatırlıyor. En yakınındaki insan, yani Tahsin’e dönüp: ‘Sokakta gördüğün her kadın seni kışkırtıyor mu?’ diye soruyor. Cevabını bildiği bir soruyu sormasına öfkelenen Tahsin, dudaklarından dökülecek bir ‘Hayır’ lafını Nisa’ya çok görüyor. Onun o kadar ihtiyaç duyduğu sözü söylemiyor. Buradan başlayıp sonu kadın-erkek ilişkisine tesettüre giren tartışmalar yapmak istemiyor. Bu yüzden ‘Saçmalama’ dediğini hatırlıyor. SAÇMALAMA!”(Toros,1997:180-183).

Tahsin, eşi Nisa’nın başörtüsü takmasını istediği zaman ona “, daha ölçülü, daha duyarlı, daha merhametli” davranarak ondan da böyle davranmasını istemiştir. Nisa şöyle anlatır: adımın sonuna ‘Hanım’ eklenmişti. Bende de artık, ‘höst yavşak, hadi be!’ gibi şeyler söylememeliydim sinirlenince. Bunları bile... Ki söyledim. ‘La

havle demeliydim mesela çok öfkelenirsem, gözlerimi yere indirmeliydim. Ya da hiçbir şey söylemeyerek tavrımı koyabilirdim. Sıradan bir kadın değildim ki ben! Hanımım... Hanım hanımcığım... Gizemliyim, farklıyım, tuhafım, her şeye rağmenim, herkese rağmenim... Evde sorun çıkarmaz, kokmaz bulaşmaz, küfretmez, ayak diremez, kahkaha atmaz, her lafa karışmaz bir sükut abidesiyim. Zetina dikiş makinesiyim. Tır tır da tır tır... Diker giderim aynı yol üstünde. Sağıma soluma bakmadan, önüme arkama kaymadan yaşar giderim. Tır tır da tır tır... Hayır değilim! Olamam!” diyerek Tahsin’in isteklerine karşı çıkmıştır.(a.e.:26-27). Nisa her ne kadar karşı çıksa da ondan istenen ve beklenen kalıp davranışlar vardır. Bunların dışına çıktığı zaman ise ayıplanacaktır.

“Bitmeyen upuzun günlerin, o panel senin bu toplantı benim sürtüp duran” erkeği “kapıda beklemenin neresinde bir hayır olduğunu” düşünür kadın. Erkekler, “eli kalem tutan, ağzı laf yapan” kadınların, “yerinin evi olduğuna” inandırmış ve eşleriyle “başka başka Müslümanlıkları” yaşamaktadırlar. Eve kapanıp, yemek pişirmek, çocuk bakmak gibi asli vazifelerini yapmayan kadınlara ise erkekler, “ne biçim kadın”, “takvasız kadın”, “nefsinin esiri kadın” demektedirler.(a.e.:102-103).

“Personel verimini artırmak, insanların burunlarını, popolarını kaşımalarını, sigara içmelerini denetlemek üzere kameralarla gözetlenen bir salondayız. Birbirlerine pek bakmadan, hepsi önündeki işi yapan, gözetlenen, gözlenen genç tahsilli erkekler görüyoruz.” diyen kahraman, “Tabii ki kadın göremiyoruz. Bol bol kadın imgesi görüyoruz. Bakın, onu görüyoruz. Bir suret olarak orada, kadın üretiliyor, fena mı? Gerçeğinden daha soylu, daha itaatkâr, daha Müslüman kadınlar üretiliyor.” diyerek kadınlara roller biçen erkekleri dile getirir.(a.e.:105-106).

Erkekler, kadınların, “toplumsal hayatta sadece bedeninin değil isminin de kıskançlıkla” koruduğunu söyler. Erkekler, “onlardan bahsetmek bir zorunluluk olduğunda, yani eylemin öznesi sorulduğunda, ‘aile’ye” dönüştürecektir.” Sadece “ailem” diyeceklerdir. “Cisim kadar isim de” gösterilmeyecektir.(a.e.:112).

Romanda, kendi konforu için kadını susturmak, itaat altına almak isteyen bir koca vardır. Tahsin, çok utanç duyduğu bir günü hatırlamaktadır. Karısı yeni bir eve taşınan arkadaşına yardım etmek için kızları Elif’i kendisine bırakmıştır.

Huysuzlanan kıza tahammül edemeyen baba, “çocuğu tulumunun askılarından tutup çekiştirdiğini oldukça net” hatırlamaktadır. Ateşi olan çocuğa bir şey yapamayan Tahsin masanın üzerinde duran “Babalar da Çocuk Bakabilir” adlı kitabı alıp fırlattıktan sonra, “bu ilişkiyi artık böyle yaşamak istemediğini, sus deyince oturan bir kadını”, “özgür, rahat ve tembel olmayı...” özlediğini, fark etmektedir.(a.e.:185).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, kendi konforundan taviz vermemek adına kadına roller ve görevler yükleyen tahakküm altına alan erkekler ile karşılaşmaktadır. Romanda, kadın olmanın zorluklarını anlamayan çalışan erkek kahraman örneği dikkat çekicidir. Genellikle kadın kahramanların gözünden verilen erkek egemen yapı, bir örnekte erkek gözünden verilmiştir. Erkek kadını anlamaya çalışsa da tam anlamıyla kadının yaşadıklarını anlayamamaktadır.

Cisim olarak kadını sınıflandıran ve bir güzellik algısı oluşturan Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya eleştiri getirmiştir. Fiziksel olarak olması gereken kadın oluşturulurken aynı şey kadının davranışları için de istenmektedir. Ahlakını, yapıp yapmaması gerekli olan davranışları erkekler belirlemektedir. Beklenen davranışları gösterse de kadının hem cisminin hem de isminin ortalıkta dolaşmasını istemeyen erkek kahramanlar vardır.

3.2.1. Erkeğe Karşı Çıkan Kadının Günahkârlığı

Erkeğin genellikle fiziksel anlamda daha güçlü olması kadın üzerinde hâkimiyet kurması için yeter şart değildir. Kadın üretim alanından geri bırakılarak, eğitim alması gerekli görülmeyle, verilen bilgiyi doğru bilgi şeklinde kabul ettirerek, sorgulaması istenmeyerek, arzulanan doğrultuda yönlendirilerek tahakküm altına alınması kolaylaştırılmıştır. Tüm bunları yaparken toplumsal yapı içinde kabul edilen, dini bir söyleme dayandırılması ise insanların su götürmeyecek, tartışmaya açılmayacak şekilde verileri kabul etmesini sağlamıştır. Pek çok din âlimi kadının ikincil konumlarını haklı çıkartacak söylemlerle yüzyıllar boyunca toplumu etkisi altına almıştır. Bu İslam dini için geçerli olmakla birlikte Hristiyanlıkta da aynı şekilde kendisini göstermiştir.

“İslam düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri olan Gazali on birinci yüzyılda yaşamış ve çağını aşmış bir düşünürdür. Onun İslam dünyasındaki etkisi

öylesine büyük olmuştur ki, neredeyse bütün tartışmalı konularda onun söyledikleri son söz olarak kabul edilmiştir.” Kendi dönemini ve sonraki dönemleri etkileyen, “Gazali, 1058 – 1111 yılları arasında yaşamış büyük İslam âlimi ve mutasavvıfıdır.” Esas gayesi “İslam’ı öğretmek ve bozulmalara karşı onu korunmaya çalışmak olan Gazali, çok sayıda bilimsel ve dini içerikli eser yazmıştır.”(Demircioğlu,2014:24). Yaklaşık olarak “Gazzali’nin 400 den fazla eseri vardır. Eserlerinin sayısı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır.”(Gazzali,2002:26).

Eserlerinin Latinceye çevrilmesiyle birlikte Gazzali’den yaklaşık bir asır sonra yaşayan “Thomas Aquinas’ta da (ö.1274)” Gazzali’nin etkileri görülmektedir. “Her iki filozofun temel kaygısı, pozitif bilimlere kaynaklık eden âlemin rasyonel düzenini ihlal etmeden Tanrı’nın istediği anda istediği şekilde koymuş olduğu tabiat kanunlarını ihlal edebileceğidir.”(AZ,2016:88).

İki âlim de hem kendi dönemleri içinde hem de asırlar sonrasında övgüyle bahsedilse de kadınlar hakkında dile getirdikleri bir takım görüşler günümüzde tartışılmaktadır. Bhasin, Aquinas için “aslında akıllı ve Allah korkusu olan Hıristiyan lider Thomas von Aquinas, kadınların yabancı otlara benzediğini, hızla büyüdüklerini, çünkü pek bir değerleri olmadığını söylemiştir. (Elbette erkekler esas mahsuldür, günümüz dünyasında peşin paraya giden mahsul!)” diyerek kadınların değer görmediklerini, erkeklerle eşit tutulması için ise kadınların erkeklerden “iki kat daha iyi olmak zorunda” olduğunu dile getirmiştir. (Bhasin,2003:27).

Toros’un *Sahurla Gelen Erkekler* hikâyesinde aziz Aquinas ile karşılaşmaktadır. Kahraman düşsel gezilerinden birinde kendisini Kapadokya’da bulur. Aquinalı Thomas’ın kilisesine uğrayan kahraman, çok şaşırmıştır. “Dondum kaldım inan ki! Nedir o freksler öyle? Zavallı kadınlara ne yaptınız öyle? Duvara yapışakalmışlar.” diyerek kadınlara neler olduğunu sorar. “Bu yetmiyormuş gibi yılanları da salmışsınız üzerlerine. Yüzyıllardır vücutlarını tehdit eden bu yılanlarla mı yaşıyorlar? Korkudan kilitlenmişler zaten. Neydi suçları, sorarım size?” diye sormuş ve kadınların suçlarını öğrenmek istemiştir. Thomas’ın cevabı nettir: “Aşk; tutku, haz, söz, eylem gibi tarihsel günahlar.” Kahramanın daha fazla kilisesinde kalmasını istemez ve onu oradan göndermek ister. Kahraman ise ısrarcıdır ve suçlarını daha açıklayıcı bir şekilde anlatmasını ister. Thomas bir heykel-kadını işaret ederek: “-Bak

mesela Şu yılanların göğsünden soktuğu kadına. Çocuklarını emzirmeyi reddetti.” Diğer kadını da soran kahramana, “Kadının evrensel günahı. Söz yani.” demiştir. Kahraman başka bir kadını göstererek “Şu zavallıcığı da kulaklarından ısıyorlar.” demiş ve neden olduğunu sormuştur. Aziz ise “itaat etmeyen, söz dinlemeyen kadın taifesine örnek o da!” diyerek açıklamıştır.

İtaat etmeyen, kendi kararları olan, konuşmaya kalkışan, çocuklarını emzirmek istemeyen kadınları yargılamış ve onları günahkâr ilan ederek en acı şekilde cezalandırmışlardır. Kahraman, “Kaygılı, korkunç yüzler... Bunlar Thomas’ın ve diğer uzun etekli mahlûkların çarpık, korkunç zihinlerinin kilise yüzeylerine vuran görüntüleri” diyerek böyle düşünen erkeklerin zihinlerini “korkunç” olarak tanımlamaktadır.(Toros,2015a:10).

Halkaların Ezgisi romanında kahraman şöyle söyler:

“‘Bir adam yaratmak’

Bir insan kurtarmak

Bataktan çekip çıkarmak

Başka bataklara yatırmak

Üzerine sözden yorganlar

Fetvadan kılıçlar

Yeni hayat bilgileri

Yeni kadınlık halleri

Yeni erkeklik rolleri

Birçok ilmihal bilgisi

Bir tutam sevap

On tutam günah

Bin tutam sevap

Yüzlerce çengelli iğne

Yüzlerce hurafe”

Kadını susturmaya, günahkârlığını ispatlaya çalışan rivayetlerden bahseden kahraman şöyle söyler: “Rivayet olunur ki bir kız dünyaya geldiğinde şeytan şöyle der: Bu benim askerimin yarısıdır ve sırdaşımdır.”(Toros,1997:138-139).

Gazzali'nin İhya'sından edindiği bilgiler eşliğinde yorumlar yapar. Gazzali'nin “cinsel şehvetin kırılması” başlığının içinde Hz. Peygamberin kadını, “şeytanın ipleri” şeklinde tarif ettiğini söyler: “Hz. Peygamber: "Kadınlar şeytanın ipleridir." buyurdu. Bu şehvetler olmasaydı, kadınlar böyle olmazdı.”(Gazzali,2002:248). Yine Gazzali şeytan ve kadın arasındaki sıkı ilişkiye ait rivayetleri dile getirmiştir. Şöyle aktarır: “Kadının Allah'ın rızasına en yakın olması, evinin en kapalı olduğu zamandır. Evinin sahanlığında namaz kılması, mescidde kılmasından; evin içinde kılması, evin sahanlığında kılmasından; harem odasında kılması da evin içinde kılmasından daha efdaldir.” Kadını olabilecek en kapalı mekâna iten bu rivayetlerin sebebi ise şudur: “Kadın, namahremdir. (Dışarı) çıktığı zaman, şeytan onu takip eder.”(Gazzali,2015:151).

Başka bir rivayet ise “bir kadının kocası öldüğü takdirde, başka bir erkeğe varmasın. Eğer sonraki erkek öncekinden salih değilse... Ne mi olur? Kadın cennete giremez. Zira kadınlar kocalarıyla cennete gireceklerdir. Bunun için sonraki kocası önceki kocasından salih değilse Cennet'e giremeyecektir.” “Yaa!” diye tepki veren kahraman başka birini söyler: “Rivayet olunur ki erkeğin rızası Allah'ın rızasıdır. Erkeğin öfkesi Allah'ın öfkesidir.” Başka biri ise, “hangi kadın kocasından boşanırsa, o kadına cennet kokusu haram olur.” (Toros,1997:139). Bu rivayet Gazzali'de, meşru bir sebep olmaksızın kocasından boşanmak isteyen kadına, cennet kokusunu alamaz ve “cennet ona haramdır.” şeklinde geçmektedir.(a.e.:143-144).

Ve rivayetlerin sonuna gelir: “Rivayet olunur ki erkeğine itaat etmeyen kadının yeri cehennemdir.”(Toros,1997:139). Gazzali'nin rivayet ettiği şekliyle: Peygamberin, cehennemin çoğunluğunu kadınların oluşturduğuna şahit olduğunu ifade ettikten sonra durumun neden böyle olduğunu soranlara, “onlar, çok lanet eder ve kocalarına karşı küfran'ı nimet ederler de ondan” cevabını vermiştir. Başka bir rivayette ise peygamber, cenneti gördüğünü söyledikten sonra azınlığının kadınlar olduğunu

söylemiştir. Kadınların nerede olduğunu soranlara ise onların altın gibi zinet eşyalarının meşgul ettiğini söylemiştir.(Gazzali,2015:149).

Tuksal, İbnu'l Arabi'nin konuyla alakalı görüşlerini dile getirirken, “eğer birinin birine secde etmesini emrecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim” hadisine gönderme yaparak, “kocanın hakkı, Allah'ın hakkı ile eş düzeyde mütalaa edilmiş” olduğundan dolayı, kocanın karısı üzerinde hakkının Allah'ın hakkına denk olması sebebiyle kadının kocasına nankörlük yapması, onun “Allah'ın hakkını küçük gördüğüne bir delil olur.” şeklinde ifade ettiğini söyler. Bu durum “küfir” kelimesini açıklamaktadır. Lakin bu İbnu'l Arabi'ye göre “dinden çıkarmayan bir küfürdür.”(Tuksal,2016:118).

Kahraman, “rivayetlerle büyüyen babaların oğulları” ve “sözün altında kalan kadınların kızları”, “bir tutam merhameti” sevgiyi “birbirlerinden esirgemişlerdir.” der. (Toros,1997:139).

İnsanlara ait olan öfke duygusunu Allah'ın gazabı ile bir tutulmasının yanı sıra, erkeğin öfkesinin, Allah'ınki olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiş olduklarını ve itaat etmeyen kadınların, sorgusuz sualsiz cehenneme atıldığı din algısında zulüm ve acımasızlık olduğunu ifade eder. İslam âlimlerinden Gazali'yi, Hristiyan âlimlerden Aquinas'ı örnek gösteren kahraman, her iki dinde de erkeğe karşı çıkan kadınların en ağır cezalarla cezalandırıldıklarını ve erkeğin sözünün Allah'ınki ile bir tutulduğu algısının kadınları, erkeklerin kölesi yaptığı ve toplumsal hayattan erkeklerin arzusu ile şekillenerek dışladığını ifade etmiştir.

3.2.2. “Yeryüzünün Halifesi”: İslam'ın Bekçileri Erkekler

Roman ve hikâyelerde ağırlıklı olarak, kendisini dinin sahibi ve tek koruyucusu addeden ataerkil zihniyetle okunmuş İslam'ın eleştirisi vardır.

Halkaların Ezgisi romanında kahraman, Gazali'nin İhya'sından örnekler vererek oluşturulan kadın algısını sorgulamaktadır. Kadınlar olarak, saçma buldukları her şeye itaat ettiklerini dile getirir. “Zayıf, güçsüz” olduklarına, “billur bir kadeh kadar kırılğan” olduklarına inanmayan akıllarını “söküp çıkararak erkeğin eline” verdiklerini söyleyen Nisa, erkeklerin tüm bunları kadınlardan istemelerinin kendilerince haklı gerekçelerinin olduğunu, örnekler vererek anlatmaktadır: “Çünkü erkeğin kadın üzerindeki hakkı büyüktü. Kadın aslında erkeğin kölesi ve

hizmetçisiydi. Hem onların örtü ve peçeli olmaları da yetişmezdi. Hatta beyaz örtü ve peçe taksalar da şehveti tahrik ederlerdi. Belki de yüzleri açık olmaktan ziyade, cazip görünürlerdi. O halde, beyaz örtü ve temiz peçe ile yüzlerini bağlayıp dışarı çıkmaları haramdı.” (Toros,1997:40-41).

Gazzali kadınların sorumluk ve görevlerini anlatırken şunlara değinir:

“Kadın evinde oturup yününü eğirmeli, ev ve el işleri ile meşgul olmalıdır. Yüksek yerlere çıkıp etrafı uzun boylu gözetmemeli, komşulara gelen ve geçenlere bakmamalıdır. Komşuları ile fazla konuşmamalı, ancak lüzumu kadar konuşmalı ve temas etmelidir. Kocasının, huzurunda ve gıyabında şerefini korumalı. Her işte onun rızasını kazanıp gönlünü hoş etmeye çalışmalıdır. Kocasına, şeref ve namusunda ihanet etmemeli, müsaadesi olmadan sokağa çıkmamalı. İzin verdiği de tesettürlü bir şekilde çıkmalı ve süs ve ziynetlerini teşhir etmeyip, efendisine saklamalıdır. Sokağa çıkarken nazarı dikkati çekmeyecek bir kılıkla çıkmalıdır. Sokağa çıktığında, kalabalığa karışmamalı, mümkün olduğu kadar تنها ve kenardan yürümelidir. Yabancıların kendisini bilmesinden sakınmalıdır. Hatta tanıdıklarından da sakınmalı ve işine devam etmelidir. Gayesi, kendisini düzeltmek, evini sevk ve idare etmek olmalıdır. Beş vakit namazı kılıp, orucunu tutmalıdır. Kocası evde bulunmadığı zaman kocasının kıskançlığını düşünerek kapıyı çalanlara iltifat etmemelidir. Kocasının servetine kanaat etmeli, kendisinden evvel kocasını düşünmelidir. Kocasının akrabalarını kendi akrabaları üzerine tercih etmelidir. Kocasına karşı daima saygılı ve emrine amade olmalıdır. Çocuklarına şefkatli olmalıdır, onları korumalı ve onlara kötü söylememelidir. Kocasına boşboğazlık yapmamalıdır.”(Gazzali,2015:153-154).

Dindar erkekler, kendi şehvetlerini haklı çıkartmak için “Allah böyle yaratmış bizi, n’apalım”ı kullanmaktadır. Gazzali kitaplarından “kadınlara pasajlar” okuyan erkekler kadınlara sağlam bir kaynakla hadlerini bildirmektedir. “Karşı çıkmak kutsal çiğnemektir.”(Toros,1997:41).

Gazzali evlenmenin faydaları bahsinde, faydalarından biri olarak “şehveti teskin” etmeyi göstermiştir Erkeğin ne kadar şehvet arzusu varsa o kadar kadınlara evlenmesi gerektiğinden bahseder. Rivayetlerden birinde, üç dört hanımla evli olan “salihlerden” bir adamın aleyhinde dedikodular çıkınca, Allah’ın huzurunda aklına kendisini meşgul edecek herhangi bir şey gelince hemen onu önlediğini ve ibadetine huzur içinde döndüğünden bahsederek “kırk senedir” kalbine “kötülük namına bir şey”

gelmediğini söyler. Bir diğer rivayette adamın biri, sofinin bazı hareketlerini hoş karşılamamıştır. Bunun üzerine hangi hareketlerini hoş karşılamadığı sorulunca çok yemek yediklerinden bahseder. Dindar adam ona “sen de çok acıksan sen de çok yerdin” diye karşılık verdikten sonra, adam, çok evleniyorlar demesini üzerine cevap olarak “sen de onlar gibi gözünü ve edep yerini muhafaza etsen çok evlenirdin” cevabını almıştır.(Gazzali,2015:78).

Gazali'nin, “sahabelerin en zahitlerinden” diye tanımladığı Abdullah b. Ömer'den rivayetle, “oruçlu iken cinsi münasebetle iftar ettiğini” ve sonra yıkayıp namaz kıldığını ve bazen ramazanda “yatsıdan önce üç cariyesiyle münasebette bulunduğunu” söylenmiştir. Abdullah b. Abbas ise “bu ümmetin hayırlısı hanımları çok olandır” demiş ve Arapların şehvet hisleri daha çok olduğu için “salih olanların daha çok evlenmeye” ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. Hatta “kalbin huzurunu sağlamak için” cariye ile evlenmek de mubahtır.(Gazzali,2015:79). “Şehvet hissi galip” olan bazı “tabiatlar”ın bir kadın ile yetinemediklerinden bahseder. “Kalp huzurunu sağlamak” adına dörde kadar evlenebilirler. Eğer aldıkları kadınlarla “sevgi ve düzeni” oluşturamazlarsa daha fazla kadın alamamakla birlikte “değiştirme” imkânları da vardır. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın “bir anda dört kadından fazla bulundurmamak şartıyla iki yüz müteceviz kadınla evlendiği söylenir.” Başka bir şekliyle de “bir anda dört kadını boşayıp yerine hemen dört kadın aldığı da rivayet edilmiştir.”(Gazzali,2015:80).

Evlenmenin bir diğer faydası ise “evi süpürmek, kapıları temizlemek, yatak sermek, yemek pişirmek gibi ev işlerinden kurtulmaktır.” “İnsanoğlunun”(erkeklerin), “şehvet hissi olmasa da ev işleriyle uğraşması çok zordur.” diyen Gazali bu işlerin insanın zamanının çoğunu aldığını ve bunlarla meşgul olmaktan ilim ve ibadetinden geri kaldığını ifade eder. İyi ve salih kadın da ev işlerini yapıp erkeğin şehvetini tatmin etmekle, erkeğin “kulluk ve ibadetini yapabilmesini temin eder.” Kadın, bunları yaptığı ölçüde de salih olur.(Gazzali,2015:83).

“Evlenmek erkekler için çok faydeli”dir. Evlenmenin erkek için faydalı olmasını kahraman kitabı okudukça anlamaktadır: “Kadın evi düzeltir, gelene gidene hizmet eder, yemek pişirir ve çamaşır yıkardı.” Gazzali, erkek ev içi işlerle uğraşırsa ibadetinden geri kalacağı için tüm bunları kadın yapmalıdır der. “Peki kadına düşen

neydi?” diye soran kahraman, “erkeğin cennete girmesi için elinden geleni yapmaktı herhalde” diye cevap vermektedir.

Kadınların “yaratılış gayeleri”ni, “sırf dünyaya çocuk getirmeleri ve onları bir müddet terbiye etmelerinden ibaret” gören Müslüman erkekleri eleştirmektedir: “Akıl almaz bir pişkinlikle tarih boyunca zulmü ve şehveti meşrulaştırdılar.” Erkeklerin kendi tekellerine aldıkları ve kadınlara nefes aldırmadıkları bir din algısını göstermektedir.(Toros,1997:41).

Romanda, radikal İslamcıların bazısının kadını nasıl gördüğünü anlatır. “Kevser kokusu sürünmüş, bol kesim pantolonlu, sürmeli erkeklerin yağ bağlamış hanımlarını ‘Peygamberimizin sünnetidir’ diye kandırıp da körpe kız avına” çıkan insanlar olduğundan bahseder. Bu algıya kendini kaptırıp, “tebliğ yapmaktan ‘koca’ya vakit ayıramadığı için kocasına genç kız bakan kadınların” da olduğunu söyler.(a.e.:22). Bu noktada Gazzali’nin dediği gibi, erkeğin şehvet ve yeme-içme, temizlik gibi hizmetlerinin yeterince karşılanamadığı durumlarda, erkeğin ibadetinden geri kalma zihniyeti ile karşılaşmaktadır.

Romanının kahramanı eski günlerini anımsamaktadır: “Masumduk gençtik, yoksulduk ve kirlenmemiştik. Işıltılı bir yoksullukla yaşadığımız bekâr evlerinden mezun olup çıkıyor ve mütevazı evlere artık birer aile olarak taşınıyorduk.” Para, pul, malda gözlerinin olmadığını ve sadece Allah’ın rızasını istediklerini söyler. Peki, nasıl oldu da evlenince “kocanın rızasına dönüştü evliliklerimiz, anlayamadık.” der.

“Sokakta gülünce, günlerce sorguluyorduk kendimizi. Kocalarımızın huysuzluklarını onlarda değil kendimizde arıyorduk.” diyerek kendilerini suçlamaktadır. “Demek ki biz yeterince olgunlaşmamıştık. Ya da Allah huysuz kocalarla sınıyordu bizi. Sabrımızı ölçüyordu.” Yarım kalan okullar, hedefler, hayaller, hepsi unutulmalı, “Haklar ve görevler” bilinmelidir. “Sevgililer, nişanlılar işsiz, parasız ve bu yüzden olacaktı ki hırçındılar. Onlar değişmiyorsa biz değişmeliydik. Tahammül etmeliydik.”(a.e.:115-117).

Her türlü hırçınlığı, kendilerine hak gören erkekler, kadınlardan sabır ve itaat beklemektedir. Suçlar, kadınların, haklar ise erkeklerindir. Çünkü erkekler Allah’ın

yeryüzündeki gölgesi, işaretidir. Bu sebeple kadınların okullarını okumalarına, hayallerine, müdahale etme hakkına sahiptir.

Dini sahiplenen erkekler, kadınlara dünyada yaşam alanı bırakmadığı gibi ahirette de huzur vermezler. Rivayetlerden bahseden kahraman şöyle söyler: “Rivayet olunur ki bir kız dünyaya geldiğinde şeytan şöyle der: Bu benim askerimin yarısıdır ve sırdaşıdır.” Başka bir rivayet ise “bir kadının kocası öldüğü takdirde, başka bir erkeğe varmasın. Eğer sonraki erkek öncekinden salih değilse... Ne mi olur? Kadın cennete giremez. Zira kadınlar kocalarıyla cennete gireceklerdir. Bunun için sonraki kocası önceki kocasından salih değilse Cennet’e giremeyecektir.” “yaa!” diye tepki veren kahraman başka birini söyler: “Rivayet olunur ki erkeğin rızası Allah’ın rızasıdır. Erkeğin öfkesi Allah’ın öfkesidir.” Başka biri ise, “hangi kadın kocasından boşanırsa, o kadına cennet kokusu haram olur.” Ve rivayetlerin sonuna gelir: “Rivayet olunur ki erkeğine itaat etmeyen kadının yeri cehennemdir.” “Rivayetlerle büyüyen babaların oğulları” ve “Sözün altında kalan kadınların kızları”, “bir tutam merhameti” sevgiyi “birbirlerinden esirgemişlerdir.” (a.e.:138-139).

Kendilerine helal kılınan işlere dahi el atıp kadına dünyayı haram etme durumunun, Allah’ın dini koruma ve halifeliği erkeklere bıraktığı inancı ile ilgilidir.

Dünyada hükmeden ve halife olan erkek ahirette de hükmetmektedir. “Erkek egemen cennet”i tarif eden kahraman, “Ahlak da, ilke de, haram da, günah da” kadınlara ve yoksullara kalmakta, “Helaller hep erkeklerin” ve zenginlerin olmaktadır der. “Kalpler, erkeklerin kurmaca cennetiyle sıkışmıştır.” Cehennemi kadınlarla dolduran, dünya hanımları ve hurilerle cennetlerine kurulan erkeklere:

“Diyelim ki:

Eğer cennet hurilerden başka bir şey değilse...

Bütün yapıp etmeleri

kasıtlı halleri

korkutucu dilleri

ibadetleri

kırmızı yakuttan, zebercedden, inci ve mercandan köşklerde hurilerle eğlenmek içinse, bu cennet kalbimizi sıkıştırmasın artık.

Her şeyi bilen biliyordu, erkeklerin önüne üç-beş huri koymazsa cenneti arzulamayacaklarını.”

“Erkek söylemin vahşi saldırısı, kadınların dilini burmuştur.” diyen kahraman, kadınların; cehennemin çoğunluğunun kadınlar olduğunu söyleyen erkekler karşısında “akıl tutulması” yaşadığını ve kendisini sürekli azapla korkutan bu “vahşi dil”in, kadınlara “cennetin kapısını” kapattığını dile getirir.

Bu “vahşi dil”, “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” Ayetini unutmuş gibidir.(a.e.:140-142).

Kendi geçimini sağlayamayan ve maddi anlamda bir erkeğin eline bakmaya mecbur bırakılan bir genç kız ve felç olmuş bir adamın maddi değil, fiziksel muhtaçlığı çıkar karşımıza *Sözleşme* hikâyesinde. “Adam felçli, kaç yıl yaşar? ...Oturağını temizler, yemeğini yedirir... Sonra ondan birkaç parça mal... İşte öldükten sonra...” gibi cümlelerle kızı ikna edip, felçli adamla evlendirmişlerdir. Farklı muhtaçlık durumlarına dayanan anlaşmalı bir evliliğdir:

“Bir sözleşmeydi bu. Kadın en değerli şeyini, genç kızlığını koydu ortaya. Erkekse evini, malını ve felçli vücudunu. Bu yüzden başlarından konfetiler dökülmedi, düğün valsini yapılmadı. Bu yüzden adam ilk gece garibin genç kız gözlerini duru tenini, güzel saçlarını ve umutlarını topladı tutmayan bacaklarının arasına. Bu onun hakkıydı.”

Adam felçli olmasına rağmen kadın üzerindeki hâkimiyeti, tanrınıninki gibidir. İkisi de bu çıkara dayalı evliliklerinden memnun değillerdir. Kadın sırf “birkaç parça mal” için genç kızlığını harcamıştır:

‘Tanrı içimizden geçenleri bilir’ deyince adam, lastik donunu hiç çıkarmadı bacaklarından garip. Saçlarını hiç uzatmadı. Onun iradesine karşı gelinmezdi. Zaten kocasının ara sıra yoklayan akrabaları da böyle demiyorlar mıydı? Çıkarken de, ‘İşte öldükten sonra, ondan birkaç parça mal...’ Adamın müstakbel katili gibi hissetti kendini. Onun öfkesini, hırçınlığını, sevgisizliğini biraz anlar gibi oldu. İkisi de birbirinin gerçek niyetini seziyordu.”(Toros,1990, 44-46).

Oturdukları ahşap evin tamiratını yapmaya gelen ustayı gören kahraman, ustadan etkilenmiştir. “Korktu garip. Tavanı oynuyordu. Garibin delikanlıyı farketliğini kocası da gördü.” Kocası, “o bir sanatkâr. Seninle ilgilenmez.” der ve dedesinin eskiden ustanın evin işlerini yetmiş günde tamamladığını söyleyince kahraman, “dedem” kelimesine takılır: “Garip bunu daha önce düşünemediği için çok kızdı kendisine. Tanrının dedesi olur muydu? Ya akrabaları? İşte o da bir kuldu. Kendisi gibi.” dedikten sonra vazgeçer. “Hayır! Kendisi gibi değildi. Onda başka bir güç vardı.”

“Tekerlekli sandalyedeki adam”, karısına “Allah’tan başka ilah yoktur.”, “O, her şeye kadirdir.”, “Eşi benzeri yoktur.” dedikçe kadın korkar. “Çünkü o Tanrı’nın tarifine çok” uymaktadır. Ama “Tanrı’nın bir taşra kasabasında, bir tekerlekli sandalyede yaşayacak kadar güçsüz ve yoksul muydu?” diye düşünerek kafasındaki düşünceleri “kovmaya çalışır.”(a.e.:44-46).

Sahurla Gelen Erkekler hikâyesi, ramazan ayında geçmektedir. Kocası kahveye gidip sahur beklerken karısı, evde örgü örmektedir. Kalbi delik bir çocukları vardır. Çocuk, babasının evde olmasını çok istemektedir. Kahvede neler olup bittiğini öğrenmek de ister ve sahurun nasıl bir şey olduğunu çok merak eder: “Gelince babasıyla, amcasıyla selamlaşıyor mu? Annesi ‘la get!’ demişti o gün; ‘hiç öyle şey olur mu?’” Büyünce bir efendi olup kahvede oturacağını da hayal eder:

“Yeryüzünün halifeleri

Çobanları, kaportacıları, çiftçileri, delileri

Yeryüzünün e-r-k(ek)leri

Halifelik sınırdı bu. Halife olmadan kahveye gidip sahur bekleyemezdi. Ben çarşıya gidiyorum, diye çıkmazdı evden.”

Annesi teravihe gitmek ister ama babaannesi annesini bırakmamaktadır. Babaanne, “kadının tespihi örgüsüdür.” Diyerek anneyi dışarıya çıkartmaz: “Anne örgü yapmak istemiyor. Teravihe gitmek istiyor. ‘Bıktım elin uşaklarına kazak dokumaktan. Oğlun ne güne duruyor, çalışsın!’ diyen anne deli değil. Nene deli.”

Çocuğu için biriktirdiği ameliyat parasını, her gece erkek, kadının elinden alıp “sarayında” yemektir. “Sahuru öldürmek” isteyen çocuk ise bir gece kaçıp gider kahveye: “Kimse gelmedi. Sigara içtiler, oyun oynadılar, öksürdüler. Sonra da dağıldılar. Bir şey görmedim.” der. “Sahur, erkekleri eve gönderip ışıkları söndürüyor, kapıyı kilitliyor. Karanlık sokaklarda yüzü gölgeli kadınlar uyku mahmuru güzellikleriyle ışıkları yakıp, kapıları açıyorlar. Birazdan en hoş ateşlerin üzerinde halifeler için börekler pişirilecek. Böreklerin tadı öyle güzel olacak ki, halifeler şiş karınlarını sıvazlayacaklar avuçlarıyla; bu gece de doyduk diyecekler.” (Toros,2015a:32-34).

Romanda, rüyasında Atike ile konuşan kahraman, ona şimdiki erkeklerin kadınlara davranışları karşısında ne yapacaklarını bilmediklerini anlatır: “Günah korkusuyla ürperdiğimizizi, neyin doğru neyin yanlış olduğunu artık bilemediğimizi, ‘Benim göğsümde iki kalp var’ diyen Kureyşli gibi ortalıklarda dolanan erkeklere ne diyeceğimizi şaşırduğımızı, üstümüze ‘kuma’lar geldikçe nefsimizi terbiye ediyoruz diye sağda solda konuşup yastık altlarında ağladığımızı, ne ‘hayır’larımızın ne de ‘evet’lerimizin bir anlamının kaldığını, namazlarımızı evlerin dip odalarında kıldığımızı, Teravîh namazına gitmek için bile kocalardan izin çıkması gerektiğini, bu iznin bile çoğunluk çıkmadığını söyledim.”(Toros,1997:223).

İncelenen eserlerde, erkeklerin geçmişte yaşamış ve günümüze kadar kitapları okunmaya devam eden büyük din âlimlerinin kadınlar hakkındaki söylemlerine dayanarak, dinden aldığı güçle, kadının istek ve arzularını önemsemeyen, üzüntü ve içi sıkıntılarını bilmeden kendi arzusu doğrultusunda hareket edip, kadının kendisine itaatini beklemektedir. Erkekler, İslam’ın koruyuculuğunu üstlenirken kadınlar, erkeklerin sözlerini İlahi bir söz kabul edip boyun eğmeye itilmektedir. Erkekler,

kadınlardan akıllarını kullanmamalarını, sorgulamamalarını, namaz kılmak için dahi sokağa çıkmamalarını istemektedirler. Din adına konuşan erkeklerin talepleri, İslam'ın ruhuna ters düşecek boyutlardadır. Eserlerde kadın kahramanlar, genellikle sorgulamışlardır. Kendilerini suçlayan, korkutan, rahat bırakmayan erkeklerin İslam algısı eleştirilmektedir.

3.2.3. Toplumun Verdiği Haklar: “Erkek Erkektir”

Toplumun erkeklere bahsettiği haklar, genel anlamda bakılacak olursa, gelenekler etrafında oluşturulmuş özgürlüklerdir. Geleneğin sınırlarını belirleyen, yasak ve kuralları oluşturan etmenlerden biri ise dindir. Din de geleneksel okuma ve yorumlarla yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda din ve geleneğin iç içe geçmiş olduğunu ve ayıp ya da normal karşılanan yaşam pratiklerinin bu sistem etrafında olduğu söylenebilir. Geleneksel din anlayışının ve ataerkil sistemin “kadın”ın konumunu nasıl oluşturduğu yukarıda açıklanmıştır. Bu anlayışla şekillenen ev içi rolleri sebebiyle “dışarı”ya ait olan çoğu şey, kadının kullanım alanından çıkartılmış ve kadın için “ayıp” kabul edilmiştir. Eski toplumlarda kullanılan “at”, tarihi çok eski olmayan “bisiklet” bunlardan bazılarıdır. Çağlar değişse de kadının konumu bu anlamda değişmemiştir.

Toplum tarafından kabul edilmiş yargılar, kadını sınırlandırıp ev içine ait olmasını sağlarken sadece erkekler değil bu amaca kadınlarda hizmet etmiştir. Kadın, erkeğe ait olan at, bisiklet gibi bineklere değil binmek, namaz kılmak için camiye gidememektedir. Erkek ve kadın için zararlı olan “sigara, alkol” gibi maddeler, kadınlar tarafından kullanılınca ayıplanırken, erkek, “erkek” olduğu için toplum, onların zararlı maddeleri kullanmasını “yadırgatıcı” bulmamıştır. Günümüzde hâlâ tartışılan konular olmakla birlikte sadece kadınlara yöneltilen bu ayıplamalar, erkeği es geçmektedir. “Gerektiğinde” fiziksel şiddete maruz kalan, aşağılanan, fedakârlık yapması, susması beklenen, kadınlarken; erkeklere, bağırarak, hakaret etmek, kahveye gitmek, alkol ve sigara içmek, ata ve bisiklete binmek, kadınlara laf atmak, kalmıştır. Tüm bunlar, erkeğin kendisine gördüğü haklar olmakla birlikte kadınlara da benimsetilmiş ve “doğal” karşılaması gerektiği öğretilmiştir. Kadın da bu sistemin devamlılığını sağlamada önemli bir role sahiptir.

Beyaz Öykü hikâyesinde, içeride uyuyan karısını düşünen Hidayet, aşkı sorgulamaktadır. Karısıyla yaşadığı şeyin aşk olmadığına inanmaktadır. Hem “Âşık olunacak kadının” isminin Makbule olamayacağını düşünür. Ama “erkeğin ise ne adının önemi vardı, ne yaşının, ne de nasıl görüldüğünün. Erkek erkekti.” “Hem Hidayet de güzel isim” diyerek kendisini es geçer.(Toros,2015a:68).

Gözlerin Sesime Değiyor hikâyesinde Toros, kadınların bölünmüşlüklerinin daha fazla olduğunu bunun neticesinde, çok çeşitli isimlerinin olduğunu ifade ederken erkeklerin ise her yerde erkek olduğunu dile getirir:

“Neyi konuşalım? Annelerimizi teyzelerimizi, kocalarımızı, babalarımızı... Kadınları ve erkekleri mi yani? Kadınlar kendi içlerinde gruplara bölünürler. Erkekler hiç bölünmezler. Onlar büroda, sokakta, evde, çarşıda, hep erkektirler. Ama niye bölünmezler? Bölünmezler mi? Biz bölelim mi? Bölen ve bölünenin yerlerini değiştirelim mi? Neyle? Konuşarak. Haydi, konuşarak başlayalım işe. Bakın yeni bir başlangıç noktası; işçi kadınlar, aşçı kadınlar, fahişeler, burjuvalar, müslümanlar, feministler, kemalistler, liberaller, radikaller, ev kadınları, kız kuruları... Şu çeşitliliğe bakın. Yaa, gördünüz mü? Bizim bir de ideolojik, bir de toplumsal, bir de sosyal kimliklerimiz var. Ne çok adımız var? Ne çeşitli rollerimiz?”(a.e.:63).

Şiddetin hiçbir türüsü kabul edilmemeliyken erkeklerin çeşitli sebeplerden kadını dövmeyi kendilerine hak gördükleri anlaşılmaktadır. Özellikle namusa halel getirdiği düşünülen kadına, şiddet uygulamak toplum tarafından normal karşılanmaktadır.

Betina hikâyesinde, Betina ve İdris Almanya’da tanışıp birbirlerini severler. Betina, Türkiye’ye gelir ve Mersin’in kenar mahallesinde yaşamaya başlarlar. Betina şaşkındır ve olan bitene pek anlam veremez. İdris bir gün Almanya’ya iş için gitmek zorunda kalır. Tanımadığı bir ülkede tek başına kalan Betina eve başka adamlar aldığı iftirasına maruz kalır ve çapkın bakışlara. Parası kalmayan Betina boğaz tokluğuna temizliğe gider. Bir gün mahallenin hocası ile karşılaşır. Ona Müslümanlık hakkında sorular sorar. Hoca da ona Kuran hediye eder. İdris’siz canı çok sıkılan ve bunalan Betina Kuran’la hayatını anlamlandırabileceğini düşünür ve gece gündüz okumaya başlar. Hocanın samimiyetini çok seven Betina sık sık onunla ve hanımıyla buluşur, sohbet ederler. Mahalledeki çapkın bakışlı adamların ve karılarının pek hoşuna gitmez bu durum. Sağda solda Betina ve hocanın arasında bir ilişki olduğu hakkında

konuşmaya başlarlar. İdris bir gün çat kapı gelir ve hasretle sarılırlar. Birkaç gün sonra mahallenin iftiralarına inanan İdris eve dönünce karısına sormadan, onu dinlemeden dövmeğe başlar. Anlatıcı ise durumun yaygınlığını belirlemek için “Birçok erkeğin birçok kadını dövdüğü gibi” ifadesini kullanır. (Toros,1990:17).

Beyaz Öykü'nün kahramanı Hidayet, şiddete maruz kalan bir annenin oğludur. Üniversite okumuştur ve yazarak hayatını kazanmaktadır. Her ne kadar uzak kalmak, hatırlamamak istese de annesinin yaşadıklarını ve maruz kaldıkları şiddeti nasıl saklamaya çalıştığını unutamaz. Babasını “hep canı sıkkın” olarak hatırlamaktadır. Annesini ise dayak yerken. “Anası dayak yiyor ve gözyaşlarını tülbentinin ucuna silerek kolu komşuya ayıp olmasın yapıyor. Çocukların kulağını büküyor sokakta anlatmasınlar diye. Yüksek sesle haykırmak, ağlamak edepsiz kadınların harcı.” “Edepli bir ananın, şerefli bir babanın oğlu olarak mutlu olamadığı günler”dir. Babası, “Hep öfkeliydi. Asık suratlıydı. Sofrayı ters çevirmek, yemek tenceresini bahçeye fırlatmak için hep bir bahane bulurdu.”(Toros,2015a:72).

Halkaların Ezgisi romanında dışarı hava almaya çıkan kadın, etrafındaki insanları tasvir ederken bazıları için şöyle demektedir: “Karıları konuşsa / konuşmasa / gülse / gülmese / hızlı yürüse / yavaş yürüse / çarpsa birine / çarpılsa... Söylenen, homurdanan, sokurdayan, fokurdayan erkekler...”(Toros,1997:15).

Erkeğin, canının sıkkın olması, homurdanması, olur olmaz sinirlenmesi, önüne gelen yemeği fırlatıp atması onun hakkıdır. Kadın da erkeğin bu hakkını susarak ve “edepsiz” olmayarak teslim etmekte ve erkeğin canı sıkılınca şiddet uygulayabileceğini adeta kabul etmektedir.

İstatistik Memuru hikâyesinde de kadının kocasının şiddetini olağan karşıladığını görmekteyiz. “Septik servisin ortalama yatış süresini” artırdığı için istenmeyen bir kadın vardır: Zehra Tütün. Kocasından dayak yediği için hastanede yatan bu kadın, kocasını gördüğü zaman ise ondan şikâyet etmemekte hatta “kocamdır döver” diyerek diğer insanlara kızmaktadır.(Toros,1990:35).

Aynı hikâyede, “istatistik memuru” hastanede kalan insanları sınıflara ayırarak, sayılarını çıkartmakta ve çeşitli ortalamalarını almaktadır. Bunlardan bazıları

ise, “Kocasından bıkkın hastalık numarasıyla yatanlar”, “kocasını, kaynanasını oğlan evlat istemelerine rağmen kız doğurduğu için, onlara rağmen kız doğurduğu için ölsün diye dua edenleri, duası kabul olmamışsa eğer hastanede bırakıp kaçanları” nasıl hesaplayacağını bilemez.(a.e.:37).

Erkek daha doğmadan önce kutsal ve değerli iken, kız bebek istenmez ve hatta ölmesi için dua edilir. Erkeğe kazandırılan haklar sadece erkekler tarafından değildir. Kaynanası da doğacak çocuğun erkek olmasını ister. Bir kadın olarak, kadını değersiz kılmaktadır.

Park hikâyesinde, tek başına parka giden kadın köfte ekmek yemektedir. “Karşı bankta güneşe sırtını vermiş, yüzükoyun uyuyan bir adam var”dır. “Ayakkabısının teki ayağından düştü düşecek”tir. Adamı daha dikkatli izlemeye başlayan kadın, içinden adam hakkında çeşitli çıkarımlarda bulunurken adam, “üzerinde bakışlarımı hissedip gözlerini aralıyor.” Bu defa kadın gözlerini adamdan kaçırır. “Çünkü erkekler ancak, böyle pervasızca, sakınmadan bakabilirler yoldan gelip geçen ya da bir bankta böyle amaçsızca oturan kadınlara.” Başını diğer tarafa çeviren adam, “ayakkabısının ucuyla açıktaki topuğunu tatlı tatlı kaşıyor.” Kadın ise içinden “Sen işte, bunu yapmaya asla cüret edemezsin. Değil kaçınmak, böyle bankta, sere serpe uzanamazsın.” der. (Toros,2015b:117-118).

Burana Kız Kulesi hikâyesinde, “doğum ebesi” olan “Ebe Nine”, at binmekte ve kimse onu ayıplamamaktadır. Çünkü o, “herkesin annesi ”dir: “Koca köyde erkekler ata biner, kadınlar arkadan yürüyerek giderken, köyün içinde at sürermiş de kimsenin aklına ayıplamak gelmezmiş.”(a.e.:169).

Eskiden mesafeleri kısaltmak için de kullanılan bir vasıta olan atı, kadınlar kullanınca ayıplanmaktadırlar. Erkeklerin at binerek, kadınların da arkadan yürüyerek takip etmeleri toplumda normal karşılanmaktadır. Erkeğin hakkı önden giderek at binmek, kadının ise arkadan gelerek yürümektir.

Romanda, küçük kız güzel ve yaseminlerin koktuğu bir yaz akşamında, ancak erkeklerin binebildiği bisiklete binmek ve “saçlarını savurmak, pedal çevirmek, ben varım” demek istemektedir. Abisi ise “şu sokakta bir boy git de gel bari. Bu son olsun, bir daha vermem” dedikten sonra ondan başka “sokakta bisiklete binen kız” olmadığını

hatırlatarak küçük kızını uyardığıdır.(Toros,1997:48). Çocukken başlayan kural ve yasaklar, kızları özgüvensiz bırakmakta ileriki yaşlarında artan yasaklarla perçinlenmektedir. Erkeklerle ise tüm haklar doğuştan bahşedilmiştir. Bisiklet de erkeklerle aittir.

Erkeğin hizmetine sunulan araçları kadınlar kullandıklarında ayıp karşılanmaktadır. Erkeğin konforunu gözeten toplumsal haklar, kadınları sınırlandıran ve sürekli çekinerek, sakınarak yaşaması gerektiğini aşıl原因an öğretilerdir. İncelenen eserlerde, erkek kahramanlar “gerektiğinde” fiziksel şiddeti kendisine bir hak olarak görmektedir. Toplumun bunu “doğal” karşılaması ile erkekler, kadınları sınırlandıran, üzerlerinde hâkimiyet kuran konumdadır. Bu durumu “doğal” karşılayan sadece erkekler değildir. Sistemin devamlılığını sağlamada kadınlar da önemli rol oynamaktadır.

3.3.KADIN, ERKEK VE KAMU

3.3.1. Görüntünün Anlattığı: Başörtüsü

Cumhuriyet’in ilanından sonra, çeşitli reformlar yapılmıştır. 1924’te halifelik kaldırılmış zira “cumhuriyetin ve egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olması ilkesinin, egemenliği Tanrı’dan alan halifelik kurumu ile bağdaşması mümkün değildir.”(Aksoy,2005:111). Laikleştirilmeye başlanan ülkede, 1924 yılından itibaren yapılan değişiklikler “yapısal değişimlere” yol açmıştır. “Şapka kullanımıyla ilgili yasanın çıkarılması, modernleşme sürecinde sembolik görseleğe yapılan vurgu açısından önemli bir duraktır.”(a.e.:113).

Giyim hususunda Cumhuriyetin ilk döneminde, “Şapka İktisasına Dair Kanun” ve “Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanun” şeklinde iki kanun çıkartılmıştır. “Kadının kılık kıyafetinin düzenlenmesi konusunda somut bir yasal düzenleme yapılmamıştır.” İlerleyen dönemlerde kadının kıyafetinde sert bir değişim olmadığını, zaman içinde yavaş yavaş dönüştüğünü görmekteyiz. Bu değişim sürecinde “toplumsal dönüşümün önemli aktörleri, devletin yönetici kadroları(bürokrasi)” öncülük etmiştir. Hem “askeri” hem “sivil” bürokrasi ve aileleri, “yeni yaşam tarzının taşıyıcıları” olmuştur. Bu kesimin kılık kıyafet algısı ve tarzı, “temsil ettiği iktidarın

gücü ile toplum nezdinde görünmez bir hegemonya ve iktidar hissettirmiş”tir.(a.e.:116-117).

Çarşaf, peçe gibi kadınların geleneksel toplum içinde giydiği kıyafetlere “yasal bir düzenleme” getirilmemekle birlikte, 1935 yılında düzenlenen kongrede çarşafın yasaklanması gündeme getirilmiş ve “kongre konuyu belediyelere havale etmiştir.” Çarşafın, “yerel belediye yönetmelikleriyle yasaklanması” halk içinde “çarşafın yasaklandığı” fikrini doğurmuştur. Çeşitli belediyelerde karar alınarak “kadınların çarşafı olarak sokağa çıkması yasaklanmıştır.” Bunlardan bazıları, “Trabzon, Rize, Adana, Antalya, Afyon, Konya, Ankatya”dır. (a.e.:118).

1968’de “başörtüsü açısından önemli bir yıl olmuş”tur. Yaşanan tartışmaların, “merkezi yerini almaya” başladığı yıl olmuştur. Laikleşme süreci ve çarşafın bazı yerlerde yasaklanması ile birlikte ortaya çıkan tesettür tartışmaları, yerini çarşaftan, “manto ve başörtüsüne bırakmıştır.” 1950’li yıllarda çarşafa alternatif olması açısından maddi durumu olmayanlara dağıtılan manto, o dönem içinde “çağdaş ve modern” bir giysidir. Yaklaşık on yıl sonra ise manto “hedef” olarak, istenmeyen ve geri kalmışlığı simgeleyen bir kıyafet olarak algılanmıştır. “Karşı olunan örtünün türü, şekli ve adı değil, ‘örtünmenin’ kendisidir. 1968 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi öğrencisi Hatice Babacan’ın başını örterek derslere katılması ve başörtülü öğrenci sayısında artış olmasıyla beraber, “fakülte idaresi ve bazı hocalar” tarafından onun “tarikatlar tarafından yönlendirildiği ve başka amaçlarla” okula başörtüsü ile geldiği sebebiyle “derslere devamına karşı çıkmıştır.” Bunun üzerine dersten kovulan Babacan, dini gereği örtündüğünü söyleyerek çıkmıştır. Onun okuldan atılması üzerine boykotlar ve tartışmalar başlamış ve devamı gelmiştir.(a.e.:144).

İlk başta kentlerde yaşayan, “maddi durumu yerinde olan” kişilerin kullandığı “türban” modern bir baş giysisi olarak tanımlanırken, “çok geçmeden tam tersi yönde anlamlandırılacak ve siyasal işlevi olan bir simgeye dönüştürülecektir.” Başörtüsü ise kırsal kesimde yaşayan kadınların, kültürel açıdan başa takılan örtü olarak masum ve geleneksel hale gelecektir.(a.e.:167). “İslamcı hareketin güçlenişini kırsal kesimlerden gelen, geleneksel değerlere bağlı, eğitim ve para kazanma fırsatlarını yakalayamamış, ‘cahil’, ‘işsiz’, modern toplumun dışladığı toplumsal grupların harekete geçmesi”

olarak görülen fikirler gerçekçi değildir. Toplumda, “eğitimden yoksun kalmış” gruplar değil, “yüksek eğitim imkânı elde etmiş” geleceğin meslek sahipleridir.(Göle,1993:92). Bu noktada başörtüsü, “gelenekle sınırlı kuşaktan kuşağa aktarılan, kadınların anlamını sorgulamadan kullandıkları bir örtü iken”; Türban, “kadınların geleneksel hayatlardan çıkıp daha modern olan kamusal alana katılan, bir tercihi ifade eden ve en önemlisi de İslamcı bir duruşu, kimliği ifade eden bir örtüye dönüşmüştür.” Bir anlamda “geleneksel ile modern arasındaki” ayrımdır.(Aksoy,2005:168).

1984 yılında YÖK tarafından, başörtüsü sorununa bir çözüm geliştirmiş ve üniversitelere, modern olan “türban” ile girilebileceği şeklinde karar almıştır. Başörtüsü, “köylülükle, Anadolu lukla, Müslümanlıkla, taşrayla, mahalleye ve cemaatle” ilişkisi kurulup algılanırken, Fransızca bir kelime olan türban ise “modern hayata, kente, salon etkinliklerine, Paris gibi moda merkezlerinde yayılan estetik ölçülere ve kamusal alana yönelik bir temsil” şeklinde anlaşılmaktaydı.(Aktaş,2006:224). Kuralları koyan güç odakları, “türbanı” çağdaş görürken, başörtüsünü “çağdışı” olarak algılamaktadır. Bir zaman sonra “türbanlılar” olarak adlandırılan örtülü kadınlar, her ne isimle olursa olsun istenmemektedir. “1950’den sonra çarşaf karşıtlığı mücadelesi ile gündeme gelen TKB” bu tartışma ile ilgili açıklamada bulunmuş ve “türbanın da başörtüsü olduğunu vurgulayarak, her ikisine de izin vermenin laikliğe aykırı olduğunu ileri sürmüştür.”(Aksoy,2005:168).

Yıllar içerisinde “başörtüsüne karşı olanalar, çok geçmeden türbana da karşı” olmuşlardır. Başörtüsünün değil, türbanın “bir amacın simgesi, işareti” olduğuna inanarak, dönemde “başta Cumhurbaşkanı olmak üzere, öğretim üyelerinden siyasilere, yazar-çizerlerden bürokratlara varıncaya kadar, başörtüsü yasağından yana olan çevrelerden gelen tepkiler üzerine YÖK, 1987 başında başörtüsü gibi türbanı da” yasaklamıştır. (Aktaş,2006:225-226).

Başörtüsü ile türban “iki farklı giyim tarzını ifade ederken, daha temelde iki farklı kadını, iki farklı sosyal ve siyasi duruşu ifade etmektedir.” Önceki dönemlerde çarşaf sonraki dönemlerde başörtüsü ve manto son olarak da türban, ismi ve şekli ne

olursa olsun kadının örtünmesi konusunda hassasiyet gösterilmiş ve üstenci bir yaklaşımla yasaklar konarak kabul edilmemiştir.(Aksoy,2005:168).

3.3.1.1. Toplumun Başörtüsüne Bakışı

“Cumhuriyetin kurucu elitlerinin kamu alanını hegemonya alanı olarak tasarlanmaya” başlamasıyla, “geçmişi ve yüzyılların içinden süzülüp gelen değerleri” reddetme, “aşağılama girişimi, taleplerin ve itirazların da yasaklarla bastırıldığı bir toplumsal düzen” getirmiştir. “Benzerlerin bir aradalığı esas alınınca, benzerlerin neye benzemesi ve nasıl olması gerektiğine de” doğal olarak, “güç ve otorite karar” vermiştir.(Ramazanoğlu,2012:163).

Başörtüsü takan bir kadına “kafadan bir kimlik” biçilmektedir. Bu, “birey olarak değerlendirilmediğiniz, yeteneklerinizin, algınızın, sağladığınız ve sağlayabileceğiniz katma değerini hesaba katılmadığı bir kimlik”tir. Türban, aslında “Cumhuriyet eliti için başını annesi gibi bağlamayanı değil, tercihlerini annesi gibi yapmayan kadını” temsil etmiştir. “Asıl öfke duyulan şey dindar kadının iddia edilen aksine edilgen ve itaatkâr olmaması, tersine kendi özgün tercihlerinin cesurca arkasından” gitmesidir.(a.e.:169).

“Modernleşmenin bir ön koşulu olarak görülen eğitim ve kentlilik, dine yönelişi ifade eden” başörtüsü ile bağdaşmamakta ve “zihinlerde karışıklık yaratmaktadır.” Eğitim görmüş bir kadının örtünmesi “başlı başına bir paradokstur.” Okumuş insan, “dinin tutuculuğundan, alaturka geleneklerden bağımsızlaşarak, Batı medeniyeti ile bütünleşebilen aydın kişidir.” Bir yandan üniversite eğitimi almak isteyerek, “cahil olmadıkları, diğer yandan İslam’a yöneldikleri mesajını veren İslamcı kızlar” zihinlerde oluşturulmuş “kategorileri altüst” etmektedirler.(Göle,1993:93-94).

“Kadın özgürlüğüne ve cumhuriyetin temel ilkelerine karşı bir dünya görüşünün simgesi”(Aktaş,2006:226). Olarak görülen, dışlanan, kamusal alana dâhil edilmeyen, sembolik olan örtü, dönemin siyasi güçleri tarafından her türlü kaynakla toplum zihnine onu, çağdışı, gericiliğin temsili, “kara tehlike kara tahrik, karanlık kafa, karanlık çevreler” gibi adlandırmalarla kodlamıştır. Toplumun büyük kesimi, “bunlar

da nerden çıktı? Ne hakları var okullarımızda okumaya?” şeklindeki sorularla ve “olmadık yakıştırmalarla onları karalamaya” çalışmışlardır.

Başörtüsü tartışmalarının asıl kaynağı olan “din” üzerinden eleştiriye maruz kalmışlardır. “Din kadını eziyor, din kadına hayat hakkı tanımıyor; din kadının tahsil yapmasına engel oluyor” demişlerdir. “Aklı başında okumuş ve meslek sahibi bir kadının böyle bir dini hayat görüşü olarak benimsemesinin mümkün olmadığını” her fırsatta anlatmışlardır. Hâkim toplum yaklaşımına göre, “Müslümanlar gericiydi, Müslüman kadınlar da örtülerinin altında akılları dünya işlerine ermeyen edilgen varlıklar.”(Aktaş,1991:14). Aslına bakılacak olursa kadının konumu, onların söylediklerinden pek de farklı değildir. Nitekim Gazzali, Hz. Ömer’den rivayet ettiğini belirterek şunları söylemiştir: “Kadınlara muhalefet edin; onlara muhalefette bereket vardır.” Ayrıca “onlarla istişare edin ve dediklerini yapmayın.”(Gazzali,2015:116). Örnekleri çoğaltılabilecek pek çok kadınları aşağılayan ve onları “çocuktan biraz akıllı, köleden biraz özgür” gören dindar yazınlardır. (Tuksal,2016:26). Dindar okumuş kadınlar zaten bu algı ile mücadele etmeye çalışırken, jakoben laik kesim de dinine sahip çıkmak isteyen başörtülü kadınları aşağılamaktadır. Müslüman kadınların “özgürlüklerine kavuşmaları için önce örtülerini çıkarıp atmaları” gerektiği söylemişlerdir. Kadın sorununa eğilen hareketlerin gündemini “başörtüsüne karşı çıkma” oluşturmuştur. Dinin kadına değer vermediğini ispatlamak(bunu yapmak çok zor olmayacaktır) için, “atasözlerinden, düzmece dini vecizelerden, doğruluğu kuşkulu hadis olduğu söylenen bir takım sözlerden, medet” ummuşlardır. “Kitaplar yazıyor, filmler çekiyor, röportajlar hazırlıyor, sergiler açıyor, dernekler kuruyor, yürüyüşler yapıyor, bildiriler dağıtıyorlardı.” Kadının özgürleşmesinin, başörtüsünü çıkarıp atmakla mümkün olduğuna inandılar.(Aktaş,1991:15). Oysa dindar kadınlar, kadının ikincil konumunun sebebini dine yükleyip kolaycılığa kaçarak, dinin kadını aşağıladığını söyleyip kenara çekilmemişlerdir. Onlar sapla samanın birbirine karışmış olduğu kaynakları referans almayıp, asıl kaynağa yönelerek, “kaynağı günün şartlarına göre” algılayarak, yeniden bir okumayla “dindarlaştıran ve özgürleşen Müslüman kadınlar”dır.(Şerefoğlu,2014:303).

Başörtüsünü çıkartmak istemeyen kadınların “göz önünden kaybolması, yok olması” gerektiğini düşünmüşlerdir. Başörtülü kadınların “okuyup çalışacak yerde hiç

okumasın, yine evlerinde kalsın, ortalıkta gözükmesin” istemişlerdir. Bu kadınlar, “başını çok örtmek istiyorsa, evlenip evinde otursun, namazını kılıp teşbihini çeksın, dünya işlerine karışmasın” diyerek yüzyıllardan beri süregelen geleneksel din söylemi ile aynı dili kullanmışlardır. Başörtüsü takan kadından “öğretmen, memur, sanatçı, doktor, mühendis olmaz; olursa genç kuşağa kötü örnek olur” demişlerdir.(Aktaş,1991:15).

Feminist kadınların çoğu, başörtülü kadınların “verdıkları mücadelede”, yanlarında olmamış hatta karşılarında olmuşlardır. Dönemde “İslami değerleri ileri sürerek kadını eve çağırın erkeklerle ‘örtünecekseniz evinize’ diyen Kemalist yazarların yolları” çakışmıştır. Feministler, “bu ortak tutucu erkek söylemine katılmakta, rüzgarlarını onlarla birleştirmekte bir mahzur görmemişlerdir.” Kendi coğrafyasının kadınlarına üstenci, oryantalist bir tutumla yaklaşmışlardır.(Ramazanoğlu:2000:152-153). Ramazanoğlu, Feminizm ’in batının “hegemonik dilinden bağımsız bir seyir” izleyemediğini ve “aşağı ırklar, aşağı kültürler” olarak gördükleri kadınları, “üstenci bir dille”, “öteki” kadınları “kurtaracak nesnelere olarak” görmüşlerdir.(Ramazanoğlu,2012:37). Bu bağlamda kendisini, “bilgi/iktidar”ın merkezinde gören kadınlar/araştırmacılar, “geleneksel, çağdışı ve şeriatçı diye nitelenen karşı kutbu” incelemektedir. Onların “evrensel norm ve standartlara göre değerlendirmesini yaparak eksikliklerini tespit etmektedir.”(Ramazanoğlu,Şişman:2000:136). Kendisini “tanımlama konumunda” gören araştırmacılar için başörtülü kadınlar, bir “araştırma nesnesi” olmuşlardır. “Yaygın olarak kendilerini ifade etmeleri” engellenmiştir. “Araştırılan nesne” olmuş ama araştıran özne olamamışlardır. Ramazanoğlu, onların “bir özne olarak talepleri ve hayalleri yorumların ve manipülasyonların dolayımından geçmeden yazı alanına” yansıyamadığını söyler.(Ramazanoğlu:2012:166).

Şişman, çağdaş ve İslamcı kadının “birbirine karşı konumlanışı”nı “kamusal alanın hiyerarşik yapısı”na bağlamaktadır. Başörtüsüyle kamusal alanda var olunmasını istemeyen “çağdaş” kadınlar, “kamusal alanın gerçek sahipleri, Müslüman kadınlar ise bu filtreyi, modernliğin kutsanmış mabedine giriş yasağını delen unsurlar olarak algılanmıştır.”(Ramazanoğlu,Şişman:2000:118).

Barbarosoğlu, “Cumhuriyetçi elit” kesim, başörtüsü meselesini bir “mesele” haline getirmeyip doğal akışı haline bırakmış olsaydı, “başörtüsünün bayraklaşmasını yaşamayacaktık” der. “Eğer devlet kamu alanında başörtüsüne bu kadar şiddetli yasaklar” koymamış olsaydı, “sembolik düello”nun “her iki tarafta da militan zihniyetlerin” oluşmasını engellemiş olacağını söyleyerek, baskı ve tepeden inmece tavırların, iki kesim arasındaki farkı açtığını ve ayrımı keskinleştirdiğini ifade etmiştir.(Barbarosoğlu,2015:27).

Toros, romanında bu konuyu işlemiş ve dönemde toplumun başörtülü kadına nasıl yaklaştığını, ne şekilde algıladığını kahramanlar aracılığı ile göstermiştir. Romanda Nisa, başörtülü bir kadındır. Etrafındaki yargılamaları, aşağılamaları, ayıplamaları kulak arkası yapıp olmak istediği gibi yaşamaya çalışsa da toplumun yaklaşımı, onu çok yıpratmıştır. Taşımaya çalıştığı yük ağır gelmiş ve alternatif geliştirmek istese de çıkış yolu bulamamıştır. Başörtüsüne atfedilen “kutsal” anlamlarından sıyrılarak normal, sıradan olmak istemektedir. Kendisini kapatarak, açığa çıkmak ve bu kadar görünür olmak arasındaki ters ilişkinin sona ermesini istemiştir. Tiyatroya gittiğinde “senin ne işin var burda?” söylenmeleri, üniversitede okurken zekâlarında sorun oldukları düşünceleri, mekân üzerinden yapılan ve sokakların, parkların hâkimi gibi davranan diğer insanlar, eczaneye girdiğinde dahi cevaplama gereken “başınız neden kapalı? Soruları, genç olmasına rağmen “hanım teyze” hitaplarına maruz kalması gibi pek çok durum kahramanı yormaktadır. Bu tutum ve davranışlar, sadece yabancılar tarafından değil, “bizim de mi başımıza gelecekti” nidalarıyla, bir ölümü karşılar gibi davranan ablası tarafından da gerçekleştirilmiştir. Ablanın kardeşini yok sayması ve kardeşinin ölümünü ilan etmesi, Nisa’nın başına örtü takmasından kaynaklanmaktadır. Ona yüklenen bunca anlamı kaldırmak çok ağır gelir. Nisa’nın parkta tanıştığı diğer üç başörtülü kadın da kendi yaşadıkları sıkıntıları dile getirirler.

Halkaların Ezgisi, romanda yeni tesettüre giren kadın, yolda yürürken insanların bakışlarını anlatır: “Örtüm ve etek boyum arasında gidip gelen bakışlar gördüm. Örtüm ve rüzgârla görünen saçlarım arasında müstehzi gülüşler gördüm. Örtüm ve ben arasında gün boyu biriken bakışları, sözleri, alayları, ikazları akşam olunca yatağıma döküp, bir bir baktım.” (Toros,1997:25).

Polisin dikkati, ilaç almak için eczaneye giden başörtülü kadının üstündedir: “Polis, kulübesinden dikkatle beni süzüyor. Polis, kulübesinden; yabancı uyruklu, insansız balkonlu evleri cansiperane koruduğunu göstermek için kaşlarını çatıyor.” “Tabelasında PHARMACY yazan eczacı, aaa, Türkçe konuşuyor! Hem de aspirin vermek için hiç gerekmediği halde, ‘Okuyor musunuz?’ diye soruyor. ‘Hayır’ diyorum. Çantama elini daldırıp cüzdanımı aranırken, onun da bir eli aspirine uzanmışken, yani her şey bir eczanede olması gerektiği gibi olacakken, olmuyor. NİÇİN BAŞINIZ KAPALI?” Bu soruya cevap vermeden ilaç alamayacak mıyım? Diyen kahraman, “üstüne basa basa, sizin neden açık?” diye soruyor. Eczacı “farmakolojik ürünlerin ardına gizlenerek, ilaç burukluğunda bir gülümsemeyle cevapsız bırakıyor” kadını.

“Belki de bunlar kasten oluyor” diyen kahraman, bir an önce oradan uzaklaşmak ister. Onu görenler ise “yaşlı bir kadının soluklanmaları diyecekler içlerinden.” (a.e.:32). Yaşlı olmadığı halde başı kapalı olduğu için yaşlı muamelesi yapılan kadın kahramana eserinde yer vermesi, Toros’un 80-90’lı yıllarda gerçek hayatta Müslüman kadının sıkça şikayetlendiği, bir konuyu es geçmemesi olarak görülebilir.

Bunları düşünmek istemeyen, sadece kendi ile ilgilenmek isteyen kahramanın üzerinden bakışlar eksik olmaz: “yaşlı kadın bana bakıyor. Yaşlı kadın, ben orada bir istilacıymışım gibi bakıyor hem de. Bu topraklara hiç yarışmayan bir şeymişim gibi. Bense gençlik ideolojisine sığmıyorum gönülsüz olarak. Onun artık eskidiğini, dünyanın ve Ankara’nın onu ilk gençlik yıllarından çok farklılaştığım, üstelik onun bu yalnızlığıyla çok acıklı göründüğünü edama sindirip aktarıyorum. Yani sağ kolumu banka dayamış, hafif yatay bir vaziyet almış, sağ bacağımı sürekli sallayarak, dudaklarımda müstehzi titreşimlerle.” Birbirleriyle ilgilenmiyormuş gibi yaparlar.

Ona böyle davranan sadece yabancı insanlar değildir. Ablası dahi onu başörtüsü ile yok saymıştır:

“Örtünerek gittiğim ilk seferimde, sabah, uyuyordu. Beni ‘öyle’ görmemişti. Sarılmıştı, sevmişti., oturup saatlerce konuşmuştuk. İki gün boyunca hiç sokağa çıkmaya yeltenememiştim. Balkona bile çıkmamıştım. Çaktırmamaya çalışarak, evin içinde idare

etmiştim. Gideceğim günün akşamı... Artık ne olacaksa olacaktı. Giyinmeye çorabımdan başlamıştım. O esnada odaya girmişti. Çorabı görmüştü. ‘N’apıyorsun sen?’, demişti. Mevsimlerden yazdı. Sesimi çıkarmamıştım. Sonra örtüyü görmüştü. Gözleri dehşetle açılmıştı. Ben ölmüştüm. Yoktum. Kardeş yoktu. ‘Çıkar onu!’ demişti. İnanamıyorum, hayır, kendine yazık etme... Ablam alt üst olmuştu. Ablam, ‘Bizim de mi başımıza gelecekti!’ diye ağlamaya başlamıştı. O sokaklarda görmeye tahammül edemediği ‘şey’lerden birinin artık kardeşi olacağını, onunla bir lokantaya ya da alış verişe çıkamayacağını, arkadaşlarından köşe bucak gizleyeceğini... Ablamın kederini hafifletecek kelimeler bulamazdım. ‘Kocam böyle istiyor’ demiştim. Kırık bir ‘yaa’ sözcüğü çıkmıştı dudaklarının arasından. Ardından benim bu işi halledebileceğimi, kocamı ikna edebileceğimi, bunu yapmam gerektiğini söylemişti. Ağlıyordu. N’apacağımı bilememiştim. Her şeyi bu kadar abarttığı için tutup Nisa’ya kızmıştım. Fısıltıyla söylenmiş bir ‘ad’ın, tutup bütün ilişkilerime hakim olması anlaşılır gibi değildi. Başımı göğsüme gömüp ağlarken Nisa’nın hiç adeti olmadığı halde ağzını ve burnunu da örtünün içine aldığı görmemişim. Öfkeli bir yobaz ve kandırılmış bir kardeş olarak merdivenlerden inerken; ‘Bir gün bu kapıdan benim kardeşim olarak gireceksin, bunu bekleyeceğim!’ diye bağırıyordu.

Nisa hışımla geri dönüp ablaya doğru birkaç adım attığında, kapı suratımıza kapanmıştı.

‘Böyle davranman gerekmezdi’ dedim terminale yürürken. Örtüsünü çenesinin altına indirmekle meşguldü. Duymamıştı. Duymadığını düşünmüştüm en azından. Yolunun üstüne çıkan taşlara tekmeler savurarak yürürken o da benim gibi ağlıyordu.”(Toros,1997:35-38).

Parkta oturan genç kadına bakıyorlar yine: “Kadınlar baştan aşağı istihza ile süzüp, sonra dönüp erkeklere bir şeyler söylüyorlar. Banklarda oturan diğer suskun kadınlar da ona fark ettirmemeye çalışarak, kaçamak bakışların arasına sözler düşüyorlar.” Parkta daha fazla duramayan kadın otobüse biner. “Bu sıcakta ve bu kalabalıkta otobüse binerse insan, sinirleri bozulur.” diyen kahramana “ her otobüse bindiğinde yer veren çıkar.” Yine öyle olmuştur. Genç bir çocuk “Oturmaz mısınız?” diyerek kadına yer verir: “Dizinin üstündeki kitapları toparlayarak kalkıyor ve yanı başında duran birkaç yaşlı kadına rağmen ona oturması için yerini veriyor. Ferahlar gibi oluyor biraz, avunuyor. Ödedikleri bir bedel var. Erkekler de bunun birazını paylaşmalı. Bir nevi rüşvet bu, sus payı, bayram şekeri.” şeklinde değerlendiren kahraman, “gösterilen yere” oturur. Diğer kadınlar ise “paylayarak bakıyorlar.

Kadınlar, biz kadın değil miyiz sanki öfkeleriyle ve yaşlılıklarından aldıkları güvenle söylenmeye başlıyorlar.” Otobüsten hiç ses çıkmaz. “Muavin neyse ki onları ‘Sağlı sollu ilerleyelim lütfen’ ikazlarıyla arkaya doğru itekliyor.” ve kahramandan biletini istiyor: “HANIM ANNE, BİLETİNİZ?” kahraman, başörtülü olduğu için yine aşağılanmıştır: “İşte yine genç bedeni aşağılandı. Çöktü, bitti. Avucundaki şeker eridi. Çürüdü, yapıştı bir yerlerine.”(a.e.:45-46).

Başörtüsüyle sinemaya, tiyatroya gitmek istediğinde insanların kafasında pek çok soru oluşturduğunu fark eder kahraman: “Şimdilik, biz sinemadan, tiyatrodan anlar mıyız? Kitap okur muyuz? Dil bilir miyiz? Düşünsel yetilerimiz var mıdır? Bir sanat eserini doğru algılayıp beğenecek yahut eleştirecek donanımımız? Çocuklara uçurtma yapar mıyız? Hayır yapmayız. Çünkü biz karayız, siyahız, umacıyız...” diyerek malum zihniyeti eleştirmektedir.

“**Kara cahil**” bir insanın “pervasızca salonlara girip, yanı başlarındaki koltuklara kurulmasından tedirginlik duyuyorlar. Biz orada ne geziyoruz? Niye zihinlerde durduğumuz gibi durmuyoruz? Niçin ortalıklerde dolaşıyoruz? Bütün genç kız yüzlerinde ablam... Bütün yaşlı kadınlarda o inci gerdanlılığıyla parklarda dolaşan kamu suratlı geçkin kadın... Erkek yüzlerinde devlet daireleri, köşe yazıları, beyaz suratlı akademisyenler, geleceğin şube müdürleri, daire başkanları, genel koordinatörleri”ni görmektedir.(a.e.:71).

Sokrates’in oyununu izledikten sonra sahne kapanır. Herkes birbirini itekleyerek dışarı çıkmaya çalışır. Kahraman o sahneyi şöyle anlatmıştır: “Atina halkı salondan bir an önce çıkmamanın telaşında, birbirlerini itekliyorlar. Aralarında kendileri gibi düşünmeyenler, Sokratesler var. Tanrılara, devlete, topluma, yerleşik doğrulara saygısı olmayanlar... Sokrates’in kız kardeşleri, at sinekleri... İnsanları hazır cevaplarından etmek için uçuyorlar. Şaşırtıyorlar. Şüphe tohumları saçıyorlar gittikleri yerlere. Alay yüklü giysileri her adım atışta tuhaf hışırtılar çıkarıyor. Vızılıtları sinir bozucu geliyor. Üremeleri akıl almaz boyutlarda. Ayakları başlarında, başları örtülerin içinde, elleri-kolları-ayakları birbirine karışmış kadınlar...” “Ne işi var”dır kapalı kadınların Sokrates’in oyununda anlayamazlar. Kahraman ise tüm bu eleştiri ve alayların arasında kendine güvenmeye ve ayakta durmaya çalışmaktadır: “Örtümden

çıkıp yanağıma yapışmış birkaç saç telini itinayla geriye doğru alıyorum. Biraz daha alnımın üzerine doğru çekiştiriyorum, örtümü... Pekiştiriyorum. Öfkemi kabartıyorum. Alayımı büyütüyorum. Küçümsememi çoğaltıyorum. Ben HAKLIYIM. Ben DOĞRUYUM. Ben kocaman bir HAYIRIM. Kendimle barışık ve güvenliyim. Ben doğru yoldayım.”(a.e.:73-74).

Kahraman dinlenmek, rahatlamak ve bir sigara yakmak için boş bir bank aramaktadır. “Hangi bankanın önünde geçiyorsa bir görüntüsü” alınır ve üzerine sözler düşülür: “Yapma evladım, yazık değil mi, bak okumuşsun da, genceciksin de, sanki biz müslüman değiliz, bunlar kendini ne sanıyor, bunları kim kullanıyor, memleket elden gidiyor.” Ama o bu parkta dinlenmek istemiştir: “Boş bir bank bulacak, bir sigara yakacaktı. Gücünü toparlayacak, zırhını kuşanacak, bacak bacak üstüne atacak ve bir sigara yakacaktı.” Sonunda boş bir banka oturan kahraman sigarasını yakar ve bakışları daha çok üzerine toplar : “Bana bakılırken aslında adı, sanı, aklı, yaşı, başı, kocası, çocuğu olan şeye bakılmıyor. Başörtülü bir kadından beklenen davranış biçimlerini göstermek zorundasın. Sigara içerek Müslümanlığına hanel getirmemelisin. Söz düşürmemelisin. Açık vermemelisin. İbadetin açık, kabahatin gizli olmalı. İnceksen o zıkkımı, git evinde iç. Ulu orta dolaşma sokaklarda. Şimdi dostlarına parkta bir kadın gördüklerini, ‘ay şekerim hiç sorma’ şaşkınlığıyla anlatacaklar. Parkta bir kadın, sıkma başlı bir kadın sigara içiyordu, diyecekler. Hem de dumanını burnundan çıkarıyordu. Bu nasıl müslümanlık böyle, diyecekler. Örtünü hoşgörecekler, içindekini horgörecekler.” diyen kahraman ne kadar gizlenmek, saklanmak istese de onu bulacaklarını söyler ve ekler: “Büyük bir iddiayı taşıdığını, hep hatırlatacaklar. Seni bir kez daha, hoşlanmasalar da, kutsal yapacaklar.” Oysaki kahraman insanların “ya hep ya hiç mantığına” uymamaktadır. Onlar, “Kendilerine mübah gördükleri her şeyi senden niçin esirgediklerini açıklayamayacaklar.” ve herkes kahramanı, “zihninde oluşturduğu gibi görmek isteyecek.” Kahraman oluşturulan kalıplara uymadığında ise “bakışlarından ürküp gözlerini kaçıracaklar. Korkacaklar.”(a.e.:94-96).

Cumartesi gezmesine çıkan kadın ve erkek sokaklarda dolaşmaktadır. “Mekan, gün, güneş erkek her Cumartesi olduğu gibidir. Ama kadın için yolda yürümenin, insanlara bakmanın, insanlara bakamamanın, hep ona bakılmasının, sıradan Cumartesi

keyfinin birbirine girdiği, yer değiştirdiği tuhaf bir gündür.” Kadın başörtülü olduğu için “O daracık kaldırımlarda, yaya trafiğinin yoğunluğunda yürümeye çalışırken hep sakınması gerekir. Omzunu çekmesi, kolunu arkaya alması, sıkışması... Bütün insanlar en kaba halleriyle yürümektedir çünkü. Sokak onlarınmış gibi yürümektedirler... Oraya yanlışlıkla gelmiş hissine kapılsın diye böyle yapmaktadırlar sanki.” der ve ekler: “soylular ve iktidar sahiplerine hep yol vermek zorunda olmaları ve derin bir aşağılanmaya maruz kalmaları kadar gerçek bir çatışmanın içine düşmüştür.” Lakin “kadın böyle bir şeye müsaade edemezdi. Daha dün burası onundu. Daha dün, bugün gibi anımsadığı bir gerçeklikti.” Mekânsal bir algı üzerinden başörtüsü takan bir insana yaklaşım verilir: “Yeri değişmiştir. Aşağıya doğru kaymıştır. Köylüleşmiştir. Kırsal kökenli, cahil babalı, dilsiz analı, zevkten, estetikten yoksun kaba bir şey olarak görülmekte, adlandırılmakta ve anlamlandırılmaktadır. Yadırganmadan gezeceği bir yere gitmek ister.”(a.e.:98-100).

Başörtüsünü çıkartan kahraman, “güneşin saçlarına değeceği ve bundan da çok hoşnut kalacağı hayaliyle gezinip durdu. Çenesinin altındaki o minik nesne yoktu. O vardı. Var mıydı? Alnında, şakaklarında kumaşın ılıkılığı ve ter damlacıkları da yoktu. Serindi, soğuktu, buzlu suydu, çam kokusuydu... Parmak uçlarıyla dokundu. Teni yoktu! Görünmez olmuştu. Saklanmıştı.” Gizlendiğini ve insanların ona artık tuhaf bakmadığını anlatır: “Özdenetim, denetim, toplumsal baskılar, adlandırmalar; YOKluktu. Biraz yürüdü ve çarptı bazılarına. Bazılarına gülümsedi. Bakışları yoktu. ‘Ohhh’ dedi yüzlerce kez. Herkesi aldattığına sevindi.” Başını açtığı ikinci gününde bir kuyumcu dükkânına girer. “Adamın biri gazete haberlerine bakıp bakıp söyleniyordu. ‘N’ olacak bu Türkiye’nin hali?’ diye soruyordu. Nasıl olmuştu da kadın, böyle ansızın taraf değiştirmiş görünüyordu. Galiba adam onun görünümünden hareketle ülkenin geleceği, karanlık güçler, yobazlar, kara seslerle ilgili serzenişlerde bulunuyordu. ‘Ama ben...’ dedi. Aaaa, dedi.” Ve adamın sorulara cevap veremedi.(a.e.:65).

Başörtüsü takmayan kahramanın başka bir ideolojiye sahip olduğuna karar verilmiştir. Çünkü saçı açıksa, kapalı olana “yobaz” demesi gerekmektedir.

Başını açtıktan sonra “İnsanların yüzündeki kırılmaları” görmek istemediği için, “sana n’olmuş böyle!” cümlelerine maruz kalmamak için “her akşam başka yollardan” geçer, “başka marketlerden alış veriş” yapar. “Ay böyle de ne hoş olmuştunuz’ diyen apartmanın bilmem kaçınca dairesinde oturan” bir günden bir güne selamlaşmadığı, birbirleri için hiçbir şey ifade etmediği kadına da diyecek hiçbir şeyi yoktur: ““Allah seni kahretsin’ demeyi bile beceremiyorum. Teşekkür de etmiyorum belki ama suskun kalışımla kendimi, seksenli yıllardaki upuzun ömrümü değersizleştiriyor, küçümsüyor, aşağılıyorum.” Şimdi “tuhaf tuhaf” bakma sırası kahramana gelmiştir: “Bu kadın benimle kırk yıllık dostmuşçasına teklifsiz, güleç çehreli görüntüler insanı niçin bir günden bir güne gülümsemedin bana? Niçin beni her görüşünde yanındakine bir şeyler fısıldadın kapıcıya sordun kim olduğumu, gazetelerden okudun, televizyonlardan izledin neden ki böyle bu şimdi ben sizden mi oldum ne desem ki şimdi bilmem ne desem ki... DİLİM DOLANIYOR.” (a.e.:160-161).

Başörtüsü takarken bir gün bile selam vermeyen kadın, şimdi kırk yıllık arkadaşı gibi konuşmaktadır. Kahraman ise ona cevap vermek, tek kelime etmek istemez.

Kahraman, başörtüsüyle “bölgesel bir gazetenin Ankara bürosunda çalışmaktadır.” Bir gün “yanında foto muhabiriyle birlikte bölgeye görevli olarak gitmiş”tir ve “bir kaplıcanın temizlik koşullarıyla ilgili olarak Belediye’den bir memurla konuşmaktadır. Adam şöyle böyle elli yaşlarındadır. O her şeyin bilindiği ama karşıdakinin hiçbir şey bilmediği, yaşının hep küçük kaldığı yeredir. Soruları hep genç kadın sorar ama o elli yaşlarında ve her şeyi bilen adam, muhatabı olarak foto muhabirini seçer. Anlarız ki bu derin aşağılanma halkımızın belleğine kazınmıştır. Ancak üç-dört sorudan sonra mavi gözlü, duru yüzlü kadının ayırdına varır ve ona bir erkeğin yengesi ya da karısı olarak bakmaktan gönülsüz olarak vazgeçer. Kadın da duvarlar arasına kapanıp güzel yemekler, pastalar hazırlamak ve boş zamanlarında diplomasına bakıp hayıflanmaktansa sokağa çıkmayı yeğlemenin, otobüse binmenin, çalışmanın, insanların ilk kez gördükleri bir şey olmanın bedelinin olduğunu ve bu bedeli taşıyabilecek gücü olduğu müddetçe de taşıyacağını düşünerek adamın tavrını önemsemez. Bu haliyle insanları şaşırtmaktadır. Çünkü tanımı yapılmış bir kadın

vardır. O kadının buralarda yeri yoktur. Herkes el birliği yapmış, onu evine doğru itmektedir. O, gitmemektedir. Direnmektedir.”(a.e.:101).

Üniversitelerini bitirip bekâr evlerinden çıkan kızlar, evlenip yuva kurduktan sonra Allah’ın rızası, “kocanın rızasına” dönüşmüştür. Kahraman, “böyle bir kadın olmanın üniversitelerde olduğundan daha yaralayıcı, incitici bir tarafının olduğunu, koskoca sınıfta sadece bize ‘Kızım, anlayabildiniz mi anlattıklarımı?’ diye sorulmasından daha da kötü sorularla karşılaşacağımızı, sokağın, evin, büronun, devlet dairesinin, apartman içlerinin başka bir ahlakı olduğunu, halkımızın yüzde doksan dokuz olmadığını... Memur olanlarımızın önüne müstahdemlerin imza kartonlarının çıkarıldığını... Okumuş kadınlara örtünün yakıştırılmadığını... Daha birçok şeyi sonradan öğrenecektik.” diyerek dönemde toplumun başörtülü kadınlara yaklaşımın nasıl olduğunu göstermiştir.(a.e.:115-116).

Romanın yazıldığı dönem şartları içinde toplumun başörtüsüne bakışı, kahramanlar aracılığı ile verilmiştir. Kara tehlike olarak değerlendiren başörtüsünü, dini inancı gereği takmak isteyen kahraman, istediği gibi sokaklarda dolaşamamaktadır. Etrafındaki insanlar, komşuları, akrabaları dahi başörtülü kahramana hayatı yaşanmaz hale getirmek için uğraş vermektedirler. Evden çıkması istenmeyen başörtülü kadını kamusal alan dışlamaktadır. Çalışma hayatına katılmak isterse beraberinde pek çok aşağılamaya maruz kalmayı göğüslemesi gerekmektedir.

3.3.1.2. Toplumun Dindarlık Göstergesi Olarak Başörtüsü

Modern hayatın getirdikleri karşısında bocalayan dindarlar, bir geçiş süreci yaşamışlardır. Bu yeni hayat içinde erkekler, “çalışma hayatında yerini alan kadınların aile hayatının idamesi için uygun bir profil çizmediği” düşüncesinde olmuşlardır. Erkekler, “dışardaydılar” ve “olup biteni(!) bizzat görüyorlardı.” Kendisini erkeğe kabul ettirmek ve seçilir kılmak için bir kısım dindar kadınlar da aynı söylemi tekrarlamışlardır. Dindar insanlar “yozlaşma ve çürüme endişesiyle kadınların eğitimine soğuk” bakmaktadırlar. “dışarının bilgisine sahip olan” erkekler, içinde bulunan durum için alternatif çözüm önerileri geliştirmektense “kadınların nerede olmamaları gerektiğine dair uzayıp giden bir liste” oluşturmuşlardır. Şüpheli olan “her alan” kadınlara kapatılmıştır. “Aynı alanların erkek için meşruiyeti neden tartışılmıyor

sorusunun sorulmasına imkân vermeyen geleneksel altyapı”, İslam’ı “yaşama kaygıları” taşıyan insanların “kendi durumlarını gözden geçirmelerine engel teşkil” etmiştir. “Geleneksel altyapı da, dini yorumlayanların dindar erkeklerin öteki kadınlarla ihtilatını zarurete dayandırmak için nasları erkek lehine esnettikçe esnetmemeleri” doğal karşılanmıştır.(Ramazanoğlu,2000:140).

Benzer bir durum başörtüsünde de yaşanmış hatta başörtüsü bu durumu perçinlemiştir. Erkekler zaten kadınların bozulmalarına karşı tedbir olarak evden zaruret haricinde çıkmamasını isterken, başörtülü kadınlara bir darbe laik zihniyetin temsilcileri erkek ve kadınlardan gelmiştir. “Aslında İslamcı kadınların çatışma ekseninin diğer ucunda erkekler değil, erkek-kadın tüm baskı grupları” vardır.(a.e.:162).

İslamcı erkekler “dışarda” diğer kadın ve erkeklerle kendilerini, düşüncelerini belli etmezken, başörtüsüyle kadınlar, ilk bakışta belli bir sınıfa dahil edilmiş ve onlarla aralarına giren “başörtüsü ”nün her zaman farkında olarak konuşmuşlardır. Böhürler, “Kadın Aleyhine İşler” yazısında, “başörtüsü takmak üzerine fazlasıyla anlam yükleniyor. Kadın dindarlığına yüklenen anlam erkeklere göre kat kat fazlalaşıyor. Erkekler Allah’ın imtiyazlı temiz kulları ilan ediliyor” demektedir.(Böhürler:2017). Hal böyle iken, Müslümanlığı görünür olmayan erkek, görünür kılmak için başörtülü bir eşe sahip olması gerekmektedir. Toros eserlerinde, erkeğin, “ben Müslümanım”ı ağzı dolu dolu söyleyebilmesi için karısının mutlaka başörtülü olması gerektiğini belirtmektedir. Eğer karısı başörtülü değilse, erkeğin dini tamamlanmamış olmaktadır. Bir anlamda tüm sıkıntısını kadının yaşadığı bir “simge” üzerinden imaj oluşturmaya çalışan erkekle karşılaşmaktayız. Başörtüsüne atfedilen kutsiyetin kaymağını erkek yemektir. Kadın ise üzerindeki ağırlıkla yürüyememektedir. Toros, bu kadınların “ancak kahramanlık yaptığında gerçek ismini alan desten kişisi gibi” başörtüsünü takan her kadının “başında bir kahramanlık halesi” oluştuğunu söyler. Bu “hale”, hayatlarını yaşamaya çalışan kadınların “belki son derece sıradan hayatlarına olmadık anlamalar yüklenmesine neden” olmaktadır.(Ramazanoğlu, Toros,2000:205).

Halkaların Ezgisi romanında Nisa'ya doğum gününde bir hediye olarak Tahsin başörtüsü hediye eder. O gün kapanan Nisa çeşitli açmazlara da girmiştir. Ablasının evine giden Nisa, ablasının “neden?” sorusu üzerine “kocam böyle istiyor” diyerek cevap vermiştir. Ablasının onu bu şekilde kabul etmemesinin ve hakaretler etmesinin ardından sorgulamaya başlar:

“Bunu neden yapmışım ki?..

Gerçekte Tahsin istediği için, Tahsin yıllardır beklediği için miydi? Bu bir etken olabilirdi tabii. Ama daha çok şöyle bir şeydi belki de:

Aradan uzun yıllar geçmiş, upuzun inançsız yıllar, kalbime mühür vurulmamış olacak ki, yeniden Müslüman olmuşum. Tam da Kur'an'ın duvarlardan indirildiği dönemde. Sel suları evlerin duvarlarına inatla çarpıyordu. Dil-bilinç-bellek-suret tevhidin kuşatması altında yeniden biçimleniyordu. Dil yeniden kodlanıyor, jestler gözden geçiriliyordu. İnsanın kendini nasıl hissettiğinden önce başkalarının nasıl görüldüğünün daha önemli olduğu inancının mutlak olarak tescil edilmesinin gerektiği dönemde bana hep, bir tarafım eksikmiş gibi bakılıyordu. Çünkü Kur'an kadınlara hitaben ‘Örtünün’ diyordu. Zaten bunu yapınca her ameli yerine getiriyormuşsunuz gibi davranılıyordu.

Zamanla, buna da inanılıyordu.”

Kadınlar için Müslüman olmanın şartı “‘La İlahe İllallah’ dedikten sonra Saman Pazarı’ndan satın alınan örtülerdi.” Kendi hayallerinden vazgeçen kadınlar, “bu toplumsalın dışından geldiğini zannettikleri düşsel sevgililer için” her şeyi yapmaya hazırdılar. “Düşlerine ulaşmaktansa düş olmayı yeğleyip erkeklerin zihinlerine, hayallerine teslim oldular. Erkeklerin düşü oldular.” ve “orada üzerlerine yeni libaslar giydirildi. Yeni alışkanlıklar, davranış biçimleri biçildi.”(Toros,1997:37-39).

Başörtüsünü çıkaran kadın, erkekle bir gün Bolu'ya gittikleri günü hatırlar. Erkek, “yıllar yılı kadınla dolaşmaktan hoşnutluk duy”muş, onunlayken kendini pekiyi hissetmiştir. Kadını, “bir kartvizit olarak” hep yanında taşımıştır. “Bedelini karısının ödediği bir çabanın meyvelerini yemek üzere, hep yanında”dır. Erkeğin dindarlık işaretinin olmadığını dile getiren kahraman, bu sebeple kocasının “tedirginlik” duymadığını ve “yanlış anlaşılmaktan” korkmadığını söylemektedir. Ama başörtüsü yokken kadına “soğuk ve hırçın” davranmaktadır. Kadın, “o küçük taşra kentinde bir

turiste dönüşmesi benim yüzümdendi” der. Adam hırçınlığını, “ne çok Müslüman var burada” diyerek yansıtmıştır. Bu ilişkiyi, “işaretsiz”, çaba sarf ederek “kotarmayı da öğreneceğiz” der kadın. Ama olmaz. Erkek başörtüsüz bir kadın istemez. İstememesinin sebeplerini karaman şöyle anlatır:

“Böyle bir ilişkiyi deneyecek zaman olmadı. Gitti... Terketti... O kadar ona ait bir utançtı ki kendini bir türlü affedemiyordu. Sur’a üflendiğinde, benim de toprağından kalkabileceğim bir mezarım olacağına inanmıyordu. Sanki öteki yüzüydüm onun. Kaburgasından fırlayan parçaydım. Topluma da Allah’a da benim adıma hesabı o verecekti.

‘Neden böyle bir şey yaptı?’ diye sormayacaklardı. ‘Neden izin verdin?’ diyeceklerdi. Artık ağzını doldurarak ‘Biz Müslümanlar...’ diye başlayan cümleler kuramayacaktı.

‘Sen önce karına bak’ tümcesi söylenmese bile, o bunu bakışlardan anlayacaktı. Kolay olanı seçip gitti. Sırtının sıvazlandığını, bir kahraman gibi karşılandığını, eskisinden daha çok konuştuğunu, bir kadınla evlendirilip bir süre sonra ayrıldığını ortak dostlarımızdan öğrenecektim.”

Hikâyede, adamın yeniden evlenme fiilinin “evlendirilip” şeklinde edilgen olarak verilmesi, hikâyedeki erkek kahramanın, hayatının kalan kısmını geçireceği hayat arkadaşını, kendisinin seçmesinden ziyade, içinde bulunduğu toplum yapısında, erkeğin Müslümanlığını tamamladığı görüntüsünü verecek bir adayla evlendirilmesinden, ait olduğu çevre tarafından kabul görme kaygısı güttüğü sonucu çıkarılabilir. Sonradan ayrılması ise bu sonucu destekler niteliktedir.

Kahraman ise “kadınların incecik ve keskin öfkelerine dolanıp” kalmıştır. Dışlanmış ve dinlenmemektedir: “Artık konuşsam da dinlenmeyecektim. Kuşku duyulacaktı sözlerimden ve güvenilmeyecekti. Sizi anlıyorum, bile diyemeyecektim. Yani böyle rahat giysilerle karşınızda oturmam, böyle rahat, Müslümanlığıma halel gelmemiş kadar kaygısız” diyen kahraman, dindar kadınlar tarafından da dışlanmıştı.

Erkekler karşısında adalet duygusu zedelenen kahraman şöyle açıklar: “Benim adalet duygumu zedeleyen daracık pantolonların, ifil ifil gömleklerin ve traşlı yüzlerin rahatlığı değildi. Tanınmamalarıydı o halleriyle. Üstelik kadınlardan daha çok tanınmaya ihtiyaçlarının olduğu bir toplumda.” İyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlış, toplumda dindar olmanın işaretini taşımadıkları için yapabilirler. “Namazını kah kılar

kah kılmazdı. Orucunu kah tutar kah tutmazdı. Kah tanınır kah tanınmazdı. Kah korunur kah korunmazdı. Zihin ve duygu dünyasındaki değişiklik giysilerinden anlaşılmazdı. Bir haber değeri taşımaz, dedikodu malzemesi olmazdı.” Eğer erkeğin “Müslümanlığından kuşku duyanlar olursa karısını yanına alıp ortalıkta dolanması yeterdi.”(a.e.:109-111).

On yıl başörtüsü taktıktan sonra çıkartan Nisa yalnızdır. “Örterken onu yüreklendirenlerden biri olan erkek, ortalıklarda pek dolaşmıyor. Kitaplara başını dayanmış, amaçsızca kalenin yıkıntıları arasında düşsel geziler yapıyor.” Kendini hesaba çeken erkek hayal kırıklığına uğramıştır. “Son kertede onu ayakta tutan, dinini hatırlatan, kötülüklerden sakındıran tılsımın nasıl olup da böyle tuz buz olduğuna akıl erdirememenin şaşkınlığıyla” ağlar. “Kendi hayatına, yiten cennetine...” Nisa ise “düş üstümden!” diye haykırıyor. Ağlama! Bu kadar abartılmış ve şişirilmiş bir vaziyetteyken nasıl yaşayabilirim? Biraz yardım et. Lütfen, birazcık olsun yardım et.” Dese de erkek Nisa’nın yüzüne bakmaz. “Başını yıkıntılara gömüyor.”

Nisa işe gidemez çünkü “ne şaşırımları kaldıracak ne de soruları cevaplayacak gücü var”dır. “Kendisini bu kadar taşınmaz kılan, erkeği bu kadar ağlatan yeni çehresinin nasıl bir şeye benzediğini görmek üzere aynanın karşısına geçiyor.” On yıl önce “terkettiği genç kızın saçları gün yüzü görmemekten solmuş, seyrelişmiş, ışıltısını yitirmiş”tir. (a.e.:57-58).

Tahsin, Nisa ile “sokağa çıktığında kendini hep güvenli ve yanlış anlamalara meydan vermeyecek kadar net göstermeli. Evde ise mutlu olmalı. En azından bize Müslüman olduğumuzu hatırlatan bir şey olarak hayatımızda hep durmalı...” der. Her şeyin tüketildiğini söyleyen Tahsin, “Hiç olmazsa o kalsın” demektedir. Nisa, “Tabii ki kalsın. Nasıl olsa bedelini kadın ödüyor. Tabii ki kalsın. Ne zararı var ki?” der ve ekler: “Sonra başkalarının yaşayacağı hayal kırıklıkları var. Çözülmez sanılan, yıkılmaz bilinen bir imajın sorumluluğu var. Hiç yediremeyecekler. Hiç konduramayacaklar. Kork ve ürper!” diyerek kimseden anlayış görmediğini söyler.

İnsanlar, Nisa ile karşılaştıkları zaman “müstehcen bir şey” görmüş gibi “Kıpkırmızı olmakta” ve başlarını yerden kaldıramamaktadırlar. Bunun sebebi olarak

ise: “Örtünüşü kadar onu çıkarmasının da böylesine abartıyla, yürek kabarmalarıyla, dünya başlarına yıkılmışçasına” karşılanmasını göstermektedir.(a.e.:63-64).

“Bu topraklar üzerinde yaşayan bütün insanlar”, giysileriyle bir şeyler anlatmaya çalışmışlardır. “Giysinin kışkırtıcı olduğunu, gizleyici olduğunu, iletici olduğunu, gösteren olduğunu, bir gösteri merkezi olduğunu” bilmektedirler: “Giysileri ve gövdeleri üzerinde bu kadar tasarruf edilen, bu yüzden insanların asıldığı, zulme uğradığı bir kültürün ve geleneğin çocukları olarak giysilerimizle bir şeyler anlatmaya çabalamamız son derece olağandı.” der kahraman. Kendi örtünmelerini de sorgular: “Biz mesela, bütün ‘ben’lerin toplamından oluştuğunu var saydığımız ve her ‘biz’ dediğimizde bir ‘Ben’i anlattığımız BİZ?.. Red ve inkârın dilini kullanarak mı örtündük? Kocaman bir ‘hayır’ mıydı örtünmelerimiz?” Göstermelik olana ise tepkilidir:

“O ısrarın gövdeyi örten şeylerden ibaret olduğunu düşünüyorum sık sık.

Gerisi, ötesi yok!

Ama gerçekten gerisi, ötesi yok.

Yalancılıktan niye kaşınıyoruz? “Öyle olsun istemesek de biricik referansımız örtü, sakal, cübbe, asa, takke, gül suyu, esans oldu.

Bireyin gövdesine sahip çıkması, gövdesi üzerindeki tasarruf hakkını kime ait olduğunu hatırlatması açısından kullanılan göstergeler son derece önemli belki de...

Gövde üzerindeki kirlenmeden bu şekilde biraz olsun kurtulabiliriz diye düşünmek mümkün görünüyor.

Ama öyle olmuyor.

Temizlenmeye çalışırken başka taraflarımız kirleniyor.

Öyle oluyor.

Gövdeler kendi başına bir anlatım biçimine dönüşüyor.

Bir gövdenin kaldırabileceğinden daha çok ANLAM yükleniyor.

Dile hiç ihtiyaç kalmıyor.

Bütün sakallılar iyi,
bütün örtülüler ahlaklı,
dini bütün oluyor...
Alnının kaç kez secdeye değdiği,
nerelerde onurunu koruyabildiği,
nerelerde onursuzlaştığı

SORULMUYOR.

Hiç başkaları hakkında sorular soruluyor.
Kimse kendine dair sorular ve sorunlarla uğraşmıyor.
Herkes birbirinin İslamını ve bilgisini sınıyor.
Tanrım, kimse kendine bakmıyor!
İnsan değerlendirmelerinde biricik ölçüt görünüşler oluyor.
Belki de bireyler başka hiçbir şey yapmıyorlar.

Hayatlarının başka hiçbir alanında Müslümanlıklarının altını çizmiyorlar.

Bazı insanlar bazılarına hep yanlış görünüyor.

Bazı insanlar kendilerine hep doğru görünüyor.

Yani bu kadar ısrarlı ve dayatmalara başkaldıran insanların altını çizdikleri görüntülerin çok anlamlı ve çok ahlaklı bir muhalefet tarzı oluşturduğunu düşünmek istiyorum.

İstediğim gibi olmuyor.

Neden sırtımızda dünyanın yükü varmış gibi dolanıyoruz.

İşte bunları konuşalım arkadaşlar...

Siz de konuşun.

Hep dinlemeyin.

Zaten buraya gelirken de hayli tereddüt ettim.

Örtündüm de n'oldu?

Böyle olduğum için, ordan burdan çağrılar geldiğini düşündüm.

Bana değil, O'na çağrılar geldiğini...

Bir konuşma yapın diyorlar.

İçeriği mi?

Önemli değil ki...

Konuşma yapın.

Konuşun, konuşun, koşturun...

Sizi dinleyenler arttıkça, davetler çoğaldıkça kendinizi bir halt zannedin.

Yeni jestler geliştirin.

Buyurun, gösterin, küfredin...

Mangalda kül bırakmayın.

Sigara içmeyin.

Olur olmaz elinizi kalbinize götürün

ve

tevazu gösterin

ve

Selamunaleyküm deyin...

Ben, oynamıyorum!"(Toros,1997:81-85).

Dindar kadının, iman ettikten sonra ilk olarak yapması gerekli görülen başörtüsü takma eylemini sorgulayan ve her şeyin bir göstermeceden ibaret olmasını eleştiren kahraman, erkeklerin kadının örtüsü üzerinden dindarlık ispatı yapmasını yadırgamıştır. Kadının bir birey olarak kendi tercihiyle taktığı örtünün anlamının bu denli abartılması ve çıkartmak istediği zaman da dünya başlarına yıkılmışçasına tepkiler veren erkekleri eleştirmektedir. Toplum tarafından dindar erkeğe, hanımı başörtülü değilse, "Müslümanlığı tamamlanmamış" nazarıyla bakılmaktadır. Nitekim

eserde, başını uzun bir aradan sonra açan kadının kocası, etrafından kötü tepkiler alması nedeniyle karısından boşanmıştır. Allah'ın emri doğrultusunda hareket etmek isteyen, emir ve yasaklara uymadığı takdirde hesabını kendi vermek isteyen kahraman, erkeğin bir gösterge olarak kadının başörtüsünü kullanmasına eleştiri getirmektedir.

3.3.1.3. İslam'ın Görünen Yüzüyle Yalnız Bırakılan Kadın

Başörtüsü, sadece başa takılan bir örtü olarak görülmemiş ve üniversitelerde ilk başörtüsü takan kızlar tarafından bunun bir duruş ve düşünce dünyasını yansıtmaya aracı olarak sergilenmek istenmese bile uygulanan yasak ve boykotlar karşısında bir "sahip çıkma" ve "taraf tutma" durumunda kalmışlardır. Toplumun iki kutup olarak ayrıldığı bir zaman dilimi içerisinde başörtülü kadınlara, evin dışındaki her alanda kendisinin farklı ve "öteki" olduğu hissettirilmiştir.

Böyle bir ortamda, kadının mücadele etmek durumunda kaldığı, zaten ikincil olan konumunun başörtüsü taktığı için daha da düşürüldüğü dönem içerisinde, erkek, kadını anlayamamış ve onu kendi konforundan taviz vermemek adına dönemin şartlarını öne sürerek evin içine itmek istemiştir. Peki, kadın için meşru olmayan "dışarı" neden erkek için meşru olmaktadır? Bu soruları Toros gibi pek çok kadın sormuştur. Toros, konuyu şöyle dile getirir:

"Kadın için örülen koruyucu (!) mekanlar içinde ona sunulan kadın imajına uyması beklenir... onun bir eş ve anne olmanın dışında hiçbir sorumluluğu yoktur. Öyleyse kötülüklerden sakınmak için evinde olması gereklidir... o sağlam basmalıdır ki bir ayağı bankalarda, toplu taşıma araçlarında okullarda, kaldırımlarda, devlet dairelerinde olan erkek , diğer ayağı ile vicdanını rahatlatılsın Müslümanlığını hissedilsin. Belki de kendi halini değiştirmeye gücü yetmediğinden ... kendini izah etmezden evvel kadın üstüne ahkam keser."(Toros'tan akt. Göle,1993:122).

Başörtüsü ile var olmak isteyen kadın her taraftan kuşatılmış ve sınırlandırılmak istenmektedir.

Bir Müslümanın, "yaşantısında İslam'a bağlılığımı anlatmak üzere sözü edilebilecek pek çok İslami değer vardır." diyen Aktaş, başörtüsünün, "bireysel bir İslam anlayışına en köklü bir karşı çıkışı ifade ederek hayatın bütün boyutlarını kapsayan bir İslam anlayışının simgesi" sayıldığını ifade eder. Bu sebeple "İslam'a

karşı saldırılarda başörtülü öğrenciler ve kadınlar en açık ve uygun bir hedef” olarak görülmüştür.(Aktaş,1991:33). Hedef alınan kadınlar yanlarında erkekleri bulamamışlardır. Çünkü onlar traşlı yüzleri ve modern yapıya uyum sağlayan kılık kıyafetleriyle kadınları, yalnız bırakmışlardır. Toros, romanında erkeklerin düzene ayak uydurmalarını anlatırken: “Partilerde görev aldılar, kara sakallarını kestiler. Yakasız gömleklerini belki özel günlerde giymek üzere, hanımlarına uzattılar. Her şey, ‘Hey gidi günler’ oldu. ‘Fıskı-ı Fücür’ ehlerinden helallik dilendi. Radikaller; ‘münafıkların, müşriklerin, tağuti düzenin yordakçılarının, şeytana ruhunu satmış modern Müslümanların arasına karıştılar. Değiştiler.” Cümlelerini kullanarak dile getirmiştir.(Toros,1997:25).

Halkaların Ezgisi romanında, sıkışan trafikte, cenaze korteji geçerken, otobüsten indirilen yolculardan biridir başörtülü kadın. Yol, sloganlar atanlar tarafından kesilmiştir. “Sıradan olmanın keyfini insanlar, en çok böylesi anlarda yaşarlar” diyen kahraman, sıradan değil, başındakiyle farklıdır. Bu sebeple kaçıp gizlenmek ister: “Geliyorlar! Alkışlayarak, slogan atarak geliyorlar. Hesabı sorulacakmış. Ne yaptım ki ben? Kimin ölmesini diledim ki? Kimin, tabutunu dolduramayacak kadar küçük parçalara bölündüğüne sevindim?” insanlar kahramanı işaret ederek: “Sizin yüzünüzden! Bu kadın sizin yüzünüzden öldü! Siz öldürdünüz! Adam niçin beni işaret ediyordu o sıra? Ben n’apmıştım ki? Ben kimdim ki? ‘SİZ’ dediğine göre, nohutların içindeki kara taş olabilirdim ancak. Beni içlerinden şöyle bir kenara ayırmışlardı. Bir Allah’ın kulu da ‘N’apıyorsunuz ayıptır’ dememişti. Kadının biri de elini havaya kaldırmıştı. Elini, indirmek üzere yüzüme, havaya kaldırmıştı.” Gözlerini kapatıp öylece bekler. “Bir şey olmadı. Bana vurmadılar bile. Büzüştüm kaldım. O kadar değerden düşmüştüm ki, öldürülüp çöpe atılabildim. Ya da öldürülmeye bile değer bulunmaksızın... Hamam böceğiymişim gibi ezmek isteyebilirlerdi beni. Hiçbir şey olmasa bile belleğimden silinmeyecek bir aşığılanmanın muhatabı olmuştum.”

“Geçmek bilmeyen kortej” ve gelmeyen otobüs sebebiyle kahraman kendisini yalnız ve savunmasız hisseder: “Görünürlüğümle kendimi o kadar açıkta, o kadar savunmasız hissediyorum ki... Şu koskoca yeryüzünde sanki bir tek kortej, durakta bekleyen insanlar ve ben vardım. Sanki tek başına temsil ediyordum her şeyi. Bütün

‘suç’u tek başıma taşıyordum. Müslümanlar yer yarılıp da içine girmişlerdi. Ya da gizlenmişlerdi. Her yerde olduğu gibi burada da BİZ, bir saymacadan ibaretti. BİZ, dilde yaşayan bir aidiyet ve sahiplenişti. Konuşurken bir kullanım değeri taşıyan BİZ, sokakta öylesine yalnız kalakalmaktan başka bir şey değildi.” Kahraman bir gün “cenazesi taşınan kadın gibi”, “benzer bir provakasyonun kurbanı” olabileceğini düşünür.

Öldürülen kadınla “ortak yazgıları”nın olduğunu düşünen kahraman, insanların benzer şekilde birbirlerine yaklaştıklarını ve benzer öfkelerle aynı kaderi yaşadıklarını düşünür:

“Ev baskınlarının bayraklar eşliğinde alkışlandığı, ölümlere derin ‘oh’ların çekildiği bir ülkede sözler ancak slogana dönüşebilirdi: Türkiye laikti ve laik kalacaktı. Onlar bunlar ölmezdi. Kimsenin kanı yerde kalmayacaktı. Bütün cinayetlerin faileri bulunacaktı. Yobazlar İran’a gidecekti. Başörtüsüne uzanan eller kırılacaktı. ‘Bacımın başörtüsü’ne kendisi bile dokunamayacaktı.

Tek yol İslam’dı. Tek yol devrimdi. ‘Kara ses sustu’ ile ‘Bir dinsiz daha geberdi’ arasında hiçbir fark yoktu. Terörün kutsandığı, şiddetin yoldan geçen vatandaşla evinde oturan kadın arasında bir ayırım gözetmediği, bir haber değeri taşıyan ölümlerin katlanarak çoğaldığı, yok olmak kadar yok etme dürtüsüyle yanıp tutuşanların kol gezdiği bir toplumda Nisa tutmuş, kimse ölmesin istiyor. Ama istemediği her şey oluyor. Bütün örtülü kadınlar kuytu sokaklardan, tek başlarına yürümekten, akşamlardan korkuyorlar. Bir misilleme olasılığıyla canlı hedeflere dönüşüyor bedenleri.”(a.e.:47-51).

Kahraman evine girer ölmediğine şükrederek. Psikolojik ve fiziksel olarak yorulmuştur ve adım atacak gücü kalmadığında içinden şunları geçirir: “Biri koluma girse, bir el saçlarımı okşasa, birileri yükümü hafifletse... O en nefret ettiğim lafları; SAÇMALAMALARI, ABARTMALAR, BİR SEN MİSİNLERİ, bırak şu KOMPLO TEORİLERİNİ demeden Tahsin, söylemeden” yanında olup anlamaya çalışmasını ister. Ama kocası arzu ettiği gibi yanında olmaz: “Bunları söylemezse eğer sıkıntılarımı, bunaltılarımı, korkularımı meşrulaştıracağını bildiği için söyleyecek. Sanki bütün bunlar, bu yaşananlar benim kuruntummuş gibi davranacak. Bu yüzden okşamıyor, sevmiyor, dinlemiyor. Saçmalama deyip başını kitabına çeviriyor.” Tam

da böyle bir anda karar verir başörtüsünü çıkartmaya. Tahsin ise “bir kalenin daha yıkıldığı zannıyla derin bir yalnızlık ve düş kırıklığı” yaşamaktadır.

Erkekler, kadının başörtüsü üzerinden dindarlıklarını pekiştirmelerini sorgulamaya başlarlar: “Unutulan seccadeler yerlerinden çıkarılıyor. Secdeye değmeyi unutmuş alınlar secdeye varıyor. Birileri ‘müslüman’ diye tanımladıkları varlıklarının kayıp gittiğini, namazlarının başkaları tarafından kılınmış olmadığını, amellerinin başkalarınca yerine getirilmediğini ya da artık öyle olmayacağını farkederek ahlak üzerine, erdem üzerine, ibadet üzerine kafa yormaya başlıyorlar; kahvelerden, bürolardan, kaldırımlardan ayrılarak...”(a.e.:51-52).

Oysa Tahsin, eşi Nisa ile “sokağa çıktığında kendini hep güvenli ve yanlış anlamalara meydan vermeyecek kadar net göstermeli. Evde ise mutlu olmalı. En azından bize Müslüman olduğumuzu hatırlatan bir şey olarak hayatımızda hep durmalı...”dır. Her şeyin tüketildiğini söyleyen Tahsin, “hiç olmazsa o kalsın” demektedir. Nisa, “Tabii ki kalsın. Nasıl olsa bedelini kadın ödüyor. Tabii ki kalsın. Ne zararı var ki?” der ve ekler: “Sonra başkalarının yaşayacağı hayal kırıklıkları var. Çözülmez sanılan, yıkılmaz bilinen bir imajın sorumluluğu var. Hiç yediremeyecekler. Hiç konduramayacaklar. Kork ve ürper!” diyerek kimseden anlayış görmediğini söyler.(a.e.:63).

Aynı eserde, kahraman bir yaz gecesinde olanları anlatmaktadır: “Basık, yapışkan bir Temmuz akşamında duş yapıp pencerenin önüne serilmek, rüzgârı beklemek, esintinin tadını çıkarmak, çayımızı yudumlamak varken...” misafirlere hizmet etmek gerekmektedir. Karısı, “evin reisinden pencerenin açılmasını” rica etse de, “reis, perdelerin büzgülerini bozmadan camı hafifçe” aralar. “Gülünüyor, gülüşülüyor, konuşuluyor, tartışılıyor, kahkahalar atılıyor. Eller saçlarda geziniyor.” Ama kadınlar, “koltuğa yapışıp” kalmışlardır:

“Kıpkırmızı olmuşuz. Lavlar akıyor boynumuzdan, sırtımızdan... Bir yalım hızla kaplıyor vücudumuzu, teslim alıyor. Kimin umrunda? İğne boğazını tahriş mi etti, çorabın bacağına mı yapıştı, sırtın mı alevlendi? Bir sen misin sonra? Kocaya bakıyoruz. Keyfi yerinde. O kumaşların ardında kendini bir çift gözden ibaret olarak algılıyorsun. Belki bunun için farkına varmıyordur kocam benim orada olduğumun, yandığımın, eridiğimin... Perdelerin, koltukların arasına karışmışımdır. Unutulmuşumdur. Ara sıra ‘Şu pencereyi biraz

daha açın' demesem hepten unutulacağımdır. Hayat bana rağmen, akşam bana rağmen şen şakrak akıp gidecektir.

Ben bütün esintileri saçlarında dolaştıran, vücudunda çeviren insanları kıskanarak yürüyeceğim. İnsanlar kimi zaman acıyarak bakacaklar. Kimi zaman öfke duyacaklar. Ben hep, o sıcak bana dokunmuyor gibi bir eda takınacağım. Bize sıcak işlemez imajı vereceğim.”

Başörtüsü taktığı için karısının yaşadığı sıkıntıları anlamayan koca, keyfince sohbet etmektedir.

Otobüsle sefer yaparken herkes gibi uyuklamak isteyen kahraman, örtüsü sağa, sola kaydığı için “şöyle gönül rahatlığıyla” kafasını dayayıp diğer erkek ve kadınlar gibi uyuyamamaktadır. Kocasını ise sürekli saçlarını “örtünün altına tıktırmaya” çalışmaktadır: “Ört! Bas! Edecektir beni, saçlarımı... Sıcağı üzerime verecektir. Hep ondan yana olacaktır. Hiç esintinin tarafını tutmayacaktır. Asla taviz vermeyecektir.” Der ve ekler: “Ben ikimizin yerine de yanacağım, ikimizin yerine de göğüsleyeceğim küfürleri, tehditkâr bakışları, alayları, ‘hii ne ayıp, sigara içiyor’ları, pardösünün altından giymiş olduğum pantolonun hesabını... Hep ben vereceğim.” Diyerek görünür olmanın sıkıntıları ile yalnız kaldığını ifade eder. (a.e.:91-92).

Nisa, yolda yürürken arkadaşı Nar ile karşılaşır. Arkadaşını, “altı ay somurtuk bir çehreyle başka biri gibi dolanan, bir imgeye kendini teslim etmiş gibi; **pek yakışmış, aferin, ne güzel olmuşsun** gibi laflara aldırmaııp insanları hayal kırıklığına uğratan arkadaşım...” şeklinde tarif eder. (a.e.:86). İki eski arkadaş geçmişlerini anımsarlar. Konu Nisa'ya gelince: “Ben mi? Başımdakinden kurtulmaya çalışıyorum. Belki de onun anlamını arıyorum. Sinemalarda, parklarda, bulvarlarda, İran'da, izbe pasajlarda, cenaze kortejlerinde dolanıp duruyorum.” der. Başını üç gün açıp da kocası çok üzülünce yeniden kapatan Nisa'nın “O üç günlük serüvenime atıfta bulunarak benim bir korkak olduğumu ima ediyor. Vazgeçmeyecektin diyor. Bu kadar eziyet niye? Niçin kendine acı çektiriyorsun? Niçin kendinle didişiyorsun? Örtüden kastedilenin bu olmadığını, imanın şartlarından olmadığını, tesettürün daha soyut, daha ince, daha derin anlamları olduğunu, yani bu kadar basit olmadığını söylüyor.” Ya da arkadaşları “Tü” gibi yapmasını ister: “Örtü beni incitiyor artık, de. Çalışmak üretmek, başarmak, itilmemek, horlanmamak istiyorum, de. Bir çıkış yolu bu

kendine.” Bu konuşmalar sonrasında Nisa’nın kafası karışıktır. “Ya dediğin gibi değilse? Ya yanılıyorsan?” diye sorar. Sonra içinden “ya ben yanılıyorsam?” diye geçirir. (a.e.:90). “İtilen, horlanan, incinen, başaramayan, çalışamayan, üretemeyen” başörtülü kadın kararsızlıklar, iç hesaplaşmaları yaşamaktadır. Tüm bunları yaşarken, yalnızdır.

Eserde, başörtülü kadının yaşadığı fiziksel sıkıntıları anlamayan erkek, başörtülü olduğu için her davranışına dikkat etmesi gerektiğini, kısıtlandığını, ayıplandığını, irade göstererek hareket edemediği de anlamamaktadır. Dönemin faili meçhul cinayetlerinden birine kurban gitmekten korkan ve radikal zihinlerin oluşturduğu yargılayıcı, ötekileştirici tutumların, başörtülü kadına nasıl eziyetler yaşattığını, sokaklarda yürürken korktuğunu ve her an başına bir iş geleceği endişesi ile dolaştığını erkeğe anlatmak istese de erkek, kadının yanında olmamış ve onu anlamaya çalışmamıştır. “Biz” dediği dindar kesimi, sokaklarda başörtülü kahramana yüzüne vurmak için el kaldırdığında, yanında bulamamıştır. Erkeklerin nerede olduğunu sorgulamıştır. Varsayılan “biz”in kendisini yalnız bıraktığını ve başörtüsüyle görünür olarak hedef haline geldiğini ifade etmeye çalışmıştır.

3.3.2. Modernleşmeye Karşı Verilen Sınav

Modernizm, pek çok coğrafyayı kuşatan, batıdan yayılan ve geleneği reddeden tutumuyla çoğu ülkeyi kaçınılmaz olarak değiştiren bir yaşam biçimidir. Osmanlı’nın modernleşme çabalarının en görünür hali Tanzimat Fermanı ile olmuştur. Cumhuriyet rejiminin getirdiği ilkelerle perçinlenmiş ve hızla toplum tarafından kabul edilmiştir. Laikleşme sürecinde din, bir yaşam biçimi olmaktan ziyade bireylerin kendi özel alanları içinde yaşamaları gereken bir zihniyete tabi tutulmuştur. Bu sürece karşı, “İran devrimi, Fransız, burjuva devriminin ya da Marksist-sosyalist devrimlerin tersine akılcı ideolojiler yerine İslami inanç dünyasını siyasete sokmaktadır.”(Göle,1993:77). Radikal İslam’ın Müslüman ülkelerde etkili olmasıyla birlikte, “İslamcı hareket, Modernizmin belleklerden sildiği Müslüman kimliği kolektif bir biçimde yeniden yaratmakta, toplumsal aktör olarak yeniden ortaya” çıkmaktadır. “80’lerden itibaren hız kazanan bu süreç, 50’lerde sivil toplumun görece olarak gelişmesiyle başlamıştır.”

Ayrıca, “İslamcı hareketlerin siyasi yükselişinin ardında aynı zamanda yeni grupların yukarıya doğru toplumsal yükselişi ve toplumsal katılımı biçim kazanmaktadır.”

Radikal İslamcı hareketlerle birlikte, “kentli ve okumuş yeni bir Müslüman çehresi” oluşmaya başlamıştır. “Eğitim yoluyla toplumsal olarak yükselen, kentlileşen, modern mekânlarda yerini alan, normatif değerlerin üretimine katılan ve böylelikle toplumsal değişime yön veren” İslamcı aydınlar ve İslamcı elitler oluşmuştur. (a.e.:130-131).

Modernizmi tanımlarken Aksoy, “Düşüncede açık, otoriteden bağımsız ve özgür olmak şeklinde” ifade edilebileceğini söyler. “Yani modern geleneksel ve geçmişten kopmuş ve bugünü, bugüne ait olanı temsil” etmektedir. Bu anlamda “aydınlanma” ile özdeşleştirilmektedir.(Aksoy,2005:20). Modernleşme temelde “batılı olmayı hedeflemiştir.” (a.e.:15). Bu bağlamda modern olanın bilgisine sahip olan İslamcı kesim, Modernizmin, Kemalizm’le şekil verdiği “aydın” ve “medeni özdeşliğini kırarak tarihsel öznenin tanımını” değiştirmişlerdir.(Göle,1993:131).

Müslümanların, modernizmin getirdiği yaşam pratiklerini kendileri adına dönüşüme uğratarak, radikalliklerinden de taviz vermişlerdir. “Müslümanların sınıf atlama eğilimi”nin en önemli özelliği, “olduğundan başka türlü” olmaktır. “Sınıf atlama eğilimi içindeki Müslüman erkekler, eşlerinin başkalarının da görebileceği bir noktada olmasına önem vermişlerdir.” 80’li yıllarda eşi ya da ağabeyi olsa da toplantılarda, panellerde erkeklerle yan yana oturamayan kadınlar, “90’ların sonuna doğru değil bir arada oturmak, el ele tutuşup” lüks otellerin konserlerinde şarkılara eşlik etmişlerdir. Bu yıllardan sonra Müslüman kesimin algısını Barbarosoğlu, şu sözlerle ifade eder : “Artık Müslümanlar her şeyin en iyisine layıktılar. Her şeyin en iyisinin içine tabii ki markalar, defileler, İslami dinlenme usulleri de dâhildi”r.(Barbarosoğlu,2015:118-119).

Toros’un romanında, radikalden, moderne doğru zaman içinde tavır geliştiren dindar zihniyetin, eleştirisi vardır. Roman kahramanı, radikal söylemlerin bir kurmaca ve hayalden ibaret olduğunu dile getirirken aldanmışlığın hayal kırıklığını da yaşamaktadır.

Halkaların Ezgisi romanında, kahraman radikal İslam anlayışının kendisini modern zihniyete bıraktığını anlatır: “O günden bugüne ne sular aktı köprülerin altından. Radikalizm dindi. Coşku da...” dedikten sonra eski günleri hatırlar: “Zihinlerin alt üst olduğu, dilin başkalaştığı, yeni okumalar ve yeni adlandırmalarla ülke coğrafyasının baştanbaşa yeniden katledildiği... Sele kapılmış sözcüklerin yatağından taşıp saldırganlaştığı... Mobilyaların bulanık sulara bırakıldığı... Genç kızların mehir olarak Kalaşnikof ve şiir istedikleri... Kevser kokusu sürünmüş, bol kesim pantolonlu, sürmeli erkeklerin yağ bağlamış hanımlarını ‘Peygamberimizin sünnetidir’ diye kandırıp da körpe kız avına çıktıkları bir dönemdi. Tebliğ yapmaktan ‘koca’ya vakit ayıramadığı için kocasına genç kız bakan kadınların ortalıkta dolandığı bir zamandı.” diye tarif eder ve şöyle devam eder: “Kur’an’ın duvardan indirilip açıldığı... Değdiği nesneyi başkalaştıran iksirin genç kızların suretlerini kapıp götürdüğü... Sel sularının dizginlenemez bir taşkınlıkla bendleri yıkıp iktidarın suratına çarptığı... ‘Tanrım! Bu da ne böyle! Neler oluyor! Kim bunlar?’ gibi ünlemelerin toplumsal bir paranoyaya dönüştüğü... Veba kadar kötücül ve eski bir imgenin kaza dişleri ve salyalı ağzından bozma yeni giysilerin sele kapılmış insanların üzerinde küstahça arz-ı endam eylediği... Korku ve ürpermeyi beslemek için bildik söylemlerin bilinerek sel sularına karşı tutulduğu... Sesin kara bir anafora dönüştüğü... Romantik bir coşkunun evlere ve yaşama biçimlerine egemen olduğu... Dergilerin yutarcasına okunduğu... Kitapların... Devrim hesaplarının yapıldığı... Bekleyecek kadar sabrı olmayanların Afganistan dağlarına ya da Kum kentine doğru yola koyulduğu” eski günlerden “arta kalan (yaralı bir hayvan gibi yatağına çekilen sığ sulardan) ne kalmışsa topluyor ve yeni hayatlar kuruyoruz” demektedir. Eski hayallerindeki “o ülke bir ütopyaydı.” ve:

“Bir el kitabıydı,

yutarcasına okuduğumuz...

İçli bir öyküydü.

Düşlerimize vuran, huzursuzluğumuzu kamçılayan...

Dalgaları.

O ülke zihnimizde yeniden inşa ettiğimiz bir ‘yok ülke’ydi.

Her şeyin mümkün olduğu yerdi.

O ülke bir HAYIR'dı.

O kadar çok anlam yükledik ki bu 'meydan okuma'ya

Çoğu yolculuk hayal kırıklığıyla sonuçlandı.

Devrim derken dilimizin kekreleşmesi bundandı.

Kocamış düşlerimizle kalakalmamız peki?..

Ne yaşamış isek dilde, ne söylemiş isek yazılarda mı kaldı?

Sözcüklerle kendi başımıza taşlar yaptık.”

Kendilerine yeni isimler seçtiklerinde, “ad’ın bilgisine, ahlakına sahip” olduklarını zannetmişlerdir. “Sonra n’oldu?” diye soran kahraman, modern yaşam tarzlarını nasıl benimsediklerini anlatır: “Büyü bozuldu. Dilimiz acı yemişlerle doldu. Aslında hiç değişmemiş olduğumuzu, hiç büyümediğimizi, yaşadıklarımızın sadece bir ‘oyun’ olduğunu, bir gün ansızın, anlayıverdik. Bütün gerçeklikler, bütün doğrular, bütün yanlışlar, bütün hedefler değişti. Radikaller liberal oldu, demokrat oldu, partilerde görev aldılar, kara sakallarını kestiler. Yakasız gömleklerini belki özel günlerde giymek üzere, hanımlarına uzattılar. Her şey, ‘Hey gidi günler’ oldu. **‘Fıskı-ı Fücur’** ehinden helallik dilendi. Radikaller; ‘münafıkların, müşriklerin, tağuti düzenin yordakçılarının, şeytana ruhunu satmış modern Müslümanların arasına karıştılar. Değiştiler.”(Toros,1997:22-25).

Cumartesi gezmesine çıkan kadın ve erkek sokaklarda dolaşmaktadır. “Mekan, gün, güneş erkek her Cumartesi olduğu gibidir. Ama kadın için yolda yürümenin, insanlara bakmanın, insanlara bakamamanın, hep ona bakılmasının, sıradan Cumartesi keyfinin birbirine girdiği, yer değiştirdiği tuhaf bir gündür.” Kadın başörtülü olduğu için “O daracık kaldırımlarda, yaya trafiğinin yoğunluğunda yürümeye çalışırken hep sakınması gerekir. Omzunu çekmesi, kolunu arkaya alması, sıkışması... Bütün insanlar en kaba halleriyle yürümektedir çünkü. Sokak onlarınmış gibi yürümektedirler... Oraya yanlışlıkla gelmiş hissine kapılsın diye böyle yapmaktadırlar sanki.” der ve ekler: “Soylular ve iktidar sahiplerine hep yol vermek zorunda olmaları ve derin bir aşağılanmaya maruz kalmaları kadar gerçek bir çatışmanın içine

düşmüştür.” Lakin “kadın böyle bir şeye müsaade edemezdi. Daha dün burası onundu. Daha dün, bugün gibi anımsadığı bir gerçeklikti.” Mekânsal bir algı üzerinden başörtüsü takan bir insana yaklaşım verilir: “Yeri değişmiştir. Aşağıya doğru kaymıştır. Köylüleşmiştir. Kırsal kökenli, cahil babalı, dilsiz analı, zevkten, estetikten yoksun kaba bir şey olarak görülmekte, adlandırılmakta ve anlamlandırılmaktadır. Yadırganmadan gezeceği bir yere gitmek ister.”

“Erkek kadının elinden tutar ve kendine doğru çeker. Birlikte bir pasajın içinde” kaybolurlar. Çıktıktan sonra ise “kadının iri kara gözlükleri, siyah bir tuniği, uçları gelişi güzel omuza atılıvermiş ipek bir örtüsü vardır. Allah birdir ve Muhammed onun Resuludur demenin saflığını ve ışıltısını taşımayan, sınıfını hemen belli eden, ‘benden uzak durun’ diyen markalı bir Müslümanlığı vardır. Ehh... Artık yürüyebilirler. Sokak kendilerininmiş gibi.”(a.e.:98-100).

Tahsin modernleşen dünyada, modernleşen dindarlarla birlikte yavaş yavaş kaybolan o eski günlerin aldanişını yaşamaktadır: “Kocaman bir boşluk! Kocaman bir hiçlik! Kaybettiğini sandığı şey zaten yokmuş. Her şey bir saymacaymış! Hayat, zekice kurgulanmış bir romanmış. İmgeler gerçek, insanlar hayal, hayatlar yalanmış! Önemli olan ad koyma, kutsal olan sözcüklermiş.” dedikten sonra şimdiki zamanın dindarlarını anlatmaya başlar: “Artık bisikletlerimiz ihlaslı çocuklarımız akıllıymış. Yağlarımız büyüleyici, ilişkilerimiz sıradanmış. Evlerimiz, bürolarımız düzenli, akıllarımız karışıkmiş. Holdinglerimiz takvalıymış. Bineklerimiz ‘Burak’tan, salamlarımız ‘Cihat’tanmış. Yedek parçacının adı Sırat-ı Mustakim, aldığı para dolar, markmış. Tekbir Giyim’in podyumunda salınanlar transparanlanmış. Savaşlar artık, birer ticari admış. Yeniden tanımlanan ilişkilerden, markası değişen giysilerden, ışıklı mağaza levhalarından, reklam jenerikleri ve ‘Hayırlı geceler’ terennümlerinden, beş yıldızlı otellerde toplanıp kıl çadırlarda oturma düşlerinden, şık restoranlarda verilen iftar davetlerinden, misafir odalarından, kapıcıya verilecek sezon sonu ıvır-zıvırından, ölmüş kardeşlerin etini yemeye doyamadığımız şölenlerden, dünya hallerinden ve gündelik hay huyundan soyunduğunda hayat, sormalısın.” diye sorgular yaşanan Müslümanlıkları. Ve karısını da yanına alıp eve gitmek kendi hallerinde yaşamak ister. Karısı sesini duyurmaya çalışsa da konuşamaz. İçinden şunları söyler:

“Tamam Tahsin, hadi eve gidelim... K r topalın içinde sağlamız diye sevinelim.  ks rsek düzenden bilelim. Kavgalarımızı modern hayata, çocuklarımızı okullara havale edelim. Bu pis koku, bu çirkin nefes bizim değilmiş gibi davranalım. Gündelik, dergilik, sempozyumluk giysiler ve diller kuŐanalım. Taş taş üstüne koymamıŐken çok iş yapmıŐız gibi yorulalım.

Hissetmediğimiz, yaŐamadıėımız, yapmadığımız Şeyleri ‘her Şeyi bilen’ bilmezmiŐ gibi davranalım. Sonra bir gün, işte böyle, aynanın sırrı dökülsün.  yk ler Őehla baksın. Romanlar kan kussun. KORKALIM.

Gece Őovları izleyip besmeyleyle yatağımıza girelim. AėarmıŐ salarımızla Őiire hevesli kızları tek tek pastaneye düŐürüp kendimize ram edelim. Tuhaf aşklara imam nikahı kıyıp İslamileŐtirelim. ocuklarının annesinden habersiz genç kızları nikahı altına alanlara, duyurulmamıŐ evliliklere bu alanda yapılmış bir doktora tezimiz ya da araŐtırmamız olmadığı için ‘Hayır ‘ bile diyemeyelim. Kur’an duvarlardan indirildi diye boŐuna sevinmeyelim.

Gel, gitmeyelim. Burada seninle öyle yalın, öyle basit yaşamayı öğrenelim yeniden. Sözcüklerden vazgeçelim. Bütün pozlarımızı yakalım. GeçmiŐimizi unutalım. Kimseyi hatırlamayalım eski zamanlardan.”(a.e.: 196-198).

Tüm bu yaşananların İslam olmadığını ve “bizi inciten”in İslam değil “modern kafalarımız” ve “kirletilmiŐ beyinlerimiz” olduğunu söyler.(a.e.:217).

3.3.3.  rnek Kadınların Gözünden Kadın ve Erkeğe Bakış

Kadın sorunlarına ilk defa eğilen dindar kadınlar yaşadıkları dönem içerisinde, Peygamberin etrafındaki kadınlara yüzlerini dönerek, kendilerinden evvel yaşamış olan ilim irfanla uėraŐmıŐ, Şiir yazmış, ticaret yapmış kadınları kendilerine örnek alıp haklarını onların yaşam pratiklerini örnek olarak savunmuşlardır. 1935  ncesi, İslam kadınlarını referans gösterip hak taleplerinde bulunan kadınlar susturulmuŐ ve 1980 sonrası dindar kadın sorununa eğilen kadınlar, kendilerinden önce yaşamış ve aynı dili kullanmış bu kadınların açtığı yoldan ilerlemiŐlerdir.

Kandiyoti, “kendini feminist olarak tanımlayan bazı Müslüman akademisyenler ”in, “dini kaynakların tefsirine özellikle” önem verdiklerini ve bu yazıların tipik özelliğinin “İslamiyet’in kadın haklarıyla baėdaŐtıėını kanıtlamaya” çalışan bir üslup benimseyerek “en çok kullanılan” kaynakların “Kuran, hadisler ve

İslamiyet'in ilk döneminde yaşamış önemli kadınların hayatları" olması noktasında birleştiklerini ifade etmiştir.(Kandiyoti,2011:119). Kendisini feminist olarak tanımlasın ya da tanımlamasın, dindar kadınların savunusu bu çerçevede ele alınmıştır.

Ramazanoğlu, "Muhteşem hafızası, ince zekâsıyla en önemli muhaddislerden biri olmayı başaran Hz. Ayşe, dirayetli analizleriyle büyük fıkıh âlimleri arasında yerini alan Hz. Fatma ve ticari yeteneği, duygu ve akıl birikimiyle yepyeni bir dinin mütekâmil taşıyıcısı olan Hz. Hatice, bu ilk kadınlar bütün görkemleriyle hâlâ esin kaynağı olarak orta yerde dururken nasıl olmuş da kadınların okuma yazma öğrenme imkânları bile kendilerinden esirgenmiştir." diye sorgulamaktadır. (Ramazanoğlu,2000:145).

Gülnaz , "bugün, gözlerini tarihlerine, kaynaklarına çeviren Müslüman kadınlar, geriye doğru çıktıkları bu yolculuğun ilk durağında Fatma Aliye, Mükerrer Belkıs, Fatma Nesibe Hanım'la; sonraki bir durakta Bacıyan-ı Rum'la; daha sonra da kadın şeyhleri ve tekkeleriyle; başka bir durakta Rabia Hatun'la" karşılaşıyorlar demektedir.(Ramazanoğlu, Gülnaz,2000:105). Tarihte diğer kadınlara yol göstermiş ve akıllarını kullanarak öncü olmuş kadınlar, günümüz dindar kadınlarının da esin kaynağı olmaktadır.

"İslam kadınlara büyük haklar bahşetmiştir" diyerek, aynı dönemin Avrupa'sındaki kadınların ezilmişliklerini örnek göstererek kadın meselesini kapatmak isteyen ya da "İslam kadının özgürlüğünü kısıtlamaktadır bu sebeple sorunun kaynağı dindir" algılarının hepsiyle mücadele eden bu kadınlar, ister istemez referans aldıkları kaynaklarla kendilerine hayat hakkı istemişlerdir. Ramazanoğlu, peygamberin kadınlara karşı tutumunu şöyle dile getirmiştir: "Mekke döneminin sonlarına doğru Peygamber Medine'den gelen müminlere Akabe'de tıpkı erkeklerden olduğu gibi kadınlardan da teker teker biat alarak onların İslam toplumunda erkeklerle toplumun eşit birer üyesi olduklarını göstermiştir." Bu açıdan bakıldığında "siyasal ve sosyal" haklar bakımından erkekler ve kadınların eşit oldukları tespit edilebilmektedir.

"Kadınlar ilk günden itibaren mal ayrılığı prensibi gereğince evlendiğinde de mülkün sahibi olan, mal edinme ve dilediği gibi tasarruf etme hakkı bulunan, vekâlet, veraset, mehir, miras, vasilik, vesayet etme, nafaka, boşanma ve çalışma hakkına sahip oldular." Kadınlara karşı merhametli ve adil davranan ve "kendilerini 'tam' olarak

gerçekleştirmenin bütün yollarını açmış bulunan” bir peygamberin ve etrafındaki kadınların nasıl göz ardı edildiği sorgulanmıştır. (Ramzanoğlu,2000:160-161).

Kendi ifadesiyle Toros da “koskoca bir geleneğin eşleştirisine soyunduğumuz da bunu daha önce yapmış olan kadınlardan habersizdik” diyerek hak taleplerini kendilerinden yüzyıllar önce yapmış olan bu kadınlara dayandırma noktasında ortak bir dil kullandıklarına şaşırılmaktadır. Geçmişin kendilerinden bilinçli olarak uzaklaştırıldığını dile getirmiştir.(a.e.: 207).

Örnekleri verilen ve aralarında Toros’un da bulunduğu, “İslam dini kadınların haklarını elde etmesine engel değil” düşüncesinden yola çıkan kadınlar, okumuş, araştırmış yazmış ve anlatmışlardır. Romanında, Hz. Hatice’yi, Ayşe’yi, Atike’yi, Fatma’yı, Zeynep’i, Rabiât’ül Adeviyye’yi örnek göstermiştir. Bu kadınların İslami kaynaklarda sadece, mazlum, çilekeş, fedakâr, olarak gösterildiğini onların reddedişlerinin, biat etmeyişlerinin, şikâyetlerinin, muhalefetlerinin ise bilinçli olarak göz ardı edildiğini ifade eder. Aynı zamanda yaşadıkları dönem, kültür, coğrafya, içerisindeki hayat şartları etrafındaki oluşturulmuş yaşamların, bugün aynı ile kopyalanması hususunda endişelidir.

Halkaların Ezgisi romanında Gazali’den örnekler veren kahraman erkeğin kölesi ve hizmetçisi gibi gösterilen kadın profilini eleştirmektedir. “Eğer Allah’ın kadını yaradış gayesi bu olsaydı, Hz. Muhammed Hıra’dan titreyerek inip Hz. Hatice’ye gelir miydi? Kureyş’in onca şerefli ve akıllı erkeği dururken tutup da eksik akıl bir kadına ‘Beni örtün’ der miydi? Eğer aklımız olmasaydı Hatice olur mudu? Oysa o, mü’minlerin annesi... İman eden ilk akıldı. Kadın ve erkekler bu ‘ilk’ten, Hatice’den çoğaldılar.” diyerek Hz. Hatice’yi örnek göstermektedir.(Toros,1997:42).

Aynı eserde kahraman, rüyasında “güzelliği ve zekasıyla Hz. Ebubekir’in oğlunun aklını başından alan Atike bin Zeyd’i” görür ve Atike ona şunları söyler: “Abdullah’ı seven bir Atike vardı yıllar önce. Abdullah’ın aklını başından alan bir Atike vardı. Öyle bir dönemdi ki yaşadığımız, ölüm aşkın öteki yüzüydü. Ama biz hiç ölmeyecekmişiz gibi sevdik birbirimizi ve yarın ölecekmişiz gibi sakındık. Abdullah, kendisinden sonra bir daha evlenmemem için bir de bahçe bağışlamıştı. Sonra Taif günü geldi çattı. Ölüm, düşman elinde bir ok suretine bürünüp Abdullah’ı benden aldı. Bahçe de bağ da yoktu aklımda. Onun ardından söylediğim mersiye Medine’nin bütün

aşıklarını ağlattı. Dul kadınlar, şehir düşen kocalarının özlemiyle tutuştular. Daha hepimizin yüreğinde evrenin nurunun acısı vardı. Henüz kırk gün olmuştu Peygamber aramızdan ayrılalı. Ölüm Meleği'nin Medine'nin üzerinde daha uzun zaman oyalanacağını hepimiz biliyorduk. Ama ben, daha kaç kişinin ardından mersiye yazacağımı bilmiyordum.” Der ve bir yıl sonra “Abdullah'ın” ona verdiği bahçeyi “varislerine iade ederek Ömer'le evlenmeye karar” verir: “‘N’apıyorsun Atike?’ diye sordum kendime. Cevabım da bir o kadar yalındı. Yani dedim ki, EVLENİYORUM.”

Aşkı ve evliliği çok fazla kutsallaştırdıklarını düşünen kahraman, “Resulullah'ın kızını Hz. Zeyneb'i” hatırlar: “Resulullah, damadına Zeyneb'in üzerine bir başka kadınla evlenmemeyi şart koşmuştu. Daha o zaman, pekâlâ böyle de olabilirken, şimdi kadınların can-ı gönülden çok eşliliği onaylamalarını anlamak oldukça güç”tür. Atike ise ona hiç unutamayacağı bir şey söyler: “Tek eşliliğin böyle cansiperane savunulmasını aklım pek almadı. Ama şunu da almadı: Erkeklerin dert edinmesi gereken bir şeyi neden siz dert ediyorsunuz? Neden tutup da imanınızı yokluyorsunuz? Bizim zamanımızda bir sınırlama olarak anlaşılan bu emir şimdi bir ruhsat olarak algılanıyorsa, bırakın bunun hesabını onlar versin. Tutmuş her şeyi kutsallaştırmışsınız! Tartışılmaz, yaşanılmaz kılmışsınız! Hayat, kutsallaştırılmaz Nisa! Hayat, bir kutsal yapılmaz! Yaşanır sadece... Biz böyle yaşamıyorduk. Allah'ın koyduğu sınırlar içinde Fatma ‘Hayır’ deme hakkına sahipti. Ben de Ömer bin Hattab'ın hanımlarından biri olmayı seçebilirdim. Sabahın Rabbine yemin olsun ki ne Fatma ayıplandı ne de ben!” der.

Ne hayırların ne de evetlerin bir manası olmadığını söyleyen kahraman kendi yaşadıkları kadınlıklarını anlatır: “Ama biz birbirimizi yargılamadan edemiyoruz’ diye mızlandım. Günah korkusuyla ürperdiğimizizi, neyin doğru neyin yanlış olduğunu artık bilemediğimizi, ‘Benim göğsümde iki kalp var’ diyen Kureyşli gibi ortalıklarda dolanan erkeklere ne diyeceğimizi şaşırdığımızızı, üstümüze ‘kuma’lar geldikçe nefsizimi terbiye ediyoruz diye sağda solda konuşup yastık altlarında ağladığımızızı, ne ‘hayır’larımızın ne de ‘evet’lerimizin bir anlamının kaldığını, namazlarımızı evlerin dip odalarında kıldığımızızı, Teravîh namazına gitmek için bile kocalardan izin çıkması gerektiğini, bu iznin bile çoğunluk çıkmadığını söyledim.” Atike, “Ömer b. Hattab’la evlenmeden önce Mescid-i Nebevi’de cemaatle namaz kılmasına engel olmayacağına

dair söz aldığını anlattı.” Kahraman ise: “ona Aksaray’da bir öğle namazında nasıl koskoca erkek cemaatinin arasında kalakaldığımı, koskoca camiide bir kadının ben olduğumu, kadınların artık camiiye gitmediklerini söyledim bir solukta.” Kahramanın bu anlattıklarına üzülen Atike, “biz ki Peygambere, Cenab-ı Allah’ın erkeklerin Rabbi olduğu kadar kadınların da Rabbi olduğunu söyleyecek kadar cesurduk.” diye cevap verir. Kahramandan bunu diğer kadınlara da anlatmasını ister. Kahraman ise bunu zaten diğer kadınların da bildiğini söyler: “Mesela sen, dedim ona; Medine’ye hicret edenler arasında ismin geçer. Bir de İslamiyet’i ilk kabul eden sahabilerdensin ve şairsin. Parlak ciltli kalın kitapların tozlu sayfaları arasında zaman zaman görünürsün. Belki bir makalede İslam’ın kadınları nasıl özgürleştirdiği anlatırken çağrılırsın. Ama sadece bu kadar, sadece bir örnek olmana izin verilir. Hayata asla taşınmazsın. Kadınlar ve erkekler bol bol anarlar sizi. Yere göğe koyamazlar. Yere göğe sığmadığınız için hayata da sığmazsınız. Büyük gelirsiniz. Zaten daha çok çilekeş ve itaatkâr kadın imgeleri olarak tahammül edilebilir size hayatın içinde.”

Kahramanın sözlerinden bir şey anlamayan Atike, “Ne demeye bizim hayatımızı yaşamaya çalışıyorsunuz? Zamane insanları kendi hayatlarını kurmaktan acizler mi? İşte Allah’ın kitabı, şuracıkta akıp giden de hayat!” diyerek zamanın getirdikleriyle yaşamayı öğrenmelerini söylemiştir.(a.e.:221-225).

Kahraman, Atike düşlerinden çekip gitmeden önce bir soru daha sorması gerektiğinin farkındadır: “Çok kendiliğinden bir şey miydi yaptığınız? Yani zaten vardı. Belki de hepsi onu yakalarınızın ve göğüslerinizin üzerine salmaktan ibaretti. Çünkü bu, bizi hep meşgul ediyor? Korkarak da olsa sormak istiyorum; zinaya, içkiye, hırsızlığa, dedikoduya dair onca yasağın bir şekilde çiğnendiğine dair bir sürü bilgi var elimizde. Sonra bunların bir kısmının tövbe kapılarına dayanıp nedamet getirdiklerini de biliyoruz. Ama bir kadının bile örtünmediğine ya da bundan rahatsızlık duyduğuna dair hiçbir bilgi yok. Neden Allah’ın kadın kullarından hiç kimse neler olup bittiğini yazmadı? Koskoca bir suskunlukla tarihe gömüldüğünüze inanmak istemiyoruz! Belki bundan, orda burda ayak sürüyüp hazineler düşlüyoruz. O kadar yaşantı yoksuluyuz ki, şimdi bile bir yaşantının nasıl kurulacağını ve nasıl anlatılacağını bilmiyoruz. Bize suskunluğu bıraktınız ve bizim de sonrakilere bırakabileceğimiz tek şey bu. Kocaman bir suskunluk! Böyle mi olması gerekiyor?” Başörtüsünün anlamını arayan kahraman,

Atike'ye sorup neden o kadar yasağın çiğnenmiş olduğu halde bunla alakalı hiçbir bilgi olmadığını sorguladıktan sonra Atike: “Bu zamane kadınları da bir tuhaf doğrusu. Bir fetva alıp her şeyden kurtulalım istiyorsunuz. Böyle ararsanız eğer, hiçbir şey bulamazsınız! Böyle bakarsanız, hiçbir şey göremezsiniz! Böyle korkarsanız, hep susarsınız! Böyle sorular sorarsanız hiç cevap alamazsınız!” der.(a.e.:227-228).

Kahraman, “hüznüyle ve aşkıyla gülleri tutuşturan kadın” diye tarif ettiği, “Rabiat’ül Adeviyye!” ile karşılaşır. “Önünde saygıyla” eğilen kahramanı “Aşk ve merhamet halesine bürünmüş muhteşem bilge, güllerin rengine boyanmış elleriyle” omuzlarından “kavrayıp, ayağa kaldırıyor.” Ve onun “insanların ancak ‘kulluk ruhu, takva ve korku’yla Allah’a yaklaşılmaya çalıştığı bir ortamda ‘ilahi aşk’la ortaya çıkıp bütün bir dini geleneği ters yüz etmesine” ve “valilerin ve velilerin evlenme tekliflerini reddetmesine, hazır cevaplılığına ve kıvrak diline, cenneti ve cehennemi elinin tersiyle itmesine” şaşırdığını söyler. Onun hâlâ bir ilham kaynağı olduğunu dile getirir: “Tarihte meleklerden bir melek gibi çakıp zihnimizi aydınlatan ve bizler için bir esin kaynağı olan kadınlardan sadece birisi.”(a.e.:229-230).

Asr-saadet dönemi için kahraman, “biz bulalım diye saklanmış hazineler varmış gibi davranıyoruz.” demektedir. “Artık çarşıda teftiş yapan kadının öyküsünden, cihada giden kadınların hikâyelerinden usandık.” diyen kahraman, “zihnimizin astarı ne yapalım ki olağanüstüyle dokunmuş. Bu kadim topraklarda her insanın işine yarayacak hazineler olmadığına kimse inandıramaz bizi. Kadınlara için de olmalı.” diyerek toprağın altındaki hazineyi eşelediklerini söyler.

Tarihin içine doğru yolculuk yaparken “Ebubekir’i gördük! Allah yolunda ayaklarının tozlandığını gördük. **Allah’ın halifesi** sıfatını kullanmaktan ar ettiğini, iktidarı eğreti taşıdığını ve asla kutsallaştırmadığını...” der ve “Hz. Fatma’nın kalbindeki buğz ile evine çekilmiş, oturduğunu... Tıpkı annesi gibi evinin biricik kadını olmak istediğini... Resulullah’ın onu iteklemeyip aksine destek çıktığını... Mescide gittiğini ve ‘Kim ki Fatma’yı üzer beni üzmüş olur’ dediğini...” duyarlar. Kadın olarak söz hakkına sahip olduklarını ve günümüzde fedakar ve çilekeş olmanın ötesine gidemeyen kadın sahabelerin aslında reddettiklerini, fikir yürüttüklerini de söyler: “O Fatma’nın Ebubekir’e biat etmediğini... Fedakar, çilekeş Hz. Fatma

anamız'ın zihinlerimizdeki imgesinin yara aldığı... O buğday öğütmüyordu. Sadece buğday öğütmüyordu. Biat etmiyordu da aynı zamanda. Ali'nin ikinci kez evlenme talebine boyun eğmediği gibi. Soyluydu ama suskun değildi. Kadındı ama aptal değildi. Müslümandı ama yaşadığı müddetçe bir ikinci kadın getirtmedi üzerine. Kimse de onun imanını sorgulama gereği duymadı." Bu noktanın çok önemli olduğunu vurgular.

Hiz. Ayşe'ye, Hiz. Osman'a yapılanları hatırlatıp, "altın ışıltıları saçan bir devir yok! Olduğu günden beri insanların zalimliği ve ihaneti var. Muhalefete olanın iktidar olunca ebucehil karpuzu kadar acılaşması var." der ve saadet denen dönemde bile en acı zulümlerin olduğunu söyler: "Trajik, Hiz. Osman'ın kanı akarken insanların evine bile yanaşamamasıydı. Trajik, Peygamber sülalesinin başına gelenlerdi. Hayatının hiçe sayılması, sünnetinin başkalaşmasıydı. Trajik olan Hiz. Ra. Gibi saygı ifadeleri kullanmadan anmadıklarımızın katledilmesi, kırbaçlanması, aşağılanmasıydı iktidarlar tarafından. Hele iktidar, ilahi sıfatlarla donanarak meydana çıkıyorsa daha pervasız, baskıcı ve kıyıcı olmasıydı." Ve asıl sünnetin merhamet olduğunu söyler: "Uhud Dağı'nda kayıplarıyla yaralı Müslümanların 'Kâfirlere lanet oku ya Muhammed!' nidalarına 'Ben lanet okumak için değil rahmet için gönderildim' diyen Resulullah'ın mesajı unutulmuştu." der.

Kahraman, asr-ı saadet döneminde de insanların, "kullardan bir kul" olduklarını, yanlış, hatası, günahı, sevabıyla insan olduklarını söyler: "Başka kitaplarla, farklı yaklaşımlarla, hiç duymadığımız sözlerle karşılaşmıştık. Onların Asr-ı Saadeti ile bizim Asr-ı Saadetimiz ne kadar da farklıydı!" der ve bir fark edişin sonunda şu cümleleri kurar: "Galiba biz de öncekiler gibi tarih ve zaman dışı bir yerden başladık. O kadınlar, o erkekler yüzyıllar sonra biz onları örnek alalım diye yaşadılar sandık. Her sözlerine, her tavırlarına olmadık anlamlar yükledik. Çünkü onlar bütün sorunlarını çözmüşler, bütün sorularına yanıt bulmuş." zannetmişlerdir. "Doğruları örnek, yanlışlar ibretti. Ete kemiğe bürünmüş ilkelerdiler belki. Her yaptıklarında bir hikmet, her sözlerinde zir ziynet gizliydi. Hiç aklımıza gelmedi, onların da bizler gibi yaşamaya ve sırrı kazımaya çalıştıkları..."(a.e.: 212-217).

Hiz. Hatice'yi, Hiz. Ayşe'yi hatırlayan kahraman, "kısır bir kadının dizinde son nefesini vermeyi tercih eden Peygamber"i hatırlatarak, "dul, yaşı geçkin ve kısır

kadınların makbul olmadığına dair tarihe kayıt düşen erkekler, Peygamberin bu kadınları nasıl sevdiğini unutmuşlar mıydı?” diye sorgulamaktadır. O günlerden sonra “rüzgârlar esti. Çöl rüzgârları... Alıp bizi, sarayların duvarlarına çarptı. Boyun vuran fetvalara çarptı. Babadan oğula geçen saltanatlara... Hamur yoğuran kadınların öfkeyle yumrukladıkları teknelere... Ekmeğe katılan küle... Gece olunca çözülen saçlara gömüp başını, ağlayan erkeklerle... Tokaçlarıyla kanlı giysileri arıtmaya çalışan genç kız terine... Dul kadınlara, yetim çocuklara, kölelere... Bize ancak masalların büyüğü gerçekliğinden görünecek kadınların düşlerine... Birbirini tekfir eden dillere... Hurma kütüklerine bağlanmış cesetlere... Kerbela'ya...” uzanan günlere düştüklerini söyler.(a.e.:209-210).

“Yine erkeklerin dünyayı, iktidarı, serveti, şehveti, zulmü ne kadar sevmiş olduklarını görüyorduk” diyen kahraman, “derdimiz Resulullah'ın dönemine” ulaşıp “Peygamberin yakasına yapıştıkları, camide konuştukları, hadis naklettikleri, savaşa gittikleri, şiir söyledikleri, ‘narin bedenler’ini Resulullah’a kalkan yaptıkları, hicret ettikleri” kadınları bulmak ister. Çünkü “Hep içimizde bir günah duygusuyla yaptığımız şeylerden kurtulmak için bu” gereklidir.(a.e.:174-174).

İlk inanan kadınlar ve Rabiât'ül Adeviyye gibi temsil olan kadınlar ile düşlerinde karşılaşan kahraman, onların ağzından hikâyelerini okuyucuya aktarmıştır. İslami yazınlarda yalnızca fedakâr ve çilekeş olarak yer alabilen bu kadınların aslında, reddedişlerinin, sorgulamalarının, kendi iradeleriyle hareket etmelerinin bilinçli olarak göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Biat etmeyen, üzerine ikinci kadın istemeyen, kamusal alanda üretime katılan, siyaset yapan, hadis nakleden, savaşa katılan kadınların nasıl olup da zaman içinde iman ve akıl yönünden noksanlık ithamlarına maruz kaldıklarını anlamaya çalışmaktadır.

Her insanın kendi dönem şartlarının getirdikleriyle hayatlarını yaşamaları ve akıp giden süreç içerisinde kendilerinden yüzyıllar önce yaşamış insanların hayatlarını aynıyla kopyalamamın sakıncalı olduğu da dile getirilmiştir. Her Müslümanın kendi kadınlık ve erkekliğini bağlı oldukları kaynağa ters düşmeyerek ama günün getirdiklerini de anlayarak, bilerek yaşaması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyetin, “eşitlik” ve “özgürlük” arayışı içinde olan kadın hareketlerinin oluştuğu dönem şartları içerisinde çıkan, kadın ve erkek olarak dünyaya gelen insanların, kadınlığı ve erkekliği, içinde bulunduğu toplum yapısından, kültürel kodlardan öğrendiğini söyleyen bir kavram olduğu görülmüştür. Cinsiyetin doğuştan geldiğini ama toplumsal cinsiyetin sonradan öğrenildiği, Ataerkil yapının kadının asli vazifesi olarak gördüğü pek çok şeyi, onun “biyolojik kökeni”ne bağlayıp kadına kabul ettirdiği saptanmıştır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, “eşitlik” ilkesi etrafında şekillenmiştir. Eşitliğin ise günümüzde tartışılan bir kavram olduğu, yaşanan mağduriyetlere tam anlamıyla çözüm üretmediği, kadını “kâmil insan” olarak kabul edilen erkeğe eşitlemenin, kadının biyolojik farklılıklarını göz ardı ettiği şeklindeki eleştirilerine karşılık, daha kapsayıcı ve kuşatıcı olduğu düşünülen “toplumsal cinsiyet adaleti”nin farklılıkları görerek, yaşanan mağduriyetleri gidermede daha etkili olacağı, Türkiye’nin kendi sosyo-kültürel yapısı içinden söylem geliştiren bu yeni önerinin, bir alternatif olarak daha faydalı olacağını düşünüldüğü görülmektedir.

Edebi türler, toplumsal yaşantıları, dönemleri, kültürleri, siyasi ve fikri hayatı, yansıtma noktasında etkili bir araçtır. Kendine özgü kurgusu içinde, yaşanmışlıkların izlerini taşıyarak dönem şartlarının anlaşılmasını sağlar. Yaşanmışlıkları, edebi eserlerine yedirerek eleştirel bir tavır takınan yazarlardan biri olan Halime Toros’un 1990-2015 yılları arasında yayımlanan edebi eserleri incelendiğinde toplumsal cinsiyete dair çok fazla vurgusu olduğu saptanmıştır.

Halime Toros’un edebi eserlerine bakıldığında, çeşitli kadınlık rolleri ile karşılaşmaktadır. Bu rollerin başında annelik gelmektedir. Anne olan kadından, hamilelik sürecinden başlayarak fedakârlık yapması beklenen, çocuğunun ihtiyaçlarını karşılama noktasında eşinden destek göremeyen, çocuğa baktığı müddetçe kendisine kutsallık atfedilen, kendi ihtiyaç ve isteklerini karşılamak istediğinde ise “sorumsuz” ve “ne biçim” olmaktan korkan, kendisinden tavizler verdiği ölçüde kutsanan, kutsandığı kadar yalnız bırakılan kahramanlar ile karşılaşmıştır.

Evlilik kurumu içinde yeniden üretim hizmetini üstlenen kadın kahramanlar, genellikle evliliklerinde mutsuz ve mağdurdur. Küçük yaşlardan itibaren evliliğe hazırlanan kadınlara, alternatif bir hayat çizilmemiştir. Ekonomik özgürlüğe sahip olmayan kadınlar, ev içine itilmiş ve mümkün olduğunca “dışarı”ya çıkması istenmemiştir. Becerileri, bilgileri hatta siyasetleri dahi ev içi ile sınırlandırılan bu kadınlar, aldatıldığı, üzerine kuma geldiği halde susmak durumunda kalmışlardır. Evliliklerinde ekonomik, duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında çekip gidemedikleri ve kendilerine yeni bir hayat kurmayıp boyun eğdikleri gözlenmiştir. Tüm bu mağduriyetlerin asıl kaynağının ise çoğunlukla ekonomik yetersizlik olduğu görülmektedir.

İncelenen eserlerde, Toros’un kahramanlarını, mutsuz, yolunda gitmeyen birliktelikler üzerinden kurguladığı tespit edilmiştir. Huzurlu, uyumlu, sevgi dolu çiftlerden ziyade objektifine, aşkız, sevgisiz bir evlilik yahut geçmişte kalmış aşklarına ağlayan ve o günlerin geri dönmeyeceğini düşünen çiftleri alması dikkat çekmektedir. Bu soğuk ve huzursuz ilişkileri onarma adına kadın kahramanlar adım atsa da genellikle erkek kahramanlar, görmezden gelerek kayıtsız kalmaktadır.

Yaşadıkları mağduriyetlere tepki gösteren ve alternatif bir hayat yaşama isteği içinde olan kahramanlar ile de karşılaşılmaktadır. Çocuk bakımı ve ev işleri gibi ev içi hizmetlerde, kocalarının da desteğini isteyen, tüm vaktini bu işlere ayırdığı için okuyup yazmaya, çalışıp üretmeye vakti kalmayan kadınlar, içinde buldukları durumu sorgulamaktadır. Bu vazifelerin sadece kendilerine yüklenmemesini isteyen kahramanlar, kocalarından destek beklese de erkekler bu teklife yanaşmamaktadır.

Sakınan, kendisini korumaya çalışan ve günahın hep kadınlara kalmasına tepki gösteren kahramanlar, biraz da erkeklerin utanmasını, namus kavramının sadece kadınlar üzerinden algılanmamasını istemiştir. Ahlak ilkesinin, sadece kadınları kapsamasını sorgulayan kahramanlar dikkat çekmektedir.

Modern ve geleneksel yaşamlar süren kadınların aslında pek farklı görevlerinin olmadığı, kendi kadınlık durumlarını yaşayan bu kahramanların, birbirlerini anlayacak dilden yoksun bırakıldığı; modern kadının, geleneksel kadını dışlayan ve yaşam pratiklerini itici bulan zihniyetinin, geleneksel olanı reddettiği lakin yerine de bir şey

koyamadığı, modernleşen kadının tadının kaçtığı tespit edilmiştir. Verilen örneklerde, modern kadın, geleneksel olanı özlerken modernliğinden de vazgeçemediği gözlenmektedir.

Toros'un edebi eserlerinde, erkeklik algısı, genel olarak anlayışlı olmaktan uzak, kayıtsız, buyuran, görmezden gelen, dinlemek istemeyen, kadını sorunlarıyla yalnız bırakan, kendi konforundan taviz vermeyen, kahramanlar ile verilmiştir. Allah'a itaat ile erkeğe itaati özdeşleştiren bir algı üzerinden kadını kendi buyruğu altına almak isteyen, kadının başörtüsünü, kendisine kartvizit yaparak Müslümanlığını pekiştiren, dinin koruyuculuğunu üstlenen, ev içi vazifelerde kadını yalnız bırakan, gerektiğinde şiddeti kendisine hak olarak gören, kısacası her türlü isteğini bir şekilde meşrulaştıran bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen eserlerinde yalnızca *Betina* hikâyesindeki cami hocasının halden anlayan, yumuşak tavırlarıyla hikâyenin kahramanı Almanyalı Betina'ya İslam'ı sevdiren, kayıtsız kalmayan, hoşgörülü erkek kahraman tespit edilmiştir. Romanın başkahramanlarından biri olan Tahsin de karısının, kendisi karşısındaki direnişini görerek, ilerleyen zamanlarda karısı özelinde tüm kadınların incinmişliğini anlamaya çalıştığı görülmektedir. Bunun dışındaki kahramanlar yukarıda sayılan vasıflara sahip, genellikle olumsuz bir tutumla ele alınmıştır. Toros'un erkek kahramanları kurgularken takındığı bu tavrın, bilinçli ve yaşanan mağduriyetleri gün yüzüne çıkartma amacı taşıdığı söylenebilir.

Toros'un incelenen edebi eserlerinde, özellikle romanında, kadının başörtüsünün, -romanın yayımlandığı tarih göz önünde bulundurulduğunda- kadını kamusal alandan yoksun bıraktığı, toplumun başörtülü kadına tahammülü olmadığı saptanmıştır. Kadını eve itmek isteyen ve onu "kara cahil" olarak tanımlayan yapının yanında, İslami çizgide olan erkeklerin de benzer bir şekilde başörtülü kadınları evde tutmak istediği, başörtüsüyle toplum içinde kadının yaşadığı sıkıntıları anlamadığı ve onu yalnız bıraktığı görülmektedir. Kendi çevreleri içinde başörtüsü takmayan kadınların kocalarına, kendi Müslümanlıklarını tamamlayamadıkları gözüyle bakıldığı için erkekler eşlerinin başörtüsü takmalarını elzem görmektedir. Kadın kahramanlar ise bu durumu yadırgatıcı bulmakta ve kendi istek ve arzuları doğrultusunda, inançları gereği taktıkları örtüye yüklenen abartılmış anlamlarla yaşamakta zorlanmaktadır.

Toros'un edebi eserlerinde dini duyarlılıkları olan kişilerin kendilerini modernleşmeye bıraktığı dönemlerde, söylenenlerin, yapılanların İslam ruhuna ters düştüğü, pek çok şeyin şekilden ibaret kaldığı, modernleşen erkeklerin ise içinde bulunulan düzende, kadınlar üzerinden geleneği muhafaza etmek istedikleri algısı gözlenmiştir.

Eserlerde, kadının ikincil konumunu anlamaya çalışan kahramanlar, asıl kaynağa yönelerek, inanan ilk kadınları ve örnek olan kadınları referans gösterip; sorgulayan, kamusal alana katılan, üreten, fikri alınan, sosyal hayatın merkezinde olan bu kadınlardan günümüze uzanan süreçte nasıl olup da kadının imanının ve aklının eksik olduğu söylemlerine maruz kaldığı sorgulanmaktadır.

Halime Toros'un incelenen edebi eserlerindeki kadın kahramanların gerçek hayatta yaşanan mağduriyetleri gözler önüne serme amacı taşıdığı söylenebilir. Toros'un var olan problemleri ortaya çıkartmanın ötesinde bir çözüm önerisi getirmek istediği de gözlemlenmiştir. Kadınların yaşadığı mağduriyetlerin yukarıda belirtildiği gibi pek çok sebebi mevcuttur. Bu sebeplerin en görünen kısmını ise İslam'ın kendisinde olmayan hatta Kuran'ın ruhuna ters düşecek şekilde, kadın aleyhine yorumlanan ayet ve hadisler oluşturmaktadır. Kuran'ın ve hadislerin erkeğin konforuna hizmet edecek şekilde yorumlanması ve kadının inancı gereği erkeğin pek çok isteğine boyun eğmesinin beklenmesi etrafında yaşanan sıkıntıları giderme noktasında çözüm arayışlarına gidilmiştir. Halkaların ezgisi romanının kadın kahramanı Nisa, Kuran'ı okuyarak, Peygamber'in zamanında yaşayan kadınların ev içi ve kamusal alan tecrübelerinden faydalanarak, asr-ı saadet döneminde kadınların, dini duyarlılığı olan erkekler tarafından görmezden gelinen yaşama pratiklerini okuyucuyla buluştururken aslında Toros'un, Nisa eliyle dini hassasiyetleri olan kadınlara nefes aldirmek ve din adına yapılan yanlış uygulamaların önüne geçmek ister nitelikte tavır sergilediği gözlemlenmiştir.

Halime Toros, edebi eserlerinde kadın kahramanların sorunlarını çözümlerken, gerek dini duyarlılığı olan insanların algılarını tartışmaya açması, gerek içinde bulunduğu toplumda o güne kadarki klasik feminist öğretilerin, Toros'un kadın kahramanları gibi dini hassasiyetleri olan kadınların problemlerine eğilirken yetersiz

kaldıkları durumda alternatif bir söylem geliştirmesi ile kendi döneminde oldukça yeni ve farklıdır. Günümüze uzanan süreçte bu tutumu, Toros'un kahramanlarının, Kuran'ın temel ilkelerinden olan "adalet" kavramı ile çözüm arayışları, Hz. Hatice, Ayşe, Atike, Fatma, Zeynep gibi Peygamber döneminde yaşayan kadınların eylemlerini göz önüne alarak alternatif geliştirmesi gibi kanayan yaraya merhem olma noktasındaki tutumu ile günümüze uzanan süreçte "toplumsal cinsiyet adaleti"ne dâhil edilebileceği saptanmıştır.

Bu çalışmada, Halime Toros'un edebi eserlerindeki kahramanlar aracılığı ile gerçeğin kurguya nasıl aktarıldığı tespit edilmiştir. Hayatın içinde, kadınlar ve erkekler arasında, aile içinde ya da kamusal alanda yaşanan olay ve durumun kurgusal zeminde eleştirisi dile getirilmiştir. Kadınların sessiz kalmasını istemeyen, Toros'un edebi eserleri de bu bağlamada, suskunluk halkasını kırma amacı taşıdığı söylenebilir. Hem edebiyat alanına hem kadın çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünölen tezin, bu minvalde yapılacak olan çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- 2001 Yılı Aile Raporu 2002. (ed. Çaylıoğlu, İ.) **Aile İçi İlişkiler Komisyonu. 3. Ailede Rol ve Sorumluluklar**. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No:120, Ankara, Beyda Ofset. (ISBN 975-19-3235-1).
- AKSOY, M. : 2005 “**Başörtüsü-Türban**” **Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik ve Örtünme**, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- AKŞİT, E. E. :2010 “**Hanımlara Mahsus Milliyetçilik: Fatma Aliye Ve Erken Milliyetçi Stratejiler**”, Kebikeç, 30, 57-74.
- AKTAŞ, C. :1991 “**Tesettür ve Toplum**”, İstanbul, Nehir Yayınları.
- AKTAŞ, C. :2006 “**Türbanın Yeniden İcadı**”, İstanbul, Kapı Yayınları.
- ALİYE, F. : 2009 “**Osmanlı’da Kadın**”, (yayına hazırlayan: Orhan Sakin), İstanbul, Bizim Kitaplar Yayınevi.
- ALTINAY, A.G.: 2013 “**Vatan Millet Kadınlar**”, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ANDI, M.F. : 2010 “**Roman ve Hayat**”, İstanbul, Akademik Kitaplar.
- ANDI, M.F. : 2013 “**Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek: Modern Kente Ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt’ın Şiiri**”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,1, Bahar, s.79-92.
- AZ, M.A. :2016 “**Gazzâlî Ve Thomas Aquinas’ın Nedensellik Görüşlerinin Karşılaştırılması**”, Ankara International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 11/7 s.85-100, (ISSN: 1308-2140).
- AYDIN YILMAZ, E. S.: 2015 “**A New Momentum: Gender Justice In The Women’s Movement**”, Turkish Policy Quarterly, Winter, 13 (4), 107-115.
- BAHERİRAD, S. : 2016 “**Kadın Gibi Kadın**”, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- BARBAROSOĞLU, F. : 2015 “**Kamusal Alanda Başörtülüler**”, İstanbul, Profil Yayıncılık.
- BERKTAY, F. : 2012 “**Tek Tanrılı Dinler Karışında Kadın**”, Metis Yayınları, İstanbul.
- BHASİN, K. : 2003 Toplumsal Cinsiyet “**Bize Yüklenen Roller**”, (çev. Kader Ay) İstanbul, Dayanışma Vakfı Yayınları.
- BİREKUL, M. :2015 “**Adalet-Eşitlik Dikotomisi ve Toplumsal Bir Tip / Cinsiyet Olarak İlk Dönem İslam Toplumunda Kadın**”, İstanbul, Kadın ve Demokrasi Derneği,s.112-131.

- BORA, A. , GÜNAL, A. :2009 **“90’larda Türkiye’de Feminizm”**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BORA, A. ,ÜSTÜN, İ. : 2008 **“Sıcak Aile Ortamı’ Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler”** , İstanbul, Tesev Yayınları.
- BORA, A. : 2010 **“Kadınların Sınıfı”** Ücretli Ev Emeği Ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BÖHÜRLER,A. :2017 **“Kadın Aleyhine İşler”**, Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/aysebohurler/kadin-aleyhine-isler-2039391>
- ÇAHA, Ö. : 1996 **“Sivil Kadın”**(çev. Ertan Özensel), Ankara, Vadi Yayınları.
- ÇAKAR, N.D. : 2015 **“Toplumsal Cinsiyet Temelinde Örgütsel Adalet Algısı: Etik İklimin Rolü”**, İstanbul, Kadın ve Demokrasi Derneği, s. 79-94.
- ÇAKIR, S. : 1994 **“Osmanlı Kadın Hareketi”**, İstanbul, Metis Yayınları.
- ÇİÇEKLER, M., ANDI, M.F. : 2009 **“Yeni Harflerle Hanımlara Mahsus Gazete (1895-1908)”** , İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- ÇUBUKÇU, H. : 2015 **“Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri”**, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Bahar, S.5
- DELANEY, C. : 2001 **“Tohum ve Toprak”**, (çev. Selda Somuncuoğlu, Aksu Bora),İstanbul, İletişim Yayınları.
- DEMİRCİOĞLU, A. : 2014 **“İslam Felsefesinde Bir Tabunun Konuşulması: Gazali ve İbrahim Hakkı'da Cinsel Eğitim”**, Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE E-ISSN: 2147-1606 Vol 3 (1), 2014, s. 24-33
- DÖKMEN, Z. : 2010 **“Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar”**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ECEVİT, Y. , KARKINER, N. : 2011 **“Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi”**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:2307.
- ECEVİT, Y. , KARKINER, N. :2013 **“Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları”**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:2312.
- ECEVİT, Y. : 2003 **Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?** Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25,4, 83-88.
- FELSKİ, R. : 2010 **“Edebiyat Ne İşe Yarar?”**, (çev. Emine Ayhan), İstanbul, Metis Eleştiri.
- GİDDENS, A. : 2000 **“Sosyoloji”**, (Yay. Haz. Hüseyin Özel, Cemal Güzel) ,Ankara, Ayraç Yayınevi.
- GÖLE, N. :1993 **“Modern Mahrem”** , İstanbul, Metis Yayınları.

GÖRMEZ, K., BAYAT, B., SEZAL, İ. vd. : 1998 “**Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**”, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları,(ISBN:975-19-2137-6).

HAZER, G. : 2005 “**Kadın Öykü Yazarının Bireysel Ve Kurgusal Sorunları**”, Ankara, Hece Öykü, No:8, Mayıs, s.45-55.

İMAM GAZZALİ: 2002 “**Muhtasar İhyaü Ulumi’-d-Din**”, (ed. Erhan Güngör), İstanbul, Şura Yayınları, (ISBN:975-6628-20-0).

İMAM GAZZALİ: 2015 “**İhyaü Ulumi’-d-Din**”, (çev. Ahmed Serdaroğlu), cilt:2-Rub’u’l-Adat, İstanbul, Bedir Yayınevi,(ISBN: 975-8514-32-6).

JUSDANİS, G. : 2012 “**Kurgu Hedef Tahtasında Edebiyatın Savunusu**”, (çev. Çiçek Öztekin), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

KADILAR, E. :2012 “**Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini**”, İstanbul, Kum Saati Yayınları.

KANDİYOTİ, D. : 2011 “**Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**” İstanbul, Metis Yayınları.

KAPLAN, L.: 1998 “**Cemiyetlerde Ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**”, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

KARTAN, N. : 2015 Dünyada ,Türkiye’de Kadın ve Şiddet “**İlk Çağlardan Günümüze Kadının Konumu**”,(ed. Murat Korkmaz, Emine Demiray, Ümran Sevil, Şengül Hablemitoğlu, Yavuz Taşkiran), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık,(ISBN:978-605-320-130-4).

LEKESİZ, Ö. : 2005 “**Yeni Türk Edebiyatında Kadın Öykücüler**”, Ankara, Hece Öykü, No:8, Mayıs, s.39-44.

LEWİS, B. : 2004 “**Modern Türkiye’nin Doğuşu**” (çev. Metin Kıratlı), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MARSHALL, G.: 1998 “**Sosyoloji Sözlüğü**”, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

MARTI, H. :2015 “**Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye’de Kadının Siyasal Alana Katılımı**”, İstanbul, Kadın ve Demokrasi Derneği, s.10-33.

MAYDAER S. :2007 “**Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma**”, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, s.299-320.

MİLL, J.S. : 2016 “**Kadınların Özgürleşmesi**”,(çev. Damla B. Aksel), İstanbul, Pinhan Yayıncılık.

NASR, S.H. :2004 “**İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı**”(Çev. Ali Ünal-Sara Büyükduru), İstanbul, İnsan Yayınları.

OKUMUŞ, E. :2009 “**Bedene Müdahalenin Sosyolojisi**” , Şarkiyat İلمي Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633.

ÖKTEN, Ş. : 2009 “**Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt. 2/8, s.302-312.

ÖZBAY, F. : 1992 Kadının Statüsü ve doğurganlık, “**Türkiye’de Kadın Olgusu**”, (Yayına hazırlayan: Necla Arat), İstanbul, Say Yayınları, s.147-165.

ÖZEL AKAGÜNDÜZ, Ü. : 2006 “**İslamî Feminizm: Adı Var Kendi Yok**”, <https://derkenar.wordpress.com/2006/12/17/islami-feminizm-adi-var-kendi-yok/>

ÖZKAYA, C. ,VATANDAŞ C. , AYDIN, M. ,TEKİN, M. ,CAN, B. , ARABACI, C.,ÇITLAK, O. :2011 “**Türkiye’de Aile Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimleri**”, İstanbul, SEKAM Yayınları.

RAMAZANOĞLU, Y. ,KURTOĞLU A., MERİÇ N., GÜLNAZ M., ŞİŞMAN N., AKTAŞ C., TOROS E.H., ERASLAN S. :2000 “ **Kadının Tarihi Dönüşümü**” , (ed. Yıldız Ramazanoğlu), İstanbul, Pınar Yayınları.

RAMAZANOĞLU, Y. : 2012 “**İşgal Kadınları**”, İstanbul, Kapı Yayınları.

SAMİ, Ş. : 2008 “**Bir Elde İğne Bir Elde Kitap**” (Çevrimyazı ve İnceleme: İrfan Karakoç), İstanbul, Kitap Yayınevi.

SANCAR, S. : 2013 “**Erkeklik: İmkânsız İktidar**”, İstanbul, Metis Yayınları.

SANCAR S., ACUNER, S., ÜSTÜN, İ., BORA, A. : 2006 “**Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil, Toplumun Sorunudur**”, İstanbul ,UNDP-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi , UNDP.

SANCAR, S. : 2014 “**Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**”, İstanbul, İletişim Yayınları.

SCOTT, J.W. : 2007 **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, (çev. Aykut Tunç Kılıç) İstanbul, Agora Kitaplığı.

SCOTT, J.W. : 2013 “ **Feminist Tarihin Peşinde**” , (drl. Fahriye Dinçer, Özlem Aslan), İstanbul, Bgst Yayınları.

SEVİL, Ü., YANIKKEREM, E., ÖZKAN, S., GÜNERİ,S.E. : 2015 Dünyada ,Türkiye’de Kadın ve Şiddet, “**Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**”,(ed. Murat Korkmaz, Emine Demiray, Ümrân Sevil, Şengül Hablemitoğlu, Yavuz Taşkiran), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık,(ISBN:978-605-320-130-4).

SİLVIA, F. : 2011 “**Caliban ve Cadı**” Kadınlar Beden Ve İlksel Birikim, (çev. Öznur Karakaş), İstanbul, Otonom Yayınları.

SİRMAN, N. : 1990 “**Geleneksel ve Modern Kadın İmgeleri**”, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Eserleri Vakfı, Giriş No:99/1231.

SUNAR,C. : “**Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları**, (Çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr>, (127-150).

ŞEREFİOĞLU, Z.K. : 2014 “**Türkiye İslâmcılığında Bir Kadın Hareketi Olarak Dindarlaşarak Özgürleşmek ve Özgürleştikçe Görülmemek**”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi: Dinden İdeolojiye, İtirazdan İkbâle İslâmcılık, s.303-304.

TAN, M. : 1979 “**Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi**”, Ankara: Türkiye İş Bankası.

TANPINAR, A.H. :1982 “**19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**”, İstanbul, Çağlayan Basımevi.

TAŞKIRAN, T. :1973 “**Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları**”, Ankara, Başbakanlık Basımevi.

TEKELİ, Ş. : 1993 “**1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**” , İstanbul, İletişim Yayınları.

TELSİZ, M. : 1996 “**Adölesan-Ebeveyn İlişkilerinde Anne Ve Baba Rollerini**”, Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Yayın No:8, İstanbul, (ISBN 1300-7807).

TOKER, İ. : 2009 “**Eşitlik Ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri**”, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,1(1),142-165

TOLAN, B. : 1991 “**Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller**”, Aile Ansiklopedisi, Ankara, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Cilt:1.

TOROS, H. : 1990 “**Tanımsız**”, İstanbul, Damla Neşriyat.

TOROS, H. : 1997 “**Halkaların Ezgisi**”, İstanbul, Kırkambar Yayınları.

TOROS, H. : 2015a “**Sahurla Gelen Erkekler**”, Ankara, Hece Yayınları.

TOROS, H. : 2015b “**Garip Hikayeler Kitabı**”, Ankara, Hece Yayınları.

TOROS, H. : 2016 “**Halime Toros İle Öyküleri ve Romanı Üzerine**”, (Konuşan: Dinçer Eşitgin),Türk Dili, Mart, TDK, Sayı:771, s.57-64

Töre ve namus cinayetleri ile kadına ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu: 2006, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Can Ofset Matbaa, (ISBN: 975-19-3962-3).

TUKSAL, H.Ş. :2016 “**Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri**”, Ankara, OTTO Yayınları.

UYSAL, Z. : 2014 “**Osmanlı Toplumunda Kadın**” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

VATANDAŞ, C. :2007 “**Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı**” Sosyoloji Konferansları Dergisi,(29-56).

YILDIRIM, E. : 2011 “**Modern Türk’ün Hikâyesi**”, Türk Modernleşmesi Bağlamında Türk Hikâyesi, Ankara, Elips Kitap.

YILDIRIM, N. : 2007 “**Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**”, İstanbul, Sena Ofset.

YILMAZ, E.S. : 2015 “**Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye’de Kadının Siyasal Alana Katılımı**”, İstanbul, Kadın ve Demokrasi Derneği, s.12-34.

WOOLF, V. :2017 “**Kendine Ait Bir Oda**”, (çev. İlknur Özdemir), İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.

ZİHNİOĞLU, Y. :2003 “**Kadınsız İnkılap**”, İstanbul, Metis Yayınları.